

PARTIERNES MEDLEMMER

REDIGERET AF
LARS BILLE OG
JØRGEN ELKLIT

PARTIERNES MEDLEMMER

MAGTUDREDNINGEN

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse. Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

**Redigeret af
Lars Bille og Jørgen Elklit**

PARTIERNES MEDLEMMER

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Partiernes medlemmer

er sat med Bembo

og trykt hos Narayana Press, Gylling

© Magtudredningen, forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2004

Tilrettelægning: Kitte Fennestad

Omslag: Kitte Fennestad med foto af Jens Dresling

ISBN 87-7934-813-0

Aarhus Universitetsforlag

Langelandsgade 177

8200 Århus N

Fax 89 42 53 80

www.unipress.dk

FORORD

Hermed fremlægges hovedresultaterne af den undersøgelse af medlemmer af de politiske partier, der er blevet gennemført i Magtudredningens regi.

Undersøgelsen har kun kunnet gennemføres, fordi vi har haft partiernes tillid, og fordi vi har fået deres hjælp til stikprøveudvælgelse m.m. Vi har været glade for samarbejdet, og vi håber, at de fremlagte resultater vil kunne indgå i partiernes overvejelser over fremtidige arbejdsformer og udviklingsstrategier.

De direkte omkostninger ved undersøgelsens gennemførelse er dækket af en bevilling fra Magtudredningen og af forskellige former for tilskud og støtte fra de tre institutter for statskundskab, som undersøgelsens medarbejdere kommer fra. Støtten fra de tre institutter i København, Århus og Odense forhindrede, at arbejdet gik i stå på et uheldigt tidspunkt, og vi er de daværende institutledere tak skyldig for en hurtig og konstruktiv beslutningsgang. Vi har også været glade for den sekretariatsmæssige og anden opbakning, vi har kunnet nyde godt af.

To af bidragyderne til bogen har undervejs også færdiggjort deres ph.d.-afhandlinger i statskundskab, til dels på grundlag af materiale fra undersøgelsen. Det betyder, at der på to områder allerede foreligger dybtgående analyser (Hansen, 2002a; Pedersen, 2003a), hvortil vi henviser. En oversigt over det samlede datamateriale er nu også tilgængelig i en selvstændig publikation (Hermansen et al., 2003), ligesom flere artikler præsenterer forskellige aspekter af de problemstillinger, der knytter sig til undersøgelsen af de danske partimedlemmer (således Pedersen, 2002; Hansen, 2002b; Pedersen et al., 2003, under publicering).

De indsamlede data er i øvrigt blevet overgivet til Dansk Data Arkiv, hvor de efter endt oparbejdning – og i henhold til gældende regler – vil blive tilgængelige for andre, der kunne have lyst til selv at arbejde videre med dem, eventuelt med inspiration fra nogle af de nævnte publikationer.

Undervejs har vi haft glæde af konstruktive indspil fra Lise Togeby og fra fire norske kolleger, Elin Haugsgjerd Allern, Knut Heidar, Jo Saglie og Lars

Svåsand. Vi vil også gerne takke Magtudredningens Forskningsledelse, som blandt andet har forholdt sig forstående til opståede forsinkelser, som vi i øvrigt skal være de første til at beklage.

København og Århus, april 2003

Lars Bille og Jørgen Elklit

INDHOLD

KAPITEL 1. Den danske partimodels forfald? 9

LARS BILLE

DEMOKRATI OG PARTIER II · MASSEPARTIET 17 · MASSEPARTIETS
FORFALD? 22 · BOGENS INDHOLD 24 · OM UNDERSØGELSEN 26

KAPITEL 2. Hvem er medlemmerne? 28

LARS BILLE

KØN 32 · ALDER 34 · UDDANNELSE 36 · ERHVERV, ANSÆTTELSE,
INDKOMST 39 · ER PARTIMEDLEMMERNE REPRÆSENTATIVE? 46

KAPITEL 3. Rekrutteringen til de politiske partier 48

JØRGEN ELKLIT

MEDLEMSGENERATIONER 50 · HVORFOR SKU' MAN EGENTLIG MELDE
SIG IND I ET POLITISK PARTI? 51 · MEDLEMMERNES BEGRUNDELSER
FOR AT MELDE SIG IND I ET POLITISK PARTI 58 · OPFYLDTE OG
UOPFYLDTE FORVENTNINGER 67 · MÅSKE SKU' JEG HELLERE MELDE
MIG UD? 69 · AFSLUTNING 71

KAPITEL 4. Partimedlemmernes aktivitet 73

KARINA PEDERSEN OG BERNHARD HANSEN

DELTAGELSENS OMFANG 74 · PARTIMEDLEMMERNES DELTAGELSE
I FORSKELLIGE AKTIVITETSTYPER 76 · ER DER SKÆVHEDER I
DELTAGELSEN? 90 · PARTIDELTAGELSE I ET DOBBELT FALD? 95 ·
KONKLUSION 100

KAPITEL 5. Medlemsrollen og det interne partidemokrati 103

BERNHARD HANSEN OG KARINA PEDERSEN

HVEM SKAL BESTEMME I PARTIERNE? 106 · HVEM SKAL FINANSIERE
PARTIERNE? 114 · MEDLEMMERNES HOLDNING TIL DERES EGEN
ROLLE I PARTIARBEJDET 117 · HVAD FORKLARER PRÆFERENCER FOR
LEDELSESSTYRING? 123 · PARTIET GØR EN FORSKEL 130

KAPITEL 6. Partierne som holdningsfællesskaber? 132

HANS JØRGEN NIELSEN

HOMOGENITETEN I PARTIERNE 133 · PARTIERNE SOM HOLDNINGS-
FÆLLESSKABER 137 · HVOR REPRÆSENTATIVE ER MEDLEMMERNE
FOR VÆLGERNE? 145 · PRAKTISK ANGREBSVINKEL 148 · SAMLET
VURDERING 155

KAPITEL 7. Partimedlemmerne og demokratiet 158

ROGER BUCH

DEMOKRATISK TILLID OG MISTILLID 160 · HOLDNINGEN TIL
DEMOKRATISKE NORMATIVE IDEALMODELLER 163 · GENEREL
TILFREDSHED MED DEMOKRATIET 175 · TILLIDEN TIL
PARTIER – PARTIERNES RESPONSIVITET 179 · TILLID TIL
POLITIKERNE? 181 · KONKLUSION 184

KAPITEL 8. Partierne, medlemmerne og fremtiden 186

JØRGEN ELKLIT

HVAD VISTE UNDERSØGELSEN OM PARTIERNES MEDLEMMER? 187 ·
FREMTIDENS PARTIER: FORANDRING ELLER FORFALD? 193

Litteratur 207

Om forfatterne 213

DEN DANSKE PARTIMODELS FORFALD?

LARS BILLE

De politiske partiers påståede krise, ja sågar deres overflødighed eller direkte skadelige indflydelse på demokratiet, har været et tilbagevendende tema i den offentlige debat i flere årtier (Bille, 1997: 234ff; Andersen, 1990; Krogh, 1998; Petersson et al., 2000).

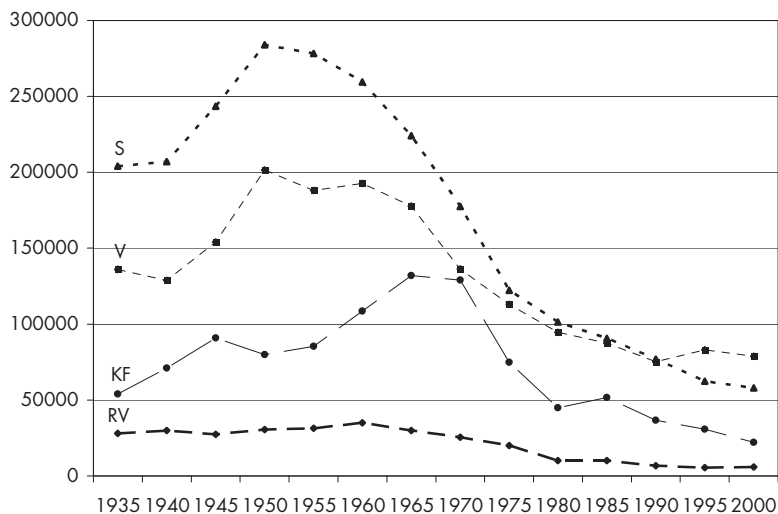
Debatten har først og fremmest taget afsæt i to forhold. Det ene er det betydelige fald i medlemstallet, som de politiske partier har oplevet siden 1960. Det andet er en historisk udviklet forestilling om, hvorledes „rigtige“ danske partier skal være organiseret og virke med hensyn til inddragelse af befolkningen i deres arbejde, for at de på en demokratisk legitim og samfundsmæssigt tilfredsstillende måde kan udfylde deres rolle i folkestyret.

Ved indgangen til 1960'erne var dansk politik stadig domineret af de fire gamle partier, Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti. De havde udviklet sig til store folkelige organisationer, og det var den almindelige opfattelse, at de i alt væsentligt afspejlede vælgerne forskellige holdninger og interesser og dermed sikrede en repræsentativitet i det demokratiske styre, som hvilede på en bred og stabil folkelig deltagelse og opbakning. Partiernes demokratiske legitimitet hvilede således blandt andet på deres evne til at organisere vælgerne i deres landsorganisationer. Men som det fremgår af figur 1.1, måtte partierne fra begyndelsen af 1960'erne konstatere et massivt og konstant fald i medlemstallet.

I 1960 var partiernes samlede medlemstal knapt 600.000 medlemmer. I 2000 var tallet faldet til omkring 185.000, hvilket svarer til en tilbagegang på ca. 70 pct. Efter det såkaldte tripelvalg i november 2001 og dannelsen af VK-regeringen steg medlemstallet lidt i de fleste af partierne, således at det samlede medlemstal i begyndelsen af 2003 nok er ca. 190.000. Størst tilbagegang i perioden 1960–2000 havde Det Radikale Venstre med 83 pct., efterfulgt af Det Konservative Folkeparti (80 pct.) og Socialdemokratiet (78 pct.), medens Venstres medlemstal „kun“ var små 60 pct. mindre i 2000 end i 1960.

FIGUR 1.1.

Medlemsudviklingen 1935-2000, Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti

Kilde: Thomsen (1992: 378), Bille (1997: 254-258), partiernes sekretariater.

Det almindelige opbrud i partisystemet førte også til dannelsen af nye partier, Socialistisk Folkeparti (1959), Kristeligt Folkeparti (1970), Fremskridtspartiet (1972), Centrum-Demokraterne (1973) og senest Dansk Folkeparti (1995), men det betød ikke, at der kom mange flere partimedlemmer. Som det fremgår af figur 1.2, fik de nye partier kun forholdsvis få medlemmer.

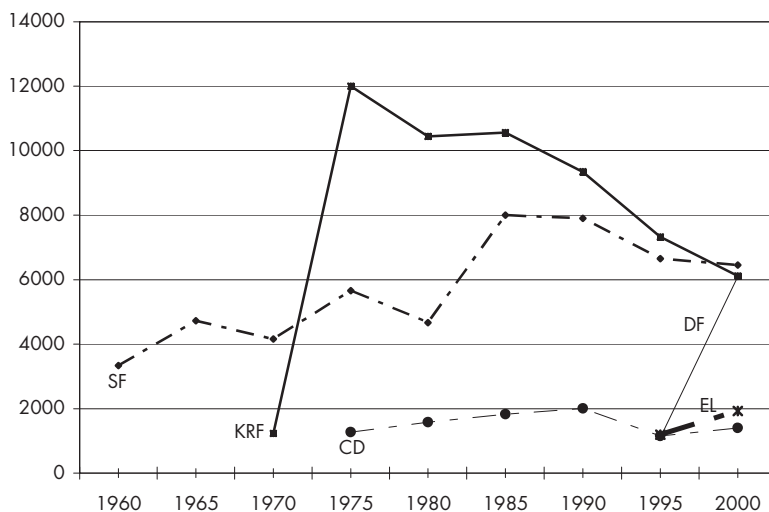
Ingen af de nye partier har på noget tidspunkt formået at opbygge en medlemsorganisation, som bare tilnærmelsesvis har kunnet kompensere for medlemstilbagegangen i de gamle partier. Det samlede medlemstal er således faldet fra rundt regnet 600.000 i 1960 til omkring 185.000 i 2000 (se figur 1.3.).

Medlemstilbagegangen var stor i 1960'erne, blev større i 1970'erne og aftog så noget i 1980'erne for næsten at ophøre i sidste halvdel af 1990'erne. Det kan således konstateres, at den andel af de stemmeberettigede, der er medlemmer af et politisk parti, er faldet fra omkring 21 pct. i 1960 til knap fem pct. ved årtusindeskiftet, som det fremgår af figur 1.4.

Denne udvikling har været et af udgangspunkterne for debatten om partiernes krise.

FIGUR 1.2.

Medlemsudviklingen 1960-2000, Enhedslisten, SF, Kristeligt Folkeparti, CD og Dansk Folkeparti

Kilde: Thomsen (1992: 378), Bille (1997: 254-258), partiernes sekretariater.

DEMOKRATI OG PARTIER

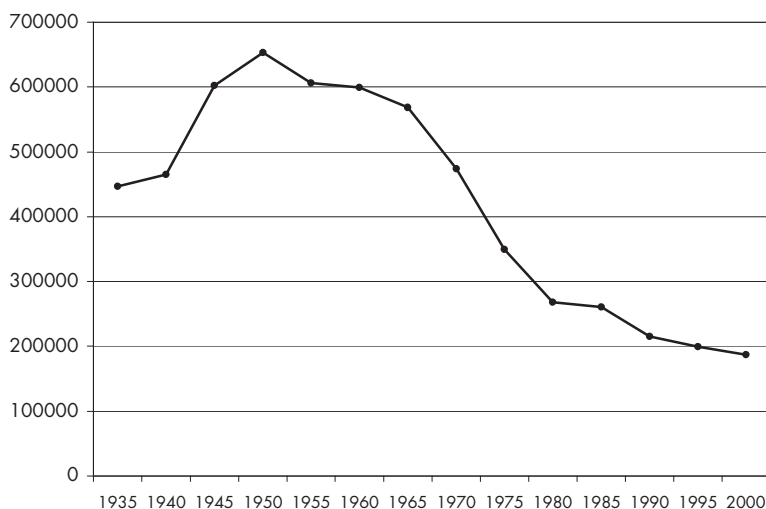
Udviklingen underbygger vores påstand om, at der i offentligheden er en forestilling om, at politiske partier skal have mange medlemmer, for hvorfor ellers sætte lighedstegn mellem medlemsfaldet og partiernes krise? Indbygget i denne tankegang må ligge, at når partierne ikke har mange medlemmer, så kan de ikke leve op til de opgaver, som politiske partier antages at skulle varetage. Der må derfor være en opfattelse af, hvad der er godt eller forkert med hensyn til partiernes placering i og betydning for det danske folkestyre. Men hvad ligger der egentlig i denne traditionelle danske forestilling om, hvordan de politiske partier skal være, og hvad er indholdet i forestillingen om partiernes betydning for demokratiet?

Et svar på det sidste spørgsmål støder dog på det problem, at det trods en betydelig investering af intellektuel kraft og politisk energi gennem det seneste par hundrede år ikke er lykkedes at opnå enighed om en klar og udtømmende definition på, hvad demokrati er, endside hvad det bør være.

Hvad der skiller, er knap så meget, at et demokrati som minimum nu er karakteriseret ved, at den politiske ledelse er valgt gennem regelmæssige frie

FIGUR 1.3.

Antal medlemmer 1935-2000

Kun medlemstal for de ni partier, som indgår i undersøgelsen, er medtaget. Det samlede medlemstal er derfor lidt højere.

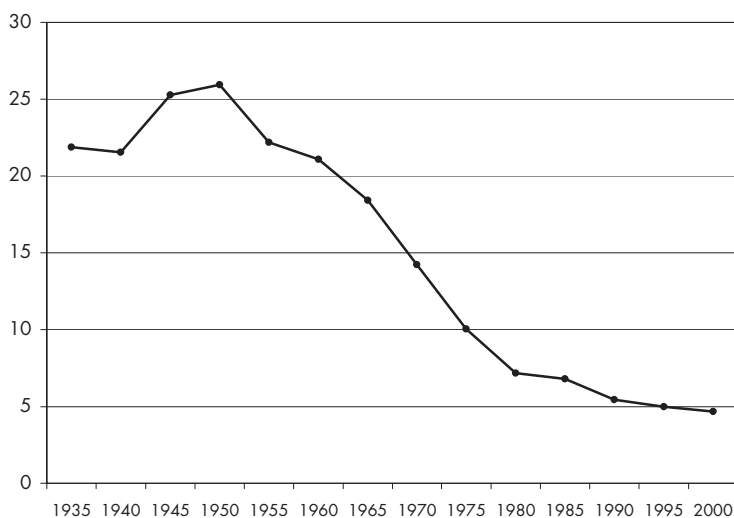
Kilde: Thomsen (1992: 378), Bille (1997: 254-258), partiernes sekretariater.

og fair valg, at alle over en vis alder har valgret og er valgbare, samt at der er ytrings-, forsamlings- og foreningsfrihed. Uenigheden bunder først og fremmest i en forskellig vægtning af de to bestanddele, selve ordet demokrati – folkestyre – består af, altså folk og styre. Det har været – og er stadig – omfanget og arten af folkets deltagelse i de politiske processer, der debatteres. Firkantet udtrykt er kernen i debatten, om det er muligt at styre, hvis alle skal deltage, og omvendt, hvis deltagelsen bliver alt for beskeden, kan man så stadig tale om et demokrati?

I den ene ende af denne diskussion finder vi fortalernes for den minimalistiske udgave af det klassiske repræsentative demokrati: Suveræniteten ligger hos folket, men bliver overgivet til nogle af folket valgte repræsentanter, som herefter legitimt kan udøve de nødvendige statsfunktioner. Det repræsentative demokrati indeholder i realiteten kun kravet om, at borgerne møder op på valgdagen og stemmer på den kandidat eller det parti, som de har tillid til, og som de tror vil føre en politik, som de i det store og hele kan gå ind for. Gennem valget bliver borgernes præferencer kanaliseret ind i det politiske system. Ved valghandlingen overdrager vælgerne beslutningskompetencen

FIGUR 1.4.

Organisationsprocent. Medlemstal som pct. af vælgertal 1935-2000

Da medlemstallet kun omfatter de ni partier, der er medtaget i undersøgelsen, er organisationsprocenten lidt for lav.

Kilde: Thomsen (1992: 378), Bille (1997: 254-258), partiernes sekretariater.

og ansvaret til de valgte, og disses legitimitet bunder netop i, at de er valgt af folket og udøver deres gerning inden for rammerne af en forfatning.

Ud fra denne demokratiopfattelse er det altså ikke nødvendigt, og for så vidt heller ikke ønskeligt, med noget videregående engagement fra befolkningens side mellem valgene. Der er heller ikke tale om, at valgdeltagelsen skal være af en bestemt størrelse. Det er først og fremmest selve den frie meningsdannelse og den frie valghandling mellem konkurrerende kandidater og partier, der sikrer styrets legitimitet. Man bruger derfor betegnelsen konkurrencedemokrati.

Man kan derfor hævde, at styringsaspektet har førsteprioriteten, medens deltagelsesaspektet er stærkt nedtonet. Demokrati bliver derved en metode, hvormed borgernes interesser aggregeres, og hvorefter beslutninger med gyldighed for samfundet træffes. Forbindelsen mellem vælgerne og de valgte kan i princippet alene bestå i valgdagens kryds.

I den anden ende af spektret finder vi fortalerne for den deltagelsesdemokratiske model. Her er det centrale, at kun gennem borgernes aktive, kontinuerlige og omfattende engagement i alle faser af den politiske proces og i

alle samfundslivets sfærer – især gennem deltagelse i organisationer, bevægelser og foreninger – kan et styres demokratiske karakter og legitimitet sikres. Kun gennem aktiv deltagelse kan mangfoldigheden og variationen i befolkningens interesser og ønsker kanaliseres til de centrale beslutningstagere, og kun derved sikres det, at deres beslutninger er i rimelig overensstemmelse med folkets ønsker.

Så mange beslutninger som overhovedet muligt skal lægges ud til folks egen afgørelse. De organisationer, grupper, institutioner og politiske partier, der er i samfundet, skal internt indrettes på en sådan måde, at deres medlemmer og deltagere i videst muligt omfang inddrages direkte i afgørelserne. Derved vil der gennem deltagelsen ske en demokratisk opdragelse af borgerne. De vil også udvikle en demokratisk identitet og forståelse, hvor dialogen med andre borgere er væsentlig. Demokrati er nemlig ikke kun en metode at styre et samfund på, en styringsmekanisme, men det er også en livsform, hvor den enkeltes muligheder for at kunne udvikle sine menneskelige evner i samspil med andre er af afgørende betydning.

Kun gennem aktiv deltagelse på *alle* niveauer i samfundet bliver borgerne uddannet til demokrater, og kun gennem den politiske deltagelses uddannende funktion kan et sikkert og stabilt demokratisk samfund etableres. Der vil være flere forbindelseslinjer mellem borgere og styre end blot valghandlingen, og de vil være mere informative end et kryds på stemmesedlen.

I det ene yderpunkt i demokratidiskussionen er kernepunkterne altså borgernes aktive deltagelse i *hele* den politiske proces, deres *direkte* indflydelse på beslutningerne i samfundslivets forskellige sfærer, opdragelsesfunktionen og de forskellige informative forbindelseslinjer mellem borgere og styre. I det andet yderpunkt er borgernes aktive deltagelse af underordnet betydning – på nær i selve valghandlingen – og deres indflydelse på beslutningerne af højst indirekte karakter, ligesom forbindelseslinjen mellem borger og styre kun er det ret informationsfattige kryds på stemmesedlen.

I et repræsentativt og pluralistisk demokratisk system som det danske er der mange formelle og uformelle forbindelseslinjer mellem folk og styre. Der findes en mangfoldighed af aktører, der med varierende styrke og succes søger at påvirke de beslutningsprocesser, der leder frem til de beslutninger, som løbende træffes af Folketinget og regeringen. Her kan nævnes de politiske partier, interesse-, erhvervs- og brancheorganisationerne, medierne, enkeltsagsbevægelserne, lobbyisterne, forvaltningsapparatet og de internationale organisationer.

Indholdet i den traditionelle forestilling om partiernes betydning for folkestyret bygger på antagelsen om, at blandt alle disse mange aktører indtager de politiske partier en særlig vigtig position som deltagelseskanal for befolkningen og dermed som et centralt forbindelsesled mellem vælgerne og de valgte, mellem befolkningen og styret. Antagelsen bygger på, at partierne – ud over at de historisk har spillet en vigtig rolle i udviklingen og konsolideringen af de demokratiske stater – varetager en række opgaver, som man mener nødvendigvis må varetages i et repræsentativt demokrati.

Blandt disse opgaver er først og fremmest, at det er partierne, der opstiller kandidater til de offentlige valg til parlamentet. Det adskiller partierne fra de andre aktører og giver dem en særlig vigtig stilling. De præsenterer vælgerne for en valgmulighed mellem forskellige politiske synspunkter på og programmer for, hvordan samfundet bør indrettes.

De politiske partier er således det eneste forbindelsesled mellem vælgerne og de valgte, der er placeret på vælgerarenaen, samtidig med at de er placeret i Folketing og regering, hvor de har ansvaret for at træffe beslutninger, der gælder for hele samfundet. Som de eneste af de mange aktører i det politiske system er det kun partierne, der på én og samme tid har den opgave at repræsentere befolkningen og at styre samfundet. Desuden skal de politiske partier ved valgene stå politisk til ansvar over for *alle* vælgerne og ikke kun over for en afgrænset del. Enhver kan melde sig ind i et politisk parti, hvis de kan tilslutte sig dets program og vedtægter, ligesom alle valgberechtigede efter deres eget frie valg kan stemme på ethvert af de opstillede partier, uanset om de er medlem af partiet eller ej. Derimod kan enhver ikke blive medlem af en række af interesseorganisationerne (for eksempel Dansk Metal, Kvindeligt Arbejderforbund, Dansk Magisterforening), og selv i de organisationer, hvor alle kan melde sig ind, hvis de vil støtte deres formål, er det kun medlemmerne, der kan påvirke deres aktiviteter.

Hertil kommer, at partierne skal have en holdning – ikke nødvendigvis en sammenhængende og konsistent holdning, men dog en holdning – til alle politiske sagområder og dermed en idé om, hvordan samfundet som helhed bedst indrettes. Krav eller forventninger om at have en holdning til en bred vifte af sagområder stilles ikke til de andre aktører i det politiske system. En interesseorganisation eller en enkeltsagsbevægelse sigter jo, som navnet siger, netop mod at fremme og varetage et specifikt sæt af særinteresser eller en bestemt sag. Det kan et politisk parti ikke i længden overleve på. Derfor er partierne konstant tvunget til at prioritere mellem de mange ofte uforenelige ønsker og krav, en prioritering, som vel at mærke ikke kun skal ske

inden for et enkelt sagområde, men mellem de mange sagområder, fordi det kun sjældent er muligt at imødekomme alle ønsker og krav på én og samme tid. En sådan prioritering er de andre aktører fri for at skulle foretage. De skal kun prioritere ud fra, hvad der gavner deres medlemmer, kunder, læsere eller seere, men ikke nødvendigvis ud fra, hvad der gavner samfundet som helhed.

Forestillingen om partiernes betydning for folkestyret bygger således på antagelsen om, at de, i sammenligning med andre aktører i det politiske system, indtager en unik position som forbindelsesled mellem vælgerne og de valgte. I spændvidden mellem de to demokratimodeller – konkurrencedemokratiet og deltagelsesdemokratiet – bliver det således helt centralt, hvorledes partierne udfylder denne position.

Med afsæt i de reducerede medlemstal har debatten i vid udstrækning handlet om omfanget og arten af den folkelige inddragelse i partierne. Bekymringen har gået på, om partierne nu om dage i tilstrækkelig grad hviler på et bredt og solidt folkeligt fundament. Gør de ikke det, er synspunktet, at der er noget galt med dem og dermed også med demokratiet. Det normative element i denne bekymring er med andre ord, at deltagelsen i partierne skal være høj. Det deltagelsesdemokratiske synspunkt har forrang.

Der ligger heri implicit en antagelse om, at de politiske partier skal være indrettet således, at den folkelige deltagelse fremmes mest muligt, altså en bestemt forestilling om, hvordan et rigtigt politisk parti skal være. En indkredsning af denne forestilling må tage sit afsæt i en analyse af, om partierne eksempelvis lægger vægt på at opfordre befolkningen til gennem medlemskab af partiet at deltage aktivt i udformningen af de generelle retningslinjer for partiets politik og i udvælgelsen af partiets kandidater? Indretter partierne deres interne beslutningsstruktur sådan, at medlemmerne rent faktisk har indflydelse på partiets beslutninger? Er, med andre ord, borgernes aktive deltagelse i hele den politiske proces noget, som partierne anser for ønskværdigt, eller ser de det som en omkostning, der bør minimeres af hensyn til effektiviteten i styringen, dels af partiet, dels af samfundet? Eller er partierne blot interesseret i, at befolkningen deltager i den politiske proces i forbindelse med selve valghandlingen og kun i den? Er partierne derfor kun interesseret i at sikre sig så mange stemmer som muligt og så i øvrigt stå frit mellem valgene med hensyn til, hvilken politik de skal føre, og hvilke kandidater de vil opstille uden indblanding fra medlemmer?

Partiernes ønske om og evne til at inddrage befolkningen aktivt i den demokratiske proces er – sammen med befolkningens egen interesse i over-

hovedet at deltage i partierne, hvis opfordringen og muligheden herfor er til stede – en vigtig målestok for arten og kvaliteten af et demokratisk samfund, når man tager partiernes påståede særstilling i betragtning. Aktiv deltagelse af en større eller mindre andel af vælgerne har en afgørende indflydelse på partiernes repræsentativitet og dermed på deres værdi og legitimitet som forbindelsesled mellem de styrede og de styrende. Derfor er partiernes påståede krise som nævnt også ofte blevet kædet sammen med en krise for demokratiet.

I 1949 var der for en af datidens bedste kendere af dansk politik ikke tvivl om partiernes legitimitet og værdi for demokratiet:

Den demokratiske danske Rigsdags Grundvold er Folkets politiske Selv-virkomhed, som den udfolder sig gennem Partierne. Disse er ikke et Mål i sig selv, kun Midler for de skabende Kræfter, men deres faste institutionsagtige Karakter viser, at de bunder dybt i Folkeejendommeligheden, således at Rigsdagen med dens Partiskel blot er en Afspejling af den faktiske Tilstand i Befolkningen (Thorsen, 1949: 38).

De partier, som Thorsen således mente bundede dybt i „folkeejendommeligheden“, havde siden sidste fjerdedel af 1800-tallet gradvist udviklet sig fra løse og uformelle sammenslutninger af ligesindede til store organisationer med en institutionsagtig karakter. De havde udviklet sig fra elitepartier til massepartier. Massepartiet var blevet dominerende, og det er den partitype, der indgår i den danske forestilling om, hvordan et parti ideelt set skal være og fungere. Hvad er så de karakteristiske træk ved massepartiet?

M A S S E P A R T I E T

Et væsentligt træk ved massepartiet er, at det har en permanent organisation, hvis formelle opbygning er nedskrevet i partiets love. Basiselement udgøres af den lokale vælgerforening, som alle vælgere kan melde sig ind i, såfremt de kan tilslutte sig partiets mål, vil overholde dets love og i øvrigt er indstillet på at støtte de synspunkter og interesser, partiet vil fremme. Et væsentligt træk ved massepartiet er altså, at det ser det som en vigtig opgave at mobilisere befolkningen til aktiv politisk deltagelse.

Massepartiet vil også være identitetsskabende, det vil skabe en partiidentifikation. Der ligger således indbygget i massepartitypen en målsætning om gennem medlemsorganiseringen at gennemføre en kontinuerlig politisk opdragelse og skoling af medlemmerne. Fordi partiet har registreret sine

medlemmer, er det også muligt for partiets ledelse via organisationsapparatet løbende at henvende sig til dem med oplysnings- og propagandamateriale med henblik på at påvirke og eventuelt også styre meningsdannelsen i medlemskredsen. Og jo større medlemskredsen er, desto større en del af vælgerne er der mulighed for at kunne inddrage i denne skolingsproces og dermed også mulighed for at mobilisere og engagere aktivt i partiets politik.

Gennem befolkningens inddragelse i partiarbejdet bliver det også muligt at finde frem til de medlemmer, der gennem deres arbejde i partiet har demonstreret et særligt talent og/eller en sådan arbejdsvilje, at det gør dem egnede til at blive valgt til kandidater til de folkevalgte forsamlinger eller til tillidsposter i partiorganisationen. Ud over at medlemsorganisationen fungerer som et rekrutteringsgrundlag til den politiske elite, fungerer den også som en vigtig ressource for partiet, økonomisk gennem medlemskontingentet og arbejdskraftsmæssigt gennem medlemmernes frivillige og ulønnede arbejde, dels i partiorganisationen, dels i forbindelse med valgkampagner, hvervekampagner, indsamlinger, mødevirksomhed og lignende.

Det er karakteristisk for massepartitypen, at medlemmerne tillægges stor formel indflydelse. Det fremgår af alle danske partiers vedtægter, at det er partiets medlemmer, der vælger de kvinder og mænd, der opstilles som kandidater til folketingsvalg. Måden, udvælgelsen sker på, varierer fra parti til parti (Bille, 1997: 110ff; 2001), men det afgørende er, at det er medlemmerne eller et af medlemmerne valgt organ (for eksempel partiets hovedbestyrelse), der har den endelige kompetence, formelt såvel som reelt, med hensyn til kandidatlistens sammensætning. Partimedlemmerne har på den måde stor indflydelse på sammensætningen af Folketinget. Derfor er det også vigtigt at vide, hvordan den personkreds er sammensat, der opstiller de kandidater, som vælgerne har at vælge imellem på valgdagen.

Det er også medlemmerne, der vælger partiets organisatoriske ledelse. De danske partier har stort set en ensartet organisatorisk opbygning. Basisenheden er den territorielt afgrænsede lokale vælgerforening, hvor enhver, der måtte ønske det, kan melde sig ind. Den ledes af en medlemsvalgt bestyrelse. De overliggende regionale og nationale organer, såsom kreds-, amts-, hovedbestyrelse og forretningsudvalg, er ligeledes primært sammensat af medlemsvalgte repræsentanter. Medlemskredsen er således den base, hvorfra lederne på de forskellige niveauer i partiet såvel som kandidaterne ved valg rekrutteres fra. Da politik i høj – og måske endog i stigende – grad bliver udformet og gennemført af personer, er det vigtigt at vide, hvordan den base, hvorfra partiernes ledere og kandidater rekrutteres, er sammensat.

Hvorledes partierne udvikler sig organisatorisk, hvilken organisationskultur der præger dem, og hvilket image de enkelte partier har i offentligheden, er i massepartitypen blandt andet afhængig af, hvem deres medlemmer er, hvad medlemmerne siger og gør, samt hvilke aktiviteter de sætter i værk og deltager i, ikke mindst i det lokale miljø. Partiernes medlemmer er tættere på vælgerne end de valgte politikere, især dem, der er valgt til Folketinget. Medlemmerne bor og lever i det lokale miljø. De er derfor i mange henseender partiets øjne, ører og mund, dets „ambassadører“.

Set fra partiledelsens synsvinkel er det vigtigt at have medlemmer, der kan videregive holdninger og synspunkter, således som de kommer til udtryk i de lokale samfund, som ét blandt mange input til, hvilken politisk linje ledelsen skal udstikke både i lands- og lokalpolitikken. Det er den ene side af sagen, informationen nedefra og op. Den anden – og lige så vigtige – side af sagen er informationen oppefra og ned. De lokale medlemmer repræsenterer nemlig også en mulighed – eller burde gøre det – for partiet til at bringe dets synspunkter frem i diskussionerne på arbejdspladsen, i sportsforeningen, i venners lag, eller hvor folk nu engang mødes og lejlighedsvis taler om politik. Er medlemmerne blevet ordentligt informeret af partiet, kan de i disse diskussioner supplere eller korrigere de informationer om partiets politik, som massemedierne ud fra deres særlige udvælgelseskriterier har valgt at bringe, informationer, som jo ikke altid er hverken fyldestgørende, gunstige eller ønskelige set fra partiets side. Mediernes énvejskommunikation kan på den måde erstattes – eller i hvert fald suppleres – af en tovejskommunikation. En dialog kan etableres mellem medlemmer og vælgere. En sådan udveksling af synspunkter, spørgsmål og svar er ofte et godt middel til at overbevise vælgerne om at stemme på ét parti frem for et andet. Medlemmerne har derfor også en rolle som såkaldte stemmemultiplikatorer. Hvem disse stemmemultiplikatorer er, er det selvsagt også vigtigt at vide noget om.

Men det er ikke kun med hensyn til det generelle partiimage og som stemmehververe, at medlemmerne har betydning. De har også en direkte indflydelse på, hvem der står i spidsen for partiet, og hvilke overordnede rammer partiet kan eller skal arbejde inden for i den daglige politik. I eksempelvis SF, Socialdemokratiet, Venstre og Dansk Folkeparti er det partiets medlemmer, der på landsmødet/kongressen vælger partiets leder. Formandsopgøret i Socialdemokratiet i 1992 viste med al ønskelig tydelighed, hvilken indflydelse de enkelte medlemmer af partiet kan have i kraft af deres ret til at vælge delegerede til kongressen. Generelt har tendensen i de senere

år været, at partiernes ledere enten er blevet valgt af medlemsorganisationen eller, hvis det er folketingsgruppen, der vælger partilederen, så har vedkommende efterfølgende anset det for vigtigt at få sit lederskab bekræftet og legitimeret ved også at blive valgt af medlemmerne til formand for medlemsorganisationen (Bille, 1997: 96ff). Medlemmernes indflydelse på, hvem partilederen skal være, har med andre ord været stigende.

Det samme kan siges om indflydelsen på udformningen af partiets principprogram. Der har i næsten alle partierne udviklet sig en praksis, hvor en lille kreds af ledende partifolk udformer et udkast til nyt principprogram, som sendes til høring i de lokale partiforeninger, hvor de menige medlemmer så kan diskutere indholdet. Deres forslag til omformuleringer, ændringer eller til nye programpunkter indgår i det videre programarbejde, hvorefter et revideret programforslag – eventuelt efter endnu en høringsrunde – fremlægges på partiets landsmøde til diskussion og efterfølgende vedtagelse af de medlemsvalgte delegerede.

Når det gælder udmøntningen af principprogrammerne i den daglige politik, er medlemmernes indflydelse derimod stærkt begrænset, selv om den ikke er helt fraværende. Der finder trods alt en løbende diskussion sted af partiernes politik i de medlemsvalgte hovedbestyrelser og forretningsudvalg, som folketingspolitikere ikke vedvarende kan være ligeglade med eller helt upåvirkede af. Og for eksempel i SF er det direkte nedfældet i partiets vedtægter, at skriftlige aftaler om samarbejde med andre partier, når de ikke kun omhandler en enkelt sag, skal forelægges hovedbestyrelsen til godkendelse, inden de kan indgås endeligt. Det medlemsvalgte organ har altså en vetoret over det vælgervalgte organ, folketingsgruppen.

De synspunkter og signaler, medlemmerne møder i deres hverdag, har de således mulighed for i massepartiet at formidle ind i den løbende interne partidebat om, hvilke synspunkter der skal fremmes i den politiske proces, hvad partiet konkret skal mene om de aktuelle politiske sager, og hvilket standpunkt det skal indtage på det korte, men måske især dog på det lidt længere sigt. Ved programudformningen såvel som gennem input i den løbende politiske proces har medlemskredsen således den opgave at fungere som en idébank for partiet og som en informationskilde for ledelsen. Også af den grund er det interessant at vide, hvem medlemmerne er. Massepartiets evne til at mobilisere vælgerne, dets socialiserende og opdragende effekt, dets økonomiske og organisatoriske kapacitet, dets muligheder for succes på valgdagen osv., osv. hænger med andre ord i høj grad sammen med dets evne til at tiltrække og fastholde så mange medlemmer som muligt.

Ser vi i et demokratiteoretisk perspektiv på massepartitypen som forbindelsesled mellem vælgerne og de valgte, rummer denne type ideelt set store muligheder for, at den kreds af vælgerne, der er medlemmer af partiet, kan kanalisere deres ønsker og interesser frem til dem, der skal træffe beslutningerne. Disses beslutningsgrundlag kan derfor hvile på en information om, hvilke strømninger og holdninger der er i dele af vælgerbefolkningen, og de kan derfor indrette deres politik således, at den i så vid udstrækning som muligt er i overensstemmelse hermed.

Omvendt giver massepartiets struktur ideelt set også partiledelsen gode muligheder for via partiapparatet at påvirke og forme meningsdannelsen blandt medlemmerne. Partiledelsen kan således bruge apparatet til at forklare, hvorfor den var nødt til at handle, eller valgte at handle, som den gjorde i en bestemt situation. Partiledelsen kan opdrage medlemmerne til at acceptere nødvendigheden af kompromiser, eller den kan mobilisere medlemmerne til aktion, hvis en mere konfrontationspræget politik skønnes nødvendig. Men nok så vigtigt er det, at partiapparatet kan bruges til en opsamling, sortering og prioritering af de mange – og ikke altid lige forenelige – ønsker og krav, der konstant fremsættes om politisk handlen på de mange forskellige politikområder. Som forbindelsesled mellem de valgte og vælgerne indeholder massepartiet således muligheden for en kontinuerlig og meningsfuld tovejskommunikation.

For Svend Thorsen var der tilsyneladende ingen tvivl om, at de politiske partiers udvikling til massepartier var et vigtigt og uundværligt element i det danske folkestyre. De politiske partier „bundede dybt i Folkeejendommeligheden“. Det kunne han skrive i slutningen af 1940'erne, uden at han af den grund blev beskyldt for at forherlige, romantisere eller fortegne billedet af det politiske liv. Han udtrykte utvivlsomt den almindeligt fremherskende opfattelse, at trods diverse mindre indsigelser, der selvfølgelig altid kunne gøres, ja, så hvilede det danske folkestyre i det store og hele trygt og godt på de partipolitiske organisationers tilstedeværelse og aktiviteter. Folkestyre og partistyre var for ham og de fleste andre på det tidspunkt nærmest synonyme. Hvad man måske lidt flot kan kalde „den danske model“, var rodfastet.

Den opfattelse holdt sig uantastet i endnu en årrække, og den dag i dag ligger den givetvis bevidst eller ubevidst til grund for partiernes egne og mange vælgeres opfattelse af, hvordan de politiske partiers opbygning og rolle burde være i det danske folkestyre. Der er en forestilling om, hvordan et rigtigt parti skal være opbygget og fungere.

MASSEPARTIETS FORFALD?

Siden 1960'erne har der imidlertid fundet en udvikling sted, der i høj grad har udfordret denne opfattelse og dannet grobund for debatten om partierne og folkestyrets krise. Analyser og fremstillinger af de danske partiorganisationers udvikling (Bille, 1997; Buch Jensen, 2000; Pedersen, 1989) har vist, at massepartitypen har undergået så væsentlige forandringer, at det kan være vanskeligt at opretholde forestillingen om den traditionelle medlemsbaserede danske models fortsatte gyldighed.

Som tidligere nævnt var der ved årtusindeskiftet kun knap fem pct. af vælgerne, der havde omsat deres politiske engagement til et medlemskab af et politisk parti. Dernæst har analyser vist, at medlemmernes betydning for partiernes økonomi er faldet markant siden indførelsen i 1987 af den direkte offentlige støtte til de politiske partiers landsorganisationer, og især siden den væsentlige forhøjelse i 1995 af tilskuddene til både landsorganisationerne og folketingsgrupperne. Mens eksempelvis de socialdemokratiske medlemmers bidrag i form af medlemskontingent og frivillige donationer i 1961 udgjorde omkring to tredjedele af partiets samlede indtægter, var den tilsvarende andel i 1999 faldet til syv pct. (Bille, 1997: 347; Socialdemokratiets regnskab 1999; Regnskaber for folketingsgruppestøtte for 1999). En tilsvarende udvikling har fundet sted i de øvrige partier, og for et helt nydannet parti som Dansk Folkeparti udgør medlemmernes andel af partiets økonomiske grundlag kun fire pct.

En sådan udvikling rejser det spørgsmål, om partierne fortsat har brug for mange medlemmer. Hvorfor bruge penge på at vedligeholde en stor medlemsorganisation, når der i stedet er penge at tjene på at koncentrere sig om at få så mange stemmer som muligt? Medlemmer betyder udgifter, stemmer betyder indtægter.

Endelig er der også sket en professionalisering af partierne. Det er sket gennem en kraftig vækst i antallet aflønnede og specialiserede medarbejdere som følge af den kraftige oprustning, partierne har foretaget af deres presse- og informationstjenester og af deres politisk-økonomiske sekretariater, og selvfølgelig mest markant i de store og økonomisk bedst funderede partier (Bille, 1997: 203ff). Det har resulteret i en mindre afhængighed af medlemmernes frivillige og ulønnede arbejdskraft. Igen kan man derfor spørge, om det overhovedet er nødvendigt at have mange medlemmer til at udføre de opgaver, som de professionelle kan varetage lige så godt – eller måske endog bedre.

Der er dog ikke grundlag for at hævde, at partierne trods disse udviklingstendenser ikke er interesserede i at have så mange medlemmer som muligt,

ej heller i at inddrage befolkningen i deres virke. Gang på gang, år ud og år ind, fremhæves i partiernes politiske og organisatoriske beretninger betydningen for dem og for demokratiet af den store og brede folkelige deltagelse i det partipolitiske. Det er en fast bestanddel i disse beretninger at beklage, at medlemstallet igen er faldet (bortset fra den atypiske situation i 2002). Mange hvervekampagner har været igangsat, og de nåede et bemærkelsesværdigt højdepunkt, da de politiske partier i 1994 endog iværksatte en fælles hvervekampagne. Antallet af medlemmer anses stadig for at være et mål for partiets styrke og succes. Partierne anvender stadig stort set den samme andel af deres udgifter til at pleje og uddanne deres medlemmer, som de gjorde for nogle årtier siden. Og de individuelle medlemmers indflydelse på for eksempel opstilling af folketingskandidater og valg af partiets politiske leder er faktisk blevet styrket gennem årene. Det ville partierne næppe have gjort, hvis de ikke tillagde det at have medlemmer betydning.

Kort sagt: Borgernes muligheder for at benytte den unikke forbindelseslinje mellem folk og styre, som de politiske partier udgør, er så absolut til stede. Der stilles fra de politiske partiers side ingen hindringer i vejen for det, tværtimod. En øget deltagelse er mere end velkommen.

Det faktum, at vælgerne ikke længere benytter sig heraf i samme omfang som tidligere, har som sagt været baggrunden for debatten både i fagkredse og i offentligheden om, hvorvidt partierne stadig er i stand til at varetage de opgaver, de traditionelt er blevet tillagt i de demokratiske samfund. Er de stadig en organisatorisk kraft, der kan varetage den politiske mobilisering og socialisering? Har de stadig et tilstrækkeligt bredt grundlag til at foretage udvælgelsen og træningen af den politiske ledelse på lokalt, regionalt og nationalt niveau, så kvaliteten i det politiske arbejde sikres? Er de stadig i stand til at identificere, opsøge og aggregere den mangfoldighed af interesser, der er i samfundet, og kanalisere dem frem til politisk beslutning på det relevante niveau? Er de fortsat i stand til at foretage en politisk målformulering, der opleves som relevant af og har mulighed for at vinde genklang i befolkningen?

Optælling af antallet af partimedlemmer er i sig selv nok til, at der kan udtrykkes alvorlig skepsis med hensyn til, om partierne fortsat kan løfte disse opgaver. Det er dog i den forbindelse vigtigt at understrege, at den rent numeriske optælling af medlemmer er et mangelfuldt grundlag for at vurdere partikanalens betydning for demokratiets tilstand, idet det hverken siger noget om, hvem det er, der deltager, eller om omfanget af deltagelsen, endsig indholdet af deltagelsen.

Ud fra de vælgerundersøgelser, der er blevet gennemført siden begyndelsen af 1970'erne, har det dog trods alt været muligt at give et overordnet signalement af de danske partimedlemmer *en masse* (Damgaard (red.), 1980; Elklit, 1991; Togeby, 1992; Andersen, 1993). Det begrænsede udsnit af medlemmer, der er indgået i disse undersøgelser, har imidlertid haft som konsekvens, at det kun har været muligt at sige noget generelt om den konkrete sammensætning af medlemskredsen i de største partier. Det betyder, at vi faktisk intet har vidst om de mellemstore og små partiers medlemmer, partier, som dog har spillet – og spiller – en vigtig rolle i dansk folkestyre. Dertil kommer, at disse undersøgelser ikke har behandlet de partiinterne forhold set fra medlemmernes synsvinkel.

Med gennemførelsen af den første systematiske spørgeskemaundersøgelse af medlemmerne af de partier, der var repræsenteret i Folketinget i 2000, er det nu blevet muligt ud fra et demokrati- og magtperspektiv at sige noget mere om befolkningens deltagelse i og faktiske udnyttelse af partikanalen. Det er nogle af resultaterne af denne undersøgelse, der lægges frem i denne bog.

BOGENS INDHOLD

De problemstillinger, bogen hovedsagelig beskæftiger sig med, tager udgangspunkt i den kendsgerning, som har optaget offentligheden, partierne og forskerne mest, nemlig konsekvenserne af det drastiske fald i antallet af partimedlemmer. Når andelen af vælgere, der er organiseret i et politisk parti, er faldet fra omkring 21 pct. i 1960 til knap fem pct. i 2000, ligger det lige for at spørge, i hvilket omfang partiernes medlemmer i dag er repræsentative for vælgerne. Ud over at det i sig selv er interessant at tegne en medlemsprofil af de enkelte partier, samler interessen sig primært om repræsentativitetsproblematikken.

Repræsentativitet kan forstås på forskellige måder, vurderes ud fra forskellige sæt af kriterier og dække over forskellige forhold. En måde at angribe denne problematik på er at undersøge, om partimedlemmerne med hensyn til demografiske, sociale og økonomiske karakteristika afviger lidt eller meget fra vælgerne under ét. Det spørgsmål vil blive taget op i kapitel 2.

Det omfattende fald i medlemstallet kunne efterlade det indtryk, at de politiske partier ikke længere var i stand til at tiltrække nye medlemmer. Men er det nu et rigtigt indtryk? Forholder det sig virkelig sådan, at det kun er en forsvindende lille andel af vælgerne, der vælger at melde sig ind i et politisk parti? Dette spørgsmål tages op i kapitel 3, som analyserer motiverne

og rationaliteten bag indmeldelsen i partiet. Hvad er medlemmernes begrundelser for at blive medlem af et politisk parti, og hvad var den konkrete anledning til, at de i sin tid traf beslutningen om at melde sig ind? Hvilke forventninger havde de oprindeligt til medlemskabet, er disse blevet indfriet, og hvad ville de opnå med medlemskabet?

Når man har set det faldende medlemstal som et udtryk for partiernes krise og for deres svindende styrke og legitimitet i det politiske system, overser man fuldstændig det kvalitative aspekt af medlemskabet. Gør det egentlig ud fra en demokratisk synsvinkel nogen synderlig forskel, om et parti eksempelvis har 100.000 medlemmer, hvoraf 20.000 er aktive, eller om det har 50.000 medlemmer, hvoraf 19.000 er aktive? Med medlemsundersøgelsen er det nu muligt for første gang at sige noget om denne centrale fordeling mellem passive og aktive, dels for det samlede antal partimedlemmer, dels – og måske nok så vigtigt – for de enkelte partier.

Det vil derfor være et centralt tema i kapitel 4 at få klarlagt, hvor mange medlemmer der er aktive. I den sammenhæng er det af særlig interesse at få klarlagt, hvem de aktive er, hvorledes deres aktivitetsniveau er, på hvilke niveauer og områder i partierne de er aktive, og hvilke typer af aktiviteter de beskæftiger sig med? Gennem en analyse af aktiviteten i partierne vil det være muligt at danne sig et indtryk af, i hvilket omfang medlemmerne vitterlig er den ressource for partiet, som den traditionelle begrundelse for overhovedet at have medlemmer er gået ud fra, samt for den betydning, de ud fra en demokratisk synsvinkel normalt tillægges.

I kapitel 5 er opmærksomheden rettet mod medlemmernes holdninger til og opfattelser af det parti, de er medlem af. Hvordan oplever medlemmerne det interne partidemokrati, som det kommer til udtryk i partiets organisering? Opfatter medlemmerne partierne som topstyrede organisationer for den politiske elite eller som medlemsbaserede, demokratisk organiserede organisationer? Hvorledes opfatter medlemmerne forholdet mellem medlemsorganisationen og folketingsgruppen, herunder om medlemmerne føler sig repræsenteret af deres folketingsmedlemmer? Et andet aspekt, der behandles i kapitlet, er medlemmernes opfattelse af deres egen rolle. Hvordan oplever de dét at være medlem af et parti? Mener de, at deres aktivitet bliver værdsat? Er der forskel herpå afhængigt af, hvor længe de har været medlem, og om de er aktive eller passive? Endelig behandles også spørgsmålet om medlemmernes oplevelse af graden af deres politiske kompetence.

Det er ofte blevet sagt, at partimedlemmer er mere ideologisk bevidste end vælgerne, at de lægger vægt på, at partiet står fast på sin ideologi og sine prin-

cipper, og at de dermed begrænser ledelsens manøvre frihed og muligheder for at indgå kompromiser med andre partier. Medlemmerne ses derfor som en hæmsko for politisk effektivitet. Desuden kan der sættes spørgsmålstegn ved partiernes mulighed for at opretholde deres legitimitet, hvis de i alt væsentligt befolkes af medlemmer, der er ganske ude af trit med, hvad der rører sig i befolkningen. Bogen vil derfor i kapitel 6 indeholde analyser af partimedlemmernes og vælgernes generelle ideologiske ståsted og holdninger til en række udvalgte politikområder med henblik på at be- eller afkræfte de nævnte påstande. Adskiller de passive medlemmers holdninger sig fra de holdninger, som de aktive har? Igen vil det også indgå som et særskilt spørgsmål i analyserne, om graden af overensstemmelse eller uoverensstemmelse i holdningerne på de forskellige niveauer er mere udtalt i nogle partier end i andre.

Den sidste gruppe af spørgsmål, som bogen tager op i kapitel 7, vedrører medlemmernes opfattelse af deres egen og partiernes rolle i det repræsentative demokrati. Hvilken generel demokratiopfattelse råder blandt partimedlemmerne, og er der forskel heri blandt de enkelte partiers medlemmer? Ad hvilke kanaler og på hvilke måder mener de, at man bedst kan opnå indflydelse i samfundet, og hvorledes opfatter de deres indflydelse i så henseende? Har medlemmerne begrænset deres politiske virke til partimedlemskabet, eller har de udvidet deres politiske engagement til også at omfatte medlemskab, måske endog et aktivt medlemskab, af andre organisationer, der også udøver magt og indflydelse i det demokratiske samfund? Udgør partimedlemmerne et særskilt segment af vælgerbefolkningen, der skiller sig ud ved dels at være aktive i en flerhed af de demokratiske processer, det i dag er muligt for den enkelte borger at deltage i, dels ved at have en større grad af tillid til politikerne og til det politiske system end vælgerne i øvrigt?

Taget under ét giver analyserne i de følgende kapitler et bidrag til en vurdering af de politiske partiers evne til og mulighed for fortsat at varetage de opgaver, de traditionelt har varetaget i vores repræsentative demokrati. Forhåbentlig giver de dermed også et bidrag til en nuancering af debatten om partierne og om deres rolle i det danske folkestyre.

OM UNDERSØGELSEN

På baggrund af partiernes egne oplysninger om medlemstal ved undersøgelsens begyndelse besluttede vi at udvælge 1.000 tilfældige respondenter fra hvert af tre største partier: Venstre (79.000 medlemmer), Socialdemokratiet (58.000 medlemmer) og Det Konservative Folkeparti (22.000 medlem-

mer). For hvert af de øvrige seks partier: Socialistisk Folkeparti (6.450 medlemmer) Kristeligt Folkeparti (6.120 medlemmer), Dansk Folkeparti (6.100 medlemmer), Det Radikale Venstre (5.900 medlemmer), Enhedslisten (1.931 medlemmer), og Centrum-Demokraterne (1.400 medlemmer) blev der tilfældigt udvalgt 800 svarpersoner. I alt blev der derfor udsendt ikke mindre end 7.800 spørgeskemaer.

Udvælgelsen af respondenter og udsendelsen af spørgeskemaer skete i samarbejde med partiorganisationerne, således at forskergruppen ikke havde adgang til medlemskartotekerne eller fik oplyst respondenternes identitet (undtagen i nogle få tilfælde, hvor respondenterne selv henvendte sig direkte til forskergruppen). Personoplysninger, som utilsigtet kom direkte fra respondenterne, blev efterfølgende slettet, således at hele datamaterialet er anonymiseret.

Udsendelsen af spørgeskemaerne og den efterfølgende rykkerprocedure foregik fra april til juni 2000. På grund af fejl i udtræksdatabasen og deraf følgende utilfredsstillende repræsentativitet blev undersøgelsen gentaget for medlemmerne af Socialdemokratiet i perioden fra april til juli 2001. Det er svarene fra denne sidste udsendelse, der er brugt her. I alt blev der indsamlet 5.266 skemaer, hvad der svarer til en i øvrigt meget tilfredsstillende svarprocent på 68 med et minimum på 60 (Venstre) og et maksimum på 80 (Enhedslisten). Frafaldsanalysen viste ingen systematiske skævheder i det modtagne materiale.

Bogens tabeller er opstillet ud fra partiernes placering på en venstre-højre-skala, som bygger på partimedlemmernes placering af deres eget parti på en skala fra 0 til 10.

Desuden vises normalt resultaterne for alle respondenterne, hvor svarene er vægtet, således at partiets andel af den samlede stikprøve svarer til partiets andel af det samlede antal partimedlemmer i de medvirkende ni partier. Svarene fra medlemmerne af de to største partier, Venstre og Socialdemokratiet, vejer derfor tungest, da disse to partier tilsammen har flere medlemmer end alle de øvrige partier tilsammen. Tallene for alle partimedlemmer under ét vil derfor typisk ligge tættere på tallene for Venstre og Socialdemokratiet end på tallene for de øvrige partier.

For en mere detaljeret dokumentation af hele datamaterialet fra undersøgelsen henvises til den dokumentationspublikation, der udsendes samtidigt med denne bog (Hermansen et al., 2003). Hertil kommer, at hele datamaterialet er blevet afleveret til Dansk Data Arkiv, hvor det efter endt oparbejdning vil være tilgængeligt efter de herom gældende regler.

HVEM ER MEDLEMMERNE?

LARS BILLE

I et repræsentativt demokrati overdrager vælgerne gennem valghandlingen beslutningskompetencen og ansvaret til de valgte medlemmer af parlamentet. Disses legitimitet bunder derefter i, at de er valgt af folket og udøver deres gerning i overensstemmelse med den skrevne forfatning. De valgte er „... ene bundne ved deres Overbeviisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere“, som det hed i § 60 i Junigrundloven fra 1849. Den formulering er siden blevet fastholdt, når Grundloven er blevet revideret.

Tankegangen var dengang, at „Rigets bedste mænd“, når de var blevet valgt, under inspiration og påvirkning af den offentlige debat i en fri presse og gennem en fri, saglig og alene på fornuften, klogskaben og overblikket hvilende argumentation og meningsudveksling på Rigsdagen ville nå frem til de for landet bedste og rigtigste beslutninger. De ville udtrykke almenvellet. På næste valgdag skulle de så som enkeltpersoner stå til regnskab over for vælgerne for deres handlinger, om de nu også havde gjort det på en acceptabel måde. I denne opfattelse af et demokratisk styre var der ikke medtænkt politiske partier. Ja, i de første årtier efter folkestyrets indførelse blev politiske partier faktisk anset for at være direkte skadelige, fordi de repræsenterede og plejede særinteresser på bekostning af helhedens interesser, som jo var det, der skulle varetages.

Men dels som følge af nye samfundsklassers politiske organisering i slutningen af 1800-tallet, dels som følge af udvidelsen af valgretten (særlig markant i 1915) til at omfatte større og større dele af befolkningen indtog de politiske partier efterhånden den helt centrale position som de institutioner, folkeviljen manifesterer sig gennem i Folketinget. Helt siden 1920 er samtlige medlemmer af Folketinget (med kun én enkelt undtagelse) reelt blevet valgt som repræsentanter for politiske partier. Partiorganisationerne er med andre ord nu skudt ind som et mellemlid mellem vælgerne og de valgte repræsentanter på tinge.

Fordi de politiske partier indtager denne centrale position i folkestyret, og fordi de danske partier stadigvæk er medlemsbaserede partier med grund-

læggende træk fra massepartitypen, er det i et demokrati- og magtperspektiv både interessant og væsentligt at vide noget om, hvem de politiske partiers medlemmer er.

Som beskrevet i kapitel 1 er det blandt andet den stærke medlemstilbagegang, der har været baggrunden for den tilbagevendende påstand om partiernes krise og for påstanden om, at

(l)andsorganisationernes virksomhed i forbindelse med programformulering og kandidatopstilling bliver i stigende grad ikke bare rituelle, men i stigende grad også illegitime handlinger... En landsmødevedtagelse kan ikke i længden påberåbe sig en folkelig gyldighed, når den hidrører fra et lille og nok så skævt udsnit af partiets vælgere. Ej heller kan en kandidatopstilling, der er foretaget af et ganske lille mindretal af medlemmerne, som igen udgør et i egentlig forstand forsvindende mindretal af vælgerne, i længden opfattes som demokratisk gyldig (Pedersen, 1989: 276).

Partiernes øgede anvendelse af meningsmålinger og fokusgrupper og senest idéen om at afholde såkaldte folkehøringer om udvalgte temaer understøtter i realiteten citatets påstand. Det kan nemlig vanskeligt ses som andet end en kraftig indikator på, at de politiske ledere og valgstrateger også selv er af den opfattelse, at deres partis medlemskreds ikke er sammensat således, at den kan give et dækkende og fuldgyldigt billede af, hvad der politisk rører sig blandt vælgerne. De synspunkter og meldinger, der kommer fra medlemmerne, må derfor også efter ledelsernes mening suppleres med oplysninger og synspunkter, som hentes ud af de andre informationskilder. Det kan oven i købet ske, at partiledelserne på denne baggrund beslutter sig til helt at se bort fra medlemmernes synspunkter. Værdien af det rodnet til opslugning af politiske holdninger og anbefalinger til partiledelserne, som medlemsorganisationerne ideelt set skulle udgøre, betvivles med andre ord – i hvert fald i nogle situationer – også af partiledelserne selv.

Det er derfor væsentligt at få afklaret, i hvilket omfang de medlemmer, der er tilbage i partierne, faktisk er repræsentative, dels for vælgerne som helhed, dels for deres eget partis vælgere. Den lave organisationsprocent betyder naturligvis, at der kan være en risiko for, at partiernes medlemsorganisationer er kommet ud af trit med vælgerkorpset. Det kan for eksempel skyldes, at de kun repræsenterer de faste i troen og ideologisk overbeviste, men det kan jo også være, at de kun repræsenterer bestemte afgrænsede gruppers synspunkter og interesser, som ikke særlig godt afspejler væsentlige præferencer og holdninger blandt vælgerne. Det er derfor væsentligt for vurde-

ringen af partiernes demokratiske legitimitet at få klarlagt graden af parti-medlemmernes repræsentativitet.

Repræsentativitet betyder i denne sammenhæng, at der er overensstemmelse mellem repræsentanterne og dem, de repræsenterer. Selv om et parti-medlem ikke er en repræsentant for vælgerne på samme måde som en folkevalgt politiker i Folketinget, så er medlemmerne i kraft af deres medlemskab af partiet med til at forme og indholdsudfylde den repræsentations- og deltagelseskanal, det mellemlid, partierne er mellem vælgerne og Folketingets medlemmer. Beslutninger, der træffes internt i partierne, har betydning for de beslutninger, der træffes i regering og Folketing.

Repræsentativiteten kan forstås og måles på flere måder (Pitkin, 1967; Esaiasson & Holmberg, 1996; Widfeldt, 1999), hvoraf overensstemmelse dels i holdninger og meninger, dels i demografisk og socioøkonomisk sammensætning er de to hyppigst anvendte. Det er den sidste af disse to former for repræsentation, der tages op i dette kapitel.

Det ønskelige i, at folkevalgte forsamlinger er sammensat, så de demografisk og socioøkonomisk afspejler det samfund, der valgte dem, er et klassisk tema i diskussionen om det repræsentative demokratis kvalitet. I denne diskussion er betydningen af social repræsentativitet baseret på en række argumenter, der kan samles i tre hovedgrupper.

Den ene hovedgruppe kan betegnes erfaringsargumentet. Antagelsen er, at medlemmer, der i bred forstand har den samme sociale baggrund som deres partis vælgere, vil have en bedre forståelse for disse vælgeres ønsker og behov, fordi de i mangt og meget deler og/eller har delt de samme levevilkår og livserfaringer. Ikke at de derfor nødvendigvis har helt de samme meninger og holdninger, men at deres handlinger og beslutninger i partiarbejdet grundlæggende vil være påvirket af det miljø, de er opvokset i og har levet eller lever i. Socialiseringens betydning for politisk adfærd er en kendt og accepteret sammenhæng. Argumentet indeholder derfor også en antagelse om, at social repræsentativitet er en vigtig forudsætning for, at der også kan etableres en holdnings- og meningsrepræsentativitet.

Den anden hovedgruppe er interesseargumentet. Forskellige grupper i samfundet har forskellige interesser, som de ønsker varetaget. Er der ikke en rimelig grad af overensstemmelse mellem disse interessers repræsentation i de besluttende organer i partiet og sammensætningen af partiets vælgerkorps, vil der være en risiko for, at de underrepræsenterede gruppers interesser ikke bliver ført frem og taget stilling til, endsige tilgodeset. Da en vedvarende skæv interessevaretagelse ikke stemmer overens med det repræsentative demokra-

tis ideal, risikerer de politiske partier derfor at miste deres troværdighed som repræsentationskanal for vælgerne interesser. Dermed risikerer partierne at miste både indflydelse og legitimitet.

Endelig er ønskeligheden af en så høj grad af social repræsentativitet som muligt blevet begrundet ud fra en retfærdigheds- og lighedsbetragtning, idet det anses for både uretfærdigt og uacceptabelt ud fra et demokratisk ligheds-ideal, hvis bestemte sociale grupper ikke er repræsenteret i partiarbejdet. Er bestemte sociale grupper enten underrepræsenteret eller slet ikke repræsenteret i partiernes medlemskreds, er det et udtryk for, at partierne ikke opfylder deres opgave som deltageskanal for vælgerne på en retfærdig og fyldestgørende måde. Også det kan være med til at undergrave partiernes demokratiske legitimitet.

Af tabel 2.1 fremgår det, at mange partimedlemmer mener, at det er meget eller ret væsentligt, at folketingsmedlemmerne afspejler befolkningens sammensætning med hensyn til erhverv, alder, uddannelse, køn og etnisk baggrund, mindst dog med hensyn til etnisk baggrund, mest med hensyn til erhverv. Social repræsentativitet tillægges altså betydning af partimedlemmerne. Spørgsmålet er så, hvordan det ser ud med den sociale repræsentativitet, når vi ser på partiernes egne medlemmer?

De spørgsmål, der skal behandles i det følgende, er, i hvilket omfang partimedlemmerne er repræsentative dels for vælgerne som helhed, dels for deres eget partis vælgere med hensyn til køn, alder, uddannelse, ansættelse og indkomst. Desuden vil der blive set på, om der er forskelle mellem de enkelte partiers sociale profil. Hvor intet andet er nævnt, er oplysningerne om vælgerne hentet fra den undersøgelse af folketingsvalget i 1998, som blev gennemført af *Det danske Valgprojekt* (jf. Andersen et al., 1999: 292ff).

TABEL 2.1.

Medlemmernes opfattelse af den sociale repræsentations betydning. Pct.

	MEGET ELLER RET VÆSENT- LIGT	HVERKEN ELLER	RET UVÆ- SENTLIGT EL. LIGEGYLDIGT	VED IKKE	I ALT	N
Erhverv	61	19	16	4	100	4.978
Alder	55	20	22	3	100	5.006
Uddannelse	54	24	18	4	100	4.981
Køn	46	23	28	3	100	4.983
Etnisk baggrund	38	28	26	8	100	4.943

K Ø N

Gennem hele det 20. århundrede indgik uligheden i den politiske deltagelse mellem mænd og kvinder i den samfundspolitiske debat, om end med varierende intensitet. De argumenter, der understøttede en øget kvindedeltagelse, var baseret både på erfarings-, interesse-, retfærdigheds- og lighedssynspunkter. I begyndelsen koncentrerede debatten sig om kvinders ret til politisk deltagelse. Med indførelsen af valgret for kvinder til de kommunale valg i 1908 og til Rigsdagen i 1915 blev dette krav imødekommet, og interessen har derfor samlet sig om, i hvilket omfang kvinderne udnyttede denne ret samt om deres deltagelse i den mangfoldighed af deltagelseskanaler, der i øvrigt er i det politiske system.

Det er veldokumenteret, at kvinderne i langt mindre grad end mændene har benyttet de politiske partier som et redskab for deres politiske interesse og engagement. Den politiske mobilisering af kvinderne i 1970'erne og 1980'erne førte til en markant øget lighed i politisk deltagelse og aktivitet i fagforeninger og græsrodsbevægelser, medens forskellen i deltagelse i de politiske partier kun blev udlignet ganske lidt. Mobiliseringen gik stort set uden om de politiske partier, som Lise Togeby (1992) har udtrykt det. Kvindernes andel af samtlige partimedlemmer lå både i 1971 og i 1990 kun på lidt over en tredjedel (Andersen et al., 1993: 55).

Kvindernes underrepræsentation i partiorganisationerne gav anledning til diskussioner om, hvad partierne selv kunne gøre for at rette op på dette misforhold – ud over den sædvanlige generelle appel om, at kvinderne burde melde sig ind. Det var dog kun i SF i 1976 og Socialdemokratiet i 1984, at der blev indført bestemmelser i partivedtægterne om kønskvotering ved valg til tillidsposter (Bille, 1997: 335). Virkningen var imidlertid begrænset, og i SF var det i nogle tilfælde endda direkte forhindrende for, at kvinder kunne placeres på de to øverste pladser på kandidatlisten til folketingsvalg. Kønskvoteringsreglerne blev derfor i begge partier afskaffet på nogle områder og lempet på andre i 1996 (Christensen, 1999).

Af tabel 2.2 fremgår det, at trods den markant ændrede rolle, som kvinderne i dag indtager i samfundet, er der ikke sket meget med hensyn til deres andel af partimedlemmerne. Det lidt, der er sket, peger endda i retning af et beskedent fald fra omkring 38 pct. i 1970'erne og 1980'erne til 33 pct. i 2000. Kvinderne er altså fortsat stærkt underrepræsenteret i denne centrale deltagelseskanal (Pedersen, 2002).

Af de to partier, som vedtægtsmæssigt har søgt at fremme kvindernes deltagelse, er det kun SF, som har formået at oparbejde en tilnærmelsesvis lige

TABEL 2.2.
Kønsfordelingen. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
Mænd	62	54	65	65	66	59	71	68	70	67
Kvinder	38	46	35	35	34	41	29	32	30	33
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Mænd – kvinder	24	8	30	30	32	18	42	36	40	34
N	631	545	634	608	492	547	587	596	535	5.176
VÆLGERE:										
Mænd	41	44	54	55	42	49	60	56	63	49
Kvinder	59	56	46	45	58	51	40	44	37	51
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Mænd – kvinder	-18	-12	8	10	-16	-2	20	12	26	-2
N	58	161	577	83	81	41	463	195	131	2.001

repræsentation af de to køn. Socialdemokratiet har et kvindeunderskud på 30 procentpoint, et niveau, der i store træk også karakteriserer de andre partier. I Venstre og Dansk Folkeparti udgør kvindernes andel dog kun godt en fjerdedel.

Sammenholder vi partiernes kvindeandel af medlemmer med den andel af partiets vælgere, der er kvinder, ser vi, at graden af repræsentativitet er meget beskeden. Mindst repræsentative er CD og Enhedslisten med et medlemsmæssigt kvindeunderskud på henholdsvis 32 og 24 procentpoint og et kvindeoverskud blandt vælgerne på henholdsvis 16 og 18 procentpoint. Dansk Folkeparti kommer ud af denne sammenligning som det i kønsmæssig henseende mest repræsentative parti, idet der kun er en forskel på syv procentpoint mellem de to kvindeandele.

Medlemsundersøgelsen kan således bekræfte, at partierne kun i relativt beskedent omfang har formået at trække de ressourcer, interesser og livserfaringer til sig, som den ene halvdel af det danske vælgerkorps besidder: Partiernes medlemskreds er fortsat domineret af mænd.

ALDER

Den anden ulighed, der traditionelt har eksisteret i den partipolitiske deltagelse, har været de unges underrepræsentation. Det er en kendsgerning, at de unge ikke deltager i det politiske arbejde i samme omfang som ældre aldersgrupper, og at deres partipolitiske standpunkter og stemmeafgivning generelt er præget af mere usikkerhed og større bevægelighed end resten af vælgerkorpset (Svensson & Togeby, 1986: 294ff; Andersen et al., 1999: 67ff).

Repræsentativitet med hensyn til alder har ikke i samme omfang som med hensyn til køn været debatteret som et alvorligt problem. Det kan skyldes, at politik ofte handler om omfattende og komplekse problemer, hvor en vis erfaring og indsigt er nødvendig for at kunne træffe de vanskelige beslutninger. Der er derfor blevet argumenteret for, at det egentlig ikke er noget større problem, at de unge er underrepræsenteret, snarere tværtimod. Det kan også konstateres, at de ældre jo alle engang har været unge, hvoraf skulle følge, at de derfor kender til de problemer, der knytter sig til ungdommen. Argumentationen er dog ikke holdbar. Det at være ung nu må nødvendigvis være meget forskellig fra, hvordan det var for eksempel i 1940'erne eller 1950'erne. Ligheden i erfaringer må derfor være ret beskeden. Det samme gælder de interesser, som de forskellige aldersgrupper har. Så både erfarings-, interesse- og lighedsargumentet kan fremføres med samme styrke for aldersrepræsentativiteten som kønsrepræsentativiteten.

Udviklingen i de forskellige aldersgruppers medlemskab af et politisk parti er interessant. Det viser sig, at det lave niveau, der har karakteriseret de unges partimedlemskab, nu også ses hos de 30-49-årige. Antagelsen om, at interessen for at gøre en politisk indsats gennem et partimedlemskab var noget, der kom med alderen (Damgaard, 1980: 42ff), holder i hvert fald ikke længere. De unges lave deltagelsesniveau har gradvist forskudt sig op ad aldersskalaen (Andersen, 1993: 55). Mens omkring syv pct. af dem under 49 i 1998 var medlem af et politisk parti, var procenten for de ældre aldersgrupper omkring 19. Partimedlemskab synes således mere at være et generationsfænomen end et livscyklusfænomen.

Det peger i retning af, at medlemstallet for de politiske partier i de kommende år gradvist vil stabilisere sig på et lavere niveau, efterhånden som førkrigsgenerationen uddør, medmindre ungdommen pludselig skulle få ikke kun en politisk, men også en partipolitisk vækkelse, og det er der for tiden ikke meget, der tyder på, vil ske.

Aldersprofilen for de enkelte partiers medlemmer fremgår af tabel 2.3. Her ses, at gennemsnitsalderen for medlemmerne er 55 år, og det gælder i

TABEL 2.3.
Aldersfordelingen. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
-29	20	9	4	9	13	5	7	5	6	6
30-39	13	14	7	18	16	13	14	9	13	11
40-49	31	29	13	13	15	20	19	9	13	16
50-59	24	33	34	23	22	21	23	27	25	27
60-69	7	12	24	20	17	20	21	24	26	22
70-	5	3	18	17	17	21	16	26	17	18
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	631	546	635	607	490	545	588	590	530	5.174
Gennemsnitsalder	44	48	56	53	51	55	54	58	55	55
VÆLGERE:										
-29	34	21	13	33	20	24	18	19	15	21
30-39	20	27	17	16	20	32	18	14	16	19
40-49	22	27	21	16	14	17	15	13	18	18
50-59	16	15	24	13	22	10	18	18	21	17
60-69	5	9	16	16	17	10	15	23	22	11
70-	3	1	9	6	7	7	16	13	8	14
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	58	160	577	83	81	41	463	195	131	2.000
Gennemsnitsalder	38	42	49	42	46	42	48	50	49	47

øvrigt både for mænd og kvinder. Bruger man aldersprofilen som målestok i stedet for partiets stiftelsesår, er det ikke dækkende kun at tale om fire „gamle“ partier. Kredsen må udvides med Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti, hvor henholdsvis 41 pct. og 43 pct. af medlemmerne er mindst 60. Den skæveste fordeling findes imidlertid hos Det Konservative Folkeparti, hvor kun en fjerdedel af medlemmerne er under 50, medens en fjerdedel er over 70 år. Når dødeligheden i den sidstnævnte aldersgruppe tages i betragtning, skal partiet virkelig gøre en kraftanstrengelse for at hverve nye medlemmer

nok til bare at fastholde det nuværende medlemstal, et forhold, der dog stort set gælder alle partierne. I den anden ende af skalaen ligger Enhedslisten med to tredjedele af medlemmerne under 50 år og kun fem pct. over 70 år.

Selv om der er sket en stigning i andelen af ældre medborgere i de seneste årtier, kan partierne med denne aldersprofil for medlemmerne under ingen omstændigheder være repræsentative for vælgerne som helhed. Medens 21 pct. af vælgerne i 1998 var i aldersgruppen 18-29 år, var det kun seks pct. af medlemmerne, der var under 30. 25 pct. af vælgerne var mindst 60, men hele 40 pct. af partimedlemmerne var 60 eller derover. Derimod er der god overensstemmelse for aldersgrupperne herimellem. Det er altså i yderpunkterne, at repræsentationsproblemet ligger, både når vi ser på vælgerne og på medlemmerne som helhed, og når vi ser på, om billedet for de enkelte partiers medlemmer svarer til deres vælgere. De unge er stærkt underrepræsenteret, de ældre stærkt overrepræsenteret.

På den baggrund er det ikke vanskeligt at se de problemer, partierne kan have med at overbevise en stor del af deres medlemmer om det fornuftige i at gennemføre nødvendige politiske reformer til fremtidssikring af velfærdsniveauet, hvis disse reformer samtidigt indeholder mærkbare forringelser for de nuværende ældre.

U D D A N N E L S E

Uddannelse er en vigtig individuel ressource. Forskningen i politisk deltagelse har peget på, at jo flere individuelle ressourcer, den enkelte har, jo mere politisk deltagelse er der tale om. Færdigheder i for eksempel at kunne formulere sig i skrift og tale samt kompetencer udviklet og trænet gennem et uddannelsesforløb i at sætte sig ind i, overskue og eventuelt kombinere forskellige emner og sagsområder fremmer mulighederne for at opnå indsigt i de politiske processer. Det giver mulighed for overskud og motivation til og interesse for deltagelse i politiske aktiviteter, der også rækker ud over det nære og umiddelbare.

Man kan derfor forvente, at jo længere uddannelse, jo større tilbøjelighed vil der være til at være medlem af et politisk parti, som regnes for en af de mere ressourcekrævende deltagelsesformer. I tidligere undersøgelser viste det sig imidlertid, at sammenhængen ikke helt var sådan i Danmark, når man alene så på længden af skolegangen, snarere tværtimod (Damgaard (red.), 1980; Tøgeby, 1992). Den korte skolegang var især karakteristisk for arbejderne og bønderne. Disse to samfundsgrupper havde tradition for at organi-

TABEL 2.4.
Skolegang. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
-8 år	6	9	37	18	16	43	36	16	36	32
9-10 år	22	26	31	18	27	26	28	26	36	28
Studenter el. lign.	70	59	29	61	47	29	33	54	23	37
Andet	2	6	3	3	10	2	3	4	5	3
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	632	538	634	597	491	536	560	591	531	5.061
VÆLGERE:										
-7 år	3	7	26	12	16	18	23	11	25	19
8-9 år	12	8	19	5	11	15	17	13	23	18
10 år	18	31	34	18	34	32	33	42	42	34
Studenter el. lign.	67	54	21	65	39	35	27	34	10	29
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	58	160	576	83	80	40	463	195	130	1.996

sere sig og fik dermed opbygget kollektive ressourcer. Deres organisationer havde en tæt tilknytning til henholdsvis Socialdemokratiet og Venstre. Der var derfor mange, som ved siden af deres medlemskab af en fagforening eller landboforening også var medlem af et af de to partier. De manglende ressourcer hos den enkelte blev i et vist omfang kompenseret af kollektive ressourcer.

I 2000 havde 37 pct. af partimedlemmerne en studentereksamen. Men det er værd at bemærke, at 32 pct. af partimedlemmerne stadigvæk kun har højst otte års skolegang. Forklaringen er den relativt høje andel af medlemmer over 60 år. De tilhører den generation, som ikke havde tradition og praktisk mulighed for at gennemføre en længerevarende skolegang. Der er derfor heller ikke noget overraskende i, at de gamle klassepartier – Socialdemokratiet og Venstre – stadig har en stor andel af medlemmer med en kort skolegang. Interessant er det imidlertid også, at det nydannede parti, Dansk Folkeparti, især har haft succes med at tiltrække medlemmer med kort skolegang. Der-

TABEL 2.5.

Uddannelse efter skolegang. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Nej	21	14	19	10	12	21	19	10	21	17
Ja	79	86	81	90	88	79	81	90	79	83
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	634	540	629	600	491	534	575	603	534	5.118
HVIS JA:										
Specialarbejder	1	1	4	0	1	1	0	0	2	2
EFG-basisår	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1
Lærlinge eller EFG	9	8	23	5	10	15	10	10	19	14
Anden faglig uddan.	6	6	17	8	15	15	21	13	23	18
Kort videregående	6	8	12	7	16	10	13	14	13	12
Mellemlang	32	43	25	32	20	32	24	30	17	26
Lang videregående	41	28	15	41	26	9	16	27	13	18
Andet	4	5	3	7	11	17	15	6	12	9
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	496	458	510	536	422	417	454	536	414	4.162

imod har det ikke haft appel til gymnasieungdommen eller andre med læn-
gerevarende skolegang, idet partiets andel af medlemmer med studentereksa-
men og lign. er den laveste blandt samtlige partier. Partiet adskiller sig dog
ikke fra det almindelige mønster, som i alle partier, undtagen Det Radikale
Venstre og Kristeligt Folkeparti, er, at andelen med studentereksamen er stør-
re blandt medlemmerne end blandt vælgerne, selv om forskellen dog i en del
tilfælde ikke er særlig stor.

Ser vi på, i hvilket omfang medlemmerne har gennemført en uddannelse
efter endt skolegang, og sammenligner vi igen med vælgerne, viser det sig, at
også i den henseende er medlemmerne bedre uddannede end vælgerne, og
det endda i langt højere grad, end når man kun ser på længden af skolegangen.

Andelen blandt medlemmerne, der har taget en uddannelse efter endt
skolegang, er 83 pct., medens den er 75 pct. blandt vælgerne. Forskellen bli-
ver endnu tydeligere ved en sammenligning af andelen med en lang, videre-

gående uddannelse (dvs. over fire år). Den er blandt medlemmerne næsten dobbelt så stor som blandt vælgerne. Dette gør sig i store træk gældende i alle partier på nær Kristeligt Folkeparti, der som det eneste har en større andel blandt dets vælgere end blandt medlemmerne. Størst forskel findes i Dansk Folkeparti (2 pct., henholdsvis 13 pct.) efterfulgt af Socialdemokratiet (5 pct., henholdsvis 15 pct.) De langvarigt uddannede er således stærkt overrepræsenterede i alle partierne. Det modsatte gør sig derimod gældende for de kortvarigt uddannede. De med den korteste uddannelse (specialarbejderuddannelse eller EFG-basisår) udgør kun tre pct. af medlemmerne, medens de udgør omkring 15 pct. af hele vælgerkorpset.

Antagelsen om, at jo længere uddannelse, jo større tilbøjelighed til at engagere sig i en så ressourcekrævende politisk deltagelsesform som medlemskab af et politisk parti, kan således bekræftes, når uddannelse efter afsluttet skolegang inddrages. Betydningen af de individuelle ressourcer synes nu at være blevet en klart vigtigere faktor end de ovenfor nævnte kollektive ressourcer.

Fra et repræsentationssynspunkt betyder det, at de veluddannede er overrepræsenteret og de kortest uddannede underrepræsenteret i partiernes medlemsorganisationer.

ERHVERV, ANSÆTTELSE, INDKOMST

Det klassiske danske partisystem blev grundlagt på klare sociale og erhvervs-mæssige skillelinjer. Landmændene organiserede sig i Venstre, arbejderne i Socialdemokratiet, forretningsverdenen i Det Konservative Folkeparti og husmændene, byernes liberale og akademikere i Det Radikale Venstre. Disse fire partier dominerede dansk politik i betydelig grad, og partisystemet var frem til 1960'erne præget af en høj grad af stabilitet og forudsigelighed. Med de store og dybtgående strukturelle forandringer, det danske samfund siden da har gennemgået, rejser det spørgsmål sig imidlertid, om partiernes medlems sammensætning er fulgt med disse omfattende forandringer, eller om sammensætningen i et eller andet omfang stadig afspejler partiernes traditionelle sociale oprindelse. Hvor meget af partiernes sociale basis har overlevet det markante fald i antallet af partimedlemmer?

Et af de partier, hvis medlemskreds stadig giver mindelser om dets oprindelige udgangspunkt, er Venstre, hvor 16 pct. af dets medlemmer er landmænd, men også Det Konservative Folkeparti har stadig en pæn andel af selvstændige (20 pct.). Derimod kan Socialdemokratiet ikke længere karak-

TABEL 2.6.
Erhvervsfordelingen. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
Ufaglært arbejder	6	4	7	1	3	5	2	1	9	4
Faglært arbejder	5	7	9	2	4	5	4	1	7	5
Lavere funktionær	14	17	13	8	14	17	8	5	8	10
Højere funktionær	24	30	21	36	24	14	21	23	10	21
Landmand	0	0	0	1	0	7	16	2	2	7
Selvstændig	4	5	4	8	10	5	13	20	11	10
Pensionist/efterløn	20	19	38	30	29	34	26	39	43	34
Andet	27	18	8	14	16	13	10	9	10	9
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	620	548	632	594	489	535	570	593	526	5.108
VÆLGERE:										
Ufaglært arbejder	24	14	18	8	10	8	10	3	11	13
Faglært arbejder	4	8	12	4	8	12	9	7	21	11
Lavere funktionær	14	30	22	24	19	25	17	20	16	20
Højere funktionær	20	15	9	20	19	15	15	16	6	13
Landmand	0	0	0	0	0	7	5	0	2	2
Selvstændig	0	3	1	3	2	6	5	11	8	5
Pensionist/efterløn	9	10	29	13	27	17	26	31	25	24
Andet	29	20	9	28	15	10	13	12	11	14
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	37	135	695	64	72	33	466	164	132	2.001

teriseres som et arbejderparti. Tilsammen udgør de ufaglærte og faglærte arbejdere i partiet kun 16 pct., medens hele 34 pct. er funktionærer og tjenestemænd. Retfærdigvis skal det dog huskes, at mange af parties pensionister og efterlønsmodtagere har en klar arbejderklassebaggrund, og derfor er billedet lidt mere kompliceret. Det Radikale Venstres husmænd er for længst forsvundet, og de højere funktionærer har så med 36 pct. indtaget pladsen som den største erhvervsgruppe i det parti (som det også er tilfældet i SF).

En af de væsentlige samfundsforandringer, der er sket i de seneste tiår, er væksten i antallet af pensionister og efterlønsmodtagere. Det afspejles også klart i medlemssammensætningen, mest markant i Dansk Folkeparti, hvor de udgør hele 43 pct., men også i Socialdemokratiet og Det Konservative Folkeparti er denne gruppe stærkt repræsenteret. Det er kun i tre af partierne, at denne gruppe ikke er den største af alle, men som nævnt i forbindelse med Socialdemokratiet er der ingen tvivl om, at der i gruppen af pensionister er mange med tilknytning til de samfundsklasser, som partierne oprindeligt så sig som – og var – repræsentanter for.

For partimedlemmer taget under et udgør pensionister og efterlønsmodtagere den største gruppe, efterfulgt af funktionærgruppen. På tredjepladsen kommer selvstændige (inklusive landmænd), dernæst gruppen „andet“, der først og fremmest er uddannelsessøgende og lærlinge, og endelig kommer til sidst arbejderne. Deres andel ville dog som nævnt være større, hvis pensionisternes oprindelige erhverv blev brugt som klassifikationsgrundlag.

TABEL 2.7.
Ansættelse. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
Privat ansat	23	21	29	21	29	29	27	24	29	27
Offentligt ansat	40	48	32	36	27	23	15	13	17	22
Selvstændig	3	7	4	19	9	16	32	23	15	19
Ikke ansat/ude af erhverv	34	24	35	34	35	32	26	40	39	32
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	611	525	604	580	473	507	543	585	497	4.883
VÆLGERE:										
Privat ansat	21	25	34	24	36	44	38	32	38	33
Offentligt ansat	51	42	30	39	25	20	19	16	18	26
Selvstændig	0	3	1	2	4	15	12	13	9	6
Ikke ansat/ude af erhverv	28	27	32	27	30	20	31	35	34	33
N	60	155	562	76	76	40	460	189	130	1.948

Vælgernes fordeling summerer kun i to tilfælde til 100, fordi "ved ikke", "ikke besvaret" etc. er udeladt.

Set ud fra et repræsentativitetssynspunkt i forhold til vælgerne indeholder denne fordeling nogle klare skævheder. Først og fremmest er arbejderne, men også de lavere funktionærer, klart underrepræsenteret blandt medlemmerne, medens pensionister, højere funktionærer og selvstændige lige så klart er overrepræsenteret.

En anden væsentlig samfundsforandring, der er sket i Danmark siden 1950'erne, har været væksten i andelen af offentligt ansatte lønmodtagere. Denne udvikling afspejler sig i det store og hele også i partiernes medlems-sammensætning.

I forhold til partiernes vælgere er der en beskedent underrepræsentation af privat ansatte blandt medlemmerne og en endnu mere beskedent underrepræsentation af offentligt ansatte. Det er ikke de offentligt ansatte, der antals-

TABEL 2.8.

Indkomstfordelingen. Husstandens bruttoårsindkomst. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMMER:										
-124.999	17	10	14	10	12	11	8	5	15	10
125.000-399.999	40	35	41	36	35	49	32	33	44	36
400.000-599.999	24	31	24	27	26	23	28	26	23	27
600.000-799.999	12	15	12	17	12	6	13	15	7	13
800.000-	3	5	5	8	8	2	9	12	3	7
Ved ikke/vil ikke svare	4	4	4	2	7	9	10	9	8	7
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	629	542	631	600	484	538	575	588	524	5.106
VÆLGERE:										
-124.999	21	17	19	24	14	6	9	12	8	15
125.000-399.999	51	45	42	41	48	42	32	37	60	43
400.000-599.999	15	24	24	10	21	27	20	21	18	21
600.000-799.999	5	5	5	7	5	8	5	7	5	5
800.000-	0	0	1	6	1	2	5	5	2	2
Ved ikke/vil ikke svare	8	9	9	6	11	16	19	17	7	14
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	37	135	695	64	72	33	465	164	132	2.001

mæssigt dominerer partiernes medlemsskare, hvad der måske kan forekomme lidt overraskende, når man tænker på den ofte fremsatte påstand om deres dominans i politik. Kun i Enhedslisten og i SF udgør de den største gruppe. Derimod synes gruppen „ikke ansat/ude af erhverv“ alene i kraft af sin størrelse at have et potentiale for at kunne øve væsentlig indflydelse på partiernes politiske målsætninger, selv om det naturligvis må erindres, at der er tale om en ganske heterogen gruppe.

Tabel 2.8 viser herefter, hvorledes partiernes medlemmer og vælgere fordeles sig på indkomstkategorier.

De to laveste indkomstkategorier er underrepræsenteret blandt medlemmerne, og de to højeste er overrepræsenterede. Men det er i indkomstintervallet 125.000–399.999 kr., at de fleste partimedlemmer befinder sig, og det gør sig faktisk gældende i alle partierne. Det er også i denne indkomstkategori, at alle partierne har flest vælgere, så i hvert fald på dette område er der således en ganske god overensstemmelse.

MEDLEMSPROFILER

I tabel 2.9 er procentfordelingerne på en række af de kriterier, der er blevet præsenteret ovenfor, samlet med henblik på at identificere nogle af de mest karakteristiske træk i hvert af de ni partiers medlemskreds.

Enhedslisten har den yngste medlemskreds og også den bedst uddannede med hele 70 pct. med studentereksamen og 41 pct. med en lang videregående uddannelse. Det er endvidere det parti, som har forholdsvis flest uddannelsessøgende, hvad der givetvis er en væsentlig del af forklaringen på, at andelen af medlemmer med en årlig bruttohusstandsindkomst på under 125.000 kr. er den højeste blandt alle partierne. De medlemmer, der er ansat, er især offentligt ansatte funktionærer eller tjenestemænd.

Socialistisk Folkepartis medlemmer adskiller sig ikke meget fra Enhedslistens. Dog er andelen med en lang videregående uddannelse markant lavere, men den er dog stadig højere end for alle medlemmer under ét. Partiet har den højeste kvindeandel, og SF'erne er de næstyngste. Partiet har den højeste andel både af funktionærer og tjenestemænd og af offentligt ansatte, medens det til gengæld er meget gennemsnitligt med hensyn til medlemmernes fordeling på indtægtsgrupperne.

Socialdemokratiets medlemmer er de næstældste, to tredjedele er mænd, og de hører blandt dem med den korteste uddannelse, idet hele 37 pct. højst har otte års skolegang, 29 pct. har studentereksamen og kun 15 pct. en lang vide-

TABEL 2.9.

Medlemsprofiler. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Mænd	62	54	65	65	66	59	71	68	70	67
Gennemsnitlig alder	44	48	56	53	51	55	54	58	55	55
Skole højest 8 år	6	9	37	18	16	43	36	16	36	32
Student	70	59	29	61	47	29	34	54	23	37
Faglig uddannelse	17	15	45	13	27	33	32	23	45	35
Lang videregående	41	28	15	41	26	9	16	27	13	18
Privat ansættelse	23	21	29	21	29	29	27	24	29	27
Offentlig ansættelse	40	48	31	36	27	23	15	13	17	22
Arbejder	11	11	16	3	7	11	6	2	16	9
Funktionær	38	47	34	44	37	31	29	29	18	31
Selvstændig	4	5	4	9	10	12	29	22	13	17
Pensionist/efterløn	20	19	38	31	28	34	26	39	43	34
Under 125.000 kr.	17	10	14	10	12	11	8	5	15	10
125.000-399.999 kr.	40	35	41	36	35	49	32	33	44	36
400.000-599.999 kr.	24	31	24	27	26	23	28	26	23	27
600.000 kr. el. mere	15	20	17	25	20	8	22	27	10	20

regående uddannelse. Det er den faglige uddannelse, som med 45 pct. er klart dominerende blandt partiets medlemmer. Uddannelsesniveaue, og det forhold, at 38 pct. af medlemmerne er pensionister eller efterlønnere, betyder, at halvdelen af medlemmerne er placeret i den nederste halvdel af husstandsindkomstskalaen.

Det Radikale Venstre er, på linje med Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti, et parti af veluddannede. 61 pct. har studentereksamen og 41 pct. har en lang videregående uddannelse. Den har de brugt til at blive ansat i det offentlige som funktionærer og tjenestemænd og til, for en fjerdedels vedkommende, at skaffe sig en årlig husstandsindkomst på mindst 600.000 kr., en andel, der kun overgås af *Det Konservative Folkeparti*.

Centrum-Demokraterne adskiller sig ikke nævneværdigt fra alle partimedlemmer set under ét hverken med hensyn til køn, alder, ansættelse, erhverv eller indkomst. Partiets lille medlemskreds er meget gennemsnitlig. Kun

uddannelsesniveauet er højere, men ikke så højt som i Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre.

Kristeligt Folkepartis profil adskiller sig markant fra de andre partier ved at have den klart største andel af medlemmer med højst otte års skolegang, den næstmindste andel med studentereksamen og den mindste andel med en lang videregående uddannelse. Men ellers er afvigelserne ikke store. Kvindeandelen er den næsthøjeste, indtægtsmæssigt ligger medlemmer i den nederste halvdel, næsten lige mange er privat og offentligt ansat, og de fleste af dem er funktionærer og tjenestemænd.

Venstre markerer sig ved at have den mindste kvindeandel, en høj andel med kort skolegang (36 pct.), lille andel med lang videregående uddannelse (16 pct.), flere privat (27 pct.) end offentligt ansatte (15 pct.) og den højeste andel af selvstændige (29 pct.). Andelen af pensionister og efterlønnere er, partiets alder taget i betragtning, overraskende nok den laveste næst efter Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti. En femtedel af Venstres medlemmer befinder sig i den højeste indkomstkategori.

Det Konservative Folkeparti har de ældste medlemmer, de er veluddannede med 54 pct. med studentereksamen og 27 pct. med en lang videregående uddannelse. Den største andel er privat ansatte (24 pct.), funktionærer og tjenestemænd udgør 29 pct., medens 22 pct. er selvstændige. Husstandsindkomsten er den højeste blandt samtlige, selv om partiet har den næsthøjeste andel af pensionister og efterlønnere (39 pct.).

Dansk Folkepartis kvindeandel er lille, medens gennemsnitsalderen er på linje med partimedlemmernes. Medlemmerne hører til de kortest uddannede med en andel på 36 pct., der har en skolegang på højst otte år, den laveste andel med studentereksamen (23 pct.) og den næstlaveste andel med lang videregående uddannelse. Den største gruppe er dem med en faglig uddannelse (45 pct.). De privat ansatte udgør 29 pct., medens andelen af offentligt ansatte og selvstændige er lige store (henholdsvis 17 og 16 pct.). Ud over uddannelsesniveauet adskiller partiet sig især fra de andre partier ved at have den absolut største andel af pensionister og efterlønnere, nemlig hele 43 pct. Da medlemmernes alder ligger på gennemsnittet, må det for en stor dels vedkommende være andre pensionister end alderspensionister, partiet har stående i medlemskartoteket. Indtægtsmæssigt befinder medlemmerne sig derfor også i den nederste ende af skalaen. Dansk Folkepartis medlemsprofil ligner i øvrigt til forveksling Socialdemokratiets, idet fordelingen på de enkelte kategorier er næsten identisk i de to partier.

Opsummerende kan det konstateres, at der kun på enkelte punkter er

meget markante forskelle mellem partiernes medlemssammensætning. Uddannelsens længde er et af dem. Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre skiller sig klart ud som partierne for de langvarigt uddannede, medens Socialdemokratiet, Kristeligt Folkeparti, Venstre og Dansk Folkeparti lige så klart er de kortvarigt uddannedes partier. Andelen af pensionister er et andet punkt. Her skiller Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti sig klart ud med de højeste andele. Ellers er forskellene beskedne: Indtægtsniveauet er højest i Det Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti, lavest i Enhedslisten, Socialdemokratiet, Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti, og der er flere offentligt ansatte end privat ansatte i Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre, medens det omvendte gør sig gældende i Venstre, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti.

På baggrund af denne opsummering kan man i meget grove træk godt tale om de veluddannedes partier, partier for dem med gode indtægter, samt pensionisternes, de offentligt ansattes og de privat ansattes partier.

ER PARTIMEDLEMMERNE REPRÆSENTATIVE ?

Det korte og klare svar er nej. Medlemmerne af de danske politiske partier er ikke repræsentative for de pågældende partiers vælgere med hensyn til demografiske og socioøkonomiske karakteristika. Kvinderne er klart underrepræsenterede. Det samme gælder de unge, mens de ældre er stærkt overrepræsenterede. Medlemmerne har en længere skolegang og efterfølgende længere uddannelse end vælgerne. Blandt de erhvervsaktive er højere funktionærer og selvstændige klart overrepræsenteret i forhold til vælgerne. Og andelen, der ikke længere er erhvervsaktive, er markant højere blandt medlemmerne end blandt vælgerne. Alt i alt synes der således at være basis for at påstå, at partierne anno 2000 ikke har den fornødne demokratiske forankring, idet de ikke har formået at organisere et demografisk og socioøkonomisk repræsentativt udsnit af vælgerne, noget, der ofte ses som væsentligt, hvis man skal kunne tale om et repræsentativt demokrati.

Inden der konkluderes alt for håndfast, er der imidlertid et par forhold, der skal nævnes. En fuldstændig overensstemmelse mellem repræsentanter og de repræsenterede, og her mellem medlemmer og vælgere, er ganske enkelt ikke mulig at opnå i virkelighedens verden. Så det er ikke det faktum, at der er forskel mellem medlemmer og vælgere, der er det interessante, for det vil der altid være.

Spørgsmålet er, hvor stor forskellen må være, før der er grund til bekymring på folkestyrets vegne. En objektiv målestok til vurdering heraf findes imidlertid ikke. Når den ikke findes, kunne man som det næstbedste måske gå en anden vej, som ville være at se på, hvorledes udviklingen har formet sig gennem en årrække. Men den mulighed foreligger heller ikke, fordi der ikke tidligere er gennemført en tilsvarende undersøgelse af partimedlemmerne i Danmark. Det er derfor ikke muligt at sige noget om udviklingen og derfor heller ikke, om forskellene er blevet større eller mindre.

Derfor er det – og må det være – en vurderingssag om den i 2000 konstaterede manglende repræsentativitet har et sådant omfang, at det betyder problemer med hensyn til partiernes demokratiske legitimitet. De tidligere nævnte spredte oplysninger, der trods alt findes om, hvorledes medlemssammensætningen var for et par årtier siden, peger på, at der også dengang var et repræsentativitetsproblem. Kvinderne og de unge har eksempelvis altid været underrepræsenterede i partiorganisationerne. Det er også en kendsgerning, at det altid har været de mere ressourcestærke borgere, der har været overrepræsenterede i de politiske institutioner, og som har deltaget i de politiske processer.

Set alene ud fra graden af social repræsentativitet er grundlaget for en vurdering af partiernes demokratiske legitimitet anno 2000 derfor sandsynligvis ikke væsentligt anderledes end for et par årtier siden og sikkert heller ikke, hvis vi går endnu længere tilbage. Vi ved det bare ikke, for vi har ikke noget systematisk og ordentligt dokumenteret sammenligningsgrundlag at konkludere ud fra. Det har dog ikke afholdt mange samfundsdebattører fra alligevel at drage præcis de konklusioner, de fandt passende. Det gøres ikke her.

REKRUTTERINGEN TIL DE POLITISKE PARTIER

JØRGEN ELKLIT

Den nedadgående udvikling i partiernes medlemstal, der blev beskrevet i kapitel 1, er slående. Og når udviklingen tilsyneladende kun går én vej – om end med kortere eller længere afbrydelser og med forskellig hastighed for de forskellige partier – er det oplagt at minde om, at der faktisk fortsat er nogen, der melder sig ind i partierne, og at det ikke kun er udmeldelser, der kommer i posten til partikontorerne.

Partierne får hele tiden henvendelser fra folk, der vil meldes ind, som har overvejet sagen, og som er kommet til det resultat, at de vil være medlem af et af de politiske partier. Partierne kan altså fortsat tiltrække nye medlemmer – tilsammen er der for tiden tale om op imod 10.000 nye medlemmer om året, hvad der ofte glemmes i diskussionen om partiernes aktuelle situation.

Faldet i medlemstal er altså udtryk for en nettobevægelse, hvor nogle melder sig ud – eller dør ud af partiet – mens andre melder sig ind. Frem til midt i 1990'erne var strømmen ud af partierne dog større end strømmen ind i partierne, og nettoresultatet blev derfor det fald i det samlede medlemstal, der blev beskrevet i kapitel 1. Fra midt i 1990'erne kom der mere balance i tingene, i hvert fald når vi ser på partierne under ét. Og efter Store Valgdag, 20. november 2001, og den efterfølgende regeringsdannelse kunne så godt som alle partierne melde om større tilstrømning af nye medlemmer end normalt efter et folketingsvalg.

Når man beskæftiger sig med rekruttering – for eksempel til de politiske partier – er der normalt to forskellige indfaldsvinkler. Den ene er, at man interesserer sig for den sociale rekruttering, altså især ser på, hvor store andele der kommer fra forskellige sociale grupper, og hvad det betyder i et repræsentationsteoretisk perspektiv. De centrale teorier inden for denne tilgang fokuserer primært på forklaringsfaktorer som køn, alder, uddannelse, indtægt, social klasse osv. og disse faktorerers samvariation med politisk deltagelse og aktivitet (se for eksempel Elklit et al., 2000; Verba et al., 1978; Verba &

Nie, 1972). Denne tilgang spillede en væsentlig rolle i forbindelse med de variabler, der blev set på i kapitel 2.

Den anden tilgang til rekrutteringsproblematikken er, at man ser på de begrundelser (motiver), medlemmerne siger, de havde for at melde sig ind i den pågældende organisation, altså hvad de håbede at opnå gennem medlemskabet.

Lidt firkantet udtrykt kan man måske sige, at den første indfaldsvinkel er bagudrettet i sin fokusering på de sociale sammenhænge, som medlemmet kommer fra, og på den sociale repræsentation, medens den anden er mere fremadrettet med sin fokusering på, hvad man ville have ud af medlemskabet. Men som antydnet er det måske nok lidt for firkantet at skelne på denne måde, fordi de fremadrettede begrundelser sagtens kan afspejle tidligere oplevelser eller sociale forhold, der ønskes ændret, ligesom den sociale afspejling ikke kun afspejler tidligere sociale mønstre, men også kan dreje sig om en ønsket ændring af disse sammenhænge.

Den sociale rekruttering blev behandlet i kapitel 2. Dette kapitel vil derfor se på de mere specifikke begrundelser, partimedlemmerne gav som forklaring på, at de i sin tid – som i nogle tilfælde ligger ganske langt tilbage – meldte sig ind i det pågældende parti. Men det vil ikke være overraskende, hvis begge de to tilgange til rekrutteringsproblematikken kommer til syne, når man spørger efter grundene til, at partimedlemmerne i sin tid meldte sig ind i netop dét parti.

Litteraturen om politisk deltagelse (herunder medlemskab af politiske organisationer) kan deles op lidt på samme måde: En del beskæftiger sig med sammenhængen mellem individuelle (og kollektive) ressourcer og politisk deltagelse, idet der ses på betydningen af forklaringsfaktorer som køn, alder, uddannelse, social klasse osv. En anden del af litteraturen, den såkaldte *rational choice*-litteratur, fokuserer mere på de konkrete begrundelser, man havde for at melde sig ind i forskellige organisationstyper, og interesserer sig – som navnet antyder – især for rationaliteten i disse beslutninger, hvor argumentet er, at fordelene ved indmeldelse må have været større end ulemperne, for hvorfor skulle man ellers melde sig ind?

Imidlertid har en række nyere analyser af de to store engelske partiers medlemmer vist, at det er nødvendigt at anlægge en bredere tilgang til spørgsmålet om motiver, incitamenter og begrundelser, end man måske skulle forvente på baggrund af *rational choice*-litteraturen. Det skyldes først og fremmest, at partierne har en væsentligt bredere målsætning end de økonomiske og arbejdsmarkedsorienterede organisationer, som *rational choice*-

litteraturen først og fremmest er orienteret imod (Seyd & Whiteley, 1992; Whiteley et al., 1994; Hansen, 1999).

På denne baggrund – og i nogen grad inspireret af de engelske undersøgelser – er det hensigten i dette kapitel at præsentere og analysere medlemmernes konkrete begrundelser for at melde sig ind i deres respektive partier. Det er i denne specifikke betydning, vi her ser på „rekruttering“ til partierne: Hvorfor meldte man sig ind, hvad ville man opnå med sit medlemskab, hvad var motiverne?

Kapitlet er bygget op på den måde, at det først præsenterer de seks medlemsgenerationer, som det er hensigtsmæssigt at arbejde med. Det næste afsnit ser på litteraturen om parti- og organisationsmedlemskab og drøfter, hvorfor man egentlig sku' melde sig ind i et politisk parti. Inden for den således etablerede ramme ses dernæst på de danske partimedlemmers begrundelser for at melde sig ind i deres parti. Det fjerde afsnit ser på, om medlemskabet egentlig har opfyldt forventningerne, og endelig ser vi til sidst i kapitlet på, hvor mange af medlemmerne i de forskellige partier der inden for det seneste år har overvejet at melde sig ud. Perspektiverne heri er ikke lige opmuntrende for alle ni partier.

MEDLEMSGENERATIONER

Nogle af partimedlemmerne fra vores undersøgelse i 2000–01 er oppe i årene og har været medlem af deres parti længe – måske uafbrudt – medens andre er unge og måske kun har været med et år eller to. Og ligesom man taler om aldersgenerationer, kan man også tale om „medlemsgenerationer“, som kan være et nyttigt redskab med henblik på at analysere ensartede adfærds- og holdningsmønstre blandt partiernes medlemmer.

Tabel 3.1 viser, hvorledes medlemmerne i de ni partier fordeler sig på de seks medlemsgenerationer, vi har inddelt materialet i. De seks perioder afspejler et kompromis mellem et passende antal kategorier og hensyntagen til, hvornår henholdsvis de to nyeste partier (Dansk Folkeparti og Enhedslisten) og de to næstnyeste (Kristeligt Folkeparti og CD) kom på banen. Endelig har vi gerne villet se på den allerseneste udvikling, idet der kunne vise sig interessante forskelle mellem dem, der meldte sig ind sidst i 1990'erne, og dem, der meldte sig ind lidt tidligere. Det er forklaringen på de to kortere „generationer“ i slutningen af 1990'erne.

Det fremgår af kolonnen længst til højre i tabel 3.1, at hvert femte medlem af de politiske partier har været medlem i mere end 30 år. Disse partimed-

TABEL 3.1.

Medlemmerne efter "medlemsgeneration".¹ Pct.

	EL ²	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Indmeldt før 1970	0	3	22	18	-	-	24	25	-	20
Indmeldt 1970-79	1	17	20	15	16	35	13	15	-	16
Indmeldt 1980-89	13	33	19	18	21	25	18	23	-	19
Indmeldt 1990-94	30	16	12	14	19	18	18	11	-	14
Indmeldt 1995-97	24	13	12	17	14	13	17	14	29	16
Indmeldt 1998-00 ³	32	18	15	18	30	9	10	12	71	15
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	621	535	624	603	477	516	576	591	521	5.083

1. Efter seneste indmeldelsesår.

2. Nogle medlemmer af Enhedslisten har angivet året for indmeldelse i et parti, der gik ind i Enhedslisten ved dennes dannelse. Det har vi ikke gjort noget ved.

3. Enkelte socialdemokrater er meldt ind i løbet af første halvdel af 2001.

lemmer må naturligvis findes i de partier, der også eksisterede før 1970. Det er alligevel bemærkelsesværdigt, at op imod en fjerdedel af alle medlemmerne også var med for 30 år siden. De konservative medlemmer har i øvrigt den højeste gennemsnitlige medlemsanciennitet (23 år), men socialdemokraterne ligger lige efter med 22 år.

I tabel 3.1 har vi set på partimedlemmernes seneste indmeldelse i partiet. I øvrigt viser en anden analyse (som ikke er medtaget her), at ni pct. af alle har meldt sig ind og ud af deres nuværende parti en eller flere gange, et fænomen, der er nogenlunde lige udbredt i alle partier – bortset fra Enhedslisten og Dansk Folkeparti, som er så nye, at det ikke rigtigt er begyndt at vise sig der. Og for de gamle partier kan det jo sagtens være foregået for længe siden. Det Konservative Folkeparti er i øvrigt også det parti, hvor flest medlemmer har meldt sig ind mindst to gange, nemlig 12 pct. af de nuværende medlemmer.

HVORFOR SKU' MAN EGENTLIG MELDE SIG IND I ET POLITISK PARTI?

Der er naturligvis mange forskellige grunde til at melde sig ind i et politisk parti. Heri er der ikke noget nyt, selv om vi kun kan have ret upræcise oplys-

ninger og forestillinger om, hvorfor partimedlemmerne tidligere – for 20, 30 eller 40 år siden – meldte sig ind i deres parti.

Vi bad i undersøgelsen de nuværende medlemmer anføre de væsentligste grunde til, at de i sin tid meldte sig ind, ligesom vi spurgte om, hvor den konkrete tilskyndelse til indmeldelsen kom fra. Det giver os grundlag for at sige noget om, hvorfor folk melder sig ind i de politiske partier, og for eksempel også, om der er forskel på begrundelserne hos dem, der har meldt sig ind for nylig, og dem, der i mange år har været medlem af et af partierne.

Vi går også ud fra, at der vil være forskel fra parti til parti med hensyn til, hvorfor man har meldt sig ind. I nogle tilfælde har en markant partileder (Aksel Larsen, Erhard Jakobsen, Pia Kjærsgård) været den direkte anledning til indmeldelse i den pågældendes parti, i andre tilfælde har der været et pres på arbejdspladsen eller en tradition i familien for at melde sig ind i Socialdemokratiet eller Venstre, og i andre tilfælde igen har det været en overbevisning om, at det var værd at støtte noget af det, man troede på, ved at melde sig ind i et parti, der lagde vægt på de samme ideer, uanset om disse var politiske, religiøse eller noget helt tredje.

For snart 40 år siden pegede en amerikansk økonom, Mancur Olson, i en banebrydende bog, *The Logic of Collective Action* (Olson, 1965), på det såkaldte kollektive handlingsproblem, som også kan fungere som udgangspunkt for diskussionen af, hvorfor nogle melder sig ind i de politiske partier. Kernen i det kollektive handlingsproblem er, hvorfor nogen egentlig melder sig ind i en sådan organisation, hvis det også er muligt at nyde godt af organisationens eller gruppens resultater *uden at være medlem?*

I Olsons teori er sondringen mellem såkaldte kollektive og selektive incitamenters til medlemskab af organisationer helt central. Kollektive incitamenters knytter sig til de kollektive goder, som en sådan organisation arbejder på at tilvejebringe. Kollektive goder har to afgørende karakteristika (Olson, 1965: 14):

1. Alle i en social gruppe (eventuelt hele samfundet) har adgang til dem, også selv om de selv ikke har bidraget til godernes frembringelse. Man kan altså ikke udelukkes fra brugen af et kollektivt gode, hvis man hører til den relevante gruppe. Ofte brugte eksempler er miljøforbedringstiltag og forsvar.
2. Ideelt set reducerer et gruppemedlems forbrug af et kollektivt gode ikke andres muligheder for at forbruge af det. Som eksempler kan igen nævnes miljøforbedrings- og forsvarspolitik.

Hvis man tror, at man som medlem af et bestemt parti i et eller andet omfang (som regel naturligvis beskedent) kan bidrage til at øge chancerne for, at nogle af de politikforslag og de holdninger, partiet står for, også kan blive gennemført, og man derfor melder sig ind i det pågældende parti, taler vi om et kollektivt incitament til partimedlemskab.

Men hvis det nu er muligt at få fordelene (dvs. få del i resultaterne, som for eksempel glæderne ved et bedre miljø eller ved at leve i en velfungerende velfærdsstat) uden at være medlem, hvorfor skulle man så overhovedet påtage sig omkostningerne ved medlemskab, lyder det rationelle spørgsmål.

Ifølge *rational choice*-teoretikerne er forklaringen på, at der trods alt er medlemmer i de politiske partier (og i de andre organisationer, de beskæftiger sig med) de såkaldte selektive (dvs. private eller individuelle) incitamenter, som man kun får del i som medlem, og som derfor betyder, at det alligevel kan „betale sig“ at være medlem af denne type organisationer.

Hvis man kombinerer sondringen mellem kollektive og selektive incitamenter med Clark og Wilsons (1961) sondring mellem materielle, fællesskabsrelaterede og målrettede (*purposive*) fordele ved organisationsmedlemskab, kan vi tale om to slags selektive incitamenter, nemlig de materielle (man får selv noget konkret ud af sit organisations- eller partimedlemskab) og de fællesskabsrelaterede (som knytter sig til deltagelsen i de sociale og politiske processer i de pågældende organisationer) (Sabatier, 1992: 102ff; Hansen, 2002a: Kapitel 2; Whiteley et al., 1994; Ware, 1996). I hvilken grad, de målrettede incitamenter, som især drejer sig om den tilfredsstillelse, man føler, når man har bidraget til, at en organisation, man sympatiserer med, kan nå sit mål, primært er af kollektiv eller selektiv karakter, skal ikke tages op her (Hansen, 2002a: 34ff).

På samme måde, som man således har diskuteret, om det „kan betale sig“ at være medlem af et politisk parti, spørges der somme tider, om det egentlig ikke ville være mere rationelt at være sofavælger end at gå hen at stemme, når man nu engang godt ved, at den enkeltes stemme kun i helt ekstremt sjældne situationer kan blive udslagsgivende for, hvem der faktisk vinder valget. Men på trods af, at en strengt rationel logik taler imod det, er det jo stadig et markant flertal af vælgere, der stemmer; og selv om valgdeltagelsen i nogle lande er for nedadgående, er der i Danmark fortsat omkring 85 pct., der stemmer ved folketingsvalgene. Efter et fald i valgdeltagelsen i slutningen af 1980'erne har der endda været en svagt stigende tendens ved de seneste tre valg (Elklit et al., 2000: 14; Elklit, 2002: 88).

I forhold til de godt 87 pct. af vælgerne, der stemte ved folketingsvalget i november 2001, er de knap fem pct., der er medlem af et politisk parti, selvfølgelig ikke ret mange. Men hovedparten af dem må jo synes, at fordelene ved at være medlem af et parti alt i alt tæller mere end ulemperne. Derfor bliver det centrale spørgsmål: Hvorfor ser partimedlemmerne anderledes på det at være medlem af et politisk parti end de 95 pct. af vælgerne, der ikke synes, at det kan betale sig at være med i et parti, når fordele og ulemper regnes sammen, og der tages hensyn til sandsynligheden for, at ens indsats vil kunne gøre en forskel?

Forklaringen på partimedlemskab er – fra dette specifikke teoretiske udgangspunkt – at fordelene er flere eller større end ulemperne. Det er op til den enkelte at vurdere, hvad det er for fordele (for én selv eller andre), man skal lægge vægt på, ligesom ulempernes og omkostningernes omfang også kun kan bestemmes af den enkelte. Sandsynligheden for, at ens medlemskab vil gøre en forskel, er også noget, man selv vurderer.

Som nævnt ovenfor har en række nyere analyser af de to store engelske partiers medlemmer vist, at det er nødvendigt at anlægge en bredere tilgang til spørgsmålet om motiver, incitamenter og begrundelser, end man måske skulle have forventet på baggrund af *rational choice*-litteraturen. Forklaringen er den oplagte, at partierne naturligvis har en væsentligt bredere målsætning end de økonomiske og arbejdsmarkedsorienterede organisationer, som denne litteratur først og fremmest har fokuseret på, og at man derfor også må være åben over for, at begrundelserne for at melde sig ind også kan vise sig at være både bredere og med et andet fokus, end man finder ved andre organisationsformer (Seyd & Whiteley, 1992; Whiteley et al., 1994; Hansen, 1999).

De engelske analyser viser for eksempel, at konservative partimedlemmer adskiller sig fra andre (for eksempel konservative vælgere, der identificerer sig med partiet, men som ikke har meldt sig ind), idet de dels identificerer sig stærkere med partiet, dels i højere grad end for eksempel de nævnte konservative vælgere støtter partiets politiske standpunkter. Medlemmerne lægger altså mere vægt på partiets politiske standpunkter end sammenlignelige grupper af vælgere, hvad der tyder på, at de – på trods af de teoretiske overvejelser om det kollektive handlingsproblem – faktisk tillægger kollektive incitamenter en positiv værdi (Whiteley et al., 1994). Heraf følger naturligvis, at selektive incitamenter, altså incitamenter, der kun er for medlemmer, spiller en tilsvarende mindre rolle.

Hertil kommer, at både altruistiske motiver (hensynet til det fælles bedste) og en form for følelsesmæssig/loyalitetsmæssig (ekspressiv) tilknytning til

partiet tilsyneladende også spiller en rolle for mange engelske partimedlemmer. Sondringen mellem de kollektive incitamenter og de altruistiske motiver er måske ikke helt klar, men i de engelske undersøgelser er der forsøgt sondret på grundlag af, om begrundelsen vedrører konkrete politikområder, eller om den primært har en normativ karakter.

Sociale normer – hvad *man* gør – er en tredje faktor, der også må med i den samlede oversigt over de forhold, der kan bidrage til at forklare medlemskabet af de politiske partier. De engelske forskere samler deres resultater i, hvad de kalder en *general incentives model*, som altså omfatter flere – og flere forskellige – forhold, end man normalt trækker ind i forklaringen af partimedlemskab. Disse resultater er vigtige, også fordi de udfordrer hele forståelsen af, hvor langt man kan komme med den *rational choice*-inspirerede tilgang til studiet af partimedlemskab (Nannestad, 1991: 423; Hansen, 1999: 15).

Selv om fordelene ved at blive medlem af et politisk parti i retning af for eksempel indflydelse på bestemte politikområder (altså kollektive incitamenter) kan være ret beskedne, så kan omkostningerne i tid og penge også være små – især naturligvis for de mange ret passive partimedlemmer. Derfor kan „medlemskabskalkulen“ (dvs. vurderingen af, om det alt i alt kan betale sig at være medlem) alligevel ende med at blive positiv, eller slutresultatet – uanset om det er positivt eller negativt – så beskedent, at der reelt kan ses bort fra det – og bliver set bort fra det – når man overvejer, om man skal melde sig ind i et parti.

De engelske undersøgelser lægger som nævnt op til, at de selektive incitamenter spiller en mere beskeden rolle, end i hvert fald nogle teoretikere har ment. På den baggrund er det naturligt også her at operere med en forklaringsmodel, der inddrager andre og mere relevante typer af motiver, begrundelser og incitamenter.

Det betyder dog ikke, at vi bare kan se bort fra, om Olsons teori om betydningen af det kollektive handlingsparadoks overhovedet skulle være relevant i relation til medlemskab i de politiske partier. Det vil fortsat være vigtigt at se på, om medlemmerne lægger forholdsvis mere vægt på de selektive/private begrundelser end på de kollektive begrundelser.

Så på trods af problemerne med at underbygge *rational choice*-modellen empirisk har sondringen mellem kollektive og selektive incitamenter fortsat værdi, og den genfindes da også i de engelske undersøgelser. Med udgangspunkt i denne sontring og med inspiration fra mere sociologisk og socialpsykologisk forskning i politisk deltagelse ender de engelske forskere med at sondre mellem fem hovedtyper af begrundelser for medlemskab. Af disse

fem begrundelser er to instrumentelle – dvs. man vil bruge medlemskabet til at opnå noget – og tre ikke-instrumentelle (Whiteley et al., 1994: 8off; Whiteley & Seyd, 1996).

De to typer af instrumentelle begrundelser er dels de kollektive begrundelser – som primært vedrører gennemførelse af partiernes *policy*-forslag på konkrete politikområder – dels de selektive begrundelser, som forklarer indmeldelse i et parti med, at det er noget, den enkelte gør, fordi han eller hun får noget ud af det *for sig selv* – og vel at mærke noget, som man kun kan få, hvis man er medlem.

De ikke-instrumentelle begrundelser – som altså ikke handler om at opnå fordele enten for en selv eller for bestemte grupper i samfundet – falder som nævnt i tre kategorier. Den første er af altruistisk karakter, dvs. man synes, at der er en form for moralsk forpligtigelse i et demokrati – nærmest en slags borgerpligt – til at gå ind i et politisk parti, fordi partierne er vigtige for det demokratiske systems funktionsduelighed. En tilsvarende forklaring bruges i øvrigt også tit til at forklare, at mange deltager i valg, selv om det efter en strengt logisk analyse ikke er rationelt.

Den anden ikke-instrumentelle hovedbegrundelse er, at man på en eller anden måde er følelsesmæssigt knyttet til – eller tiltrukket af – partiet og/eller dets leder, og man taler derfor om en affektiv (eller ekspressiv) begrundelse for partimedlemskab. Den affektive begrundelse svarer helt til den partiidentifikation, som – måske især tidligere – spillede en vigtig rolle i vælgeradfærdsforskningens forsøg på at forklare vælgernes stemmeafgivning. Der kan nok sættes spørgsmålstegn ved, om den affektive tilknytning til partiet eller lederen har udviklet sig før eller efter beslutningen om at melde sig ind i partiet, men det ændrer ikke ved, at mange partimedlemmer (både i Danmark og andre steder) giver begrundelser, der tyder på, at den affektive komponent er en væsentlig faktor i beslutningen om indmeldelse i hvert fald i nogle af partierne.

Den tredje ikke-instrumentelle begrundelse er de sociale normer, der i nogle familier, arbejdsmæssige eller forretningsmæssige sammenhænge, bekendtskabskredse osv. tilsiger, at man skal være medlem af et bestemt politisk parti. Det sociale pres kan være ganske stærkt i den slags sammenhænge, selv om det sandsynligvis var stærkere tidligere, hvor klassedelingen i samfundet var mere udtalt end nu. Selv om denne begrundelse må placeres blandt de ikke-instrumentelle, fordi der primært er tale om efterlevelse af normer, der er forankrede i konkrete sociale sammenhænge, kan der også sagtens være tale om en form for instrumentalitet. Efterlevelse af normen

indebærer jo som regel også, at man vil opnå forskellige sociale og materielle goder eller undgå ulemper. Godernes konkrete karakter afhænger naturligvis af, hvilke sociale sammenhænge der er tale om, idet forskellige sociale sammenhænge typisk har forskellige belønnings- og sanktionssystemer.

Man kan altså efter denne opfattelse se partimedlemskabet som bestemt af den relative vægt, som hver af de fem typer af begrundelser havde på tidspunktet for indmeldelsen. Det siger sig selv, at der over tid kan ske en forskydning i balancen mellem disse begrundelser, som gradvist ændrer sig til at være begrundelser for at opretholde medlemskabet i partiet.

På baggrund af de engelske forskningsresultater – som i øvrigt også på centrale punkter svarer til både ældre og nyere norske resultater (Heidar & Saglie, 2002: 157ff) – forventer vi, at den danske undersøgelse vil vise, at alle de nævnte typer af begrundelser dukker op, når vi spørger efter partimedlemmernes beslutning om at melde sig ind. Mere præcist udtrykt forventer vi, at de kollektive incitamenter spiller en større rolle end de selektive; vi forventer også, at de ikke-instrumentelle begrundelser spiller en væsentlig rolle; og vi går ud fra, at mere materielle begrundelser (selektive resultat-incitamenter) vil spille en ganske beskeden rolle. Hertil kommer – måske ikke specielt overraskende – at vi forventer, at de ideologiske begrundelser (i forskellige forklædninger) især spiller en rolle for medlemmerne af de partier, der har en markant ideologisk profil – på samme måde, som henvisningen til partileders betydning specielt vil være at finde i de partier, der har haft en højt profileret leder (som for eksempel en Erhard Jakobsen, en Pia Kjærsgård eller en Uffe Ellemann-Jensen).

Der knytter sig nogle åbenlyse metodiske problemer til at spørge de nuværende partimedlemmer om deres datidige begrundelser for at melde sig ind. Der er muligvis i nogle tilfælde – bevidst eller ubevidst – sket en sammenblanding af de datidige begrundelser for indmeldelse med de nutidige begrundelser for at opretholde medlemskabet, altså en form for efter-rationalisering, som kan være svær at tage højde for. Det skyldes ikke mindst, at de fem typer af begrundelser og motiver til indmeldelse må være de samme, som ligger til grund for opretholdelse af medlemskabet: Kollektive og selektive instrumentelle begrundelser og altruistiske, affektive og sociale ikke-instrumentelle begrundelser.

Hertil kommer som et yderligere problem, at det jo ikke helt kan udelukkes, at nogle af partimedlemmerne har givet svar, der er mere socialt og politisk stuerene, end de faktiske begrundelser i sin tid måske var. Det *kan* naturligvis være én væsentlig grund til, at de selektive incitamenter spiller en

væsentligt mindre rolle, end man skulle have forventet ud fra de *rational choice*-inspirerede teorier.

Hermed er ikke sagt, at alle partimedlemmer hele tiden går og overvejer, om de skal blive ved med at være med i deres parti. For mange bliver det en vane – for nogle grænsende til en livsform – men for andre er det helt klart noget, der af og til gennemtænkes, og hvis resultatet af regnestykket bliver for negativt, er den oplagte konsekvens udmeldelse, eventuelt på den velkendte måde, at medlemskabet ikke fornyes næste gang, der skal betales kontingent.

MEDLEMMERNES BEGRUNDELSER FOR AT MELDE SIG IND I ET POLITISK PARTI

Vi bad i undersøgelsen svarpersonerne anføre de væsentligste grunde til, at de i sin tid meldte sig ind i det politiske parti, idet der i spørgeskemaet på forhånd var anført 15 mulige grunde. Samtidig bad vi dog også om, at man maksimalt anførte fire grunde. I undersøgelser som denne spørges der ofte kun efter den vigtigste årsag (eventuelt de to vigtigste årsager) til, at man i sin tid meldte sig ind i et politisk parti, men der kan jo sagtens have været flere mere eller mindre ligeværdige grunde, og dem ville vi gerne prøve at fange op.

Det har langt de fleste også rettet sig efter, selv om enkelte har anført flere end fire grunde. Vi kan imidlertid ikke vide, hvilke af disse fem, seks eller syv grunde der var de vigtigste, så frem for at tage de fire første – eller fire tilfældige – har vi alligevel inkluderet dem alle. Vi skulle måske også have bedt svarpersonerne rangordne deres begrundelser efter vigtighed, men gjorde det ikke, da vi var skeptiske med hensyn til, om en sådan rangordning ville afspejle den faktiske rangordning på indmeldelsestidspunktet, altså måske for tyve år siden. Den ville efter vores opfattelse måske snarere afspejle vurderingen *nu* af, hvorledes forholdene dengang burde have været, altså igen et efterrationaliseringsproblem, og derfor undlod vi bevidst at bede om en form for rangordning.

Tabel 3.2 giver en oversigt over partimedlemmernes vigtigste grunde til i sin tid at melde sig ind i det politiske parti. Disse begrundelser er anført i den rækkefølge, de blev præsenteret i ovenfor, altså først de to instrumentelle, derefter de tre ikke-instrumentelle begrundelser. Blandt de instrumentelle er først anført de begrundelser, der knytter sig til de kollektive incitamenter, dernæst de selektive. De selektive incitamenter er her placeret i tre grupper, nemlig først dem, der har med udbytte og resultater for én selv at gøre, der-

efter dem, der handler om deltagelse i den politiske proces, og endelig de begrundelser, der knytter sig til partiets ideologi (og altså ikke den konkrete politik). Vi følger her Whiteley et al. (1994: 84), der argumenterer for, at den ideologiske begrundelse – i modsætning til den begrundelse, der har med den konkrete politik at gøre – mere afspejler et ønske hos de pågældende om at være sammen med ligesindede for at dyrke og udvikle deres politiske overbevisning (som for eksempel de kirkegængere, der deltager i gudstjenesten både for at give udtryk for deres tro og for at være en del af menighedens fællesskab). Når vi ikke har placeret de ideologiske begrundelser blandt de kollektive incitamenter, er forklaringen også, at vi her har ønsket først og fremmest at have de begrundelser, der havde med partiernes mere konkrete politik at gøre, uanset om det var med en landspolitisk eller en lokalpolitisk drejning.

Hvis vi først ser på alle partimedlemmer under ét (altså kolonnen yderst til højre), er der især to begrundelser, som var væsentlige. Det er dels partiets ideologi, som anføres af hele 54 pct., dels det generelle ønske om at støtte partiet, som nævnes af 46 pct.

Den vægtning af svarene, vi har foretaget for at kunne udtale os om situationen for alle partimedlemmerne under ét, bygger som nævnt sidst i kapitel 1 på, hvor mange medlemmer hvert enkelt parti har. Svarene fra medlemmerne af de to store partier, Venstre og Socialdemokratiet, vejer derfor tungest, da disse to partier tilsammen har flere medlemmer end alle de øvrige tilsammen, og tallene for alle partimedlemmer under ét vil derfor typisk ligge tættere på tallene for Venstre og Socialdemokratiet end på tallene for de øvrige partier.

Mere end halvdelen af alle danske partimedlemmer gav altså udtryk for, at deres partis ideologi var en af bevæggrundene til at melde sig ind i netop dét parti. Det forekommer at være en stor andel, og det er da også klart flere end i de engelske og norske (Heidar & Saglie, 2002) undersøgelser. En del af forklaringen på denne forskel er utvivlsomt, at de danske partimedlemmer kunne anføre flere begrundelser, så det er ikke nemt at foretage en ordentlig sammenligning.

Men hertil kommer, at vi går ud fra, at partiets generelle *image* også spillede en rolle, fordi det kan være vanskeligt at skille fra ideologien, ligesom ønsket om at komme sammen med ligesindede også kan have spillet ind – hvorved svaret jo lapper over med de selektive procesincitamenter. For de pågældende var det altså ikke nødvendigvis kun partiets grundlæggende samfundssyn (ideologi i snæver forstand), der spillede en væsentlig rolle for

TABEL 3.2.

De væsentligste grunde til indmeldelse i et politisk parti.¹ Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
POSITIVE KOLLEKTIVE INCITAMENTER										
Partiets konkrete										
- landspolitik	44	36	24	34	45	27	34	30	54	31
- lokalpolitik	17	23	25	11	5	5	20	25	7	21
NEGATIVE KOLLEKTIVE INCITAMENTER										
Modspil til andre partier	45	25	12	14	24	28	10	13	44	14
SELEKTIVE RESULTAT-INCITAMENTER										
Information om politik	12	18	6	18	19	7	14	13	6	14
Ønske om pol. karriere	2	5	6	9	13	2	6	8	6	6
SELEKTIVE PROCES-INCITAMENTER										
Indfl. på partiets politik	22	25	26	25	21	9	14	23	10	19
Delt. i partiets øvr. arr.	6	10	10	5	7	1	9	9	6	9
(SELEKTIVE) IDEOLOGISKE INCITAMENTER										
Partiets ideologi	75	70	48	74	48	78	53	53	58	54
ALTRUISME										
Støtte folkestyret	20	26	20	37	26	14	23	25	26	23
HOLDNINGSMÆSSIG TILKNYTNING										
Partiets leder	3	6	8	10	40	8	24	14	47	17
For at støtte partiet	60	46	45	40	44	72	44	44	54	46
SOCIALE NORMER										
Påvirkning										
- fra familie	2	6	20	19	9	10	21	15	2	18
- fra kolleger	1	3	7	3	2	1	2	3	1	4
- fra org. el.lign.	1	4	21	0	0	0	1	1	0	7
- fra venner	7	12	8	8	7	16	7	11	2	8
N	631	547	640	609	491	549	587	601	541	5.196
Gns. antal svar	3,2	3,1	3,0	3,1	3,1	2,8	2,9	2,8	3,2	3,0

1. Svarpersonerne skulle anføre maksimalt fire grunde. Nogle har dog givet flere, og de er alle medregnet, da man ikke kan vide, hvilke fire der i sin tid var de vigtigste. Svar under "andet" er så vidt muligt placeret i en af de 15 svarkategorier, og de få svar, der ikke kunne placeres dér, er udeladt.

beslutningen. På den anden side kan vi selvfølgelig heller ikke udelukke, at mere specifikke ideologiske bevæggrunde kan have været afgørende for nogle af de mange, der har brugt denne svarmulighed.

Som det fremgår af tabel 3.2, er der en klar niveauforskel mellem to grupper af partier: For medlemmerne af Enhedslisten, SF, de radikale og Kristeligt Folkeparti spillede ideologien en rolle for ca. 75 pct. af alle medlemmer, medens niveauet var ca. 50 pct. for de øvrige fem partier, med Socialdemokratiet og CD som de eneste partier, hvor mindre end halvdelen nævnte ideologien som indmeldelsesgrund. For CD, som har nedprioriteret de ideologiske temaer til fordel for mere praktisk politik, giver denne andel naturligvis god mening.

Baggrundstabeller, som af pladsmæssige grunde ikke er medtaget her, viser i øvrigt et klart mønster i retning af, at kvinder i alle andre partier end Enhedslisten og SF bruger denne begrundelse mindre end deres mandlige partifæller. Der er også forholdsvis flere yngre end ældre (især i de fire gamle partier) og forholdsvis flere blandt dem, der har meldt sig ind efter 1990, end blandt dem, der har meldt sig ind tidligere, der siger, at ideologi var en af grundene til, at de meldte sig ind i partiet. Dette gælder i øvrigt i særlig grad i Venstre.

I alle ni partier viser det sig, at medlemmer med længerevarende uddannelse i højere grad end andre siger, at partiets ideologi spillede en rolle for beslutningen om at melde sig ind. Vi ved jo fra tabel 2.5, at medlemmerne af Enhedslisten, SF og de radikale i højere grad end andre partiers medlemmer har gennemgået en mellemlang eller lang videregående uddannelse, men uanset om vi ser på medlemmer med lang eller kort uddannelse, er der klare forskelle mellem Enhedslisten, SF, de radikale og Kristeligt Folkeparti på den ene side og de fem andre partier på den anden side, så uddannelsesforskellene forklarer så langt fra hele forskellen med hensyn til den rolle, ideologi i sin tid spillede som indmeldelsesbegrundelse.

Den næsthøypigste grund til at melde sig ind var som nævnt, at man ville støtte partiet. Næsten halvdelen af alle partimedlemmer har meldt sig ind blandt andet ud fra den begrundelse. En så selvindlysende og lidt vag begrundelse kan naturligvis dække over mange ting (herunder også nogle af de øvrige begrundelser), men vi ser den primært som et udtryk for generel affinitet – følelse af tilknytning eller tiltrækning – til det pågældende parti. Denne tolkning støttes af, at denne lidt ukonkrete begrundelse hyppigere gives af medlemmer, der *ikke* har tillidsposter i deres parti, end af dem, der har påtaget sig den slags opgaver.

Det er bemærkelsesværdigt, at de fleste af partierne ligger på samme niveau med 40-45 pct., der angiver „støtte til partiet“ som en væsentlig grund til indmeldelse, medens 60 pct. af Enhedslistens medlemmer og 54 pct. af Dansk Folkepartis medlemmer – altså partier på hver sin yderfløj – giver dette svar. Men denne begrundelse bruges i det hele mere af de medlemmer, der er kommet til i 1990'erne, end af dem, der meldte sig ind tidligere, og spørgsmålet – som vi ikke kan besvare – er så, om det i 1990'erne er blevet mere almindeligt end tidligere at melde sig ind i et politisk parti som en mere almindelig støtteaktion, lidt på samme måde som man kan melde sig ind i andre foreninger, hvis formål man i almindelighed sympatiserer med? I øvrigt er det i den sammenhæng også bemærkelsesværdigt, at der blandt de medlemmer, der er kommet til gennem den seneste halve snes år, er forholdsvis flere, der melder sig ind for at støtte partiet og på grund af lederen, end vi finder blandt dem, der har været medlemmer længere. Derfor kan det heller ikke undre, at der også er væsentligt flere blandt de yngre end blandt de ældre, der giver disse begrundelser.

I Kristeligt Folkeparti giver imidlertid ikke mindre end 72 pct. udtryk for, at de meldte sig ind blandt andet for at støtte partiet, og tallet er også her endnu højere for dem, der har meldt sig ind siden 1990. Det stemmer godt overens med, at Kristeligt Folkepartis medlemmer i højere grad end andre er medlemmer af Folkekirken (eller tilhører en anden trosretning), at de i højere grad end andre også har været til gudstjeneste inden for det seneste år, og at hele 78 pct. af Kristeligt Folkepartis medlemmer giver udtryk for, at partiets ideologi, altså politik på et kristent værdigrundlag, spillede en væsentlig rolle for beslutningen om at melde sig ind. Kombinationen af ideologisk engagement og holdningsmæssig tilknytning er altså særlig udbredt i dette parti.

Efter at have diskuteret de to hyppigste begrundelser for at melde sig ind, vil vi nu se på de øvrige begrundelser, idet vi vender tilbage til sondringen mellem instrumentelle og ikke-instrumentelle begrundelser.

De instrumentelle begrundelser omfatter som tidligere nævnt dels kollektive, dels selektive begrundelser/incitamenter. De kollektive begrundelser spiller helt klart en væsentlig rolle for de mange, der enten har peget på partiets konkrete landspolitik eller på den konkrete lokalpolitik (eller på begge dele). Variationen mellem partierne er også her sigende. Man kan således hæfte sig ved de meget små procenttal for den konkrete lokalpolitik som begrundelse, der ses hos Kristeligt Folkeparti, CD og Dansk Folkeparti, altså partier, der traditionelt har stået (og står) svagt i lokalpolitikken, mens de fire

største partier i lokalpolitikken (især Socialdemokratiet og Venstre, men i et vist omfang også de konservative og SF) har flere, der giver denne begrundelse. Enhedslisten ligger på et mellemniveau, utvivlsomt fordi partiet har sine medlemmer i de større byer, hvor partiet også har sine kommunalbestyrelsesmedlemmer.

De kollektive incitamenter, vi indtil nu har set på, har været af en positiv karakter, dvs. det drejer sig om forhold eller goder, man politisk kunne gå ind for, og som principielt og pr. definition kommer flere end én selv og ens nærmeste til gode. Man kan imidlertid også tale om negative kollektive incitamenter. Det gør man, når begrundelsen for at gå ind i et parti er, at man mener, at der er behov for modspil til de andre partier (et eller flere), som måske har indført (eller står for) noget, man vil bekæmpe.

For 13 pct. af partiernes medlemmer var det i hvert fald en medvirkende årsag til, at de meldte sig ind, og også her er der et karakteristisk mønster: For de fire gamle partiers medlemmer (og her især for socialdemokraterne og Venstre) har det relativt sjældent (9-14 pct.) været en væsentlig grund til at melde sig ind, mens det noget hyppigere har været en væsentlig grund for SF's, Kristeligt Folkepartis og CD's medlemmer. Og ikke mindre end 44-45 pct. af Enhedslistens og Dansk Folkepartis medlemmer – altså op imod halvdelen – anfører, at dette motiv var væsentligt for dem. Igen stemmer undersøgelsens resultater godt overens med, hvad man måtte forvente ud fra den stærkt kritiske linje, de to nye partier generelt har anlagt over for de øvrige partier og deres politik.

Hvis kalkulen af, om det „kan betale sig“ at melde sig ind i en eller anden organisation, kun giver et beskedent (eller eventuelt et negativt) resultat, når udgangspunktet er den enkeltes udbytte af at bidrage til (dvs. gøre en forskel med hensyn til) de kollektive goder, er det naturligvis et paradoks, hvis de pågældende alligevel melder sig ind. Der må i så fald være andre forklaringer. Her er én mulighed at se på de individuelle/selektive fordele ved medlemskabet, altså hvad man selv på en eller anden måde kan „få ud af det“. I nogle sammenhænge kan der være tale om forskellige former for materielle gevinster, men der kan også være tale om selve det at deltage i den politiske proces i partiet eller at deltage i sociale og andre arrangementer, som er forbeholdt medlemmer.

Vi har i første omgang inddraget to komponenter, der ofte tales om i denne forbindelse, nemlig dels muligheden for at få mere og bedre direkte information om politik, dels ønsket om at gøre politisk karriere. Den første har spillet en rolle for ikke så få (dog ikke i Kristeligt Folkeparti og Dansk

Folkeparti), mens ønsket om en politisk karriere især har spillet en rolle for medlemmer hos de radikale, de konservative og – først og fremmest – CD. Der er et klart mønster i retning af, at mænd hyppigere end kvinder, folk med studentereksamen og tilsvarende hyppigere end folk uden studentereksamen, yngre hyppigere end ældre og indmeldte i halvfemserne hyppigere end dem, der blev meldt ind tidligere, svarer, at ønsket om at gøre politisk karriere var en af grundene til at melde sig ind.

Det er givetvis også nemmere at blive stillet op i et lille parti end i et større, men chancerne for at blive valgt er naturligvis også tilsvarende beskedne, som valgresultatet i november 2001 viste. Under alle omstændigheder kan valgchancerne udregnes ved at se på, hvor stor en andel af partiets medlemmer, der faktisk er blevet valgt til det organ, interessen retter sig mod. Troværdigheden af disse svar styrkes i øvrigt af, at de især kommer fra partimedlemmer, der har tillidsposter i partiet. Det kan yderligere nævnes, at flere som motiv til at gå ind i et parti nævner, at de gerne ville være nævning (eller domsmand). Selv om det jo ikke er et led i en politisk karriere, har vi taget begrundelsen med her, da der helt klart er tale om den form for selektivt incitament, hvor man melder sig ind for at få noget konkret ud af sit medlemskab.

Den anden form for selektive incitamenter knytter sig til den politiske og sociale proces, man kun kan deltage i som partimedlem. Det sociale samvær i partiet og selve det at deltage i det politiske arbejde er to andre faktorer, som gør det attraktivt for nogle at blive medlem – „for at møde folk som mig selv“, som en af svarpersonerne udtrykte det. Ikke mindre end ni pct. af alle partimedlemmer siger, at denne form for procesorienteret selektivt incitament har spillet en rolle for dem.

Ser man på de forskellige partier, er det mest bemærkelsesværdige, at det er helt uden betydning i Kristeligt Folkeparti, mens især SF's medlemmer synes at have lagt vægt på muligheden for at deltage både i den politiske proces og i det sociale samvær. Det stemmer i øvrigt godt overens med, hvor henholdsvis passive og aktive medlemmerne af de to partier er, og hvilke typer af aktiviteter de faktisk deltager i, jf. kapitel 4. Det er også værd at bemærke, at dobbelt så mange kvinder som mænd bruger denne begrundelse (når man ser bort fra de radikale og Kristeligt Folkeparti).

En af de sværeste begrundelser at placere er „ønsket om indflydelse på partiets politik“, som kun anføres af beskedne 19 pct. af alle, hvad der kan undre, da netop denne begrundelse må antages at være én af de allervigtigste grunde til at melde sig ind i et politisk parti. På den ene side er der tale om et

selektivt incitament, idet partiorganisationen normalt kun giver medlemmerne adgang til at påvirke partiets politik direkte (det er altså et medlemsgode). På den anden side er der også tale om kollektive incitamenter, når det anskues fra medlemmernes (eller potentielle medlemmers) side, idet resultatet vil få karakter af kollektive goder (alle eller i hvert fald næsten alle får glæde af de resultater, der kommer ud af det).

Ønsket om indflydelse på partiets politik nævnes i øvrigt af hvert fjerde eller femte medlem i alle andre partier end Venstre, Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti. De to partier, der har færrest medlemmer, der giver denne begrundelse, er Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti, der samtidigt begge har relativt mange, der siger, at en væsentlig grund til indmeldelse var at ville støtte partiet, altså noget, der måske peger mere i retning af et passivt medlemskab. I kapitel 4 ser vi nærmere på spørgsmålet om passivt og aktivt medlemskab.

Whiteley og hans medforfattere (1994: 84) argumenterer som tidligere nævnt for, at den ideologiske begrundelse for at melde sig ind i et parti også kan ses som en form for selektivt procesincitament. Man får som partimedlem noget ud af at komme sammen med ligesindede (dvs. de andre aktive medlemmer i partiet) og deltage i en politisk proces, der præges af den relevante ideologiske grundholdning. I den engelske undersøgelse bliver det imidlertid lidt uklart, hvor den ideologiske begrundelse egentlig ender med at blive rubriceret, dvs. om den fortsat ses som en selvstændig faktor, eller om den faktisk glider ind som et af de selektive procesincitamenter (Whiteley et al., 1994: 84-85, 96).

Placeringen af denne begrundelse, som jo anføres af mere end halvdelen af de danske partimedlemmer, er altså ikke helt nem, samtidig med at der er tale om et tal, som det under alle omstændigheder er vanskeligt at sammenligne med de engelske, fordi der dér kun blev spurgt om „den vigtigste“ begrundelse, altså kun én begrundelse. For en sikkerheds skyld har vi placeret disse svar i en kategori for sig selv, så uanset om man mener, at den egentlig burde placeres som en form for selektivt incitament, eller at ideologi hører hjemme blandt de kollektive incitamenter, kan man af tabel 3.2 se, hvor mange der faktisk har brugt denne begrundelse.

Et af de centrale spørgsmål ovenfor var, om de kollektive eller de selektive begrundelser spiller den største rolle for partimedlemmerne som instrumentel begrundelse for indmeldelse. Svaret på det spørgsmål afhænger naturligvis helt af, hvor de ideologiske begrundelser placeres. Holdes de helt uden for sammenligningen, er det dog under alle omstændigheder de kollektive begrundelser, der spiller den største rolle.

Som nævnt har Whiteley og hans medforfattere på en nyttig måde udvidet forståelsen af begrundelserne for at gå ind i et politisk parti ved at supplere de begrundelser, der traditionelt er indgået i debatten om det kollektive handlingsproblem, med en række ikke-instrumentelle begrundelser.

En af disse ikke-instrumentelle begrundelser er de såkaldte altruistiske motiver, hvor partimedlemmerne angiver ønsket om at støtte folkestyret som en væsentlig grund til indmeldelse. For næsten en fjerdedel af alle danske partimedlemmer har denne begrundelse været væsentlig (flere blandt de radikale, færre blandt de kristelige). Det forekommer at være mange. Måske er nogle af disse svar i særlig grad præget af efterrationalisering, altså noget, man nu mener, man burde have ment, da man i sin tid meldte sig ind, eller noget, som ved en indmeldelse nu ville have været et væsentligt motiv.

Et af resultaterne i den engelske undersøgelse var, at en væsentlig begrundelse for indmeldelse var en form for følelsesmæssig (ekspressiv) tilknytning til partiet, som er den næste af de ikke-instrumentelle begrundelser, og vi har allerede været inde på de mange (46 pct.), der siger, at de ville støtte partiet gennem deres indmeldelse, selv om vi har svært ved at afgøre, om det er en begrundelse, der primært dækker over for eksempel en ideologisk eller en kollektiv tilgang, eller om det primært afspejler en genuin følelsesmæssig tilknytning til partiet.

På samme måde er partiets leder som tidligere nævnt også en væsentlig selvstændig grund, som hele 17 pct. af alle partimedlemmer nævner som begrundelse for indmeldelse. I de engelske undersøgelser tolkes denne motivkategori især som udtryk for en følelsesmæssig, ekspressiv, tilknytning, men det kan vel ikke udelukkes, at den også kan dække over en række af de andre grunde.

Ser man på denne begrundelses betydning for de forskellige danske partiers medlemmer, kan det ikke undre, at den slår særlig stærkt ud for Dansk Folkeparti og CD, som begge siden deres grundlæggelse i høj grad er blevet identificeret med stærke og dominerende partiledere. Men også for Venstre er det en faktor af væsentlig betydning, hvor en kontrol for indmeldelsestidspunkt viser, at det primært drejer sig om medlemmer, der meldte sig under fanerne i den periode, hvor Uffe Ellemann-Jensen stod i spidsen for partiet.

Den tredje hovedgruppe af ikke-instrumentelle indmeldelsesbegrundelser er de sociale normer, som tidligere undersøgelser også har lagt vægt på. Vi har prøvet at indkredse de sociale normers betydning ved eksplicit at spørge til påvirkningen fra henholdsvis kolleger, familie, venner og organisationer som fagforeninger og erhvervsorganisationer. Familiens betydning

som politisk socialiseringsagent er helt åbenbar, specielt i de fire gamle partier, hvilket svarer til, hvad man kom frem til i de engelske undersøgelser (for eksempel Whiteley et al., 1994: 97), mens den er mindst i Enhedslisten og Dansk Folkeparti, dvs. de to senest tilkomne partier. 30 pct. af dem, der meldte sig ind før 1970, nævner familiens betydning for deres indmeldelse i et politisk parti, mens det er under ti pct. for dem, der meldte sig ind i anden halvdel af 1990'erne, der giver denne begrundelse. For én gangs skyld er det altså uproblematisk at sige, at der over tid har været et fald i en af begrundelsernes betydning. Og i alle partierne er der flere kvinder end mænd – i gennemsnit forholdsvis dobbelt så mange kvinder som mænd – der anfører denne begrundelse, så det traditionelle billede af en vis andel „medfølgende koner“ er ikke helt forkert.

Påvirkning fra henholdsvis kolleger og organisationer spiller kun en mærkbar rolle for de socialdemokratiske partimedlemmer. Men også her ses et vist fald, hvis man sammenligner de socialdemokrater, der meldte sig ind før 1990, med dem, der først har meldt sig ind i løbet af den seneste halvsnedes år. Disse begrundelser bruges i øvrigt i nogenlunde ensartet omfang af socialdemokratiske kvinder og mænd, men ser man på aldersgrupper er der den klare forskel, at påvirkningen fra fagforeninger m.m. som begrundelse ikke nævnes af nær så mange unge som ældre socialdemokrater, hvilket også svarer til, hvad man måtte forvente. Det er naturligt at se disse forskelle som en indikator på, at det socialdemokratiske koncept er under forandring, og at forholdet mellem partiet og fagbevægelsen ikke er, hvad det har været.

At det mest er socialdemokrater, der nævner disse to faktorer som væsentlige grunde til, at de i sin tid meldte sig ind, gør det oplagt at spørge, om det ikke ville være mere rimeligt at rubricere disse faktorer som en form for selektive materielle incitamenter? Det viser under alle omstændigheder, hvor svært det kan være at rubricere de enkelte begrundelser helt entydigt.

Mere renlivet som social norm er påvirkningen fra vennerne. For alle andre partier end Dansk Folkeparti spiller denne begrundelse en væsentlig rolle, og det gælder for en gangs skyld på tværs af køn, uddannelsesniveau, indmeldelsestidspunkt og aldersgruppe.

OPFYLDTE OG UOPFYLDTE FORVENTNINGER

Har medlemskabet levet op til medlemmernes oprindelige forventninger? Også det spørgsmål kan vi kun besvare på baggrund af oplysninger fra de aktuelle medlemmer. De, der har været medlem engang, men som af en eller

anden grund ikke er det mere, kommer derfor naturligvis ikke med her. Det siger sig selv, at de kan have haft en ganske anderledes oplevelse af, hvordan det var at være medlem af et politisk parti, end dem, der er blevet i partierne.

Svarene på spørgsmålet, om medlemskabet af partiet har levet op til de oprindelige forventninger, da man meldte sig ind i det pågældende parti, kan ikke undgå at være så påvirket af senere oplevelser – både i og uden for partiet – at det nok snarere giver en form for sammenfiltret svar, hvor de oprindelige forventninger blandes såvel med senere justeringer af disse forventninger som med oplevelser af politisk og social karakter.

Ved læsning af tabel 3.3 er der derfor to ting, man ikke må overse: For det første har nogle af de skuffede forladt partierne, og for det andet kan man ikke vide, i hvilket omfang svarene dækker de „oprindelige“ forventninger, eller om der senere er sket en form for bevidst eller ubevidst opadgående eller nedadgående justeringer af disse forventninger.

Under alle omstændigheder viser tabel 3.3, at 65 pct. af alle partimedlemmerne svarer, at medlemskabet har overgået (eller i hvert fald helt levet op til) deres forventninger, medens 25 pct. svarer, at det ikke helt (eller slet ikke) har levet op til forventningerne. De sidste ti pct. har enten svaret „ved ikke“ (så de er under ingen omstændigheder helt tilfredse) eller har slet ikke besvaret spørgsmålet. Inddragelse af diverse baggrundsfaktorer giver ikke anledning til særlige konklusioner ud over en konstatering af, at det hos de konservative især er blandt medlemmer i aldersgruppen 40–59, som havde meldt sig ind før 1990, at man finder mange med uopfyldte forventninger i forbindelse med medlemskabet.

TABEL 3.3.

Medlemskabets indfrielse af de oprindelige forventninger. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
MEDLEMSKABET HAR										
- levet op til forventningerne	69	59	61	62	64	69	70	56	81	65
- ikke levet op til forventningerne	24	31	30	19	27	19	20	35	9	25
Ved ikke/ubesvaret	7	10	9	9	9	12	10	9	10	10
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	637	551	643	616	503	559	597	612	547	5.265

I Enhedslisten, Kristeligt Folkeparti, Venstre og Dansk Folkeparti ligger andelen, hvis forventninger er blevet indfriet, over andelen for alle medlemmer under ét, mens den tilsvarende ligger under i SF og Socialdemokratiet og hos de radikale og – som nævnt – de konservative. Disse partier har da også flest medlemmer – omkring en tredjedel – hvis forventninger fra den gang ikke helt eller slet ikke er blevet indfriet. Det er svært at afgøre, om disse svar siger mest om nye medlemmers urealistisk høje forventninger til netop disse fire partier, eller om det siger mest om partiernes manglende evne til at leve op til medlemmernes forventninger.

Der er sikkert elementer af begge dele i svaret. Under alle omstændigheder har Enhedslisten, SF, de radikale og Venstre flere skuffede blandt de medlemmer, der er kommet til i løbet af 1990'erne, end blandt dem, der har meldt sig ind tidligere, selv om forskellene ikke er store. For Socialdemokratiet, Kristeligt Folkeparti og CD er der ingen forskel, medens de konservative har væsentligt flere skuffede blandt de ældre end blandt de nyere medlemmer.

MÅSKE SKU' JEG HELLERE MELDE MIG UD?

Hvis medlemskabet af et parti ikke har levet op til de oprindelige forventninger, er forventningerne måske – og forhåbentlig – blevet tilpasset til et mere realistisk niveau. En anden mulighed er, at man begynder at overveje at melde sig ud af partiet igen. Som det fremgår af tabel 3.4, har næsten hvert femte partimedlem haft den tanke inden for det seneste år. Hertil kommer – som en understregning af alvoren i disse overvejelser – at nogle af undersøgelsens svarpersoner faktisk havde meldt sig ud af deres parti i tiden op til udsendelsen af spørgeskemaerne. Det betød naturligvis, at de pågældende faldt ud af undersøgelsen.

TABEL 3.4.

Overvejet udmeldelse inden for det seneste år? Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Har ikke overvejet udmeldelse	84	71	80	77	77	88	86	75	94	82
Har overvejet udmeldelse	16	29	20	23	23	12	14	25	6	18
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	631	544	637	606	487	541	582	602	535	5.168

Det kan ikke overraske, at det er i de partier, der har forholdsvis flest medlemmer med mere eller mindre skuffede forventninger, at vi også finder flest medlemmer, der har overvejet at melde sig ud, nemlig omkring en fjerdedel. Et krydscheck bekræfter da også, at det gennemgående er dem med skuffede forventninger, som har overvejet at melde sig ud.

Derimod viser en kontrol for indmeldelsestidspunktet, at der ikke er nogen klar sammenhæng mellem overvejsen om udmeldelse, og om man blev medlem for længe siden eller i forgårs. Det er vel heller ikke så mærkeligt, al den stund der sker en løbende tilpasning af medlemmernes gennemsnitlige tilfredshedsniveau, dels fordi skuffede partimedlemmer melder sig ud, dels fordi nye medlemmers forventninger vil være afstemt efter, hvorledes partierne ser ud nu, og ikke efter hvordan de var engang før i tiden.

På to områder har vi imidlertid mulighed for at sige noget om de mindre tilfredse – eller skeptiske – partimedlemmer. Det drejer sig dels om, hvad de mener, at kontingentniveauet burde være, dels synet på partiledelsens kompetence og dens lydhørhed i forhold til medlemmerne. De gennemførte analyser viser klart, at de mindre tilfredse medlemmer gennemgående ville være ret uvillige til at acceptere højere kontingentniveauer. Hertil kommer, at de også dels er mindre positive i deres svar på spørgsmålene om effektiviteten i den måde, partiet ledes og administreres på, dels er mindre positive i synet på partiledelsens magt og lydhørhed over for medlemmerne (Hansen, 2002a: 109-112). På alle tre undersøgte områder er forskellen mellem de to slags medlemmer (tilfredse og mindre tilfredse) mest dramatisk i Dansk Folkeparti – men det er jo som nævnt også det parti, hvor der er færrest, der har uopfyldte forventninger, og færrest, der har overvejet udmeldelse.

Argumentet, der blev nævnt ovenfor, om den løbende tilpasning i medlemmernes generelle tilfredshedsniveau holder vel i øvrigt ikke helt? Hvis det gjorde, skulle man jo gradvist nærme sig en situation, hvor alle følte, at deres oprindelige forventninger var blevet tilfredsstillet, og det er jo ikke tilfældet (jf. tabel 3.3). Forklaringen på, at man ikke ser en sådan langtidstilpasning er antageligt, at tilfredshedsniveauet også påvirkes af, hvorledes ens parti gebærder sig på den politiske beslutningsarena: Hvis det på væsentlige områder støtter politiske beslutninger, man er imod, kan det jo ikke undgå også at smitte af på, hvor tilfreds man er med at være medlem af netop det parti!

A F S L U T N I N G

Den helt centrale konklusion på dette kapitel om grundene til, at partier-nes medlemmer har meldt sig ind i deres parti, er at de ikke har gjort det primært for at opnå noget „for sig selv“, men ud fra en form for ansvarsbe-vidst positiv stillingtagen til, hvad partiet stod for, hvilke resultater det arbejdede for, og ud fra et ønske om – via medlemskabet af et parti – at støtte det danske folkestyre. Der er altså for mange medlemmer tale om nogle relativt brede begrundelser med udgangspunkt i de pågældendes samfundssyn.

Partier-nes medlemmer meldte sig altså i stort omfang ind, fordi de var til-trukket af det pågældende partis ideologi, fordi de var positive over for parti-ets politik på det lands- eller lokalpolitiske niveau, fordi de ville modvirke den uheldige indflydelse fra andre partier, af hensyn til folkestyret, fordi de var tiltrukket af det pågældende partis leder – og så for generelt at støtte par-tiet (selv om denne næsten tautologiske begrundelse naturligvis ikke siger så meget i sig selv).

Langt de fleste peger altså på en række grunde, som kun vanskeligt kan kategoriseres som snævert egoistiske eller rationelt beregnende, selv om det naturligvis også findes i et vist omfang. Heri minder danske partimedlem-mer om både engelske og norske, selv om det på grund af forskelle i under-søgelsesdesign og spørgeform (for eksempel med hensyn til, hvor mange grunde til indmeldelse man kunne anføre) ikke er blevet anset for en god idé at gennemføre særligt detaljerede sammenligninger.

I kapitel 1 blev der peget på, hvorledes partierne netop kan kontrasteres med de øvrige aktører i det politiske system, fordi de har et bredere ansvar for styringen af samfundsudviklingen end for eksempel interesseorganisa-tioner og medier. Det er i den forbindelse interessant at se, hvorledes med-lemmernes indmeldelsesbegrundelser har en tilsvarende bred karakter, med generel fokus på samfundsmæssige forhold. Derfor er det også naturligt at se resultaterne i dette kapitel som en form for støtte til de engelske partiforske-res *general incentives model*.

På den anden side kan man ikke uden videre drage den konklusion, at de *rational choice*-inspirerede teorier om organisationsmedlemskab må afvises helt og aldeles. Forklaringen er, at vi i denne undersøgelse af partimedlem-mer selvfølgelig ikke har studeret de mange flere vælgere (ca. 19 gange så mange), der ikke er medlem af et af de politiske partier, selv om de deltager i politik blandt andet ved at stemme ved valgene. Det kan langtfra udelukkes, at forskellen på partimedlemmer og dem, der ikke er med i et politisk parti,

netop forklares bedst ud fra en *rational choice*-inspireret tilgang. Det spørgsmål kan imidlertid ikke besvares i denne undersøgelse.

Blandt begrundelserne for at melde sig ind i et politisk parti var der også en del, der pegede på de sociale normer og påvirkningerne fra kolleger, familie og venner og fra de organisatoriske sammenhænge, man færdes i, selv om dette sidste kun i større omfang blev nævnt af de socialdemokratiske medlemmer. Herved understreges også betydningen af den mere sociologiske tilgang til rekrutteringsforskningen, jf. også kapitel 2.

Analyserne i kapitlet omfattede desuden spørgsmålet om tilfredshed med partimedlemskabet, dels udtrykt ved, om de oprindelige forventninger var blevet opfyldt, dels om man havde overvejet at melde sig ud. Her viste det sig – ikke overraskende – at der er et betydeligt overlap mellem dem, der havde overvejet at melde sig ud, og dem, der sagde, at deres forventninger ikke var blevet opfyldt. Tilsammen drejer det sig om ca. en femtedel af alle partimedlemmer, og selv om de ikke alle skulle bestemme sig til at gå deres vej, så repræsenterer de under alle omstændigheder et væsentligt problem for partierne.

PARTIMEDLEMMERNES AKTIVITET

KARINA PEDERSEN OG BERNHARD HANSEN

De fleste er sikkert enige i, at borgernes politiske deltagelse er vigtig i repræsentative demokratier som det danske. Men hvordan og i hvilken henseende deltagelsen egentlig er vigtig, diskuteres livligt i den politiske videnskab. Hensigten med dette kapitel er ikke at bidrage til denne debat, som for eksempel Palle Svensson og Lise Togeby har givet en lettilgængelig introduktion til (1986: 36-43). Formålet er derimod at give et overblik over, hvor meget de danske partimedlemmer i 2000-1 og ved folketingsvalget i 1998 deltog i forskellige former for partiaktiviteter.

I demokratiske systemer er en af kanalerne for politisk deltagelse de politiske partier, og for at kunne vurdere omfanget og betydningen af denne deltagelseskanaal er det nødvendigt at se på, i hvilket omfang medlemmerne overhovedet deltager i partiforeningsaktiviteterne.

I kapitel 3 blev medlemmernes begrundelser for at melde sig ind i et politisk parti analyseret. Naturligvis er den første forudsætning for, at borgerne kan udnytte partikanalen til at øve politisk indflydelse, at de har meldt sig ind i et parti. Men en anden og lige så vigtig forudsætning er, at medlemmerne efter deres indmeldelse rent faktisk også deltager i de forskellige former for partiaktiviteter. Et medlem, der efter at have meldt sig ind ikke engagerer sig ud over at forny sit medlemskab med jævne mellemrum, udnytter ikke partikanalen aktivt.

Et væsentligt spørgsmål er således, om partierne er levende organisationer med megen deltagelse, eller om de især er organisationer for en lille deltagende elite. Er partierne præget af vitalitet og aktivitet eller af sløvhed og passivitet? Hvor involverede er medlemmerne? Partiernes rolle i et demokrati som det danske kan ikke vurderes, hvis ikke medlemmernes aktivitetsniveau undersøges. Simple opgørelser over antallet af medlemmer er ikke tilstrækkeligt som grundlag for en vurdering af, om partierne varetager de opgaver, der traditionelt tillægges dem, om de forfalder eller forandres, og om partierne er indbyrdes forskellige på disse områder.

Internationale undersøgelser har vist, at der er stor forskel på, hvor lang tid partimedlemmer anvender på aktiviteter i partiet, og hvilke typer af aktiviteter de deltager meget og lidt i (Seyd & Whiteley, 1992; Whiteley et al., 1994; Heidar, 1994; Heidar & Saglie, 2002). Der er derfor grund til at forvente, at der også blandt de danske partimedlemmer er forskel på omfanget og typen af deltagelse. Generelt forventes det, at der er flest medlemmer, der deltager i de aktivitetstyper, som det er nemmest at deltage i. I kapitlets første afsnit etableres et summarisk overblik over aktivismens omfang ved hjælp af et ganske enkelt mål, nemlig det antal timer, som medlemmerne siger, de bruger på partiaktiviteter i en gennemsnitsmåned.

Antallet af timer er imidlertid et forholdsvist informationsfattigt mål, og derfor undersøges i det følgende afsnit deltagelsen i nogle mere specifikke typer af partiaktiviteter. Analysen af de specifikke aktiviteter er opdelt i to, hvor den første angår generelle aktiviteter mellem valg, mens den anden angår de aktiviteter, der er direkte relateret til valgkampe. Denne opdeling af aktivitetstyper skyldes, at partimedlemmerne bidrager til partiet på forskellig vis, alt efter om de deltager i generelle partiaktiviteter eller aktiviteter i valgkampagner. Partiernes vigtigste karakteristik er, at de opstiller kandidater til offentlige valg. Da valg er prøven på deres succes, er partiernes synlighed ved valg vigtig. På den anden side er de aktiviteter, der gennemføres i perioderne mellem valg, vigtige for, at partierne kan fungere som organisationer og dermed i højere grad gennemføre succesfulde valgkampagner, når det er tid til det.

I det tredje afsnit ser vi på, om nogle grupper af medlemmer er mere aktive end andre, både generelt og i specifikke aktiviteter. I kapitel 2 blev det undersøgt, hvorvidt medlemmer afviger fra vælgere på en række sociale og demografiske karakteristika. Her undersøges, hvorvidt aktive partimedlemmer på disse områder afviger fra de mere passive partimedlemmer. Afslutningsvist vises i fjerde afsnit, hvorledes partimedlemmernes deltagelse i partiarbejde har udviklet sig inden for de senere år.

DELTAGELSENS OMFANG

Det antal timer, som medlemmerne i en gennemsnitsmåned bruger på partiarbejde, er velegnet til at give det indledende overblik over partiaktiviteternes samlede omfang. Tabel 4.1 angiver i den første række, hvor mange timer medlemmerne i gennemsnit bruger på partiarbejde i løbet af en måned.

TABEL 4.1.

Medlemmernes månedlige timeforbrug. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Gennemsnit	6	7	5	4	5	2	3	3	5	4
Passive (0 timer)	37	46	56	45	45	69	60	52	55	56
Lidt aktive (1-5 timer)	38	29	27	40	37	24	32	36	29	31
Aktive (6+ timer)	25	25	17	15	18	7	8	12	16	13
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	595	513	574	548	435	479	525	532	454	4.647

Aktivitetsniveauet varierer mellem partierne. SF har de mest aktive medlemmer, som i gennemsnit bruger syv timer på partiarbejde i løbet af en måned, hvilket svarer til to-tre møder. Der er en tendens til, at de borgerlige partier – bortset fra Dansk Folkeparti – har relativt lave aktivitetsniveauer. Særlig markant er det lave niveau i Kristeligt Folkeparti.

I tabellens tre midterste rækker er medlemmerne inddelt i tre grupper efter, hvor mange timer de bruger på partiarbejde pr. måned. Den første gruppe består af de helt passive, som angiver, at de i en gennemsnitsmåned slet ingen tid bruger på partiarbejdet. I den anden gruppe findes de medlemmer, der bruger fra én til fem timer på partiarbejdet, mens den sidste gruppe består af dem, der bruger seks timer og derover.

Medlemmer, der slet ingen tid bruger på partimedlemskabet, omtales i det følgende som de „passive“ medlemmer, de, der bruger noget, men ikke megen tid (1-5 timer) på en måned, kalder vi de „lidt aktive“, mens de, der bruger mindst seks timer, kaldes de „aktive“. Størrelsen på de tre grupper taler et helt entydigt sprog. Taget under ét er langt flere medlemmer helt passive end mere eller mindre aktive, og for alle partier gælder, at mere end en tredjedel af medlemmerne slet ingen tid bruger på partiarbejde. I fem af de ni partier er mere end halvdelen helt passive.

Den store andel af medlemmer, der i en gennemsnitsmåned overhovedet ikke bruger tid på partiarbejde, trækker naturligvis voldsomt ned på de gennemsnit, der er angivet i tabellens øverste række. Hvis de helt passive medlemmer holdes uden for udregningen af det gennemsnitlige månedlige timeforbrug, bliver gennemsnittene generelt dobbelt så høje. Udregnet på

denne måde „stiger“ aktivitetsniveauet i SF til 13 timer og i Kristeligt Folkeparti til fem timer. De to partier udgør stadig de to yderpoler.

Det fremgår af tabel 4.1, at gruppen af lidt aktive medlemmer varierer mellem 24 pct. og 40 pct. Endelig bruger op til en fjerdedel af medlemmer mindst seks timer om måneden på partiarbejdet. En lille gruppe af de aktive bruger i øvrigt rigtig megen tid på arbejdet. Det drejer sig sandsynligvis om fuldtidsprofessionelle politikere som folketingsmedlemmer og borgmestre. Generelt viser tallene sammen med nogle yderligere analyser, hvis resultater ikke er vist her, at der inden for de enkelte partier er stor spredning i medlemmernes aktivitetsniveau. Der er en stor gruppe af medlemmer, for hvem medlemskabet tilsyneladende kun består i at betale kontingent. For dem synes et medlemskab blot at være udtryk for en støtte, der kun er en smule stærkere end en stemme på partiet (jf. analysen af indmeldelsesbegrundelserne i kapitel 3), hvorimod det for andre synes at være en livsstil og/eller et tidskrævende fuldtidsjob (med en del overarbejde!).

Det fremgår af kapitel 1, at kun en lille andel af dem, der udtrykker sympati for et parti ved at stemme på det, faktisk også melder sig ind i partiet. Det er i sig selv udtryk for et beskedent niveau for involvering i partifor- eningsarbejde. Aktivitetsniveauet som udtrykt ved antal timer er dog endnu mere beskedent, idet en stor del af partiernes medlemmer er helt passive.

PARTIMEDLEMMERNES DELTAGELSE I FORSKELLIGE AKTIVITETSTYPER

Antallet af timer anvendt på partiarbejde giver en generel indikation på, hvor meget medlemmerne bidrager til livet i partiet. Men de viser ikke, hvorvidt medlemmerne er aktive ved at deltage i møder eller i partiernes sociale arrangementer eller ved at uddele partimateriale. Dermed kan det også variere, i hvilket omfang medlemmernes aktivitet har mere direkte konsekvenser for offentlig politik. Hvis de mulige politiske implikationer af variation i deltagelsen skal vurderes, må man derfor også undersøge variationer i deltagelsen i mere specifikke typer af partiaktiviteter.

Som nævnt tidligere er analysen af de specifikke aktiviteter opdelt i to, hvoraf den første vedrører aktiviteter, der primært har med partiernes daglige drift at gøre. Herved forstås aktiviteter, som må udføres, for at et parti kan stille op til valg og få indvalgt kandidater, men som på den anden side ikke har noget med valgkampaktiviteterne som sådan at gøre. Sådanne aktiviteter kaldes „generelle aktiviteter“. Den anden analyse angår de aktiviteter, der er

direkte relateret til valgkampe; det drejer sig for eksempel om uddeling af kampagnemateriale og plakatoophængning.

Der anvendes imidlertid også et andet – tværgående – kriterium, som betyder, at aktiviteterne kategoriseres efter, om de er „udadvendte“, dvs. primært har til formål at synliggøre partiet og dets politik i offentligheden, eller om de er „indadvendte“, dvs. først og fremmest har til formål at løse og afklare alle de organisatoriske og administrative opgaver, der nødvendigvis må udføres, for at et parti kan fungere. Indadvendte aktiviteter drejer sig således om partiarbejde, hvor medlemmerne hovedsagelig er i kontakt med andre medlemmer, hvilket for eksempel gælder deltagelse i arbejdsgrupper eller sociale aktiviteter, besiddelse af tillidsposter i partiet eller deltagelse i lokalforeningens generalforsamling. Modsat drejer de udadvendte aktiviteter sig om at gøre reklame for partiet og dets synspunkter i en bredere offentlighed; det gøres for eksempel ved at uddele partimateriale, skrive læserbreve om partiets politik eller ophænge valgplakater. Denne opdeling er primært relevant i forhold til de generelle partiaktiviteter. Der foregår også indadvendte aktiviteter ved valg, men de valgkampagneaktiviteter, der

TABEL 4.2.

Partiaktivitetstyper

	INDADVENDTE AKTIVITETER	UDADVENDTE AKTIVITETER
GENERELLE AKTIVITETER MELLEM VALG	– Besidde tillidspost	– Uddele partimateriale
	– Deltage i arbejdsgruppe	– Skrive læserbrev
	– Deltage i elektroniske debatter	– Diskutere partiets politik med ikke-medlemmer
	– Deltage i møder	
	– Tage ordet på møder	
	– Deltage i sociale arrangementer	
	– Yde frivillige pengebidrag	
	– Besøge partiets hjemmeside	
VALGKAMPS- AKTIVITETER		– Yde kampagnebidrag
		– Deltage i valgarrangementer
		– Opstille som kandidat
		– Uddele valgmateriale
		– Opfordre ikke-medlemmer til at stemme på partiet
		– Ophænge plakater
		– Stemme dørklokker

er inkluderet her, er alle udadvendte. Tabel 4.2 angiver de aktivitetstyper, der vil blive set på. Gennemgangen indledes med at se på omfanget af deltagelse i de generelle aktiviteter.

GENERELLE AKTIVITETER MELLEM VALG

Tabel 4.3 viser, hvor mange procent af partiernes medlemmer der mindst én gang inden for de seneste fem år – altså en ganske lang periode – har deltaget i de forskellige aktiviteter. Hvad angår tillidsposter, blev medlemmerne dog blot bedt om at oplyse, hvorvidt de på tidspunktet for spørgeskemaets udfyldelse havde en tillidspost. Da der som sagt er tale om en måling af deltagelsesomfanget over en femårsperiode, kan tallene for Dansk Folkeparti ikke rigtig sammenlignes med tallene for de øvrige partier. De fleste af Dansk Folkepartis medlemmer har kun været medlem i nogle få år, og deres deltagelse over en femårsperiode forventes derfor at være lavere.

TABEL 4.3.

Deltagelse i indadvendte generelle aktiviteter.¹ Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Deltaget i møde	67	69	66	69	61	56	63	71	48	64
Sociale arrangementer	68	59	52	46	45	35	39	46	25	44
Ydet frivillige bidrag	65	59	32	53	32	69	40	51	28	41
Deltaget i en arbejdsgruppe	52	52	42	41	36	24	31	37	15	36
Taget ordet på møde	56	53	37	50	44	30	32	43	23	36
Besøgt partiets hjemmeside	50	41	35	42	45	17	29	30	35	32
Modtaget e-mails	23	17	14	21	23	9	10	13	18	13
Deltaget i elektronisk debat	9	7	6	7	9	4	4	3	3	5
Har tillidspost ²	20	30	24	30	31	17	18	22	19	21
N	577	472	493	519	403	427	479	488	399	4.167

1. Mindst en gang inden for de seneste fem år.

2. På undersøgelsestidspunktet.

En tillidspost i et parti er ikke en aktivitet på linje med de øvrige aktivitetstyper, idet der netop er tale om en „post“ og ikke en „aktivitet“, men ud fra en antagelse om, at en tillidspost indebærer partiarbejde, er den alligevel taget med i tabellen. Danske partier er primært organiseret efter et hierarkisk princip, og tillidsposter er derfor vigtige for at opretholde det repræsentative system i partierne. Det fremgår af tabel 4.3, at omkring en femtedel af partiernes medlemmer har en tillidspost. Andelen er størst i CD, SF og Det Radikale Venstre, lavest i Kristeligt Folkeparti og Venstre. Disse poster spænder fra sekretær eller formand i den lokale partiforening til medlem af hovedbestyrelsen eller partiformand.

Møder er i sagens natur en væsentlig aktivitet i partierne. De bidrager til at opretholde partiernes organisation, men de gør det også muligt for partimedlemmerne at deltage i forskellige politiske og organisatoriske beslutninger. I tabel 4.3 vises, i hvilket omfang partimedlemmerne inden for de seneste fem år har deltaget i et møde. Det kan enten være i deres lokale partiforening eller som delegeret ved partiets årsmøde/landsmøde/kongres/landsråd. Lidt mere end en tredjedel har *ikke* deltaget i ét eneste møde inden for de seneste fem år. De konservative medlemmer er de mest aktive mødedeltagere, mens medlemmerne af Kristeligt Folkeparti er mindst aktive, hvilket passer godt med, at Kristeligt Folkepartis medlemmer i det hele taget er meget lidt aktive.

Hvis der ses på møder på forskellige niveauer, er der en naturlig tendens til, at jo højere niveau i partiet mødet foregår på, jo mindre andel af partimedlemmerne deltager. At flere medlemmer deltager lokalt end på det nationale niveau af partiorganisationen hænger både sammen med, at det kræver mere at deltage på det nationale niveau, og at det ikke er alle de medlemmer, der gerne vil, som har mulighed for at deltage på det nationale niveau. Samtidig er der også mange flere muligheder for at deltage i lokale og regionale møder.

Det er ikke kun interessant at vide, hvor mange medlemmer der deltager i de forskellige partiarrangementer, men også hvordan de deltager i aktiviteterne. Derfor blev der også spurgt, om medlemmerne har taget ordet på møderne, hvad der viser noget om intensiteten i deltagelsen. Der er forskel på passivt at deltage i et møde og aktivt at deltage ved også at tage ordet. Medlemmer, der blot er til stede, giver ikke den *feedback* til partiet, som det ellers er en fordel af få, når politiske spørgsmål eller spørgsmål om kandidatnominering er på dagsordenen. En sammenligning mellem første og femte række i tabel 4.3 viser, at der i de fleste partier er markant færre medlemmer, der har taget

ordet på et møde, end der har deltaget i det. Forskellene er mindst i Enhedslisten, SF og CD, og ganske store i Venstre, Socialdemokratiet og Det Konservative Folkeparti. Det tyder alt i alt på aktiv mødedeltagelse af en bredere kreds af medlemmer i de tre førstnævnte end i de tre sidstnævnte partier.

Sammenlignet med tallene fra det lokale og regionale niveau, er der færre, der er aktive ved at tage ordet på årsmødet/kongressen/landsmødet, idet mellem hver sjette og hver anden af deltagerne har taget ordet på partiets årsmøde/kongres/landsmøde (svarfordeling ikke vist). Det kan man forvente, for det første fordi der er begrænset taletid på disse møder på nationalt niveau, mens der kan være flere møder på lokal, kreds- og amtsforeningsniveau. For det andet kræver det mere at stille sig op foran en forsamling af op til måske 1.500 medlemmer end at tale ved et lokalt møde, hvor antallet af deltagere er meget lavere – måske endda kun nogle ganske få personer. At en tredjedel af alle partimedlemmer inden for de seneste fem år ikke har deltaget i en så traditionel aktivitet som partimøder, betyder naturligvis, at de ikke har haft indflydelse på eller har kunnet komme med gode ideer som bidrag til de beslutninger, der er truffet på disse møder.

Selv om møder er en traditionel og vigtig del af det politiske liv i partierne, er der også andre måder, hvorpå medlemmerne mellem valg kan deltage i partiarbejdet. Medlemmernes deltagelse i udvalgsarbejde, arbejdsgrupper og lign. er ligesom deres deltagelse ved formuleringen af politiske forslag til vedtagelse i partiet udtryk for den aktive deltagelse i politikformuleringen, som er en af de traditionelle partiopgaver. Den fjerde række i tabel 4.3 viser, hvor mange der har deltaget i en arbejdsgruppe. Mellem 52 pct. og 15 pct. af partiernes medlemmer har deltaget i arbejdsgrupper, og igen er deltagelsen højest på venstrefløjen og lavest i Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti. I alle partier er der faktisk flere, der har deltaget i arbejdsgrupper, end der har været med til at formulere politiske forslag. Samlet set er det en fjerdedel af partimedlemmerne, der siger, at de er med til at formulere politiske forslag (Hermansen et al., 2003), og omkring en tredjedel af medlemmerne deltager i udvalgsarbejde eller arbejdsgrupper. Det viser, at det ikke er alle arbejdsgrupper, der beskæftiger sig med formulering af politiske forslag til vedtagelse i partiet.

Partierne er ikke kun fora for politisk arbejde og politisk diskussion, men også for forskellige former for sociale og selskabelige aktiviteter. Dermed kan der også være andre grunde end de rent politiske til at engagere sig i partiarbejde. Deltagelsen i de sociale og kulturelle arrangementer i partierne er generelt lavere end mødedeltagelsen, men højere end arbejdsgruppedel-

tagelsen. Det fremgår af tabel 4.3, at de sociale arrangementers rolle ikke kan ignoreres i en analyse af partideltagelse, da op mod halvdelen af alle medlemmer har deltaget i den type arrangementer. Præcist som ved de egentlige politiske aktiviteter er deltagelsen højest på venstrefløjen og lavest i Kristeligt Folkeparti. Overordnet er der dog ikke belæg for at hævde, at nogle partier i særlig grad skulle være karakteriseret ved sociale aktiviteter, da omfanget af deltagelse i sociale og politiske aktiviteter trods alt ikke varierer vældig meget mellem de forskellige partier.

Medlemmerne er generelt blevet tillagt betydning for partiernes økonomiske forhold (Katz, 1990: 152; Whiteley et al., 1994: 3; Scarrow, 1996: 43; Bille, 1997). Medlemmernes finansielle betydning bestemmes ikke kun af, hvor meget de betaler i kontingent, men også af deres frivillige bidrag og af, om de er aktive i forbindelse med pengeindsamlinger til partiet. Tredje række i tabel 4.3 viser, at 41 pct. af medlemmerne mindst én gang inden for de seneste fem år har givet et frivilligt pengebidrag ud over kontingentet. Medlemmer af Enhedslisten, SF, Kristeligt Folkeparti, Det Radikale Venstre og Det Konservative Folkeparti er ifølge deres egne angivelser de flittigste til at yde finansielle bidrag til partiet, ligesom medlemmerne af Kristeligt Folkeparti, Enhedslisten og Det Konservative Folkeparti er de mest aktive i forbindelse med pengeindsamlinger (Hermansen et al., 2003). Det er bemærkelsesværdigt, at medlemmerne af Kristeligt Folkeparti er de flittigste donorer, når de er de mindst aktive med hensyn til de øvrige aktiviteter. Sammenlignet med situationen i de andre partier, indebærer partimedlemskabet for Kristeligt Folkepartis medlemmer i højere grad at give økonomiske tilskud end at deltage i de andre partiaktiviteter.

Den nye informations- og kommunikationsteknologi har muliggjort nye former for aktivitet og deltagelse i de politiske partier. Alle partierne i denne undersøgelse har oprettet hjemmesider, men de har ikke alle etableret elektroniske debatkonferencer for deres medlemmer (eller for alle interesserede). Alle partierne har mulighed for at anvende e-mails til kommunikation med medlemmer. Hvor hjemmesider og e-mails fra hovedkontoret giver information fra partiet til medlemmet, hvis medlemmet vælger at udsætte sig selv for det ved at besøge hjemmesiden eller give sin e-mail-adresse til partiet, så giver de elektroniske debatkonferencer mulighed for *feedback* fra medlemmer til partiet og kommunikation både mellem medlemmerne og mellem medlemmerne og partiledelsen.

Disse nye deltagelsesformer giver mulighed for, at partiet kan kommunikere uden om de almindelige medier, og de kan dermed styrke den direkte

kontakt mellem partiet og medlemmerne. Som de frivillige donationer giver disse nye deltagesformer mulighed for partiaktivitet uden fysisk at møde andre medlemmer. Spørgsmålet er, i hvilket omfang disse nye muligheder for kommunikation og information udnyttes i de politiske partier.

Som det fremgår af næstnederste række i tabel 4.3, er deltagelsen i de elektroniske debatkonferencer minimal, idet så mange som 95 pct. af alle medlemmer aldrig har deltaget i elektroniske debatkonferencer. I SF og Socialdemokratiet, der har etableret debatkonferencer udelukkende for egne medlemmer, er der henholdsvis syv pct. og seks pct., der har deltaget. Medlemmerne har også angivet, om de har modtaget e-mails fra deres parti; det viser sig, at 87 pct. af medlemmerne aldrig har modtaget e-mails fra partiets hovedkontor, mens seks pct. modtager sådanne mindst en gang om måneden. Partierne anvender i højere grad e-mails i deres kommunikation med medlemmer, der har tillidsposter, end med andre medlemmer; mellem en femtedel og halvdelen af medlemmer med tillidsposter modtager e-mails fra deres parti (Pedersen, 2003b).

Dét at besøge partiets hjemmeside er den mest anvendte af de tre nye kommunikationsformer, der er spurgt til i spørgeskemaundersøgelsen. Sjette række i tabel 4.3 viser andelen af medlemmer, der har besøgt deres partis hjemmeside. Omkring syv ud af ti medlemmer har *aldrig* besøgt deres partis hjemmeside, mens en ud af ti besøger hjemmesiden mindst en gang om måneden. Sammenholdes medlemmernes deltagelse i lokale generalforsamlinger og deres besøg på partiernes hjemmesider, viser det sig, at næsten en tiendedel af medlemmerne besøger hjemmesiden, men deltager for eksempel ikke i den lokale generalforsamling. Det betyder, at partiernes hjemmesider potentielt kan få fat i andre medlemmer end dem, der traditionelt deltager i partierne, selv om det på nuværende tidspunkt dog kun sker i begrænset omfang (Pedersen, 2003b).

Hvor aktiviteterne i tabel 4.3 er indadvendte, er de i tabel 4.4 angivne aktiviteter af den udadvendte slags. Hvor de indadvendte aktiviteter primært får partierne til at fungere som organisationer, har de udadvendte aktiviteter til formål at promovere partiet blandt vælgerne. I det omfang medlemmerne engagerer sig i udadvendte partiaktiviteter, kan man sige, at de fungerer som ambassadører for deres partier. Adskillige analyser af partimedlemmer viser, at en af medlemmernes vigtigste opgaver for partiet netop er at være partiets „lokale ambassadører“ eller „lokale øjne og ører“ (Sarrow, 1996: 43; Whiteley et al., 1994: 4). Medlemmerne er vigtige, fordi de er til stede lokalt og dermed kan skabe kontakt mellem partiet og vælgerne. Medlemmerne er

med til at udbrede viden om partiet, forklare (og forsvare) partiets politik samt give partiet et „lokalt ansigt“.

Medlemmerne udbreder for eksempel partiets politik, når de som „privatpersoner“ skriver læserbreve derom. Tabel 4.4 viser, at en fjerdedel af medlemmerne har taget sig tid til denne aktivitet; flest blandt medlemmerne af CD, SF, de radikale og Enhedslisten, færrest hos Venstre og Kristeligt Folkeparti. Der er flere medlemmer, der har været med til at uddele partimateriale, idet 40 pct. af alle medlemmer har uddelt partimateriale. Medlemmer af partier til højre uddeler partimateriale i lidt mindre omfang end andre.

Når det gælder de udadvendte generelle aktiviteter, er der flest medlemmer, der diskuterer partiets politik med ikke-medlemmer. Denne aktivitet er et godt eksempel på, hvorledes medlemmer kan være lokale ambassadører for partierne. Partimedlemmerne er med til at formidle partiernes budskaber til vælgerne, når de diskuterer med ikke-medlemmer. Denne opgave mister ikke nødvendigvis betydning i nutidens mediebillede, fordi medlemmerne kan være med til at moderere det billede af partiet, som præsenteres i massemedierne (Elklit, 1991). Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at en fjerdedel af alle partimedlemmer angiver, at de ikke i de seneste fem år har diskuteret partiets politik med ikke-medlemmer; for denne gruppe må medlemskabet i høj grad være en helt privat affære, som de ikke reklamerer med. Denne fjerdedel af medlemmerne kan ifølge sagens natur ikke være noget værd for partierne som lokale ambassadører.

For så vidt angår de generelle partiaktiviteter, er der samlet set flest partimedlemmer, der har diskuteret partiets politik med ikke-medlemmer, givet frivillige pengebidrag, uddelt partimateriale og deltaget i udvalgsarbejde, arbejdsgrupper og lign. Som forventet er der en tendens til, at flest medlem-

TABEL 4.4.

Deltagelse i udadvendte generelle aktiviteter inden for de seneste fem år. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Diskuteret partiets politik med ikke-medlemmer	91	86	79	83	80	72	68	77	76	74
Uddelt partimateriale	72	61	47	46	52	42	32	39	37	40
Skrevet læserbrev	31	36	27	32	37	19	16	28	27	23
N	569	474	498	532	417	430	478	487	419	4.186

mer deltager i de aktiviteter, det er lettest at deltage i. For eksempel kræver det ikke meget tid eller overskud at diskutere partiets politik med ikke-medlemmer, „en aktivitet“, der i nogle tilfælde kan udføres med ægtefællen over middagsbordet. Derimod kræver det betydelig mere at varetage en tilidspost i partiet eller tage ordet på et (lands)møde, hvilket der da også er langt færre, der har gjort.

En undtagelse fra denne tendens er den stærkt begrænsede deltagelse i Internet-diskussioner. Den aktivitet kræver i sig selv ikke særligt mange resourcer, men det forudsætter naturligvis, at man er fortrolig med Internettet og har passende elektronisk udstyr, hvilket der nok er mange (især ældre) partimedlemmer, der ikke er og ikke har.

VALGKAMPSAKTIVITETER

Undersøgelsen af medlemmernes deltagelse i generelle aktiviteter illustrerer nogle karakteristika ved partierne som permanente organisationer. Formålet med dette afsnit er derimod at undersøge, hvorledes medlemmerne bidrager til partierne som valgkampsorganisationer. Det er helt afgørende for et parti, hvordan det klarer sig ved valg, da kun partier med en vis succes ved valgene overlever i længden. Ved valg er det som helt dominerende hovedregel partiernes mål at vinde stemmer, og det er derfor relevant at undersøge, hvor meget medlemmerne bidrager til dette, og hvilke medlemmer der bidrager til dette mål. Da en stor del af medlemmerne i Dansk Folkeparti er rekrutteret efter folketingsvalget i 1998 (se kapitel 3), bør Dansk Folkepartis medlemmers valgaktivitet ikke direkte sammenlignes med de øvrige partiers; i det perspektiv bliver det imidlertid ekstra interessant, at aktiviteten i Dansk Folkeparti på et par af områderne faktisk ligger over gennemsnittet for alle partimedlemmer.

Partimedlemmer er normalt en „stemmeressource“ for de politiske partier, da partierne må forventes at kunne regne dem blandt deres kernevælgere. Af alle partimedlemmerne angiver 97 pct., at de stemte ved folketingsvalget i 1998, mens den generelle valgdeltagelse var 86 pct. Ved kommunalvalget i 1997, der var det seneste før spørgeskemaundersøgelsen, var valgdeltagelsen blandt partimedlemmer også markant højere end for vælgerne i almindelighed, nemlig omkring 97 pct.

Selv om man kan forvente, at partimedlemmer, ligesom vælgerne generelt, overdriver deres valgdeltagelse, fordi der er en stærk norm om, at man bør stemme, viser dette alligevel, at medlemmerne har en valgdeltagelse

klart over gennemsnittet. Dette er forventet, fordi partimedlemmer generelt er mere interesserede i (parti-)politik. Samtidig er de i højere grad end andre vælgere bevidste om, hvem de skal stemme på. Hans Jørgen Nielsen har i anden sammenhæng vist, at ved folketingsvalget i 1998 differentierede omkring halvdelen af vælgerne ikke særlig kraftigt mellem to eller flere af partierne. Det kunne tyde på, at de måske havde svært ved at bestemme, hvilket parti de skulle stemme på (Nielsen, 1999: 59). Det problem har medlemmerne normalt ikke.

Af de partimedlemmer, der stemte ved folketingsvalget i 1998, stemte omkring 85 pct. personligt. Sammenlignet med vælgerne generelt er dette en høj andel, idet kun 48 pct. af samtlige vælgere stemte personligt (Indenrigsministeriet, 1999: 41). Årsagen til den høje andel af personlige stemmer svarer til begrundelserne for den højere valgdeltagelse, idet partimedlemmerne må formodes at være bedre informerede om deres partis kandidater end almindelige vælgere. Møder og skriftligt materiale giver også partimedlemmerne mere information end resten af vælgerne. Hertil kommer, at partimedlemmerne må antages i højere grad end andre at vide noget om de enkelte kandidaters særlige holdninger, altså hvad de står for. Det er utvivlsomt en vigtig grund til, at de er mere tilbøjelige end andre til at stemme personligt.

Partimedlemmer er flittige til at stemme, og partierne kan således regne med dem som faste vælgere; men er de også aktive i partiernes valgkampaner? En af de vigtigste opgaver for de politiske partier er, at de opstiller kandidater ved offentlige valg. Spørgsmålet er, om partimedlemmerne udgør en pulje, hvorfra partierne kan rekruttere kandidater. Medlemmerne blev i undersøgelsen spurgt, hvor ofte de havde været opstillet til valg til Folketinget, amtsråd, kommunalbestyrelse eller Europaparlamentet inden for de seneste fem år. Også de, der var opstillet til amts- og kommunalvalget i 1997 eller til Europaparlamentsvalget i 1999, indgår altså i denne gruppe.

Næstsidste række i tabel 4.5 viser, at små 20 pct. af alle partimedlemmer har figureret på en stemmeseddel inden for denne periode. Selv om de fleste har været opstillet som listefyld uden reelle chancer for at blive valgt, viser tallene, dels at medlemmerne er villige til at stille op, dels at der er gode muligheder for at bruge partierne som en platform til at indlede en politisk karriere. Det er ikke mærkeligt, at det generelt er i de store partier, at vi finder de laveste andele af medlemmer, der har været opstillet. Nok er det Venstre og Socialdemokratiet, der stiller op i flest kommuner, men i forhold til de andre partier har de også rigtig mange medlemmer. Med udgangspunkt i

dette ræsonnement er der heller ikke noget mærkeligt i, at hele 35 pct. af SF's medlemmer har været opstillet. Partiet har ikke mange medlemmer, men stiller op i forholdsvis mange kommuner.

At hverve vælgere ved at stemme dørklokker er en ualmindelig aktivitet ved danske valgkampe, hvilket ses af tabel 4.5. Kun tre pct. af medlemmerne deltog i valgkampen på den måde. Medlemmerne af Kristelig Folkeparti var i øvrigt de flittigste med hensyn til denne aktivitet. Forklaringen er muligvis, at Kristeligt Folkeparti var ekstra aktivt i 1998 i forbindelse med bestræbelserne på igen at komme i Folketinget. En supplerende forklaring kan være, at partiet traditionelt har fået relativt stærk støtte i geografisk afgrænsede områder, og derfor kan en sådan strategi gøres en smule mere målrettet, end hvis der skal stemmes dørklokker på må og få, hvilket givetvis resulterer i mange smækkede døre.

Plakatophængning er nærmest indbegrebet af en dansk valgkampaktivitet. Valgplakater i træer og lygtepæle er et fast indslag i danske valgkampagner, selv om der ikke blandt partierne er enighed om, hvorvidt de egentlig gør nogen forskel. Mange er af den opfattelse, at valgplakaterne ikke i sig selv flytter stemmer, men at det kan gøre en forskel, hvis man som det eneste parti *ikke* er til stede, samtidig med at dét at hænge plakater op er noget, der bidrager til det lokale sammenhold i partierne (Andersen & Pedersen, 1999:

TABEL 4.5.

Deltagelse i valgkampen 1998. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Opfordrede folk til at stemme på partiet	86	68	74	66	63	78	61	66	72	67
Deltog i vælgermøder m.m.	45	40	46	41	34	31	34	43	21	39
Uddelte valgmateriale	58	42	35	31	38	35	21	27	24	28
Ydede kampagnebidrag	31	29	14	30	9	49	20	27	8	20
Hængte valgplakater op	35	31	20	23	25	24	15	20	13	19
Stemte dørklokker	2	2	3	2	3	5	2	2	4	3
Var opstillet ¹	25	35	20	31	34	22	15	24	14	19
N	568	459	492	519	393	424	481	477	409	4.157

1. Opstillede til de kommunale valg i 1997 og valget til Europaparlamentet i 1999 indgår også her.

307). Tabel 4.5 viser, at mellem hver sjette og hver tredje af partimedlemmerne deltog i plakatophængning før folketingsvalget i 1998. I de to venstrefløjspartier var der flest, der var ude at hænge valgplakater op, mens medlemmerne af partierne til højre for midten var mindst aktive.

En anden velkendt aktivitet i forbindelse med valgkampe er medlemmernes uddeling af pjecer og andet partimateriale på gader, stræder, torve og i butikscentre. Det er med til at synliggøre partiet over for vælgerne, samtidig med at det giver vælgerne mulighed for nemt at skaffe sig information om partiernes politiske standpunkter. I 1998 deltog 28 pct. af medlemmerne i uddeling af valgmateriale. Også hvad angår denne aktivitet, er de mest aktive medlemmer at finde i de to venstrefløjspartier, mens de mindst aktive er at finde i de borgerlige partier.

De politiske partier organiserer i forbindelse med valg en række vælgermøder og tilsvarende arrangementer med deltagelse af partiets politikere og ofte også med politikere fra andre partier. Nogle af disse møder er offentlige med det formål at oplyse – og overbevise – vælgere, selv om de dog også kan være helt partiinterne arrangementer. Ifølge partiernes egen vurdering er det begrænset, hvor mange stemmer de offentlige møder kan flytte, da de vælgere, der møder op her, som regel er politisk interesserede og derfor allerede har bestemt sig for, hvad de vil stemme (Andersen & Pedersen, 1999: 305). Samtidig er en stor andel af deltagerne i sådanne møder partimedlemmer, som ikke forventes at skifte parti. Selv om vælgermøder kun i begrænset omfang påvirker deltagernes partivalg, kan de dog påvirke deres valg af kandidat inden for partiet (Pedersen, 1997: 151). Selv om mange vælgere først i valgkampen beslutter sig for, hvilket parti de skal stemme på – ved folketingsvalget i 1998 var det 25 pct. (Nielsen, 1999: 52) – er det begrænset, i hvilket omfang vælgermøder har betydning for deltagernes stemmeafgivning. Men vælgermøder kan have betydning for partiet. For det første udgør vælgermøder en traditionel partiaktivitet og har derfor har en rituel – såvel som en social – funktion for medlemmerne. For det andet kan vælgermøder give opmærksomhed i de lokale medier (Pedersen, 1997: 152). Tabel 4.5 viser, at mellem en tredjedel og halvdelen af partiernes medlemmer deltog i mindst et af partiets vælgermøder og tilsvarende arrangementer forud for folketingsvalget i 1998. Det viser, at medlemmerne til en vis grad søger information om partiet og dets kandidater, men også, at de gerne vil støtte såvel partiet som dets kandidater ved at bakke op om den slags arrangementer.

Medlemmerne blev også spurgt, om de havde ydet frivillige valgkampsbidrag, samt i bekræftende fald hvor meget. Af tabel 4.5 fremgår, at 20 pct. af

medlemmerne gav pengebidrag i forbindelse med valgkampen i 1998. Dette spørgsmål er ikke stillet som de øvrige, men kun som et „ja/nej“ spørgsmål. Endvidere overlapper det med tabel 4.3's spørgsmål om frivillige donationer, der ikke udelukker valgkampsbidrag. Det forklarer, at svarmønstrene minder om hinanden.

Der er stor variation mellem partierne i andelen af medlemmer, der bidrog med penge. Kristeligt Folkeparti har klart flest bidragydere og også den største andel af medlemmer, der har organiseret pengeindsamling (Hermansen et al., 2003), hvilket måske skyldes, at partiet ikke var repræsenteret i Folketinget 1994-98 og derfor kæmpede ekstra hårdt for at komme ind. De partier, hvori medlemmerne i øvrigt var flittigst til at give økonomiske bidrag, er Enhedslisten, Det Radikale Venstre, SF og Det Konservative Folkeparti. Nok bidrog forholdsvis flest af Kristeligt Folkepartis medlemmer, men til gengæld var deres bidrag i gennemsnit på lidt under 300 kr., hvilket er det næstlaveste gennemsnitsbeløb, kun undergået af socialdemokraternes ca. 250 kr. De højeste gennemsnitsbidrag blev ydet i CD og Dansk Folkeparti, hvor beløbet er på over 1.000 kr., hvilket for begge partiers vedkommende er resultatet af forholdsvis få, men store bidrag.

Som det fremgår af tabel 4.5, er den mest udbredte valgkampaktivitet at opfordre andre til at stemme på partiet. Generelt opfordrer to ud af tre medlemmer andre vælgere til at stemme på deres parti. Ligesom dét at diskutere partiets politik med ikke-medlemmer er dét at opfordre til at stemme en aktivitet, der i sammenligning med andre aktiviteter ikke er særlig krævende, hvilket utvivlsomt forklarer den høje deltagelse. Men det er stadig en vigtig aktivitet, fordi medlemmerne formidler og fortolker de mange budskaber, der bringes i en valgkamp.

Ud over at opfordre folk til at stemme på deres parti deltager partimedlemmerne ikke ofte i kampagneaktiviteter. Jo mere krævende aktiviteten er, jo færre medlemmer deltager. Undtagelserne er dels finansielle bidrag, der ikke er en krævende aktivitet, men som kun en femtedel af medlemmerne „deltager“ i, dels dørklokkestemning, som meget få har deltaget i, selv om det vel ikke er mere krævende end at være opstillet til valg.

I takt med partiernes faldende medlemstal vil der utvivlsomt blive færre og færre, der kan mobiliseres til at deltage i valgkampagneaktiviteter. Såfremt partierne ikke kan få tilstrækkelig mange til at deltage i disse aktiviteter, vil de blive nødsaget til i højere grad at benytte sig af andre metoder. Det kan være husstandsomdeling af partimateriale på linje med andre reklametryksager (som man allerede nu ser nogle steder), eller det kan være mere

eksponering i elektroniske medier såsom radio, fjernsyn og Internet. Partierne anvendelse af disse alternativer afhænger især af deres økonomiske situation (og forudsætter i øvrigt en lovændring), idet vi her taler om metoder, der kræver langt flere økonomiske ressourcer end de traditionelle kampagneaktiviteter. Brugen af disse nye metoder er i fremgang, men det er ikke muligt på baggrund af eksisterende data og undersøgelser at sige noget om deres omfang og betydning nu.

SAMMENLIGNING AF DELTAGELSE VED VALG OG GENERELT

Ovenfor blev de forskellige aktivitetstyper opdelt i valgkampsaktiviteter og generelle aktiviteter. Men er det de samme medlemmer, der deltager i aktiviteterne i de forskellige grupper, eller er nogle medlemmer særligt aktive i forbindelse med valgkampe og passive til daglig? Det er for eksempel ikke umuligt, at partierne har en „aktivitetsreserve“, der mobiliseres, når der skal ydes en ekstra indsats i forbindelse med valgkampe. For at få et overblik over, i hvilket omfang medlemmerne kun deltager i nogle af aktiviteterne, og i hvilket omfang de deltager i alle de forskellige typer, er de blevet inddelt i fire grupper på grundlag af de aktivitetstyper, de har deltaget i. Grupperne er konstrueret på den måde, at medlemmer, der har angivet at have deltaget i mindst ét møde i den lokale partiforening inden for det seneste år, er blevet indplaceret som deltagere i generelle aktiviteter, og medlemmer, der har angivet, at de har deltaget i et af partiets valgmøder eller andre tilsvarende valgarrangementer, er blevet rubriceret som deltagere i valgkampsaktiviteter. Disse klassifikationer inddeler medlemmerne i de fire grupper i tabel 4.6.

TABEL 4.6.

Medlemmerne opdelt efter aktivitetstyper. Pct. (vejjet)

	HAR IKKE DELT. I VALGARRANGEMENT VED VALGET I 1998	HAR DELTAGET I VALGARRANGEMENT VED VALGET I 1998	I ALT
Har ikke delt. i møde i lokal partiforening inden for et år	39	4	43
Har deltaget i møde i lokal partiforening inden for et år	22	35	57
I alt	61	39	100

N (uvejet): 4.485

En opgørelse af medlemmernes fordeling i de fire grupper giver imidlertid ikke belæg for påstanden om, at nogle medlemmer især mobiliseres i forbindelse med valgkampe. Tabel 4.6 viser, at godt og vel en tredjedel af alle partimedlemmer har deltaget i begge slags aktiviteter. De er således aktive både ved og mellem valg. Mindre end en fjerdedel har kun deltaget i de generelle aktiviteter, mens næsten 40 pct. slet ikke har deltaget i hverken den ene eller den anden af de to aktiviteter. De må på den baggrund virkelig karakteriseres som partiets passive støtter. Ideen om, at der skulle være en reserve af medlemmer, der mobiliseres ved valg, når partierne har særlige behov for at være synlige, kan således ikke understøttes, da kun en helt ubetydelig del af medlemmerne udelukkende har deltaget i valgkampaktiviteter – i hvert fald af den type, vi har valgt at se på.

ER DER SKÆVHEDER I DELTAGELSEN?

På baggrund af den repræsentationsproblematik, der blev diskuteret i kapitel 1, og partimedlemmernes repræsentativitet, som den fremgik af kapitel 2, er det interessant at undersøge, hvorvidt aktive partimedlemmer er repræsentative for de mere passive partimedlemmer. Spørgsmålet er, om eventuelle skævheder forstærkes „på vej op“ i partihierarkiet, eller om de grupper af medlemmer, der er underrepræsenterede, når medlemmer og vælgere sammenlignes, er mere aktive, således at de aktive medlemmer er mere repræsentative for vælgerne end medlemmerne under ét.

Kapitel 2 viste, at vælgere under 40 år er underrepræsenterede i partierne, mens vælgere over 50 år er overrepræsenterede. Men det betyder ikke, at den samme tendens findes i forholdet mellem aktive og passive medlemmer. Det forventes nemlig, at yngre mennesker i højere grad end ældre har ressourcerne til at engagere sig i partiarbejde. Dermed ikke sagt, at pensionister ikke i høj grad kan engagere sig, men der kommer et tidspunkt, hvor alderen hindrer deltagelse.

Når det gælder forholdet mellem medlemsancienniteten og medlemmernes aktivitetsniveau, kan det på den ene side forventes, at nye medlemmer melder sig ind, fordi de har lyst til at være politisk aktive, hvormed de er mere aktive end de „ældre“ partimedlemmer, der blot rutinemæssigt fornyer deres partimedlemskab. På den anden side kan det også forventes, dels at der går et stykke tid, før nye medlemmer integreres i partiarbejdet, dels at den aktive kerne i partierne består af „Tordenskjolds soldater“, der holder fast i deres formelle og uformelle poster og positioner. På den baggrund for-

ventes nye medlemmer at være mindre aktive end medlemmer, der har været med i længere tid.

Mænd motiveres i større grad end kvinder til at melde sig ind i et politisk parti, og mænd er da også betydeligt overrepræsenteret blandt partimedlemmerne (se kapitel 2). Det forventes, at mænd også i højere grad end kvinder motiveres til at deltage i partiaktiviteter. På den baggrund forventes deres deltagelsesniveau også at være højere end kvindernes.

Som tidligere omtalt har en lang række internationale undersøgelser vist, at folk med højere uddannelse generelt er mere politisk aktive end folk med en korterevarende uddannelse (for eksempel Verba et al., 1995: 19). Ifølge Nie et al. (1996: 14-20) kan sammenhængen mellem uddannelsesniveau og politisk deltagelse forklares ved to forhold. Det første kalder forfatterne „politisk engagement“, der drejer sig om borgernes evner til at identificere, formulere og forfølge egne og/eller andres politiske interesser og krav. Uddannelsesniveauet antages at hænge positivt sammen med denne evne. Det andet forhold, „demokratisk oplysning“, hænger ifølge Nie og hans medforfattere også positivt sammen med uddannelsesniveauet. Med udgangspunkt i denne argumentation forventer vi, at medlemmer med flere års skolegang er mere aktive end medlemmer med færre års skolegang.

Tabel 4.7 viser det gennemsnitlige antal timer „anvendt på partiaktiviteter i en gennemsnitsmåned“ i forskellige undergrupper af medlemmer baseret på sociale og demografiske karakteristika samt medlemmernes anciennitet. Medlemmer under 29 år er generelt de mest aktive, når aktivitet måles på antal timer anvendt på partiet. De næstmest aktive er de 50-59-årige. Dette kan skyldes, at medlemmerne, fra de er i begyndelsen af trediverne, til de er i halvtredserne, har travlt med familie og job, og at partiarbejdet derfor glider i baggrunden. Medlemmer over 60 er generelt mindre aktive end andre medlemmer. Overordnet beskrives sammenhængen mellem alder og aktivitetsniveau således bedst ved en to-toppet kurve: Der er nogle meget aktive unge medlemmer og nogle relativt aktive midaldrende medlemmer.

Det generelle mønster genfindes i sin rene form kun i Enhedslisten og Venstre, idet partierne ellers varierer noget. Både i Det Radikale Venstre og Dansk Folkeparti deltager de 50-59-årige markant mere end andre, mens det i CD er de 60-69-årige, der er mest aktive. I Kristeligt Folkeparti er de unge, ligesom i Venstre, markant mere aktive end de andre aldersgrupper. De unge er også mere aktive i SF. Her angiver medlemmer over 70 år et højt antal timer i gennemsnit, men det er, fordi der er få, meget aktive respondenter i denne gruppe. Socialdemokratiet afviger fra det generelle mønster ved,

TABEL 4.7.

Gennemsnitligt timeforbrug efter alder, medlemsanciennitet, køn og skolegang. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
ALDER										
-29	8,4	8,3	6,1	3,4	6,0	7,0	11,8	3,9	2,9	6,9
30-39	6,4	5,9	10,3	4,1	4,4	0,5	2,2	5,8	3,1	4,4
40-49	5,6	7,3	3,8	3,0	3,8	2,0	1,8	4,5	2,5	4,2
50-59	7,4	6,2	6,9	6,9	4,8	1,8	2,7	3,2	7,6	5,5
60-69	2,5	4,5	2,7	3,2	8,3	1,2	1,3	2,6	3,8	3,2
70-	3,7	16,8	1,8	2,0	2,0	0,7	0,8	2,6	2,3	2,2
N	590	508	568	543	426	474	519	516	446	4.585
MEDLEMSANCIENNITET										
Lav	6,0	5,9	4,5	4,8	3,9	2,0	2,5	3,4	4,8	3,5
Høj	9,6	7,5	5,0	3,2	6,9	1,5	2,6	3,5	-	3,8
N	586	504	560	538	422	448	516	516	440	4.540
KØN										
Kvinder	6,4	5,4	4,9	3,6	4,9	0,9	2,4	4,0	1,8	3,6
Mænd	6,4	7,9	4,8	4,3	4,9	2,1	2,6	3,1	5,1	3,7
N	590	507	567	544	428	475	518	521	448	4.585
SKOLEGANG										
Til og med 10 års skolegang	4,9	5,5	3,9	4,4	6,3	1,4	1,1	3,3	3,8	2,7
Mere end 10 års skolegang	7,0	7,4	6,7	3,9	3,9	2,2	4,8	3,6	6,0	5,2
N	580	472	553	517	387	454	479	493	425	4.339

at det er medlemmer i trediverne, ikke i tyverne, der er mest aktive. Hos de konservative er der mindre variation mellem aldersgrupperne end i de andre partier, og som noget specielt er det netop medlemmer i trediverne og fyrrerne, der er de mest aktive; dvs. selv om de nok har travlt med familie og job, så tager de sig tid til partiarbejdet.

Sammenlignes aldersgruppernes deltagelse i de specifikke partiaktiviteter (svarfordeling ikke vist), er de ældre for eksempel meget mere aktive end de

unge, når det drejer sig om at give frivillige økonomiske bidrag. Ligeledes er der betydelig flere af de midaldrende medlemmer, der deltager og tager ordet på partimøder. Derimod er andelen af yngre medlemmer, der hæn-ger valgplakater op, uddeler valg- og partimateriale og diskuterer partiets politik samt opfordrer folk til at stemme, højere end blandt de ældre medlemmer.

Da de yngre partimedlemmer generelt er de mest aktive, kunne man måske foranlediges til at tro, at de uerfarne og nyindmeldte medlemmer, der også er mest aktive i partiforeningerne. Dette er dog ikke tilfældet, hvilket ligeledes fremgår af tabel 4.7. Generelt er medlemmerne med høj anciennitet, dvs. medlemmer, der har været medlem fra før 1990, mere aktive end medlemmer med lavere anciennitet (bortset fra i Det Radikale Venstre og Kristeligt Folkeparti). Men forskellene mellem de to gruppers aktivitets-niveauer er ikke store, hvilket giver anledning til at konkludere, at anciennitet ikke spiller den helt store rolle, når man skal forklare partideltagelsen.

Når man ser på partiernes medlemmer under ét, er der ikke belæg for at hævde, at den repræsentationsmæssige skævhed mellem mænd og kvinder bliver yderligere forstærket længere oppe i deltagelseshierarkiet. Tabel 4.7 viser, at der blandt partimedlemmerne under ét ikke er nævneværdig forskel på mænds og kvinders deltagelse.

Ses der imidlertid på de enkelte partier, er der alligevel nogle markante forskelle. Kvinderne i Det Konservative Folkeparti er mere aktive end mændene, mens det modsatte er tilfældet i SF og Det Radikale Venstre og i særdeleshed i Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti, hvor mændene er betydeligt mere aktive end kvinderne. I de øvrige fire partier er deltagelses-niveauet stort set ens for mænd og kvinder. Den kønsmæssige skævhed, der er i rekrutteringen til de politiske partier, bliver altså ikke forstærket, når det drejer sig om de to gruppers aktivitetsniveau i partierne, selv om der dog i nogle af partierne ses en tendens til forstærkning.

Selv om der generelt ikke er store forskelle på mænds og kvinders aktivitetsniveau målt ved antal timer, er der visse forskelle med hensyn til, hvilke aktiviteter de deltager i. Generelt er kvinderne mere tilbøjelige til at deltage i de sociale og kulturelle aktiviteter, mens mændene er mere tilbøjelige til at reklamere for deres partis politik ved at ophænge plakater, skrive læserbreve, diskutere politik med ikke-medlemmer og opfordre dem til at stemme på partiet (Pedersen, 2002).

Tabel 4.7 viser ligeledes det gennemsnitlige timeforbrug for medlemmer med henholdsvis mere end ti års skolegang, dvs. studentereksamen, HF, HH

og HTX eller tilsvarende, og maksimalt ti års skolegang. Der er en klar tendens til, at partimedlemmer med mere end ti års skolegang er mere aktive end medlemmer med højst ti års skolegang.

Den relative forskel er størst i Venstre, hvor medlemmer med studentereksamen eller tilsvarende er mere end fire gange så aktive som andre. De radikale og CD'erne afviger fra det generelle mønster, idet medlemmer med maksimalt ti års skolegang er de mest aktive i disse to partier. Umiddelbart giver mønstret i tabel 4.7 anledning til at konkludere, at uddannelsens længde spiller en rolle for intensiteten i partimedlemmernes deltagelse, eller – mere præcist – at det betyder noget, om medlemmerne har studentereksamen eller tilsvarende. Det er nemlig ikke sådan, at medlemmernes aktivitetsniveau bare stiger lineært med længden af deres uddannelse. En beregning af det gennemsnitlige tidsforbrug for medlemmer med forskellige former for erhvervsuddannelse viser nemlig, at de mest aktive medlemmer har en kort videregående uddannelse. Derefter følger medlemmer med en mellemlang videregående uddannelse, mens medlemmer med en lang videregående uddannelse kun er de tredjemest aktive (gennemsnit ikke vist). Det centrale er imidlertid, at det betyder en hel del for aktivitetsniveauet, om et medlem har studentereksamen eller ej, uanset at medlemmer med de længste uddannelser er mindre aktive end medlemmer med en kortere videregående uddannelse.

Grunden til, at medlemmer med studentereksamen er mere aktive, er imidlertid ikke kun, at de generelt er yngre og af den grund mere aktive. En kontrol for alder viser, at blandt medlemmer under 36 år er der faktisk en endnu mere udtalt forskel, idet tidsforbruget for partimedlemmer med studentereksamen eller tilsvarende er otte timer, mens dette er tre timer for dem, der ikke har en sådan eksamen.

Også når man ser på de enkelte aktivitetstyper, er medlemmer med mere end ti års skolegang mere aktive (bortset fra én enkelt type) end medlemmer med mindre end ti års skolegang (svarfordeling ikke vist). Undtagelsen er den ubetydelige „at stemme dørklokker“, hvilket skyldes, at Kristeligt Folkepartis (ældre) medlemmer var så aktive på dette felt. De aktiviteter, hvor der er størst forskel, er at tage ordet på et partimøde, at diskutere partiets politik med folk, der ikke er partimedlemmer og at skrive læserbreve. Generelt er forskellene i de to gruppers deltagelsesniveauer mindst med hensyn til valgkampaktiviteterne.

Opsummerende kan det for det første konstateres, at medlemmer i tyverne og halvtredserne er de mest aktive. For det andet, at selv om de yngste med-

lemmer er mest aktive, er medlemmer med høj anciennitet mere aktive end medlemmer med lav anciennitet. For det tredje er der ikke generelt forskel på mænds og kvinders aktivitetsniveau, selv om der i nogle partier er en klar tendens til, at mænd er mere aktive end kvinder. For det fjerde er der i de fleste partier ligeledes en klar tendens til, at medlemmer med studentereksamen eller tilsvarende er mere aktive end medlemmer uden en sådan eksamen.

PARTIDELTAGELSE I ET DOBBELT FALD?

Som nævnt i kapitel 1 eksisterer der en forestilling om, at partierne forandrer sig fra at være brede folkelige bevægelser til at være organisationer, der primært er organiseret og styret af en mindre elite. Denne idé bygger på, at partiernes samlede medlemstal har været faldende over en årrække. At partiernes medlemstal er faldet, kan ikke betvivles, men om det også skulle have ført til, at aktivitetsniveauet i partierne er faldet, er ikke helt så veldokumenteret. Jørgen Goul Andersen har peget på muligheden af, at det overvejende er de helt passive medlemmer, der er faldet fra (1993: 53). Hvis det er rigtigt, behøver medlemsfaldet i partierne jo ikke at have ført til (et tilsvarende) fald i aktivitetsniveau.

Hvis de frafaldne medlemmer derimod er repræsentativt fordelt på aktive og passive medlemmer, forbliver *andelen* af aktive stabilt, men medlemsfaldet fører til et fald i *det samlede partiaktivitetsniveau*. Heidar og Saglies analyser af partideltagelsen i Norge tyder på, at dette er tilfældet (2001: 9). Man kan dog også forestille sig en situation, hvor frafaldet af medlemmer er repræsentativt fordelt på aktive og passive medlemmer, men hvor aktivitetsniveauet blandt de tilbageværende medlemmer falder. I det tilfælde kan man tale om et dobbelt fald i partiaktivitetsniveauet. Whiteley og Seyds analyser viser, at dette har været tilfældet i Storbritannien (1998: 133). Hvordan udviklingen i aktivitetsniveauet blandt tilbageværende partimedlemmer har været i Danmark, vides ikke præcist, og det er svært at sige noget klart uden egentlige tidsseriedata.

Partimedlemmerne blev også i spørgeskemaet bedt om at angive omfanget af deres aktivitetsniveau „i dag“ sammenlignet med fem år tidligere. En analyse af svarene på disse spørgsmål kan give en idé om, hvorvidt aktivitetsniveauet blandt de tilbageværende medlemmer er faldende. Tabel 4.8 viser de andele, der angav, at de var henholdsvis mere aktive eller mindre aktive på tidspunktet for undersøgelsen (2000–1) end fem år tidligere. Det generelle fald i aktivitetsniveauet er iøjnefaldende for alle partier, naturligvis bortset fra Dansk Folkeparti, der knap nok var grundlagt fem år før undersøgelsen.

TABEL 4.8.

Udsving i aktivitetsniveau inden for de seneste fem år. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF ¹	ALLE, VEJET
Omtrent det samme	41	33	36	6	36	51	46	4	51	41
Mindre aktiv	41	49	42	45	39	37	36	47	12	39
Mere aktiv	17	18	22	20	25	12	18	19	38	20
N	616	531	570	598	462	501	546	560	442	4.770

1. Dansk Folkeparti har ekstraordinært mange respondenter, der ikke har besvaret spørgsmålet, nemlig 19 pct., mens det kun er mellem 3 og 11 pct. for de øvrige partier.

Umiddelbart kan faldet i aktivitetsniveauet forekomme lidt uforklarligt. På den ene side bør man være forsigtig med at konkludere alt for direkte på udsagn om, hvad svarpersoner i en spørgeskemaundersøgelse foretog sig for et eller andet antal år siden. På den anden side er aktivitetsfaldet markant og findes i alle partier, der fandtes for fem år siden, hvilket ikke tyder på tilfældigheder i svarmønstret. 1995 var antageligt ikke karakteriseret ved ekstraordinært megen partiaktivitet, da det jo ikke var et valgår, og det i øvrigt er svært at pege på andre forhold, der skulle have forårsaget særlig megen aktivitet i partierne.

Indtrykket af, at medlemmernes deltagelsesintensitet har været faldende gennem de senere år understøttes af information fra andre spørgeskemaundersøgelser. I forbindelse med valgundersøgelsen ved valgene i 1987 og 1988 blev respondenterne bedt om at oplyse, hvorvidt de var medlemmer af et politisk parti, samt i bekræftende fald, hvor hyppigt de deltog i partimøder. Vi har set på materialet fra dengang, hvor 11 pct. angav, at de var partimedlemmer, og 38 pct. af disse oplyste, at de „jævnligt“ deltog i partimøder. I 2000 var der derimod kun seks pct. af respondenterne i Magtudredningens holdningsdannelsesundersøgelse, der sagde, at de var partimedlemmer, og 28 pct. heraf angav, at de mindst „jævnligt“ deltog i partimøder. Det peger i retning af et fald i partimedlemmernes aktivitetsniveau over en periode på lidt mere end ti år, men et forholdsvis beskedent antal svarpersoner betyder, at man skal være tilsvarende forsigtig med at drage alt for vidtrækkende konklusioner.

Tilsvarende svarede ca. en fjerdedel af de respondenter, der i Medborgerundersøgelsen i 1990 angav, at de var partimedlemmer, at de ofte deltog i partimøder. I Magtudredningens medborgerundersøgelse fra 2000 oplyste

17 pct. af partimedlemmerne, at de ofte deltog i partimøder, hvilket vil sige, at også Medborgerundersøgelsernes resultater tyder på et vist aktivitetsfald.

Disse forskellige sammenligninger synes at bekræfte, at aktivitetsniveauet blandt de tilbageværende medlemmer har været faldende, selv om man fortsat skal have det beskedne antal svarpersoner i erindring. Der ser dog ud til at være i hvert fald en tendens til et dobbelt fald i partideltagelsens omfang: Dels falder den andel af befolkningen, der er medlemmer af de politiske partier, dels har andelen af aktive blandt de tilbageværende medlemmer tilsyneladende været faldende i løbet af 1990'erne.

For at afdække, hvad der fører til det enkelte medlems faldende eller stigende aktivitet, blev partimedlemmerne bedt om at angive de væsentligste årsager til ændringerne i deres aktivitetsniveau over de seneste fem år. Hver respondent kunne give op til fire grunde ud af fjorten, der var specificeret på forhånd, og tabel 4.9 viser de seks hyppigst nævnte grunde til øget aktivitet.

Den øgede aktivitet skyldes ifølge medlemmerne selv især, at de har fået tillidsposter, og at deres politiske interesse er steget. Der er tale om to forhold, der ikke er gensidigt udelukkende, idet tillidsposterne ofte også vil afspejle en øget politisk interesse. At de pågældende har fået mere tid, eller er gået på pension, nævnes også af ganske mange af dem, der er blevet mere aktive. „Øget behov for modspil til nogle af de øvrige partier“ nævnes i særlig grad af Dansk Folkepartis medlemmer, hvad der svarer til begrundelserne for at melde sig ind i dette parti (jf. kapitel 3). Denne begrundelse fremføres også relativt ofte af medlemmerne af Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti,

TABEL 4.9.

Begrundelser for mere aktivitet i løbet af de seneste fem år. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Tillidsposter	46	64	59	62	61	67	57	62	46	58
Øget politisk interesse	35	35	33	35	47	28	46	35	55	39
Øget behov for modspil	26	24	21	17	14	8	8	21	43	17
Mere tid	19	19	19	18	17	8	12	22	15	16
Pension	6	5	18	10	16	15	11	17	15	14
Politisk karriere	3	13	11	13	16	7	9	14	11	11
N	108	93	126	114	112	58	98	105	163	943

Andelene summerer ikke til 100 pct., da der kunne gives op til fire begrundelser.

hvilket også svarer til indmeldelsesbegrundelserne i disse to partier. Endelig nævner 11 pct., at de er blevet mere aktive for at fremme deres politiske karriere. Organisatoriske, ledelsesmæssige og politiske forhold nævnes kun af ganske få, ligesom kun fire pct. er blevet mere aktive for at fremme deres erhvervskarriere.

Næsten halvdelen af medlemmerne angiver, at de er blevet mindre aktive inden for de seneste fem år. Som tabel 4.10 viser, er den hyppigst nævnte årsag „manglende tid“, og at man ikke længere har tillidsposter. Der er tale om to svar, der med stor sandsynlighed udtrykker det samme. Manglende tid er den sandsynlige årsag til, at medlemmet ikke længere har tillidsposter. Det er dog ikke svar, der siger særlig meget, da de jo egentlig kun udtrykker medlemmets prioritering.

Hvad er det så, disse partimedlemmer har prioriteret højere end partiaktiviteterne? Her kan svarene „ændrede arbejdsforhold“ og „arbejde i andre organisationer“ bidrage med interessant information. Disse svar antyder, at medlemmerne både prioriterer deres almindelige arbejde og deres engagement i andre organisationer over partiarbejdet. Særligt er der mange, der åbenbart oplever, at deres civile arbejde kan være i konflikt med deres partiarbejde, og så fravælges partiaktiviteterne.

Afslutningsvist skal det også bemærkes, hvad der tilsyneladende *ikke* betyder noget særligt for medlemmernes aftagende aktivitetsniveau. Begrundelser som manglende indflydelse, organisatoriske, politiske og ledelsesmæssige ændringer og personspørgsmål bliver alle nævnt af mindre end otte pct. af

TABEL 4.10.

Begrundelser for mindre aktivitet i løbet af de seneste fem år. Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Ikke tid	56	51	27	38	37	44	43	30	42	39
Gået på pension	5	10	20	27	17	26	29	31	25	27
Ikke længere tillidsposter	6	16	17	20	13	26	29	28	8	25
Arbejde	26	33	20	20	23	18	17	15	14	21
Arbejde i andre organisationer	22	26	15	15	16	31	12	10	2	16
Helbred	14	8	13	14	14	16	8	7	14	11
N	252	251	228	253	172	179	184	242	52	1.788

Andelen summerer ikke til 100 pct., da der kunne gives op til fire begrundelser.

dem, der er blevet mindre aktive (svarfordelingen ikke vist). Den begrundelse, der nævnes af færrest partimedlemmer er, at der er blevet „mindre behov for modspil til nogle af de øvrige partier“.

Der er således en tendens til, at frivilligt arbejde i andre typer af organisationer påvirker medlemmernes aktivitet i de politiske partier. Det er interessant i relation til den almindelige antagelse om, at de alternative organisationer, der er opstået inden for de seneste 30-35 år, har udsat partierne for hård konkurrence i kampen om frivillig politisk arbejdskraft (Whiteley & Seyd, 1998: 118).

Eftersom respondenterne har angivet, om de er (aktive) medlemmer af tyve forskellige typer af organisationer, der spænder fra logger over fagforeninger til græsrodsgrupper, er det muligt at sammenligne deltagelsesniveauet i disse foreninger blandt de partimedlemmer, der siger, at de er blevet mindre aktive over de seneste fem år, med de øvrige medlemmers deltagelse i foreningerne.

Tabel 4.10 viser, at 16 pct. af de medlemmer, der er blevet mindre aktive, blandt andet forklarer det med arbejde i andre organisationer. Det svarer til ca. seks pct. af alle partimedlemmer. Dette tal svinger betydeligt fra parti til parti. Det er højest i SF, hvor 13 pct. af alle medlemmer nævner begrundelsen, næsthøjest i Kristeligt Folkeparti og lavest i Dansk Folkeparti, hvor kun meget få giver den forklaring, ligesom det også er ret lavt i de øvrige borgerlige partier.

Ved at sammenligne hyppighed i mødedeltagelsen i de forskellige organisationstyper blandt de partimedlemmer, der er blevet mindre aktive på grund af andet organisationsarbejde, med de øvrige partimedlemmers mødehyppighed kan man få et indtryk af, hvilke organisationstyper partierne i særlig grad konkurrerer med om til den frivillige arbejdskraft.

De organisationer, der udsætter partierne for reel konkurrence om den frivillige arbejdskraft, spænder fra fagforeningerne til de sygdomsbekæmpende foreninger, mens deltagelse i møder osv. i forældreorganisationer, Hjemmevernet, indvandrerforeninger og landbrugsorganisationer åbenbart ikke har tilsvarende konsekvenser for den aktive deltagelse i partiarbejdet.

Specielt i relation til fagforeningerne er der store forskelle. Af de partimedlemmer, der er blevet mindre aktive, og som har angivet andet organisationsarbejde som begrundelse for den mindskede deltagelse i partiaktiviteter, har 64 pct. været til møde i en fagforening mod 40 pct. af de øvrige partimedlemmer. Forskellen er også ganske stor, når vi ser på sports- og friluftsför-

eninger samt kulturelle og musiske foreninger, mens den kun er omkring otte procentpoint for de sygdomsbekæmpende foreningers vedkommende. 16 pct. af de medlemmer, der er blevet mindre aktive, har været til møde i den type foreninger, mens det kun er otte pct. af de øvrige partimedlemmer.

Der er naturligvis i de enkelte partier afvigelser fra dette mønster. For eksempel i SF, hvor der er flest medlemmer, der er blevet mindre aktive på grund af arbejde i andre organisationer, er der især markante forskelle med hensyn til arbejde i pensionistforeninger, patientforeninger samt menneskerettighedsgrupper. Forskellen på de to gruppers deltagelse i sports- og friluftsklubber er stor i alle partier, ligesom fagforeningsarbejde er det i de venstreorienterede partier.

Dét, tallene generelt fortæller, er, at det er rigtigt, at partierne er i konkurrence med de øvrige former for foreninger, interessegrupper og sociale bevægelser om den frivillige (politiske) arbejdskraft. En del af faldet i partiaktivitetsniveauet kan skyldes ikke bare eksistensen og fremkomsten af alternative organisationer af mere eller mindre politisk tilsnit, men også at borgerne i stigende grad finder det mere givende at lægge deres indsats i disse andre organisationer, hvoraf nogle jo langt fra er nye. Ud over at konkurrere om medlemmernes frivillige, politiske arbejdskraft konkurrerer partierne også med disse andre former for politiske organisationer om medlemmer, idet en del borgere, der er aktive i andre organisationer, helt har fravalgt partierne. De er ikke indfanget af partierne og derfor heller ikke med i vores undersøgelse af partimedlemmer.

K O N K L U S I O N

De danske partier har oplevet et fald i medlemstallet. På den ene side kan det tyde på krise, men på den anden side kan der også argumenteres for, at det ikke kun er antallet af medlemmer, der viser, hvorledes partierne varetager de opgaver, de traditionelt tillægges i demokratiske systemer.

En af partiernes opgaver er at fungere som kanal for politisk deltagelse. Er partierne levende organisationer med megen deltagelse, eller er de organisationer for en lille deltagende elite? Er partierne præget af vitalitet og aktivitet eller af sløvhed og passivitet?

Det generelle deltagelsesniveau målt ved antal timer anvendt på partiarbejde viser, at en relativt stor andel af partimedlemmerne er passive. Om det er en ny tendens, er svært at vide. På den ene side er der, som diskuteret i kapitel 1, en myte om, at partierne i deres „guldalder“ var præget af en høj

grad af deltagelse og vitalitet. På den anden side blev der også tidligere peget på begrænset deltagelse i partimøder, for eksempel ved kandidatopstilling.

På baggrund af denne undersøgelse kan der dog argumenteres for, at der i hvert fald i slutningen af 1990'erne er sket et fald i medlemmernes aktivitetsniveau. Partideltagelsen i Danmark er således tilsyneladende ramt af et dobbelt fald, dvs. både i antallet af medlemmer og i aktivitetsomfanget. Dette dobbelte fald tyder på, at det faktisk ikke står så godt til med partiernes funktion som kanal for politisk deltagelse i det danske demokrati, selv om vi igen vil erindre om, at denne konklusion nødvendigvis må bygge på et forholdsvis beskedent antal svarpersoner.

Partiernes rolle som kanal for politisk deltagelse kan også vurderes på baggrund af medlemmernes repræsentativitet. Kapitel 2 påviste en række sociale og demografiske forskelle og ligheder mellem vælgere og partimedlemmer. Spørgsmålet i dette kapitel var blandt andet, om disse forskelle og ligheder genfindes, når aktive og passive medlemmer sammenlignes.

Selv om kvinder er underrepræsenterede blandt medlemmerne, er de ikke generelt mindre tilbøjelige til at deltage, end mænd er. Der ses dog markante kønsforskelle i nogle af partierne og med hensyn til visse aktivitetstyper. Der er også markante forskelle på deltagelsen i forskellige aldersgrupper, og hvis man sammenligner grupper med kortere og længere uddannelse.

Samlet set mener vi, at det giver et billede af en rimelig, om end langt fra fuldt repræsentativ deltagelseskanal. Den politiske deltagelse kanaliseret gennem partierne er kun i begrænset omfang skæv, når det gælder de sociale og demografiske karakteristika, vi har set på. Hvorvidt medlemmerne så også er repræsentative for vælgerne, når det gælder de politiske holdninger, er et af temaerne i kapitel 6.

Selv om en del af medlemmerne forbliver passive, og selv om vi mener at kunne konstatere en tendens til faldende aktivitet i partierne, er der naturligvis stadig mange aktive medlemmer. Generelt er medlemmerne mest aktive i de aktiviteter, det er „nemmest“ at deltage i. Der er således flere medlemmer, der opfordrer andre vælgere til at stemme på partiet, end der er medlemmer, der hænger valgplakater op.

En af partiernes vigtigste opgaver er opstilling af kandidater til de offentlige valg. Analysen viser, at en femtedel af medlemmerne har været opstillet, og de udgør dermed en rekrutteringspulje for partierne. Dette understøttes af analyser af medlemmernes villighed til at opstille, hvis de opfordres dertil af partiet (Pedersen, 2003a: 232–237). Medlemmer bidrager således i betyde-

ligt omfang også til varetagelsen af partiernes centrale opgave, som er at opstille kandidater til offentlige valg.

Medlemmerne bidrager også gennem deres aktiviteter omkring valgene – såvel som ved deres generelle udadvendte aktiviteter – til at synliggøre partiet ved, for eksempel, at ophænge valgplakater og uddele partimateriale. Men ser man på, hvordan valgkampagner afholdes i Danmark (Bille et al., 1992; Andersen & Pedersen, 1999), så er medlemmernes deltagelse ikke tilstrækkelig for partierne, der også anvender en række valgkampagneteknikker, som ikke forudsætter medlemmernes aktive deltagelse. Tendensen til faldende aktivitet blandt partimedlemmer indikerer, at partierne i stigende omfang bliver nødt til at anvende alternativer til medlemmerne, når der skal føres valgkamp. Den heraf følgende professionalisering af valgkampagnerne kan ikke undgå at få konsekvenser for den måde, hvorpå demokratiets vigtigste institution, valg, afholdes, og dermed også for, hvordan demokratiet fungerer.

MEDLEMSROLLEN OG DET INTERNE PARTIDEMOKRATI

BERNHARD HANSEN OG KARINA PEDERSEN

Tidligere blev partierne især drevet på basis af medlemmernes aktive og frivillige indsats. Som „belønning“ for denne indsats var det medlemmerne, dvs. de aktive, der fastlagde partiernes politik. I dag er situationen imidlertid, at statsstøtten til partierne har gjort det muligt at overlade meget af valgkamps- og partiarbejdet til betalt arbejdskraft, og der sker gradvis en professionalisering af partiarbejdet.

Endvidere er skellet mellem medlemmer og ikke-medlemmer blevet mindre tydeligt. Også ikke-medlemmer inviteres i nogle tilfælde til at diskutere partiets politikudformning og til at deltage i partiets aktiviteter. Og når beslutninger er forbeholdt partimedlemmerne, deltager de direkte, gennem urafstemninger om politiske valg og valg af ledere. Det gammeldags repræsentative demokrati i partiet, med årsmøder og landsmøder, risikerer herved at miste i betydning, som Heidar og Saglie (2002: 49) har peget på i en analyse af det norske partisystems udvikling. Nogle af de samme udviklingstræk ses her i landet, hvor partiernes interne demokrati, arbejdsorganisering og beslutningsprocedurer altså også er under forandring.

I dette kapitel ser vi på forskellige aspekter af det organisatoriske liv internt i partierne. Og i modsætning til de forrige kapitler, er det medlemmernes *holdninger*, der danner grundlag for analyserne. Mere præcist er det hensigten at se på medlemmernes holdninger til partiorganisationen og de interne beslutningsprocedurer.

Der fokuseres i kapitlet primært på medlemmernes holdninger til partiinterne forhold og på forhold, der mere eller mindre direkte vedrører medlemsrollen, mens medlemmernes holdning til mere traditionelle politiske spørgsmål analyseres i kapitel 6. Nogle af de konkrete spørgsmål, som tages op her, er: Hvem bør afgøre kandidatopstillingen, hvem bør fastlægge partiets programmer og politiske retningslinjer, og hvordan bør de interne beslutningsprocedurer, der fastlægger, hvorledes sådanne beslutninger skal træffes, se ud? Hvordan bør partierne finansieres? Oplever medlemmerne

selv, at det er muligt at gøre en forskel i partiet? Hvordan opleves omverdens syn på partiarbejde? Hvordan forklares medlemmernes holdninger til partiernes interne styring?

Medlemmernes holdninger til den slags spørgsmål hænger ikke nødvendigvis sammen med deres holdning til diverse politiske spørgsmål eller til, hvad deres parti mener om de pågældende spørgsmål. Om der faktisk er en sammenhæng, undersøges også.

Et politisk parti kan i princippet indgå i det demokratiske system og fuldt ud acceptere dets præmisser uden at være særlig demokratisk organiseret. De fleste vil dog nok mene, at der kræves et vist minimum af medlemsinvolvering i et partis interne beslutninger, førend dets beslutningsstruktur kan kaldes demokratisk. Et parti, hvor en enevældig leder eller ledelse træffer alle beslutninger angående kandidatopstilling, partiets politiske program og dets vedtægter, vil ikke blive betragtet som lige så demokratisk som et parti, hvor den slags beslutninger afgøres ved urafstemninger blandt medlemmerne. Men dette betyder ikke, at et mere eller mindre enevældigt styret parti ikke kan indgå på legitim vis i den demokratiske proces og for så vidt også fuldt ud acceptere og støtte de demokratiske spilleregler, der er fastsat i lovgivningen. Derfor kan et medlem (i hvert fald i teorien) godt foretrække et sådant parti, samtidig med at han eller hun absolut mener, at landets styreform skal være demokratisk.

Der vil således ikke nødvendigvis være sammenhæng mellem, hvordan et partis interne beslutningsprocedurer er organiseret, hvilken offentlig politik partiet og dets medlemmer foretrækker skal føres, og hvordan de mener, den offentlige politiske proces bør forløbe. Ifølge denne tankegang er det alene partiernes frie konkurrence om stemmer, der definerer, hvad et demokrati er (jf. Schumpeter, 1942/1947: 269). Politiske partier er private organisationer og kan selv fastlægge deres interne beslutningsprocedurer.

Det er altså ikke en nødvendighed, at et parti, der agerer i et repræsentativt demokratisk system, selv er organiseret efter demokratiske principper. Alliancevel er partiinternt demokrati dog alment accepteret som langt den mest legitime organisationsform, og der er næppe nogen partileder i demokratiske systemer, der vil anbefale at gå over til enevældig styring – i hvert fald ikke offentligt (Heidar & Saglie, 2002: 182).

Spørgsmålet om medlemmernes involvering i partiinterne beslutninger indeholder forskellige elementer. Et af disse drejer sig om, hvor demokratisk partiernes interne beslutningsprocesser faktisk er. Et andet – normativt – element drejer sig om, hvorvidt politiske partier i et demokrati bør have et internt demokrati med en høj grad af medlemsindflydelse.

Vi vil ikke vurdere partierne med henblik på at fastlægge deres objektive grad af internt demokrati. Dels er dette en svær øvelse, da der ikke eksisterer faste standarder for „grad af internt demokrati“; dels egner spørgeskemadata sig ikke til at indhente information om partiernes faktiske beslutningsprocedurer. Hvad angår det normative element, kan holdninger til internt partidemokrati og medlemsinvolvering i politiske og organisatoriske beslutninger imidlertid ofte henføres til en af tre positioner (Heidar & Saglie, 2002: 182).

Personer, der tilslutter sig *et deltagerdemokratisk perspektiv*, vil typisk argumentere for, at omfattende medlemsinvolvering i partiinterne beslutninger er godt, da medlemmerne herved lærer demokratiske værdier, der gør dem i stand til bedre at agere og forstå spillereglerne i det nationale demokrati. Ifølge *den deliberative position* er omfattende intern partideltagelse godt, da partier ses som arenaer for meningsudvekslinger. Diskussioner internt i partierne betyder, at særinteresser må bøjes imod hinanden i bestræbelserne på udvikling af en forståelse af det fælles bedste. Modsat disse synspunkter kan megen medlemsinvolvering i partiinterne beslutninger ifølge *den konkurrencedemokratiske position* have negative konsekvenser. Ifølge denne argumentation kan en for høj grad af medlemsinvolvering forhindre, at partiernes ledelser kan indgå de nødvendige kompromiser med andre partiers ledelser, hvad der kan føre til demokratisk ustabilitet. Analyserne nedenfor gennemføres med udgangspunkt i partimedlemmernes holdninger, der mere eller mindre direkte kan relateres til de tre teoretiske positioner.

I kapitlets første afsnit ses der på medlemmernes holdninger til, i hvilket omfang de menige medlemmer bør involveres, når politiske beslutninger skal træffes i partiet. Denne analyse giver et foreløbigt overblik over, i hvilken grad medlemmer mener, at partierne skal være ledelsesstyrede eller medlemsstyrede. Endvidere indeholder afsnittet en analyse af medlemmernes holdninger til nogle udsagn om forhold, der eventuelt kan forbedre eksisterende organisatoriske praksisser.

Finansiering er et yderst væsentligt organisatorisk spørgsmål for alle partierne. Kapitlets andet afsnit indeholder derfor en gennemgang af medlemmernes syn på, hvordan de danske politiske partier bør finansieres.

I det tredje afsnit ændres fokus, idet der her ses på medlemmernes opfattelse af deres individuelle medlemssituation. Medlemmernes opfattelser af, hvordan deres omgivelser ser på partiarbejde, i hvilken udstrækning medlemmerne opfatter partiarbejde som en tidskrævende aktivitet, der tager tid fra andre væsentlige gøremål, og hvordan medlemmerne opfatter deres egne politiske indflydelsesmuligheder undersøges. Formålet med at undersøge

disse forhold er, at de forventes at hænge sammen med medlemmernes holdninger til, i hvor høj grad partierne bør drives som medlems- eller ledelsesstyrede organisationer.

Om der faktisk er en sammenhæng mellem medlemmernes holdninger til ledelsesstyring og synet på medlemsrollen analyseres i kapitlets fjerde afsnit. Her vil også en række af de faktorer, der indgår i de tidligere kapitler, såsom medlemmernes køn, alder, uddannelse og aktivitetsniveau, blive inddraget til forklaring af synet på medlemsinvolvering.

HVEM SKAL BESTEMME I PARTIERNE?

Det første tema, der tages op, er medlemmernes holdninger til partiernes indre organisation, styring og beslutningsstruktur. Hvordan oplever medlemmerne partidemokratiet? Foretrækker medlemmerne, at partierne er topstyrede organisationer, hvor den politiske elite spiller den afgørende rolle i politikformuleringen og i kandidatudvælgelsen, eller foretrækker de organisationer, som er præget af en høj grad af medbestemmelse for de menige medlemmer? Er de med andre ord tilhængere af partierne som medlemsstyrede organisationer eller som organisationer, hvor beslutningskompetencen er delegeret til ledelsen?

Tabel 5.1 indeholder tre udsagn om dette tema. Svarene er kodet således, at medlemmer, der har svaret „helt enig“ får værdien 100, de, der har svaret „enig“, får værdien 50, de, der har svaret „hverken/eller“, får værdien 0, de, der har svaret „uenig“, får værdien -50, og endelig får de, der har svaret „helt uenig“, værdien -100. Det er gennemsnittene af disse værdier, der for hvert udsagn ses i tabel 5.1. Medlemmer, der har svaret „ved ikke“, indgår i øvrigt ikke i analyserne i dette kapitel. Hvis fortegnet i tabel 5.1 er negativt, er medlemmerne generelt uenige i udsagnet, mens et positivt fortegn betyder, at de er enige, og et gennemsnit på nul betyder, at der i partiet er en lige stor grad af enighed og uenighed. En sådan opgørelse af gennemsnittene giver et godt overblik over graden af enighed i de enkelte udsagn; man må dog være opmærksom på, at forskellige svarmønstre kan resultere i det samme gennemsnit: Et gennemsnit på 0 kan således skyldes, at alle har svaret „hverken/eller“, men det kan jo også skyldes, at halvdelen var helt enige, mens den anden halvdel var helt uenige i udsagnet.

Umiddelbart virker det nok mest oplagt at forvente, at partiernes menige medlemmer overvejende vil være interesseret i, at beslutningskompetencen i så høj grad som muligt ligger hos dem selv. Man kan dog også forestille sig

situationer, hvor det, set fra det menige medlems perspektiv, kan være ønskværdigt, at en stor del af beslutningskompetencen er delegeret til partiets ledelse. Som det tidligere er vist, er der nemlig en del medlemmer, hvis medlemskab i højere grad er udtryk for en symbolsk støtte til partiet end for et ønske om selv at deltage aktivt i den politiske proces.

Endvidere er det blevet vist, at en stor del af medlemmerne er helt passive. Helt passive medlemmer afgiver måske hellere indflydelse til en ledelse, som de opfatter som kompetent, end til de menige, aktive medlemmer, som de opfatter som amatører, der måske ikke altid har forstået, hvad der er bedst for partiet. Derfor kan det sagtens fra et mere eller mindre passivt medlems perspektiv være fornuftigt at ønske, at ledelsen varetager de væsentligste styringsmæssige opgaver.

Af gennemsnittene for det første udsagn i tabel 5.1 fremgår, at på nær i Enhedslisten, SF og de radikale mener et flertal af partimedlemmerne, at deres væsentligste rolle er at støtte beslutninger truffet af ledelsen, hvilket ses af, at fortegnet er positivt. Det er således kun i de tre nævnte partier (hvor fortegnet derimod er negativt), at medlemmerne overvejende er uenige i udsagnet. For fem af de seks øvrige er tallene dog numerisk ret lave, hvad der viser, at en god del af medlemmerne har været uenige i udsagnet. Overordnet er der dog generelt mange danske partimedlemmer, der mener, at deres opgave er at støtte ledelsen og ikke stille krav eller eventuelt endda udgøre en opposition til denne, hvilket fremgår af det positive tital i kolonnen til højre, hvor de samlede tal for alle partimedlemmer under ét er anført.

Det næste udsagn drejer sig om beslutningskompetencen i forbindelse med opstilling af folketingskandidater. Opstilling af kandidater til folketingsvalg foregår først og fremmest i partiernes lokalorganisationer. Hos de radikale, de konservative og i Venstre har det lokale niveau fuldstændig autonomi, mens det regionale niveau er autonomt i CD. I SF, Socialdemokratiet og Kristeligt Folkeparti har de lokale organisationer formelt ikke helt den samme grad af autonomi, da hovedbestyrelsen skal godkende de kandidater, lokalorganisationerne opstiller. Reelt er der dog ikke den store forskel på disse tre partier og de førstnævnte. I Enhedslisten spiller de lokale og regionale niveauer ikke nogen rolle i forbindelse med opstillingen af folketingskandidater, idet de ti topkandidater opstilles på partiets årsmøde. I Dansk Folkeparti er partiernes regionale organisationer formelt autonome ved opstilling af folketingskandidater, men reelt har der vist sig at være en vis central styring (Pedersen, 2003a: Kapitel 7).

TABEL 5.1.

Medlemmernes holdninger til tre udsagn om partiorganisationen

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
PARTIMEDLEMMERNES VÆSENTLIGSTE ROLLE ER AT STØTTE BESLUTNINGER TRUFFET AF LEDELSEN	-49	-39	9	-27	11	11	14	19	46	10
HOVEDBESTYRELSEN EL. FORRETNINGSUDVALGET BØR HAVE DET SIDSTE ORD VED UDVÆLGELSE AF FOLKETINGSKANDIDATER	-56	-50	-31	-45	-8	39	-9	-13	40	-17
DE FÆRRESTE PARTIMEDLEMMER HAR TILSTRÆKKELIG VIDEN TIL AT DELTAGE I UDFORMNINGEN AF POLITIKKEN	-58	-33	5	-24	0	18	2	10	24	2
N, minimum	563	460	514	509	410	368	446	481	408	4.169

Tallene er gennemsnit beregnet efter følgende kodning: helt enig = 100, enig = 50, hverken/eller = 0, uenig = -50, helt uenig = -100.

Spørgsmålet er, hvorledes medlemmerne forholder sig til en centralisering af opstillingen af folketingskandidaterne. Tabel 5.1 viser, at det kun er medlemmerne i Dansk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti, der overvejende mener, at hovedbestyrelsen eller forretningsudvalget bør have det sidste ord i den forbindelse. I Kristeligt Folkeparti viser det en klar opbakning til partiets vedtægter, hvor hovedbestyrelsen er tillagt denne kompetence. Det kan også gælde for Dansk Folkeparti, at medlemmerne bakker op om den centrale kontrol med kandidatopstillingen, men det kan også være udtryk for, at medlemmerne foretrækker, at hovedbestyrelsen (og ikke partitoppen) har det sidste ord. De andre partiers medlemmer er gennemgående uenige i, at hovedbestyrelsen eller forretningsudvalget skal have det sidste ord ved udvælgelse af folketingskandidater. Størst modstand ses i Enhedslisten, SF og Det Radikale Venstre. I Enhedslistens tilfælde, hvor kandidatopstillingen i forvejen kan siges at være relativt centralistisk, da den foregår på partiets årsmøde, er der ikke opbakning til en yderligere centralisering, som det jo ville være, hvis hovedbestyrelsen skulle opstille kandidaterne.

Det tredje udsagn er en smule anderledes end de to første, selv om det også drejer sig om, i hvor høj grad de menige medlemmer bør inddrages i politikudformningen. Udgangspunktet er her respondentens vurdering af

andre medlemmers evner (og indirekte vel også lyst) til at deltage konstruktivt. Generelt er det opfattelsen, at de færreste medlemmer har tilstrækkelig viden til at deltage i udformningen af politikken. Størst uenighed i udsagnet findes i Enhedslisten, SF og Det Radikale Venstre. Mest negative over for medlemmernes viden om politik er medlemmerne af Dansk Folkeparti, der også er det parti, hvor medlemmer i mindst omfang har indflydelse på partiets politikudformning (jf. Pedersen, 2003a: Kapitel 12).

Informationen i tabel 5.1 kan sammenfattes yderligere. Da et medlem kan få en værdi mellem 100 og -100 på hvert af de tre udsagn, vil en respondent, der er helt enig i alle tre, få en score på 300, mens en, der er helt uenig i alle tre udsagn, får en score på -300. En summering af de tre svar giver altså en skala, der går fra 300 til -300. Et medlems score på denne skala siger noget om vedkommendes overordnede holdning til, hvorvidt partierne overvejen- de bør være medlemsstyrede eller ledelsesstyrede. Regnes gennemsnittet på denne overordnede holdningsskala, der i det følgende vil blive omtalt som „ledelsesstyringsskalaen“, fås nogle ganske markante forskelle partierne imellem.

Ses der først på alle medlemmerne under ét, bliver gennemsnittet -9. Blandt samtlige medlemmer er fordelingen altså nogenlunde lige mellem dem, der går ind for medlemsstyring, og dem, der er mere positivt stemt for en strammere ledelsesstyring, selv om der er en svag overvægt af medlemmer med et positivt syn på medlemsstyring. Beregnes gennemsnittene for de enkelte partier, er der i Enhedslisten størst sympati for medlemsstyringen med et gennemsnit på -163. Herefter følger SF med -126. I øvrigt er tallene: Det Radikale Venstre: -99, Socialdemokratiet: -21, CD: -2, Venstre: 2, Det Konservative Folkeparti: 14, Kristeligt Folkeparti: 62, Dansk Folkeparti: 106.

Rangordnes partierne efter medlemmernes gennemsnit på denne skala, svarer rækkefølgen i et vist omfang til rækkefølgen på den traditionelle venstre-højre-skala. Det vil sige, at der er en vis sammenhæng mellem, hvor venstreorienteret et medlem er, og hvordan han eller hun foretrækker, at partierne styres internt. Svaret på spørgsmålet i afsnittets overskrift, „Hvem skal bestemme i partierne?“, er altså, at det kommer an på, hvilket parti man er medlem af.

Vi har altså fået fastslået, at der er sammenhæng mellem medlemmernes partitilhørsforhold og deres syn på graden af ledelsesstyring i partierne. Der kan imidlertid også være andre forhold, der spiller ind på, hvilken grad af medlemsstyring et medlem finder passende. Sådanne forhold kan blandt andet være medlemmernes opfattelse af deres egne politiske indflydelses-

muligheder og deres syn på medlemsrollen i øvrigt. Disse temaer tages op nedenfor. Først skal der imidlertid ses på medlemmernes holdninger til mulige organisatoriske ændringer i partierne.

Udsagnene i tabel 5.2 drejer sig om fire konkrete forhold, der kan ændres og eventuelt bidrage til forbedringer af partiernes organisatoriske strukturer og virkemåder. Tallene er udregnet på samme måde som i tabel 5.1 og tolkes

TABEL 5.2.

Medlemmernes holdninger til fire typer af mulige organisatoriske tiltag

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
URAFSTEMNINGER ER NØDVENDIGE FOR AT STYRKE PARTIDEMOKRATIET										
Alle	42	54	57	15	47	35	21	26	54	37
Passive	36	55	61	15	47	33	29	31	61	42
Lidt aktive	43	49	55	13	42	37	14	19	51	30
Aktive	48	56	44	15	55	24	-21	25	32	24
ØGET ANVENDELSE AF ELEKTRONISK POST OG INTERNETTET VIL VÆRE GODT FOR DEN POLITISKE PROCES I PARTIET										
Alle	31	33	29	31	47	27	30	32	31	30
Passive	31	33	20	32	51	25	29	33	35	27
Lidt aktive	31	26	38	27	39	23	33	34	23	34
Aktive	32	43	42	44	61	53	45	48	36	44
LEDELSEN BØR LYTTE MERE TIL VÆLGERNE END TIL MEDLEMMERNE										
Alle	-56	-37	4	-28	-8	-21	-5	-7	12	-5
Passive	-53	-35	13	-24	1	-22	2	-4	17	2
Lidt aktive	-55	-33	-7	-34	-8	-17	-13	-12	8	-13
Aktive	-67	-48	-9	-29	-23	-32	-31	-21	-6	-21
KØNSKVOTERING ER EN GOD MÅDE AT FREMME LIGESTILLINGEN I PARTIET PÅ										
Alle	-2	-5	3	-39	-33	-14	-27	-27	-4	-16
Mænd	-4	-16	1	-45	-41	-22	-28	-33	-6	-19
Kvinder	3	7	5	-27	-18	-2	-23	-14	1	-9
N, minimum	524	429	464	470	359	336	404	421	355	3.780

Tallene er gennemsnit beregnet efter følgende kodning: helt enig = 100, enig = 50, hverken/eller = 0, uenig = -50, helt uenig = -100.

derfor som disse. Hvad angår de tre første udsagn, er gennemsnittene udregnet for de enkelte partiers medlemmer under ét (angivet i rækken med „alle“). Derudover er der foretaget en opdeling efter medlemmernes aktivitetsniveau, hvor kriteriet er det samme som i kapitel 6. Hvad angår det sidste udsagn, er tallene udregnet separat for mænd og kvinder.

De to første udsagn drejer sig om indførelse af urafstemninger samt om en eventuel øget anvendelse af informationsteknologi. Vi går ud fra, at medlemmer, der i øvrigt ikke vil være særligt aktive, får en nemmere mulighed for at øve indflydelse ved at stemme ved en urafstemning om kandidatopstilling. Ligeledes vil et elektronisk debatforum give nogle muligheder, der ikke kræver nær så megen tid som den, der må afses til at gå til møder i partiet. De traditionelt mere passive medlemmers indflydelse vil således potentielt kunne styrkes ved øget anvendelse af informationsteknologi og urafstemninger – men naturligvis på bekostning af traditionelt mere aktive medlemmers og tillidsfolks indflydelse. Flere medlemmer får dermed mulighed for at deltage og udøve indflydelse.

Da det ikke er alle partier, der bruger urafstemninger, er det interessant at se på, om der er forskel mellem partierne med hensyn til medlemmernes syn på brugen af urafstemninger. Det kan på den ene side forventes, at medlemmer i de partier, der har indført urafstemninger, er mere positive end medlemmerne i de andre partier. På den anden side kan det også være, at de passive medlemmer i de andre partier er interesserede i at få denne mulighed for „nem“ deltagelse og dermed en eller anden grad af indflydelse.

Der er blandt de vesteuropæiske partier en tendens til i øget omfang at anvende urafstemninger ved opstilling af kandidater (Scarrow et al., 2000; Bille, 2001). I Danmark er urafstemninger obligatoriske ved opstilling af kandidater i Enhedslisten, SF, Socialdemokratiet og CD, mens de er valgfrie i Det Radikale Venstre og Venstre (i Enhedslisten er afstemningen dog kun vejledende for årsmødets endelige beslutning om kandidatopstillingen). Såfremt ingen af de opstillede kandidater opnår et tilstrækkeligt flertal på kongressen, skal urafstemninger også anvendes ved valg af formand i Socialdemokratiet. Derudover har partierne mulighed for lokalt at vedtage at afholde urafstemninger.

Det fremgår af første række i tabel 5.2, at der er størst tilslutning til anvendelse af urafstemninger i Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og SF, mens der er mindst tilslutning i Det Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti. Tendensen er – på nær i Dansk Folkeparti, hvor medlemmerne støtter ideen om urafstemninger, selv om de ikke anvendes i partiet – at

medlemmer i partier med tvungen anvendelse af urafstemninger er mere enige i, at de styrker partidemokratiet, end medlemmerne af de andre partier. Disse holdninger til urafstemninger kan naturligvis både være årsag til og konsekvens af anvendelsen af proceduren.

For alle partimedlemmer under ét er der som forventet en tendens til, at de passive medlemmer i højere grad end både de lidt aktive og de aktive er tilhængere af urafstemninger. Gennemsnitstallene for de tre grupper er henholdsvis 42, 30 og 24. Denne fordeling afspejler primært – på samme måde som alle de vejede øvrige tal for alle partimedlemmerne – at tallene for Venstre og Socialdemokratiet vejer forholdsvis tungt på grund af de to partiers størrelse.

I Enhedslisten er tendensen derimod helt omvendt, idet man her finder størst tilslutning til urafstemninger blandt de aktive. De aktive medlemmer af Enhedslisten er tilsyneladende ikke bekymrede for at miste indflydelse til de passive medlemmer i forbindelse med urafstemninger. Det kunne tyde på en særlig „aktivistisk ideologi“ blandt partiets aktive medlemmer, hvor *alle* medlemmernes faktiske deltagelse er vigtigere end deres individuelle muligheder for at påvirke den politiske proces i partiet.

Af tabellens andet udsagn fremgår det, at medlemmerne generelt mener, at øget anvendelse af elektronisk post og Internet vil være godt for den politiske proces i partierne. I alle partierne udtrykker den overvejende del af medlemmerne sig positivt over for dette udsagn, og der er kun ganske små forskelle partierne imellem. Det fremgår også, at den generelle tendens er, at de aktive medlemmer er mere enige i udsagnet end de passive. Det tyder ikke på, at det især skulle være de passive medlemmer, der var interesseret i en udbygning af en „nem og uforpligtende“ deltagelsesform.

Det tredje udsagn drejer sig om, i hvor høj grad det er medlemmernes eller vælgernes synspunkter, der skal lyttes til i forbindelse med partiernes politikudformning. På den ene side skulle man ikke forvente, at medlemmerne er enige i, at ledelsen bør lytte mere til vælgerne end til medlemmerne, da det vil mindske medlemmernes egne muligheder for at udøve indflydelse. På den anden side kan man også forestille sig medlemmer (måske især passive), som mener, at partiets aktive græsrodder ønsker en politik, der er ude af trit med vælgerbefolkningens; i så fald kan det naturligvis være meningsfuldt, at ledelsen i højere grad lytter til vælgerne.

Tabel 5.2 viser, at mange partimedlemmer er uenige i udsagnet. Mest uenige er medlemmerne af Enhedslisten, SF og Det Radikale Venstre, hvor holdningen i udpræget grad er, at ledelsen bør lytte til medlemmerne. I

Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet bakker medlemmerne omvendt op om ledelsens lydhørhed over for vælgerne. Når nogle medlemmer er enige i udsagnet, kan det som nævnt skyldes, at de oplever, at andre medlemmer har holdninger, der ikke svarer til vælgerne.

En oplagt forventning er, at det er de mindre aktive medlemmer, der har opfattelsen af, at de mere aktive medlemmer „presser“ politikerne til at gå ind for en politik, der ikke appellerer til vælgerne. Betragtes tallene for de tre aktivitetsgrupper, ser man da også en markant tendens til, at de passive medlemmer er mere enige i udsagnet end de aktive. Tallene for Venstre og Socialdemokratiet er igen illustrative. Blandt disse partiers passive medlemmer er der en overvejende grad af enighed i udsagnet, mens der er en overvejende grad af uenighed både blandt de lidt aktive og de aktive medlemmer. Om der også er politiske holdningsforskelle mellem de passive medlemmer, der ønsker mere lydhørhed for vælgerne end for medlemmernes synspunkter, og de aktive medlemmer, er et af de spørgsmål, der tages op i kapitel 6.

Det fjerde udsagn i tabel 5.2 vedrører kønskvotering. Danske partier har kun i begrænset omfang benyttet sig af kønskvotering. SF og Socialdemokratiet brugte kønskvotering henholdsvis 1977-1996 og 1983-1996 ved besættelse af interne poster i partierne, og henholdsvis 1988-1990 og 1988-1996 ved opstilling til offentlige valg (bortset fra folketingsvalg i Socialdemokratiet) (Christensen, 1999: 75-77). Socialdemokratiet har fortsat kønskvotering ved hovedbestyrelsens nedsættelse af udvalg (mindst 40 pct.), samtidig med at partiets love henstiller til reel ligestilling ved besættelse af både interne og udpegede poster. Hvad angår udsagnet om kønskvotering, er det oplagt at forvente, at kvinder i højere grad finder, at kønskvotering er nødvendig, fordi det er dem, der er underrepræsenterede.

Ses alle partier under ét, er der ikke opbakning til øget brug af kønskvotering, hverken blandt mandlige eller kvindelige medlemmer. Der er dog nogle interessante forskelle partierne imellem. Således er det i særlig grad i Det Radikale Venstre, CD, Venstre og Det Konservative Folkeparti, at der er modstand mod kønskvotering, hvorimod der faktisk er en lille overvægt af positivt indstillede i Socialdemokratiet. I Socialdemokratiet er der sågar en – om end ganske svag – overvejende positiv indstilling blandt de mandlige medlemmer. I øvrigt er det i alle partierne de kvindelige medlemmer, der er mest positive over for kønskvotering. Det skal også bemærkes, at det er i de to partier, der faktisk har anvendt eller anvender kønskvotering, altså Socialdemokratiet og SF, at der blandt kvinderne er størst opbakning til kønskvotering, om end den langt fra er massiv.

Denne gennemgang af fire områder, hvor partierne eventuelt kan ændre deres interne organisation fører frem til den konklusion, at der generelt er opbakning til øget anvendelse af urafstemninger og af elektronisk post og Internet. På den anden side er der ikke opbakning til kønskvotering. Endvidere er det kun blandt de passive medlemmer, at der er opbakning til, at partiernes ledelse lytter mere til vælgerne end til medlemmerne, og det er endda langt fra sådan i alle partierne.

H V E M S K A L F I N A N S I E R E P A R T I E R N E ?

Partiernes finansiering er et væsentligt tema i en analyse af deres interne organisation. For partierne selv bliver finansieringen sandsynligvis også mere og mere interessant, blandt andet på grund af udsigterne til at valgkampene i stigende grad vil blive kapitalintensive. Derfor er det i en undersøgelse af medlemmernes syn på organisatoriske aspekter også relevant at inddrage deres syn på finansieringen.

I Danmark har de politiske partier udviklet sig fra at være primært medlemsfinansierede til overvejende at være statsstøttede. Selv i de partier, der er mindst afhængige af den offentlige partistøtte – Kristeligt Folkeparti, Socialdemokratiet, Enhedslisten, Det Konservative Folkeparti og Venstre – udgjorde den i 1999 mellem 50 og 62 pct. af indtægterne. Blandt de øvrige partier – SF, Det Radikale Venstre, CD og Dansk Folkeparti – udgjorde den offentlige støtte mellem 72 og 89 pct. af indtægterne i 1999 (Pedersen, 2003a: Kapitel 10). Partiernes stigende afhængighed af den offentlige støtte har dog langt fra vakt udelte begejstring hverken i befolkningen eller blandt partierne. Senest var der heftig debat om emnet i forbindelse med vedtagelsen af forhøjelse af partistøtten i 1995. I Dansk Folkepartis partiprogram hedder det endda, at den offentlige partistøtte bør afskaffes. Der foreligger en del viden om partiernes officielle holdninger til og behov for partistøtte (den offentlige såvel som den private), blandt andet fra debatter i Folketinget (Bille, 1997). Der har imidlertid ikke tidligere været gennemført analyser af medlemmernes syn på spørgsmålet.

Tabel 5.3 giver tallene for medlemmernes holdninger til to udsagn om partiernes væsentligste indtægtskilder, nemlig den offentlige partistøtte og fagforeningernes og erhvervsorganisationernes økonomiske støtte. Der er generel opbakning til, at fagforeningers og erhvervsorganisationers økonomiske støtte til partier bør afskaffes. For alle medlemmer under ét er gennemsnitsscoren 19. Det mest interessante er, at der i alle partier bortset fra

Socialdemokratiet er en overvejende enighed med synspunktet. Stærkest opbakning findes blandt Dansk Folkepartis og Kristeligt Folkepartis medlemmer. Disse to partier er også nogle af dem, der modtager mindst støtte fra større private organisationer. Det modsatte yderpunkt findes blandt Socialdemokratiets medlemmer, der overvejende er uenig i, at det er fornuftigt at afskaffe private organisationers partistøtte, hvilket utvivlsomt kan forklares ved Socialdemokraternes traditionelt tætte organisatoriske og finansielle bånd til fagbevægelsen.

Mens danske partimedlemmer således er enige i, at private organisationers økonomiske bidrag er en dårlig idé, ser det noget anderledes ud med hensyn til den offentlige partistøtte. Kun i tre af partierne dominerer den opfattelse, at den offentlige partistøtte bør afskaffes; det drejer sig om Venstre, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti. I de øvrige partier er den overvejende tendens, at medlemmerne er uenige i synspunktet, dvs. de mener, at partistøtten bør bevares. Årsagen til, at tallet for alle medlemmer under ét trods alt er positivt (4), er naturligvis, at Venstres mange medlemmer tæller tungt.

Hvad angår partiernes finansiering, er tendensen altså, at der i alle partier bortset fra Socialdemokratiet er opbakning til, at private organisationers partistøtte bør afskaffes, mens det kun er i de tre borgerlige partier, at der er

TABEL 5.3.

Medlemmernes holdninger til partifinansiering

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
FAGFORENINGERS OG ERHVERVSORGANISATIONERS ØKONOMISKE STØTTE TIL PARTIER BØR AFSKAFFES										
	15	12	-27	50	24	70	43	23	75	19
DEN OFFENTLIGE PARTISTØTTE BØR AFSKAFFES										
Alle	-42	-50	-36	-30	-44	-7	40	12	45	4
Yngre	-55	-70	-48	-55	-50	-31	27	-9	25	-3
Midaldrende	-38	-46	-39	-27	-47	-16	35	9	45	-1
Ældre	-27	-36	-29	-13	-38	15	55	21	57	14
N, minimum	563	460	514	509	410	368	446	481	408	4.169

Tallene er gennemsnit beregnet efter følgende kodning: helt enig = 100, enig = 50, hverken/eller = 0, uenig = -50, helt uenig = -100.

opbakning til afskaffelse af den offentlige partistøtte. For det sidste af de to udsagn har vi også udregnet gennemsnittene i tre aldersgrupper, hvad der giver et ganske interessant resultat. I alle partier har medlemmerne i den yngste alderskategori nemlig et mere positivt (eller et mindre negativt) syn på den offentlige partistøtte. Således falder gennemsnittet i Venstre fra 55 i den ældste aldersgruppe til 27 i den yngste, hvad der viser, at de yngre medlemmer har et mindre negativt syn på den offentlige partistøtte end partiets medlemmer som helhed. Hos de konservative er der endda blandt partiets yngre medlemmer et overvejende positivt syn på offentlig partistøtte, idet gennemsnittet her er -9. Tendensen er den samme i alle partierne, nemlig at de yngre medlemmer i højere grad end de ældre accepterer den offentlige partistøtte.

Dette resultat gør det oplagt at gå ud fra, at den offentlige partistøtte er kommet for at blive. Det skyldes ikke kun, at partiernes ledelser ved, hvor svært det ville være at klare sig uden. Det skyldes også, at accepten af den offentlige partistøtte sandsynligvis vil blive større og større i partierne i takt med, at de nuværende yngre medlemmer med tiden kommer til at fylde relativt mere i partierne, end de gør i dag. I det omfang, medlemmernes holdninger er retningsgivende for partiernes standpunkter, vil det være overraskende, hvis nogle partier i fremtiden skulle tage initiativ til en forringelse af den offentlige partistøtte. Det gælder også de partier, hvor medlemmerne i dag er skeptiske med hensyn til berettigelsen af den offentlige partistøtte.

Hvis vi afslutningsvist skal besvare spørgsmålet om, hvem der efter partiernes medlemmers mening skal finansiere partierne, må svaret som i det forrige afsnit blive, at det kommer an på, hvilket parti man er medlem af. Er man socialdemokrat, skal private organisationer og virksomheder og det offentlige udgøre partiernes finansieringsgrundlag (idet vi her ser bort fra medlemskontingenternes betydning). Er man medlem af Enhedslisten, SF, Det Radikale Venstre, CD eller Kristeligt Folkeparti skal det offentlige bidrage til finansieringen. Er man medlem af et af de borgerlige partier, er den generelle holdning, at hverken det offentlige eller private organisationer skal finansiere partierne. Hvordan disse partiers medlemmerne så mener, at partierne bør finansieres, blev de ikke spurgt om. Men hvis et medlem mener, at både den offentlige og private organisationers partistøtte bør afskaffes, kan man vel gå ud fra, at så må den pågældende også mene, at medlemmernes kontingenter og frivillige bidrag er (eller bør være) tilstrækkeligt som grundlag for at drive partiets virksomhed.

MEDLEMMERNES HOLDNING TIL DERES EGEN ROLLE I PARTIARBEJDET

Vi har allerede set, at der er stor variation i medlemmernes holdninger til, i hvilket omfang det er de menige medlemmer eller ledelsen, der bør træffe de vigtige beslutninger i partiet. Som sagt kan medlemmernes partitilhørsforhold forklare en del af disse forskelle, men det kan også tænkes, at medlemmernes opfattelse af deres egen rolle og indsats i partiet kan forklare yderligere en del af holdningsforskellene.

I dette afsnit ser vi på medlemmernes syn på tre forskellige temaer i tilknytning til medlemsrollen og indsatsen i partiet. Det første er medlemmernes oplevelse af, hvordan deres involvering i partiarbejde opfattes blandt andre. Ideen er, at nogle kan være motiveret til at blive (aktive) partimedlemmer på grund af fremherskende normer i deres omgangskreds, således som det fremgik af kapitel 3. I nogle tilfælde vil familie, venner og kollegaer betragte det som en selvfølge, at man er medlem af et (bestemt) politisk parti, mens medlemskab af et (bestemt) parti i andre tilfælde vil være noget, der misbilliges i ens omgangskreds. Det virker sandsynligt, at et medlems opfattelse af referencepersoners syn på partiarbejde varierer med medlemmets aktivitetsniveau, og derfor undersøges medlemmernes holdninger igen for de tre aktivitetsgrupper. Aktive medlemmer forventes i højere grad end passive at give udtryk for, at deres indsats bliver værdsat, og det kan være årsagen til, at de overhovedet gider deltage. De første to udsagn i tabel 5.4, hvis tal tolkes som de tre forrige tabeller, indfanger netop dette aspekt ved partimedlemskabet.

Medlemmerne blev spurgt om, hvorvidt de er enige eller uenige i, at det arbejde, almindelige partimedlemmer udfører, ofte ikke bliver værdsat. Gennemsnittene i første række i tabel 5.4 viser, at medlemmer af Enhedslisten og SF er mest tilbøjelige til at erklære sig uenige i udsagnet. Det Konservative Folkeparti, Socialdemokratiet og Venstre er de tre partier, hvor medlemmerne er mest enige i udsagnet. Det er også de medlemsmæssigt største partier, hvad der kunne tyde på, at det er sværere for medlemmerne at trænge igennem i store partier. Tabel 5.4 viser også en ganske klar sammenhæng mellem medlemmernes aktivitetsniveau og deres svar. I alle partier er gruppen af aktive medlemmer mere uenig eller mindre enig i udsagnet end de passive; forskellene er særligt store i Socialdemokratiet og Venstre. Således er der blandt Venstres aktive medlemmer overvejende uenighed i udsagnet.

Det andet udsagn i tabellen har en anderledes formulering, selv om hensigten er at indfange det samme underliggende fænomen. Medlemmerne

TABEL 5.4.

Medlemmernes holdninger til fire udsagn om medlemsrollen

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
DET ARBEJDE, ALMINDELIGE PARTIMEDLEMMER UDFØRER, BLIVER OFTE IKKE VÆRDSAT										
Alle	-21	-3	20	11	9	12	17	26	13	18
Passive	-18	-2	29	19	17	15	24	27	24	24
Lidt aktive	-22	-1	13	4	2	4	6	21	10	9
Aktive	-26	-8	0	7	-8	0	-15	25	-6	-2
I MIN OMGANGSKREDS BLIVER DER I MANGE SITUATIONER SET NED PÅ DEM, DER ER AKTIVE I PARTIET										
Alle	-35	-40	-6	-16	-16	-36	-50	¹⁾	9	-30
Passive	-34	-39	-2	-13	-16	-41	-50		12	-29
Lidt aktive	-34	-40	-1	-18	-20	-32	-52		6	-31
Aktive	-38	-47	-25	-27	-16	-34	-51		1	-34
PARTIAKTIVITETER TAGER OFTE TID FRA FAMILIEN										
Alle	36	49	51	46	42	54	48	49	48	49
Mænd	36	47	48	45	39	53	46	48	47	47
Kvinder	38	50	58	47	45	56	54	51	48	54
DET KAN VÆRE TRÆTTENDE AT GÅ TIL PARTIMØDE EFTER EN DAGS ARBEJDE										
Alle	29	32	27	24	19	32	27	25	25	27
Passive	37	41	35	31	31	36	41	33	41	37
Lidt aktive	35	32	23	25	10	22	17	24	17	21
Aktive	10	11	11	9	10	18	-5	4	0	5
N, minimum	530	449	500	464	375	389	441	449	363	3.816

Tallene er gennemsnit beregnet efter følgende kodning: helt enig = 100, enig = 50, hverken/eller = 0, uenig = -50, helt uenig = -100.

1. Dette udsagn blev ikke fremsat til medlemmerne af Det Konservative Folkeparti.

blev her bedt om at angive, om aktiv partideltagelse blev nedvurderet i deres omgangskreds. Det gælder ikke generelt for partimedlemmerne, at de oplever, at der i deres omgangskreds bliver set ned på dem, der er aktive i partiet, selv om der er interessante forskelle mellem partierne. I alle partierne – bortset fra Dansk Folkeparti – er der en overvejende grad af uenighed i

påstanden. Det kunne tyde på, at det på tidspunktet for spørgeskemaundersøgelsen var mere odiøst at være aktiv i Dansk Folkeparti end i de andre partier. Den største uenighed i udsagnet ses blandt Venstres medlemmer. Det kan skyldes den politiske medvind, Venstre oplevede på tidspunktet for undersøgelsen. I nogle partier er der en tendens til, at de aktive medlemmer er mere uenige i udsagnet end de passive medlemmer. Det er mest udtalt i Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, men i øvrigt er forskellene mellem de tre aktivitetsgrupper ikke særlig stor. Medlemmernes oplevelser af, hvordan folk i deres omgangskreds ser på de partiaktive, betyder næppe det store for deres aktivitetsniveau.

Som sagt antages de to første udsagn i tabellen at afspejle en underliggende holdningsdimension, der indfanger betydningen af sociale normer i politik. Denne normdimension kan tænkes at hænge sammen med medlemmernes syn på graden af ledelsesstyring i partierne. Det er tænkeligt, at medlemmer, der oplever, at almindelige medlemmers arbejdsindsats ikke værdsættes, i højere grad end andre medlemmer vil mene, at beslutningskompetencen skal delegeres til ledelsen. Med henblik på at undersøge dette, har vi konstrueret et „normindeks“ ved at summere medlemmernes score på de to udsagn efter samme princip, som vi ovenfor brugte til at konstruere „ledelsesstyringsskalaen“. Et medlem kan således opnå en værdi på denne skala, der går fra 200 (medlemmer, der er helt enige i begge udsagn, og dermed absolut ikke oplever en deltagelsesnorm i deres sociale miljø) til -200 (medlemmer, der er helt uenige i begge udsagn).

Det næste tema drejer sig om, hvorvidt medlemmer opfatter tidsforbruget i forbindelse med partiarbejde som en belastning, og dermed som noget, der eventuelt afholder dem fra at involvere sig aktivt. Der er i økonomiens terminologi omkostninger forbundet med at være politisk aktiv, og således også når det drejer sig om at være aktiv som partimedlem. Medlemskontingenterne er generelt ikke store i de danske partier, og derfor er det næppe relevant at se på kontingentet som en omkostning, der kan forklare de lave medlemstal. Og for medlemmer, der én gang har betalt kontingentet, kan det ikke være det, der afholder dem fra at involvere sig aktivt. Den tid, partiarbejde trods alt tager, kan imidlertid godt være en faktor, der betyder, at det kun er et mindretal af medlemmerne, der deltager aktivt i partiarbejdet. Vi så i kapitel 4, at mange medlemmer selv angiver manglende tid som en forklaring på, at de ikke er aktive.

De to sidste udsagn i tabel 5.4 har til hensigt at indfange betydningen af tid i forbindelse med partipolitisk arbejde. Gennemsnitsscorerne i tabel 5.4

viser, at der er generel enighed blandt medlemmerne om, at partiaktiviteter ofte tager tid fra familien. Der er ikke de store forskelle partierne imellem. Gennemsnittene på dette spørgsmål er også udregnet separat for mænd og kvinder. Kvinder har traditionelt arbejdet mere i hjemmene end mænd, hvad der eventuelt vil afspejles i mænds og kvinders svarmønstre. Det viser sig da også, at i alle partier er kvinder mere tilbøjelige til at erklære sig enig i udsagnet end mænd, om end forskellene er ret små.

Hvad angår det sidste udsagn i tabel 5.4, viser det også udstrakt enighed – om end i lidt mindre grad end det forrige udsagn – om, at det kan være trættende at gå til partimøde efter en dags arbejde. Ligesom ved det forrige udsagn er forskellene mellem partierne dog ret små. Til gengæld er der en klar tendens til, at de aktive medlemmer er mindre enige i udsagnet end de passive; i Venstre er de aktive medlemmer endog i overvejende grad uenige i udsagnet.

Ligesom med udsagnene om sociale normers mulige betydning for medlemmernes syn på ledelsesstyring i partierne, er det interessant at undersøge, hvordan medlemmernes syn på tidsfaktoren eventuelt hænger sammen med deres syn på ledelsesstyring. Igen er den mest oplagte forventning, at medlemmer, der på grund af manglende tid ikke selv involverer sig aktivt i partiarbejde, vil foretrække, at det er partiledelsen – og ikke de menige græsrodsmedlemmer – der træffer de væsentligste beslutninger. For at afprøve dette har vi som ovenfor konstrueret et „tidsindeks“ ved at summere medlemmernes scorer på de to sidste udsagn i tabel 5.4. Skalaen går også her fra 200 (medlemmer der i høj grad oplever, at partiarbejdet er tidskrævende) til -200 (medlemmer der ikke vægter tidsforbruget i forbindelse med partiarbejde meget).

Det tredje og sidste tema her drejer sig om et ofte diskuteret aspekt af politisk deltagelse – og derfor også af partimedlemskab – nemlig politisk kompetence, også kaldet (*political*) *efficacy*. Politisk „*efficacy*“ er et teoretisk begreb, der dækker over borgernes (og i dette tilfælde altså partimedlemmernes) oplevelse af, at de kan gøre en politisk forskel, og/eller at de faktisk kan deltage som ligeværdige partnere i den politiske proces. Der ses som regel en positiv sammenhæng mellem omfanget af politisk deltagelse og følelsen af politisk kompetence; jo mere man føler, at man faktisk kan gøre sig gældende i den politiske proces, jo mere deltager man også politisk. Oplevelsen af politisk kompetence kan motivere til deltagelse, men deltagelse kan i sig selv også føre til, at medlemmerne oplever en højere grad af kompetence.

Det første udsagn i tabel 5.5 indfanger den individuelle politiske kompetence. Det samme udsagn indgik i undersøgelsen i forbindelse med folketingsvalget i 1998 (Andersen et al., 1998). Derfor kan vi sammenligne vælgerens reaktion på dette udsagn med partimedlemmernes. Forventningen er, at partimedlemmer har en højere grad af politisk kompetencefølelse end de antageligt politisk mindre engagerede vælgere. Vælgerundersøgelsen fra 1998 viste da også, at partimedlemmer i mindre grad end de vælgere, der ikke er partimedlemmer, synes, at politik er indviklet. Af de vælgere, der ikke var medlem af et politisk parti, var 60 pct. enige i, at politik undertiden er så indviklet, at folk som dem ikke rigtig kan forstå, hvad der foregår, mens de tilsvarende tal for partimedlemmerne i valgundersøgelsen var 38 pct. Medlemmerne af de politiske partier oplever således en større følelse af individuel politisk kompetence end andre.

Det fremgår af tabel 5.5, at de enkelte partiers medlemmer oplever forskellige grader af politisk kompetence. Medlemmerne af Enhedslisten, Det Radikale Venstre og SF oplever den højeste grad af politisk kompetence. Det er faktisk kun i Kristeligt Folkeparti, at der er en overvejende grad af enighed i udsagnet, mens de lave numeriske tal i Dansk Folkeparti, Venstre og Socialdemokratiet viser, at der i disse partier er nogenlunde samme grad af enighed som uenighed i udsagnet. Det er altså tydeligt, at der blandt partiernes medlemmer er store forskelle i den oplevede individuelle politiske kompetence, sådan som begrebet er defineret her.

TABEL 5.5.

Medlemmernes holdninger til to udsagn om politisk kompetence

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
UNDERTIDEN ER POLITIK SÅ INDVIKLET, AT FOLK SOM MIG IKKE RIGTIG KAN FORSTÅ, HVAD DER FOREGÅR	-37	-28	-5	-30	-21	19	-1	-14	-1	-6
HVIS PARTIETS MEDLEMMER ER ENIGE OG STÅR SAMMEN, KAN DE VIRKELIG ÆNDRE PÅ FORHOLDENE I DANMARK	30	31	52	29	29	43	43	46	67	46
N, minimum	566	473	537	502	421	432	474	492	426	4.246

Tallene er gennemsnit beregnet efter følgende kodning: helt enig = 100, enig = 50, hverken/eller = 0, uenig = -50, helt uenig = -100.

Vi skal nedenfor se, hvorledes disse forskelle hænger sammen med medlemmernes forskellige syn på ledelsesstyring i partierne. Forventningen er, at medlemmer med en høj grad af individuel kompetencefølelse er mere tilbøjelige til at gå ind for medlemsstyring end medlemmer med en lavere kompetencefølelse. Medlemmer med stor tiltro til eget politisk talent vil givetvis ønske en organisering af partiet, hvor de selv har gode indflydelsesmuligheder. Det ville umiddelbart være paradoksalt, hvis et medlem med en høj grad af individuel politisk kompetence – og eventuelt også et ønske om at gøre politisk karriere – ikke ønsker en beslutningsstruktur, hvor vedkommende selv kan få indflydelse og mulighed for at deltage, når de væsentlige beslutninger skal træffes i partiet.

I udgangspunktet knytter det politiske kompetencebegreb, som målt ved det første udsagn i tabel 5.5, sig til den enkelte borgers følelse af som enkeltperson at kunne gøre en forskel og gøre sig gældende politisk. Der findes også en variant af begrebet, nemlig den såkaldte „kollektiv politisk kompetence“. Det dækker over, hvordan borgerne oplever, at den gruppe eller organisation, de er en del af – i dette tilfælde altså deres parti – kan gøre en forskel og kan udøve politisk indflydelse. Det andet udsagn i tabel 5.5 („Hvis partiets medlemmer er enige og står sammen, kan de virkelig ændre på forholdene i Danmark“), har til formål at indfange, i hvilket omfang medlemmerne oplever en sådan kollektiv politisk kompetence.

For medlemmerne under ét fremgår det, at de overvejende erklærer sig enige i udsagnet. Det vil sige, at der blandt danske partimedlemmer er en relativt høj grad af oplevet kollektiv politisk kompetence. Gennemsnittene for partierne viser, at medlemmerne af Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet tror mest på, at de kan ændre på forholdene, mens medlemmerne af CD, Det Radikale Venstre, Enhedslisten og SF er lidt mere skeptiske. Det er måske ikke overraskende, partiernes historie, størrelse og den politiske situation taget i betragtning. Socialdemokratiet har historisk været karakteriseret ved at lægge vægt på sammenhold og solidaritet i bevægelsen, og derudover havde partiet på undersøgelsestidspunktet regeringsmagten og dermed også en mulighed for at gøre en forskel. Dansk Folkeparti har i de senere år i høj grad formået at påvirke den politiske dagsorden, hvilket kan være årsagen til, at medlemmerne her oplever en højere grad af kollektiv kompetence.

På den anden side har medlemmerne af det andet regeringsparti på tidspunktet for undersøgelsen, Det Radikale Venstre, ikke stor tiltro til, at de kan ændre på forholdene. Dette kan undre en smule, eftersom partiet ofte har haft en central rolle både ved regeringsdannelser og i den daglige lovgiv-

ningsproces. De øvrige partier, hvor medlemmerne har relativt begrænset tiltro til deres kollektive kompetence, er alle små partier, hvad der kan være en forklaring. Kristeligt Folkeparti skiller sig ud ved at være et lille parti med medlemmer, der i en sammenligning med de andre partiers medlemmer alligevel giver udtryk for en vis kollektiv kompetence.

I det følgende vil det også blive undersøgt, om der er en sammenhæng mellem oplevelsen af kollektiv politisk kompetence og holdningen til ledelsesstyring. I modsætning til den individuelle politiske kompetence er det vanskeligt at opstille en velbegrundet forventning om, hvordan kollektiv kompetencefølelse hænger sammen med synet på ledelsesstyring.

På den ene side kan man forvente, at partimedlemmer, der oplever, at de i samarbejde med andre medlemmer kan bidrage til, at deres parti får indflydelse, vil lægge vægt på menige medlemmers deltagelsesmuligheder. Dette vil være tilfældet for medlemmer, der lægger vægt på den fælles deltagelse. På den anden side kan man også forestille sig medlemmer, der oplever partiet som en sammenhængende gruppe med fælles og veldefinerede politiske mål, som alle er enige om. Sådanne medlemmer vil trygt overlade beslutningskompetencen til de personer inden for gruppen, som de mener, er bedst til at fremføre og realisere gruppens mål.

Er dette tilfældet, vil medlemmer, der generelt er enige i, at hvis partiets medlemmer er enige og står sammen, kan de virkelig ændre på forholdene i Danmark, også generelt være tilhængere af ledelsesstyring.

HVAD FORKLARER PRÆFERENCER FOR LEDELSESSTYRING?

Vi har tidligere vist, at medlemmernes partitilhørsforhold er en faktor, der hænger sammen med deres præferencer for ledelsesstyring. Faktisk følger holdningerne til ledelsesstyring relativt pænt partierne, når disse rangordnes fra venstre til højre; for eksempel er det Enhedslistens medlemmer, der ønsker den laveste grad af ledelsesstyring, mens medlemmerne af Dansk Folkeparti ønsker den højeste grad.

Holdningsforskellene kan tolkes på den måde, at medlemmernes partivalg ikke blot er begrundet i partiernes standpunkter i forhold til politiske spørgsmål af international eller national- eller lokalpolitisk karakter, men også i forhold, der angår partiets interne styring og medlemmernes muligheder for at deltage aktivt. Altså er der antageligt også sammenhæng mellem medlemmernes politiske holdninger i et bredere offentligt politisk perspek-

tiv og deres holdninger til politisk deltagelse i et snævrere organisatorisk perspektiv. Denne sammenhæng kan sandsynligvis genfindes, hvis medlemmernes holdninger til graden af ledelsesstyring sammenholdes med deres selvplacering på venstre-højre-skalaen.

En persons (eller et partis) placering på venstre-højre-skalaen har traditionelt været set som et udtryk for holdninger til væsentlige velfærds- og fordelingsmæssige spørgsmål som for eksempel spørgsmålene om offentligt eller privat ejerskab til produktionsmidlerne og økonomisk omfordeling mellem forskellige sociale grupper. Imidlertid er der nu enighed om, at denne traditionelle opfattelse af venstre-højre-skalaen må suppleres med en ny venstre-højre-skala, der afspejler vælgerne (og partiernes) holdning til de ikke-økonomiske *issues*. Det er ligefrem blevet almindeligt at tale om henholdsvis „gammel politik“ og „ny politik“ for at indfange denne sondring (Andersen et al., 1999); „venstre“ og „højre“ er dog under alle omstændigheder vel-etablerede begreber, og vi er derfor ikke i denne sammenhæng gået dybere ind i den problemstilling.

Påstanden om, at der er en sammenhæng mellem holdningerne til de bredere politiske spørgsmål og synet på grad af ledelsesstyring internt i partierne, understøttes, hvis der er sammenhæng mellem medlemmernes selvplacering på venstre-højre-skalaen og deres score på ledelsesstyringsskalaen. På baggrund af de foreløbige resultater vil forventningen være, at jo længere til venstre et medlem placerer sig selv på den venstre-højre-skala, der var inkluderet i spørgeskemaet, som partimedlemmerne har udfyldt, jo mindre begejstret for ledelsesstyring vil vedkommende være.

Det er ikke på forhånd givet, at det alene er medlemmernes partitilhørsforhold og grad af venstre-højre-orientering, der forklarer deres syn på grad af ledelsesstyring; derfor skal supplerende forklaringer undersøges. I det forrige afsnit blev fire forhold, der også kan tænkes at influere på, hvor positivt stemt medlemmerne er over for ledelsesstyring, identificeret og diskuteret. Det drejede sig om medlemmernes vurdering af referencepersoners syn på partiaktivister, deres vægtning af den tid, der skal afsættes i forbindelse med udførelse af partiarbejde og deres oplevede individuelle og kollektive politiske kompetencer.

Som nævnt vil forventningen med hensyn til den politiske kompetence være, at medlemmer med en høj grad af oplevet individuel politisk kompetence vil være mere tilbøjelige end medlemmer med en lavere grad af kompetencefølelse til at gå ind for en flad beslutningsstruktur med en høj grad af medlemsstyring. Hvad angår kollektiv kompetence, er det ikke muligt at

opstille en forventning, der peger på en bestemt retning i sammenhængen. Endelig argumenterede vi for en forventning om, at jo mere medlemmerne oplever, at partiarbejde er tidskrævende, jo mere tilbøjelige vil de være til at ønske, at beslutningskompetencen overlades til ledelsen. Det samme gælder for medlemmer, der ikke oplever en social norm om, at man bør være aktivt medlem af et bestemt parti.

I kapitel 4 blev det vist, at alder og uddannelse havde en effekt på medlemmernes aktivitetsniveau. Det kan ligeledes være relevant at se på, om alder og uddannelse betyder noget for synet på ledelsesstyring. Svensson og Tøgeby (1986: 122) fandt, at uddannelseslængde havde betydning for, hvor meget yngre personer deltog i græsrodsaktiviteter. Selv om græsrodsaktiviteter ikke har noget direkte med partiarbejde at gøre, må det på denne baggrund alligevel forventes, at partimedlemmernes uddannelsesniveau også har en effekt på deres syn på medlemsstyring, da tanken bag græsrodsaktiviteter er, at alle inddrages aktivt i det politiske arbejde.

På denne baggrund kan det tænkes, at medlemmer med en længere uddannelse vil være mindre tilhængere af ledelsesstyring end medlemmer med en kortere uddannelse. Hvis uddannelse har en sådan sammenhæng med holdningen til ledelsesstyring i partierne, har alder det sandsynligvis også. Uddannelsesniveauet er som bekendt steget voldsomt i løbet af de seneste tredive år. Derfor er der en tendens til, at ældre partimedlemmer har en kortere uddannelse end yngre medlemmer og dermed muligvis også et andet syn på ledelsesstyring. Endelig undersøges det, om medlemmernes aktivitetsniveau har indflydelse på deres syn på ledelsesstyring. I det omfang, de aktive medlemmer ikke udgør en del af partiledelsen, må man forvente, at de overvejende går ind for en høj grad af medlemsstyring, i hvert tilfælde hvis de ønsker, at deres aktiviteter skal have en virkning. I det omfang, de aktive medlemmer faktisk er en del af ledelsen (som i sagens natur består af aktive medlemmer), kan man dog også forestille sig, at de aktive går ind for en mere stram ledelsesstyring og helst ikke vil overlade for megen beslutningskompetence til menige medlemmer.

Styrken i sammenhængen mellem de forskellige forklarende faktorer og ledelsesstyringsskalaen kan undersøges ved hjælp af korrelationsanalyser. For overskuelighedens skyld har vi gennemført analyserne samlet for alle partiernes medlemmer. Korrelationskoefficienterne, der er resultatet af analyserne, falder mellem -1 og 1 . Jo tættere på -1 koefficienterne er, jo stærkere er den negative lineære sammenhæng mellem to variabler, og jo tættere koefficienten er på 1 , jo stærkere er den positive lineære sammenhæng. En

koefficient på 0 indikerer, at der ikke er nogen lineær sammenhæng mellem de to variabler. I tabel 5.6 ses resultaterne af ni bivariate korrelationsanalyser. Ledelsesstyringsskalaen ses i alle tilfælde som den afhængige variabel. Det giver ikke mening at gennemføre analysen med partitilhørsforhold og selvplacering på venstre-højre-skalaen som uafhængige variabler, når dataene er vejede, da medlemmerne af de små partier stort set ikke tæller noget med vejede data. Det vil sige, at den væsentlige variation, som holdningerne blandt partiernes medlemmer repræsenterer, forsvinder ved vejning. Det virker ikke hensigtsmæssigt at sløre effekten af denne variation.

Hvorvidt de øvrige analyser bør gennemføres med vejede eller uvejede data kan altid diskuteres; for en sikkerheds skyld har vi i tabel 5.6 angivet koefficienterne for både vejede og uvejede data.

For at lave en meningsfuld korrelationsanalyse mellem ledelsesstyringsskalaen og partitilhørsforhold er det nødvendigt at kode partitilhørsforhold efter venstre-højre-skalaen, således at partierne har en klar rangordning. Medlemmerne af Enhedslisten (det mest venstreorienterede parti) har derfor fået tildelt den laveste værdi (1) og medlemmer af Dansk Folkeparti (det mest højreorienterede parti) den højeste værdi (9). Værdierne for de øvrige partier ligger herimellem. Partitilhørsforholdet bliver hermed den variabel, der korrelerer stærkest med ledelsesstyringsskalaen.

Det fremgår af tabel 5.6, at når medlemmets parti rangordnes efter venstre-højre-skalaen og korreleres med ledelsesstyringsskalaen, er koefficienten 0,46, dvs. jo mere højreorienterede medlemmerne er, jo mere går de ind for ledelsesstyring.

Kvadreres denne koefficient fås et mål for, hvor stor en procentdel af variationen i ledelsesstyringsskalaen, der forklares ved partitilhørsforhold. Således kan 21 pct. af variationen i holdningen til ledelsesstyring forklares ved den lineære sammenhæng med partitilhørsforhold. Opgives linearitetsforudsætningen, kan den såkaldte eta-koefficient udregnes. Den er 0,52, og så forklares hele 27 pct. af variationen i holdningen til ledelsesstyring af partitilhørsforholdet.

Hvis partitilhørsforhold skal være interessant til forklaring af holdninger til ledelsesstyring, forudsætter det imidlertid, at det ikke er holdningen til ledelsesstyring, der afgør et medlems partitilhørsforhold. Hvis dette er tilfældet, er det nemlig ikke partitilhørsforholdet, der forklarer holdninger til ledelsesstyring, men omvendt, og så har vi en ren cirkelslutning. Vi mener dog, at et medlems partitilhørsforhold først og fremmest er betinget af vedkommendes holdninger til offentlige politiske spørgsmål, som partierne jo

fortrinsvist profilerer sig på i offentligheden. Det er svært at forestille sig, at en persons holdning til organiseringen af partiinterne beslutningsprocesser skulle være det, der i sin tid fik ham eller hende til at melde sig ind i partiet, selv om det for mange også er et aspekt af en vis betydning, som blandt andet afspejler den pågældendes holdning til autoriteter i det hele taget.

Korreleres ledelsesstyringskalaen med medlemmets selvplacering på venstre-højre-skalaen er koefficienten næsten lige så høj, nemlig 0,43. Det skyldes givetvis, at partivalg og selvplacering på venstre-højre-skalaen begge er indikatorer på den samme underliggende politiske grundholdning. Den væsentligste faktor til forklaring af medlemmernes syn på beslutningsstrukturen i partierne, er således utvivlsomt deres generelle politiske holdninger, som de kommer til udtryk ved partivalg og ved selvplacering på venstre-højre-skalaen. Nogle vil måske hævde, at det er selvfølgelig, at jo mere venstreorienteret man er, jo mere negativt er ens syn på ledelsesstyring, men set i et historisk perspektiv er dette ikke nødvendigvis selvfølgelig.

De traditionelle Sovjet- og Kina-inspirerede kommunistiske partier var i høj grad karakteriseret ved en centralistisk ledelsesstyring (den „demokratiske centralisme“). Som et kuriøst eksempel herpå kan henvises til de interviews med tidligere medlemmer af det Kina- og Albanien-inspirerede Kommunistisk Arbejderparti, som blev bragt i Weekendavisen i vinteren 2003, og som netop gav indblik i en partikultur præget af stram ledelsesstyring. Tilsyneladende er en sådan organisering dog ikke noget, der appellerer til nutidens medlemmer af partierne på venstrefløjen.

Uanset om data er vejret eller ej, er den tredjestærkeste forklaringsfaktor indikatoren for individuel politisk kompetence, idet koefficienten er -0,35. Som forudsagt er sammenhængen negativ, dvs. at jo mere individuelt politisk kompetente medlemmerne føler sig, jo mindre interesserede er de i en stærk ledelsesstyring. En kvadrering viser, at oplevet politisk kompetence forklarer godt og vel 12 pct. af variationen i holdningen til ledelsesstyring. Den fjerdestærkeste forklaringsfaktor er medlemmernes alder. Her er tendensen, at jo ældre medlemmerne er, jo stærkere tilhængere er de af ledelsesstyring. Endvidere ses det, at indikatoren for sociale normer også har en relativt stærk sammenhæng med holdning til ledelsesstyring. Sammenhængen er positiv, hvilket betyder, at jo mere et medlem oplever, at der i vedkommendes omgangskreds ses ned på aktive medlemmer, og at partiarbejde ikke værdsættes, jo mere går vedkommende ind for ledelsesstyring.

Længden af et medlems uddannelse har en negativ effekt på syn på ledelsesstyring. Uddannelse er her kodet i fem kategorier, hvor der er sondret

TABEL 5.6.

Sammenhæng mellem holdning til ledelsesstyring i partierne og ni forklaringsfaktorer. Pearsons korrelationskoefficienter

	UVEJEDE DATA	VEJEDE DATA
Parti – rangordnet efter venstre-højre-skalaen	0,46	-
Selvplacering på en ti-punkts venstre-højre skala	0,43	-
Oplevet individuel politisk kompetence	0,35	0,35
Alder	0,32	0,27
Normer/oplevelse af omgivelsernes syn på partiarbejde	0,26	0,21
Uddannelseslængde	-0,25	-0,25
Oplevet kollektiv politisk kompetence	0,20	0,16
Aktivitetsniveau	-0,13	-0,14
Tid	0,11	0,17

Koefficienterne er alle signifikante på mindre end 0,01-niveau.

mellem dem, der ikke har en uddannelse ud over skolen samt medlemmer med en specialarbejderuddannelse og EFG-basisår, medlemmer med en fuldført lærlinge-, EFG- eller anden faglig uddannelse og derudover tre kategorier med medlemmer med henholdsvis kort, mellemlang og lang videregående uddannelse.

Koefficienten for sammenhængen mellem syn på medlemsstyring og uddannelsesvariablen er -0,25. Det negative fortegn betyder, at jo længere uddannelsen er, jo mere sandsynligt er det, at vedkommende er modstander af stærk ledelsesstyring. Faktisk er tendensen i alle partierne, at medlemmer med relativt lang uddannelse går ind for en højere grad af medlemsstyring end medlemmer med en relativt kort uddannelse.

Målet for kollektiv politisk kompetence er positivt korreleret med synet på ledelsesstyring. Dette betyder, at jo mere kollektivt orienteret medlemmerne er – dvs. jo mere enige de er i, at medlemmerne kan ændre på forholdene i Danmark, hvis de er enige og står sammen – jo mere går de ind for ledelsesstyring. Set i sammenhæng med effekten af den individuelle politiske kompetence må det give anledning til den konklusion, at det gør en betydelig forskel med hensyn til, hvordan medlemmerne ønsker, at partiets beslutningsprocedurer skal organiseres, om de betragter deres parti som en platform for individuel politisk udfoldelse eller som en arena for kollektiv handlen.

Det antal timer, som medlemmerne har opgivet, at de bruger på partiaktiviteter i en gennemsnitsmåned, er brugt som mål for aktivitetsniveau. Her fås en koefficient på $-0,13$ (for de uvejede data). Tendensen er, at jo mere aktivt et medlem er, jo mindre går medlemmet ind for ledelsesstyring, men sammenhængen er ret svag.

Sammenhængen mellem enighed i udsagnene om tid forbundet med partiarbejde og syn på ledelsesstyring er positiv som forudsagt. Helt forståeligt er medlemmer, der vægter tidsforbruget højt, mere tilbøjelige til at ønske beslutningskompetence delegeret til ledelsen, end de medlemmer, der ikke oplever tid som noget problem i forbindelse med partiarbejde. Men ligesom med aktivitetsniveauet er sammenhængen ikke overvældende stærk.

De ni forklarende variables evne til at forklare medlemmernes holdninger til ledelsesstyring svinger altså fra en forklaringskraft på ca. 20 pct. for partitilhørsforhold og ideologisk ståsted (hvilket er ganske pænt, når man har at gøre med spørgeskemadata) til omkring 1 pct. for aktivitetsniveau og „tidsvariablen“, hvilket er ret uinteressant.

Tallene i tabel 5.6 siger imidlertid ikke meget om, hvor godt de ni faktorer tilsammen forklarer variationen i holdningerne til ledelsesstyring. Man kan ikke bare lægge de enkelte faktorer individuelle forklaringskraft sammen, idet nogle af dem i virkeligheden forklarer det samme. Partitilhørsforhold og selvplacering på venstre-højre-skalaen er givetvis udtryk for nogenlunde det samme, nemlig medlemmernes generelle ideologiske position.

Endvidere kan der argumenteres for, at ikke alle variablerne er på samme niveau, men i virkeligheden følger kausalt efter hinanden. Det er for eksempel ikke utænkeligt, at grunden til, at medlemmernes alder har en positiv effekt på deres syn på ledelsesstyring, er, at ældre medlemmer generelt har den korteste uddannelse, og at det derfor er uddannelsens længde, der har den direkte effekt på holdningerne.

Den multiple regressionsanalyse er velegnet til at fastlægge en række uafhængige variabelers forklaringskraft, hvor der kun tages hensyn til de enkelte variables unikke bidrag til forklaringen. En multipel lineær regressionsanalyse med holdning til ledelsesstyring som afhængig variabel og de ni variable i tabel 5.6 som uafhængige variabler resulterer i en R^2 på 0,37. Det vil sige, at de ni variable alt i alt forklarer 37 pct. af variationen i medlemmernes holdning til ledelsesstyring internt i partierne. Af disse 37 pct. bidrager medlemmernes partitilhørsforhold og dermed deres generelle ideologiske standpunkter med størstedelen af forklaringen.

Den substantielle konklusion, der kan drages på baggrund af tabel 5.6 og den multivariate analyse, er, at den væsentligste faktor til forklaring af medlemmernes syn på ledelsesstyring internt i partierne er deres generelle politiske holdninger, som de kommer til udtryk ved partivalg, men deres oplevede individuelle politiske kompetence, deres alder og længden af deres uddannelse er også væsentlige forklaringsfaktorer. Endvidere kan det konkluderes, at medlemmernes aktivitetsniveau og deres oplevelse af, i hvor høj grad tidsforbruget ved udførelse af partiarbejde er en belastning, kun har relativt beskeden betydning for holdningen til ledelsesstyring.

PARTIET GØR EN FORSKEL

I kapitlets indledning beskrev vi den mulighed, at partierne, selv om de i offentligheden og på den parlamentariske arena fremfører vidt forskellige politiske synspunkter, ikke nødvendigvis ville være særligt forskellige med hensyn til medlemmernes opfattelser af deres interne organisering, ligesom de heller ikke nødvendigvis ville være karakteriseret ved at være internt demokratiske, selv om de alle udadtil tilslutter sig demokratiske spilleregler.

Kapitlets analyser har vist, at der internt i partierne er udbredt opbakning til demokratiske procedurer såsom anvendelse af urafstemninger og medlemmernes aktive involvering i kandidatudvælgelsen. Der er også en klar sammenhæng mellem partiernes generelle politiske standpunkter (som artikuleres udadtil) og de principper, som medlemmerne mener bør være fremherskende indadtil.

De danske politiske partier er således ikke bare ens „funktionelle brikker i et mekanisk parlamentarisk system“, der kun adskiller sig ved at have forskellige positioner på diverse internationale og national- og lokalpolitiske dimensioner. Partierne er også organisationer, der indadtil er præget af stor forskellighed. Partierne repræsenterer således ikke blot et antal valgmuligheder ved folketings- og kommunalvalg; de repræsenterer også forskellige muligheder med hensyn til den interne organisation og kultur.

Partierne varierer således i måden, hvorpå de udfylder rollen som forbindelsesled mellem vælgerne og de folkevalgte og som fora for politisk deltagelse. Faktisk er der ingen af de forskellige forklaringsfaktorer, der forklarer mere af variationen i medlemmernes holdninger til partiernes interne styring end medlemmernes generelle politiske holdninger målt som partitilhørsforhold eller placering på venstre-højre-skalaen.

Medlemmernes uddannelse, aktivitetsniveau, alder og politiske kompetencefølelse betyder dog også noget for, hvordan medlemmerne mener, at partierne bør drives internt. Men ingen af disse forhold er så væsentlige som partitilhørsforholdet, der tydeligvis hænger sammen med holdninger både til mere snævre partiorganisatoriske spørgsmål og til offentlig politik i et bredere nationalt og internationalt perspektiv.

Selv om de danske partiers medlemmer generelt har en længere uddannelse end partiernes vælgere (se kapitel 2; Hansen, 2002a: 155), er det ikke først og fremmest medlemmernes uddannelsesniveau, der afgør deres syn på intern partideltagelse.

Hovedforklaringen er derimod nogle partispecifikke faktorer, som hænger sammen med holdninger til bredere politiske spørgsmål. Derfor er konklusionen, at det med hensyn til synet på internt partidemokrati og partikultur, i høj grad gør en forskel, hvad det er for et parti, man er medlem af.

PARTIERNE SOM HOLDNINGSFÆLLESSKABER?

HANS JØRGEN NIELSEN

Det er let at finde billeder af partiforeningerne som holdningsfællesskaber: Nogle af de vigtigste grunde til, at man melder sig ind i Socialdemokratiet, Venstre eller et af de øvrige partier, er – som det fremgik af kapitel 3 – at man grundlæggende sympatiserer med partiets generelle politik og konkrete standpunkter.

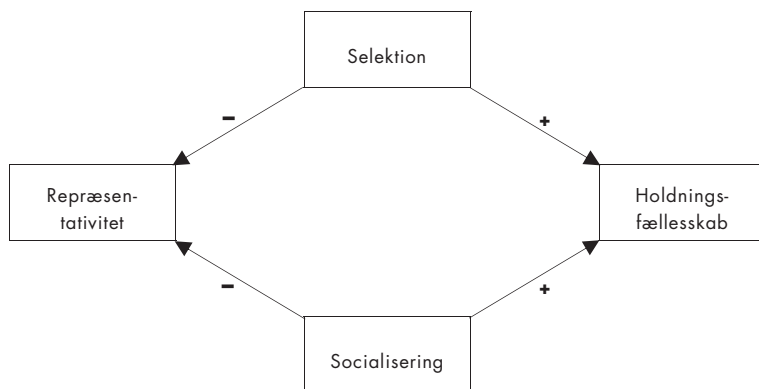
Herved foregår der en form for selektion af nogle af de vælgere, der politisk er blandt de mest overbeviste. Og nok kan man være uenige om en del, men gennem partiet og livet i partiet modtager de pågældende så i særlig grad partiets budskaber, som de i et eller andet omfang også lytter til. Derved etableres forudsætningen for en socialisering i retning af fælles synspunkter.

Billedet har dog en bagside, for i det omfang, selektionen og socialiseringen faktisk virker, bliver partimedlemmerne jo ikke bare et tværsnit af vælgerne i deres respektive partier, men de mest rendyrkede socialdemokrater, venstrefolk osv. Dermed kan det igen være problematisk for politikerne at tage det, de hører i partiforeningerne som repræsentativt for de socialdemokratiske osv. vælgere i bred almindelighed. Samtidig med at selektionen og socialiseringen kan styrke partiforeningernes karakter af holdningsfællesskaber, kan de samme mekanismer tænkes at svække partiernes repræsentativitet i forhold til vælgerne, således som det er vist i figur 6.1.

Der er imidlertid et grundlæggende problem: Er tesen om holdningsfællesskabet overhovedet rigtig? Der kan – som det også fremgik af kapitel 3 – være mange andre grunde end enighed med partiet til at blive/være medlem: At der er et godt socialt samvær, at man gerne vil i byrådet, at ens ægtefælle gerne vil have det, at det kan være svært at få sig meldt ud og så fremdeles. Tilsvarende kan der være variationer i, hvor meget man drøfter den politik, der føres, og det viste sig jo også i kapitel 4, at halvdelen af medlemmerne inden for en måned overhovedet ikke brugte tid – ikke engang fem minutter – på partiaktiviteter. Endelig er det ikke sikkert, at debatten, hvis den overhovedet findes, fører til større enighed. Det kan også gå stik modsat.

FIGUR 6.1.

Modsatrettede virkninger

Derfor er det nødvendigt at tage fat på selve udgangspunktet: I hvor høj grad mener medlemmerne af de enkelte partier egentlig det samme om politiske spørgsmål? Eller anderledes udtrykt: Hvor holdningsmæssigt homogene er medlemmerne i de enkelte partier? Holder billedet af partierne som fællesskaber, hvor man i store træk deler de samme opfattelser?

HOMOGENITETEN I PARTIERNE

Spørgsmålet er undersøgt ved at dele samtlige udspurgte op i grupper med omtrent samme holdninger til en række politiske spørgsmål og derefter se på, om socialdemokratiske partimedlemmer især kommer fra bestemte af disse holdningsgrupper, konservative partimedlemmer fra andre holdningsgrupper og så fremdeles. Hvis dette er tilfældet, kan man tale om betydelig homogenitet inden for de enkelte partier og anse partierne for holdningsfællesskaber, men helt modsat hvis de enkelte partiers medlemmer hører hjemme i alle mulige forskellige holdningsgrupper.

Udgangspunktet er et udvalg af spørgsmål fordelt på en række politiske emner, som dækker udenrigspolitik (synet på EU-politikken), forsvarsudgifterne, udgifterne til velfærdspolitikken (sundhedsvæsenet, folkepensionen og rimeligheden i tildelingen af sociale ydelser), ulandsbistanden og udgifterne til afhjælpning af miljøproblemer. Desuden blev der brugt en skala, hvor svarpersonerne blev bedt om at placere sig selv fra det mest venstreorienterede til det mest højreorienterede.

Antallet af svarmuligheder varierer fra spørgsmål til spørgsmål. Derfor er der foretaget en omkodning, så de alle går fra -100 over 0 til +100. Hvilke svar, der har fået hvilke værdier, fremgår af tabellerne nedenfor.

Selv om emnerne er forskellige, er det velkendt, at bestemte synspunkter på ét emne ofte går sammen med bestemte synspunkter på andre emner. Netop derfor bruger man betegnelserne „venstre“ og „højre“ som samlebetegnelser. Ved hjælp af en faktoranalyse (med såkaldt oblik rotation) blev der opstillet to indeks, der forklarer det meste af variationen i synspunkter, og disse to indeks blev efterfølgende begge delt ind i tre kategorier med lige mange personer i hver. De første resultater fremgår af tabel 6.1.

Placeringen på det første indeks (dimension 1) viser sig at have en meget stærk sammenhæng med medlemmernes placering af sig selv på venstre-højre-skalaen, med sympati for miljøudgifter og ulandsbistand, og modsat med skepsis over for forsvarsudgifter og med afvisning af påstande om misbrug af sociale udgifter. Dette indeks skiller tilsyneladende det, man normalt forstår ved venstreorienterede fra højreorienterede.

Det første indeks samler imidlertid ikke alt op. Indekset giver således nok udsving i indstilling til EU, men disse udsving er langt mindre end udsvingene ved de første emner. Og tilsvarende giver dette indeks også kun beskedne udsving i synet på sundhedsudgifter og i udgifter til folkepension.

Her kommer det andet indeks, knyttet til dimension 2, ind i billedet. Ved de første emner giver det andet indeks kun beskedne udsving mellem de tre grupper. Til gengæld er udsvingene på det andet indeks meget store med hensyn til holdning til EU, flere penge til sundhedsformål og flere penge til folkepension.

Ved begge dimensioner er udsvingene af en sådan karakter, at det er berettiget at tale om venstre-højre, som er et fællestræk mellem dimensionerne. Men mindst lige så vigtigt er forskellene mellem dimensionerne, og her viser en specialanalyse af meningsforskellene mellem de adspurgte ved de spørgsmål, der hører hjemme under den første dimension, at de i høj grad er knyttet til medlemmernes partimæssige placering, mens meningsforskellene ved de spørgsmål, der er knyttet til den anden dimension, i langt højere grad går på tværs af partierne.

Dette blev først undersøgt ved at se på, hvor stor en del af variansen i synspunkter på de enkelte spørgsmål partitilhørsforholdet forklarer. Ved spørgsmålene på dimension 1 (venstre-højre, miljø, ulandsbistand, penge til forsvar og social ødselhed) gav det såkaldte eta-mål værdier mellem 0,47 og 0,65,

TABEL 6.1.

Holdningsprofiler for de to dimensioner. Point i de enkelte celler

	DIMENSION 1				DIMENSION 2				ALLE, VEJET
	Venstre: Første tredje- del	Midte: Anden tredje- del	Højre: Tredje tredje- del	Ud- sving	Venstre: Første tredje- del	Midte: Anden tredje- del	Højre: Tredje tredje- del	Ud- sving	
Selvplacering (venstre: -100, højre: +100)	-42	3	44	86	-2	13	24	26	14
Flere penge til miljø (ja: +100, nej: -100)	71	16	-44	115	9	2	-15	24	-3
Flere penge til ulandsbistand (ja: +100, nej: -100)	40	-20	-74	114	-53	-36	-24	29	-35
Flere penge til forsvaret (ja: +100, nej: -100)	-72	-32	17	89	-36	-17	-3	33	-16
Social ødselhed (enig: +100, uenig: -100)	-33	27	62	95	31	29	39	8	33
Støtte til EU (for integration: +100, ud af EU: -100)	5	16	26	21	-28	5	49	77	19
Flere penge til sundhed (ja: +100, nej: -100)	78	65	49	29	99	80	19	80	60
Flere penge til folkepension (ja: +100, nej: -100)	38	39	38	0	99	41	-0	99	38

når respondenternes partitilhør blev brugt som forklaringsvariabel, mens eta-værdierne ved de tre sidste spørgsmål (holdning til EU, til sundhedsudgifter og udgifter til folkepension) var nede på 0,24-0,27. Der er stadig meningsforskelle ved de tre sidste spørgsmål, men meningsforskellene går i meget højere grad på tværs af partilinjer.

Eta-målet kræver ikke, at partiernes medlemmer kommer ind i en bestemt rækkefølge. Det spiller således ingen rolle, om SF's og Dansk Folkepartis medlemmer eventuelt ligner hinanden. Afgørende er alene, om holdninger er forskellige mellem partierne. Men der blev også set på, om forskellene mellem partierne eventuelt fulgte en konventionel venstre-højre rangordning af partierne. Enhedslistens medlemmer fik i denne anden test værdien 1 på partivariablen, SF-medlemmer værdien 2 og så fremdeles, til man endte med værdien 9 til Dansk Folkepartis medlemmer.

Her viste der sig klare sammenhænge mellem disse værdier og respondenternes standpunkter til spørgsmålene under dimension 1. Korrelationerne lå mellem 0,39 og 0,64. Helt anderledes ved spørgsmålene under dimension 2. Specielt havde spørgsmålene om EU og om folkepensionens størrelse ikke ret meget at gøre med, om de pågældende tilhørte et parti, der var placeret til venstre eller til højre: Korrelationerne var kun på 0,09 og 0,11. Kun ved spørgsmålet om sundhedsudgifterne sneg korrelationen sig op på 0,22. Det er naturligvis lidt mere, men ikke imponerende i forhold til styrken i sammenhængene ved dimension 1.

Dette giver for medlemmernes vedkommende en vigtig indkredsning af forbindelsen mellem partitilhør og politiske holdninger:

- 1) Der er ved en række spørgsmål holdningsforskelle mellem forskellige politiske partiers medlemmer (her: dimension 1 spørgsmålene)
- 2) Disse holdningsforskelle har en klar sammenhæng med den konventionelle venstre-højre rangordning af partierne.
- 3) Men der er også holdningsspørgsmål, hvor uenigheden i langt mindre grad følger partiskillelinjer (her dimension 2 spørgsmålene). „Parti“ siger meget om de politiske uenigheder, men ikke alt og til tider endda temmelig lidt.

Forskellen mellem de to dimensioner er forståelig i lys af den politiske udvikling. EU-skepsis er ikke længere blot noget for venstreorienterede, men findes også hos borgerlige vælgere, ligesom der er bred enighed om, at ventelisterne skal ned, og at der skal gøres mere for de gamle.

I tiden efter folketingsvalget i 1998 satsede Venstre da også kraftigt på at vinde troværdighed på netop de to sidste områder, og ifølge såvel opinionsmålinger som valgundersøgelsen (resultater endnu ikke offentliggjort) lykkedes det faktisk i stor udstrækning at erobre denne traditionelt socialdemokratiske dagsorden.

Tilbage står navngivningen af de to dimensioner. Af nærliggende grunde vil dimension 1 blive kaldt „partimæssig venstre-højre“. Navngivningen af dimension 2 er mindre indlysende, men som modsætning til dimension 1 vil etiketten „uafhængig venstre-højre“ blive brugt.

PARTIERNE SOM HOLDNINGSFÆLLESSKABER

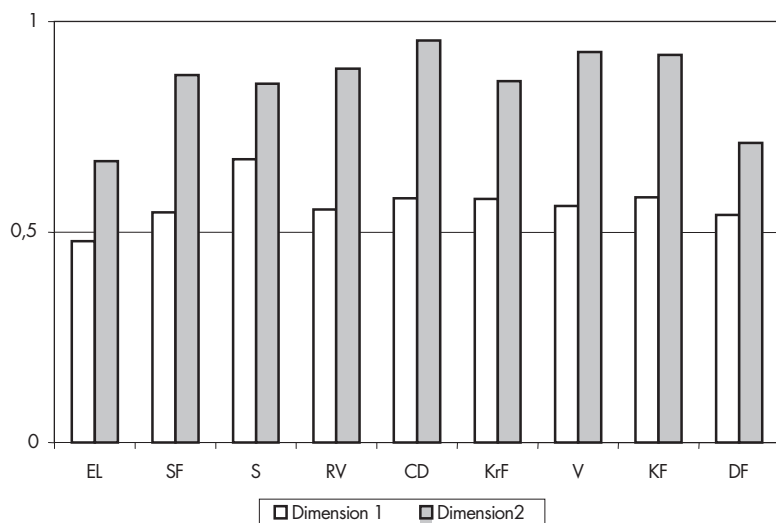
Figur 6.2 giver en første indkredsning af partierne som holdningsfællesskaber. Spredningen i synspunkter er her målt ved hjælp af den såkaldte standardafvigelse. For den samlede population er standardafvigelsen pr. definition 1,00, men for de enkelte partier er den langt lavere, ved „partimæssig venstre-højre“ (dimension 1) ca. 0,5. Det betyder, at medlemmerne i de enkelte partier i stor udstrækning samler sig om bestemte synspunkter. Ved „uafhængig venstre-højre“ (dimension 2) er standardafvigelserne i de enkelte partier derimod langt højere, som det fremgår af figuren, for syv af partiernes vedkommende endda over 0,75. Synspunkterne omkring EU, hospitaler og de ældre er altså væsentligt mere forskellige inden for de enkelte partier, end tilfældet er for de øvrige politikområder. Det betyder, at synspunkterne i større udstrækning også må gå på tværs af partigrænserne.

Tabel 6.2 går et skridt videre ved at give en indkredsning af undergrupper inden for partierne. De enkelte partiers medlemmer er fordelt på de to dimensioner på en sådan måde, at de ni tal for hvert af partierne summerer til 100 pct. Endvidere er de største undergrupper markeret – startende med de største – indtil man tilsammen har fået samlet mindst to tredjedele af partiets medlemmer. På den måde fås et billede af, hvor den holdningsmæssige tyngde i partiernes medlemsskare ligger.

Igen ses en klar forskel mellem de to dimensioner. På den „partimæssig venstre-højre“-dimension (altså den første dimension) samler de enkelte partiers vælgere sig i betydelig grad ét sted på skalaen, og hvis man bruger kriteriet med to tredjedele, ses det for eksempel, at hele 96 pct. af Enhedslistens medlemmer og 86 procent af SF-medlemmerne ligger til venstre på „partimæssig venstre-højre“ (dimension 1). Derefter kommer en noget større spredning hos Socialdemokratiet og de tre små midterpartier. Hos

FIGUR 6.2.

Standardafvigelser på de to dimensioner. Uvejede tal

Venstre, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti kommer man igen op over de to tredjedele, idet henholdsvis 69 pct., 76 pct. og 78 pct. ligger til højre.

En tilsvarende koncentration finder man ikke ved „uafhængigt venstre-højre“ (den anden dimension). 78 pct. af Enhedslistens medlemmer ligger til venstre, men ellers er tallene for placering til venstre, i midten eller til højre alle steder lavere end to tredjedele af medlemmerne. Således viser det sig igen, at skillelinjerne med hensyn til EU, sundhed og de ældre dels ligger forskelligt i partierne, dels i langt mindre grad følger partiskillelinjerne.

Ser man på placeringen af de største klynger – de enkeltkombinationer af positioner på de to dimensioner, der tilsammen svarer til mindst to tredjedele af medlemmerne (de med fed skrift fremhævede tal) – får man trods den større spredning på „uafhængigt venstre-højre“ alligevel et billede, der i alt væsentligt er ganske klart. Hos Enhedslisten ligger hele den store gruppe af medlemmer allerøverst til venstre (dvs. de er venstreorienterede på begge dimensioner). Efterhånden som man bevæger sig ind mod partispektrets midte, bliver medlemmerne gradvist mere midtsøgende eller højreorienterede, indtil man hos Venstre og Det Konservative Folkeparti finder de største tal i det modsatte hjørne. Hos Dansk Folkeparti ligger medlemmerne klart til højre på „partimæssigt venstre-højre“, hvad der ikke rigtigt rimer med en

TABEL 6.2.

Placeringen af partimedlemmerne på de to dimensioner. Totalprocenter for hvert parti

	DIMENSION 1			
DIMENSION 2	Venstre	Midte	Højre	I alt
ENHEDSLISTEN				
Venstre	76	2	0	78
Midte	16	2	0	18
Højre	4	0	0	4
I alt	96	4	0	100
SF				
Venstre	38	5	1	44
Midte	32	5	1	38
Højre	16	2	0	18
I alt	86	12	2	100
SOCIALDEMOKRATIET				
Venstre	8	18	8	34
Midte	16	20	5	41
Højre	11	11	3	25
I alt	35	49	16	100
DET RADIKALE VENSTRE				
Venstre	4	6	2	12
Midte	15	18	2	35
Højre	27	24	2	53
I alt	46	48	6	100
CD				
Venstre	3	11	8	21
Midte	3	21	10	34
Højre	3	26	16	45
I alt	9	57	44	100

fremstilling af partiet som et centrumsparti. I stedet er det EU, folkepension og hospitaler, der giver en anden placering, for på „uafhængigt venstre-højre“-dimensionen (dimension 2) er partiet åbenbart klart venstredrejet, med hele 50 pct. i venstre-kategorien.

	DIMENSION 1			
DIMENSION 2	Venstre	Midte	Højre	I alt
KRISTELIGT FOLKEPARTI				
Venstre	2	9	4	15
Midte	5	26	8	39
Højre	9	27	10	46
I alt	16	62	22	100
VENSTRE				
Venstre	1	3	10	14
Midte	1	12	24	37
Højre	1	13	35	49
I alt	3	28	69	100
KONSERVATIVE FOLKEPARTI				
Venstre	0	3	13	16
Midte	0	8	26	34
Højre	1	12	37	50
I alt	1	23	76	100
DANSK FOLKEPARTI				
Venstre	1	14	50	65
Midte	0	6	20	26
Højre	0	1	8	9
I alt	1	21	78	100

I hvert tilfælde for partimedlemmernes vedkommende er det alt for tidligt at erklære sondringen mellem venstre og højre for død, og meget taler tilsyneladende også for, at der stadig er et betydeligt holdningsfællesskab i de enkelte partier. Medlemmer i de enkelte partier placerer sig altså i betydeligt omfang i nærheden af hinanden på det politiske landkort.

Men det er netop i nærheden af hinanden, og ikke helt nøjagtigt samme sted, de placerer sig, for i næsten alle tilfælde må man tage flere af cellerne i tabellen i betragtning for at komme op på to tredjedele af medlemmerne. Det tyder på, at der også kan være fløje inden for partierne. Klumper medlemmerne i et parti sig for eksempel sammen lige på grænsen mellem venstre og midten, giver det let en opsplitning på flere celler, og naturligvis ikke mindst, hvis det er

FIGUR 6.3.
Opdelingen i klynger

		DIMENSION 1		
		Venstre	Midte	Højre
DIMENSION 2				
Venstre	Klynge 1	Klynge 4	Klynge 7	
Midte	Klynge 2	Klynge 5	Klynge 8	
Højre	Klynge 3	Klynge 6	Klynge 9	

tilfældet på begge dimensioner. I et sådant tilfælde giver denne metode desværre et lidt fordrejet billede, for medlemmerne er jo faktisk ret homogene.

Her er der så kun den udvej at se nærmere efter i detaljen. Af pladsgrunde vil det kun ske for de to største partier, Socialdemokratiet og Venstre, og for at gøre henvisningerne nemmere, vil de enkelte celler blive omtalt som klynger og nummereret på den måde, der fremgår af figur 6.3

For begge partiers vedkommende ses kun på de største klynger, som altså tilsammen samler mindst to tredjedele af alle medlemmerne i partierne.

FLØJE I SOCIALDEMOKRATIET

I Socialdemokratiet er der al mulig grund til at tage opdelingen i klynger alvorligt, for den fanger meget mere end blot små gradsforskelle på grænserne mellem „venstre“ og „midten“ eller mellem „midten“ og „højre“. De fem klynger, vi ser på i det følgende, omfatter tilsammen 75 pct. af partiets medlemmer.

Den første sammenligning er af klynge 2 og klynge 3. Socialt er der væsentlige fællestræk mellem de to klynger, i hvert fald sammenlignet med de andre klynger i denne tabel. Her har man de veluddannede socialdemokrater, med klynge 3 helt i top (ikke mindre end 57 pct. er studenter eller tilsvarende), her har man de højere funktionærer, og her har man meget få arbejdere og lavere funktionærer. Det er Socialdemokratiets middelklasse-medlemmer. De to klyngers medlemmer er også i gennemsnit en anelse yngre end medlemmerne af de tre andre socialdemokratiske klynger.

Både klynge 2 og 3 er venstreorienterede på „partimæssigt venstre-højre“ (den første dimension). De placerer sig begge til venstre, går ind for penge til miljø og ulandsbistand, og er imod at bruge mere på forsvaret. Og begge klynger afviser, at der sker misbrug af sociale ydelser.

TABEL 6.3.

Klynger blandt de socialdemokratiske medlemmer

	KLYNGE 2	KLYNGE 3	KLYNGE 4	KLYNGE 5	KLYNGE 6
Andel af alle partiets medlemmer	16	11	18	19	11
DIMENSION 1	VENSTRE	VENSTRE	MIDTE	MIDTE	MIDTE
DIMENSION 2	MIDTE	HØJRE	VENSTRE	MIDTE	HØJRE
DIMENSION 1 SPØRGSMÅL					
Generel højreplacering	-37	-29	-19	-12	-7
Flere penge til miljø	70	61	22	14	3
Flere penge til ulandsbistand	26	55	-48	-29	-14
Flere penge til forsvaret	-69	-58	-50	-38	-26
Social ødselhed	-35	-25	28	-3	8
DIMENSION 2 SPØRGSMÅL					
Støtte til EU	-1	56	-23	10	56
Flere penge til sundhed	91	51	97	87	24
Flere penge til folkepension	26	-0	100	31	0
SOCIAL/DEMOGRAFISK PROFIL					
Grundskole (højest 8 år)	20	12	52	37	43
Student og tilsvarende	40	57	11	25	36
Fødselsår (gennemsnit)	1946	1949	1940	1943	1945
Selvstændig	2	4	4	3	7
Højere funktionær	29	43	11	19	18
Lavere funktionær	22	15	10	9	18
Arbejder	12	5	14	21	18
Under uddannelse	4	5	0	2	3
Folkepensionist	21	15	41	32	29
Andet	10	13	20	14	7
Pct. erhvervsaktive	65	68	38	52	61
Pct. "kernegrupper" blandt erhvervsaktive	52	30	64	57	59

Til gengæld er de bestemt ikke enige om de andre spørgsmål. Klynge 2 er lunke, medens klynge 3 er varme tilhængere af EU. Og ligeledes skiller synet på de klassiske velfærdsudgifter, idet klynge 2 går langt stærkere ind for at bruge mere på sundhed og folkepension end klynge 3.

Ved klynge 4 og 5 har man ikke længere at gøre med den veluddannede middelklasse. Langt færre har studentereksamen, og kun få er højere funktionærer. Til gengæld er der mange flere folkepensionister og flere arbejdere – især når man kun ser på de erhvervsaktive. Her har vi virkelig at gøre med det, der traditionelt er blevet opfattet som socialdemokratiske kernegrupper.

I klynge 4 og 5 er venstreorienteringen i langt højere grad knyttet til de klassiske velfærdsudgifter, for tilslutningen til at bruge penge på sundhed er jo nærmest overvældende. Begge klynger går også i højere grad end klynge 2 og 3 ind for at bruge mere på folkepension – de er også i gennemsnit lidt ældre, men med en betragtelig gradsforskel. I klynge 4 med de mange folkepensionister går simpelthen alle ind for at bruge mere på dette område, medens det trods alt er færre i klynge 5.

Til gengæld er klynge 4 og 5 meget mere forbeholdne end klynge 2 og 3 over for at bruge mere til miljø, og man går direkte imod ulandsbistanden. Hertil kommer, at der også er flere i disse grupper, der mener, at der faktisk sker misbrug af sociale ydelser.

Samlet peger synspunkterne hos de to klynger mod en mere restriktiv opfattelse af, hvad der er velfærdsstatens opgaver: Det er de klassiske, velfærdsydelser, der er i centrum, ikke de nyere ideer som miljø og ulandsbistand.

Endelig er der klynge 6, hvor man vel nok kan tillade sig en stilfærdig undren over, at de pågældende overhovedet er socialdemokrater. Medlemmerne i denne klynge placerer sig omtrent midt på venstre-højre skalaen, er omtrent neutrale i syn på miljø, ulandsbistand og socialt misbrug, og nok går de imod flere penge til forsvaret, men dog mindre stærkt end andre. Endelig er de kun i begrænset omfang tilhængere af flere penge til sundhed, og med hensyn til mere til folkepensionen er gruppen helt neutral, idet der er lige så mange for som imod. Manglen på markante synspunkter er udtalt, om end der er en enkelt undtagelse: De går stærkt ind for EU.

I det samlede billede er det mest markante utvivlsomt forskellen mellem de veluddannede (klynge 2 og 3) og de mere traditionelle socialdemokratiske kernegrupper (klynge 4 og 5), hvor vi ser en langt mere positiv indstilling over for nyere statsudgifter som miljø og ulandsbistand hos de første og en stærkere fokusering på de klassiske velfærdsstatsudgifter hos de sidste.

FLØJE I VENSTRE

Hos Venstre er opdelingen mere enkel, og allerede ved at se på tre klynger – og ikke fem som ved Socialdemokratiet – kommer man op på 74 pct. af

TABEL 6.4.

Klynger blandt Venstres medlemmer

	KLYNGE 6	KLYNGE 8	KLYNGE 9
Andel af alle partiets medlemmer	13	25	36
DIMENSION 1	MIDTE	HØJRE	HØJRE
DIMENSION 2	HØJRE	MIDTE	HØJRE
DIMENSION 1 SPØRGSMÅL			
Generel højreplacering	18	44	45
Flere penge til miljø	13	-47	-54
Flere penge til ulandsbistand	-7	-80	-57
Flere penge til forsvar	-14	22	18
Social ødselhed	36	55	61
DIMENSION 2 SPØRGSMÅL			
Støtte til EU	37	7	53
Flere penge til sundhed	23	71	5
Flere penge til folkepension	1	47	1
SOCIAL/DEMOGRAFISK PROFIL			
Grundskole (højest 8 år)	28	45	30
Student og tilsvarende	44	22	42
Fødselsår (gennemsnit)	1949	1944	1949
Selvstændig	30	34	35
Højere funktionær	21	16	25
Lavere funktionær	17	6	8
Arbejder	5	10	3
Under uddannelse	5	1	5
Folkepensionist	16	28	17
Andet	6	5	7
Pct. erhvervsaktive	74	65	71

partiets medlemmer. Der er to veluddannede klynger, 6 og 9, og medlemmerne, der placerer sig her, er i begge tilfælde forbeholdne over for de klassiske velfærdsudgifter som sundhed og folkepension. De går også begge klart ind for EU. Klynge 9 er også imod at bruge mere til miljøudgifter og ulandsbistand og er stærkt tilbøjelige til se social ødselhed. Samlet er klyngen nyli-

beral i alle henseender. Klynge 6 kommer derimod for en samlet betragtning langt nærmere midten. Her er man nærmest lunken over for miljøudgifter og ulandsbistand, man vil spare på forsvaret, og man er kun i mindre grad tilbøjelig til at se misbrug af de sociale ydelser.

Tilbage står klynge 8. Socialt har medlemmerne her en kortere uddannelse, de er gennemgående lidt ældre, og derfor er der også flere folkepensionister. I mange henseender (nemlig i relation til spørgsmålene, der knytter sig til „partimæssigt venstre-højre“) er de også lige så langt til højre som klynge 9. Men der er én klar forskel: De går klart og stærkt ind for de klassiske velfærdsstatsudgifter, medens de derimod langt fra er så begejstrede for EU som medlemmerne i de to andre klynger i tabel 6.4.

Fælles for både Socialdemokratiet og Venstre er, at spredningen på de forskellige undergrupper og klynger ikke alene dækker over mindre gradsforskelle, men giver klart forskellige profiler. Fælles for begge partier er også, at det først og fremmest er i relation til „uafhængigt venstre-højre“, at disse interne holdningsforskelle findes. Og hertil kommer som en tredje ensartet konstatering, at det i begge partierne er de lidt ældre og de lidt dårligere uddannede grupper, der dels går ind for de klassiske velfærdsstatsudgifter, dels er mest tøvende over for EU-medlemskabet.

HVOR REPRÆSENTATIVE ER MEDLEMMERNE FOR VÆLGERNE?

De politiske partier er altså langt fra internt homogene, hverken i henseende til social struktur eller i henseende til medlemmernes holdning til en række centrale og klassiske politiske spørgsmål. Deraf følger naturligvis, at hvis politikerne bruger medlemmerne af deres parti som hjælp til at lodde stemningen, kan meget afhænge af, hvem i partiet det er, de lytter til.

Der er imidlertid også andre risici. Vælgerforeningerne er den traditionelle kontaktkanal mellem vælgere og politikere, og den klassiske antagelse er, at politikerne kan få et godt indblik i, hvad der rører sig blandt vælgerne, hvis de taler med og lytter til medlemmerne. I gamle dage, dvs. før de nu så udbredte opinionsundersøgelser, var der stort set heller ikke andre muligheder, samtidig med at brug af medlemskanalen også havde en vis mulighed for bredt at indfange vælgeropfattelser. For et halvt århundrede siden var en fjerdedel af vælgerne partimedlemmer, og der var derfor en fair chance for, at vælgerne kunne videregive ikke blot, hvad de selv mente, men også et indtryk af, hvad der rørte sig hos de resterende tre fjerdedele.

I dag ser billedet helt anderledes ud. Medlemskanalen har fået stærk konkurrence fra opinionsundersøgelserne, og politikerne har dermed fået et alternativ: I stedet for at lytte til medlemmerne, kan de i dag læse undersøgelser fra Gallup, Sonar, Jysk Analyseinstitut, GFK, PLS-Rambøll, Vilstrup, Megafon, IFK, Catinét etc. og derigennem mere direkte få et indblik i vælgerstemningerne. Det danske politiske system er fortsat partibaseret, men det er ikke dermed givet – i hvert fald ikke på samme måde som tidligere – at partimedlemmerne og vælgerforeningerne er et vigtigt forbindelsesled mellem Folketinget og vælgerne.

Samtidig har medlemskanalen i sig selv mistet meget af sin umiddelbare troværdighed som formidler af strømninger i vælgerbefolkningen. Når kun hver tyvende og ikke hver fjerde vælger er medlem af et politisk parti, er der al mulig risiko for, at det lille mindretal som er medlemmer af et parti hverken er repræsentative for holdningerne hos vælgerkorpset som helhed eller i stand til at indfange, hvad der rører sig hos de øvrige nitten tyvendedele af vælgerne.

Argumentet kan føres et skridt videre. Det kan jo nemlig være – som en række undersøgelser har peget i retning af – at partimedlemmerne ikke er helt repræsentative for vælgerne, men faktisk har et markant islæt af vælgere, der vil have den politisk rene vare. Ifølge denne opfattelse er medlemmerne af SF altså ikke blot et tilfældigt udsnit af SF's vælgere, men de består især af SF-vælgere med en speciel interesse i socialistisk tankegods. Tilsvarende skulle Venstre-medlemmerne ikke blot bestå af et almindeligt tværsnit af Venstre-vælgere, men især af den del af Venstres vælgerkorps, der er stærkest præget af opfattelser med udgangspunkt i en klart liberal ideologi.

Hvis denne mistanke er berettiget, er problemet ikke kun, at andre metoder – som for eksempel opinionsundersøgelser – kan give et mere pålideligt billede af vælgerstemningerne end det, man får via kontakt med partimedlemmerne – selv om det sommetider kan være noget for meget til den ene side, sommetider noget for meget til den anden og indimellem enkelte pletskud. Mere alvorligt er det, at politikerne og andre med dem risikerer systematisk at blive fejlinformeret – vildledt, om man vil – hvis der lægges for megen vægt på partimedlemmernes synspunkter. Man vil få et billede af stærkere meningsforskelle, end der egentlig er basis for i vælgerskaren. Der er derfor al mulig grund til at se nærmere på mistanken om, at de forskellige partiers medlemmer er mere uenige end partiernes vælgere.

Det er ikke helt nemt at specificere præcist, hvilke forventninger man kan have til, hvor repræsentative medlemmerne er for vælgerne. Indledningsvist

blev der i dette kapitel peget på, at der kan ske en selektion af medlemmerne blandt dem, der klarest går ind for partiets synspunkter og derefter en socialisering af medlemmerne i retning af partiets synspunkter. I de fleste tilfælde vil det formentlig betyde, at medlemmerne bliver mere rendyrkede SF'ere, socialdemokrater, Venstrefolk osv., og at politikerne hos medlemmerne møder synspunkter, der ligger nærmere deres egne opfattelser, end tilfældet er hos deres vælgere i mere bred almindelighed.

Samtidig er det en almen antagelse, at vælgerne i langt mindre grad end den politiske elite har klare og sammenhængende meninger om politiske spørgsmål – hvis de overhovedet har en mening – således som Converse (1964) viste i en nu klassisk artikel. I ét spørgsmål kan de være til venstre, i det næste til højre og så fremdeles. Tesen har imidlertid et amerikansk udgangspunkt, hvad der er blevet set som en begrænsning: I Europa med de mere ideologiske partier kunne forholdet derfor være anderledes.

Granberg og Holmberg (1988) viser da også i en sammenlignende undersøgelse stærkere sammenhæng i de politiske holdninger hos svenske vælgere end hos amerikanske. Dette mønster viser sig dog primært ved en serie venstre-højre-spørgsmål, der har spillet en stor rolle i svensk politik, medens billedet er mindre entydigt ved andre spørgsmål. Samtidig viser Granberg og Holmberg også, at jo stærkere vælgerne er knyttet til partierne, målt ved partiidentifikation, partimedlemskab, politisk interesse etc., jo stærkere er korrelationerne mellem forskellige politiske opfattelser inden for samme område.

Tilknytning til de politiske partier, herunder ikke mindst i form af partimedlemskab, vil formentlig mindske tilfældigheden og variationen i opfattelserne, og også af denne grund give klarere forskelle mellem partimedlemmer fra de forskellige partier end mellem de pågældende partiers vælgere.

Så langt adskiller forventninger sig altså ikke fra det, man også kan forvente på mange andre områder: Uanset om det drejer sig om religion, kunst eller havedyrkning har de stærkt involverede normalt mere afklarede opfattelser end andre.

Hertil kommer imidlertid betragtninger, der mere direkte knytter an til den politiske konkurrence. May (1973) ser således partimedlemmerne som ideologisk motiverede, jf. også de indledende betragtninger om selektion og socialisering af partimedlemmer, men han peger også på et yderligere motiv hos den politiske elite: De vil gerne vinde valg og modererer derfor deres synspunkter, så de formodes at passe bedre til mere moderate vælgere.

Dermed har vi to modsatrettede faktorer, nemlig tendensen til at lægge vægt på ideologi og tendensen til moderation, hvor den første især skulle findes hos medlemmerne og den anden tendens især hos den politiske top.

Partimedlemsundersøgelsen har kun i beskedent omfang fat i den politiske elite: Selv de meget aktive medlemmer befinder sig hovedsageligt på de laveste niveauer i hierarkierne, og derfor kunne tendensen til moderation ud fra en umiddelbar betragtning formodes at være irrelevant, selv om den ikke helt kan afskrives. Der er forskelle på politiske partier, og for nogle spiller de politiske synspunkter en helt afgørende rolle, mens andre er stærkt optaget af at vinde magtpositioner. Derfor forventer vi, at tendensen til moderation vil være svag, selv på toppen, i den første gruppe af partier, medens den i den anden type kan brede sig langt ned i partihierarkiet.

Dermed er det svært at opstille præcise forventninger til, hvorledes mønsteret vil være, selv om det ikke er helt umuligt. I en undersøgelse af politiske holdninger i norske partier skelnede Narud og Skare (1999) mellem stortingsmedlemmer, delegater til opstillingsmøder og almindelige vælgere. I den pågældende undersøgelse var der en overvejende tendens til, at partiernes delegater til opstillingsmøder lå længere fra hinanden end partiernes vælgere. Forhåndsformodningen er derfor, at man også i danske partier vil finde klarere forskelle hos medlemmerne end hos vælgerne.

P R A K T I S K A N G R E B S V I N K E L

Undersøgelsen af, hvor repræsentative medlemmerne er for vælgerne, vil blive gennemført ved at sammenligne vælgernes opfattelse med partimedlemmernes på en række områder, hvor der er stillet ens spørgsmål til de to grupper. For vælgernes vedkommende vil udgangspunktet være spørgsmål, Lise Togeby gennem 2000 og i første kvartal af 2001 har stillet som led i Magtudredningens arbejde, medens det for medlemmernes vedkommende er den spørgeskemaundersøgelse blandt partimedlemmerne, der i øvrigt er grundlaget for denne bog.

Samtidigt deles partimedlemmerne på samme måde som i kapitel 4 op efter deres aktivitetsniveau. De passive medlemmer er dem, der i den sidste måned slet ikke har brugt tid på partiaktivitet (altså 0 timer), de lidt aktive er dem, der har brugt fra en til fem timer, og de aktive er dem, der har brugt mere end fem timer. Da halvdelen af medlemmerne ud fra denne opdeling er helt passive, er der også grænser for, hvor store forskelle man på forhånd

skal vente at finde mellem vælgerne og medlemmerne, hvis de enkelte partiers medlemmer ses som én samlet kategori.

De forskellige holdningsspørgsmål varierer i deres form. Sommetider er der brugt skalaer fra 0 til 10, i andre tilfælde fra 1 til 5 og i et enkelt tilfælde (EU) et spørgsmål med fire gradvise svarkategorier fra 1 til 4. For at lette sammenligningen er svarene som nævnt ovenfor blevet kodet om, så de nu går fra -100 over 0 til +100 med lige stor afstand mellem hver svarkategori.

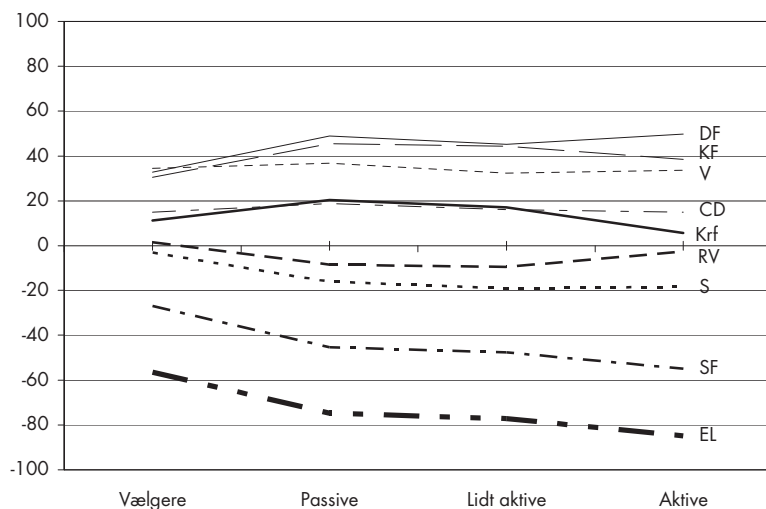
Endelig vil der blive skelnet mellem spørgsmål knyttet til „partimæssigt venstre-højre“ (dimension 1) og spørgsmål knyttet til „afhængigt venstre-højre“ (dimension 2), for der viser sig en markant forskel: Ved de første spørgsmål er der en klarere tendens til større forskelle hos medlemmerne end ved de sidste spørgsmål.

SPØRGSMÅL KNYTTET TIL „PARTIMÆSSIGT VENSTRE-HØJRE“ (DIMENSION 1)

„Venstre-højre“ bruges ofte som samlebetegnelse for en række politiske forskelle, der omfatter emner som skattepolitik, velfærdspolitik, indstilling til NATO etc., og denne sammensatte karakter er både sondringens svaghed og styrke. Det kan på den ene side være åbent, hvad der mere præcist ligger i at være til venstre eller til højre, men på den anden side får man med stor

FIGUR 6.4.

Selvplacering. -100 = venstre; +100 = højre

sandsynlighed fat i en bredere referenceramme, end hvis man kun ser på de forskellige enkeltopfattelser.

Denne tolkning styrkes af figur 6.4. De adspurgte blev bedt om at placere sig selv på en skala fra 0 (venstre) til 10 (højre), og denne skala er – som nævnt ovenfor – blevet kodet om til en skala fra -100 til +100. Figur 6.4 viser, at partiernes vælgere og medlemmer placerer sig helt, som man skulle forvente ud fra det generelle billede af dansk politik. Det kan ikke være en tilfældighed.

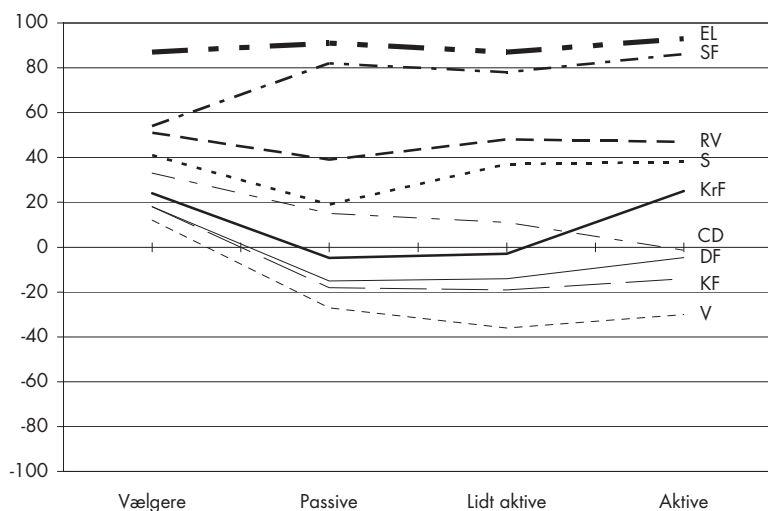
Samtidig viser resultaterne, at medlemmerne ikke er helt repræsentative for vælgerne. Hos de to venstrefløjspartier placerer partimedlemmer sig klart længere til venstre end vælgerne, og samme tendens gør sig – om end i mindre omfang – gældende for Socialdemokratiets vedkommende. For de øvrige partier er der ikke den store forskel mellem vælgere og medlemmer, bortset fra Dansk Folkeparti, hvor medlemmerne ser sig selv som mere højreorienterede end vælgerne. Det er altså især yderpartiernes medlemmer, der giver sig selv en mere markant og yderlig placering, end vælgerne gør. Det giver en delvis bekræftelse af forventningen om større forskelle mellem medlemmerne end mellem vælgerne, men forventningen er netop kun delvis, for den ses kun i en begrænset del af partisystemet.

Endelig er det værd at bemærke, at den store forskel ses for de enkelte partier mellem vælgerne og medlemmerne under ét, mens det generelt ikke betyder noget, om medlemmerne er passive eller mere eller mindre aktive (bortset fra de tre yderpartier, hvor de aktive er mest til henholdsvis venstre og højre). Det giver anledning til en vis skepsis med hensyn til, om det faktisk er rigtigt, at livet i partiforeningerne egentlig socialiserer medlemmerne i forskellige retninger. Hvis det var tilfældet, skulle forskellene naturligvis være mest udtalt hos de medlemmer, der deltager mest aktivt i partilivet. Det forekommer derfor mere nærliggende primært at tolke de forskelle, der ses i figur 6.4, som et udslag af den grundlæggende selektion, som skyldes, at forskellige partier tiltrækker medlemmer med forskellige orienteringer.

Figur 6.5 viser, hvorledes tendensen til polarisering er tydelig for miljøudgifternes vedkommende. Medlemmerne spreder sig i langt højere grad end vælgerne, men igen ser det ud til at være ret underordnet, om medlemmerne er passive eller aktive. Og igen er det ikke i alle partier, at medlemmerne placerer sig mere ekstremt – i den ene eller anden retning – end vælgerne. For Enhedslistens, Det Radikale Venstres og Socialdemokratiets vedkommende er der ingen rigtig forskel, mens der er sving frem og tilbage hos Kristeligt Folkeparti.

FIGUR 6.5.

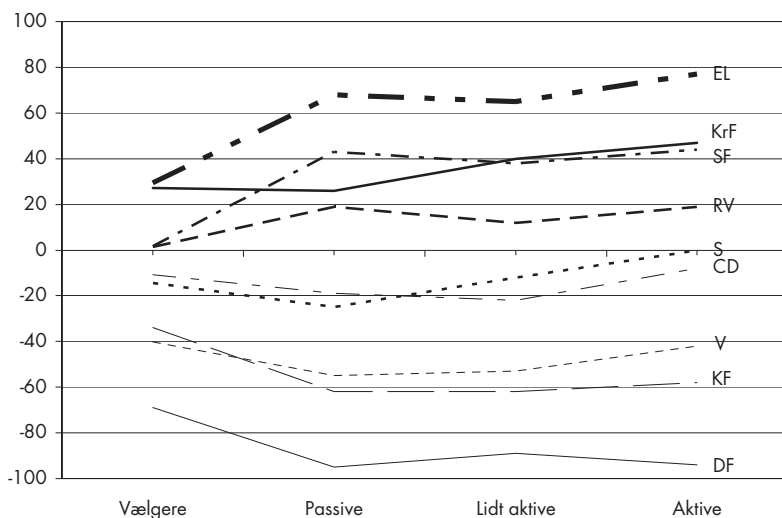
Penge til Miljø. -100 = færre penge; +100 = flere penge

Med hensyn til udgifterne til ulandshjælp er der igen større spredning i synspunkterne mellem medlemmerne end mellem vælgerne, og igen er der i flere af partierne ingen rigtig forskel mellem de forskellige typer af medlemmer. Og igen er det bestemte partier, der især viser en vis polarisering,

FIGUR 6.6.

Penge til ulandshjælp. -100 = for mange; +100 = for få

nemlig på venstre fløj Enhedslisten, SF og Socialdemokratiet (medlemmerne er mere positive end vælgerne) og på højre fløj Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti (medlemmerne er mere negative end vælgerne). Hos de resterende fire partier er forskellene mindre.

Forsvarsudgifterne giver et mere klart billede end de tidligere spørgsmål. I stort set alle partier er meningerne stærkere polariserede hos medlemmerne end hos vælgerne, hvorimod polariseringen ikke er nævneværdigt større hos de mere aktive medlemmer, end den er hos de lidt aktive og hos de passive.

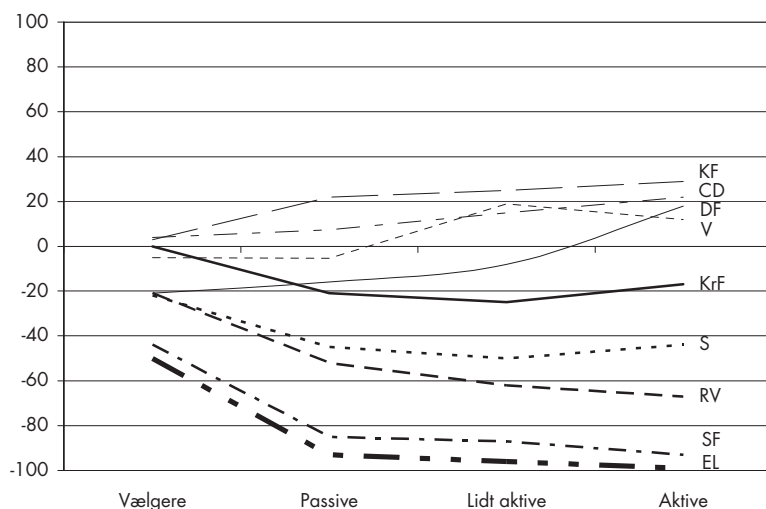
Samlet står man ved disse udgiftsområder med delvise bekræftelser, men netop kun med delvise bekræftelser.

Ved spørgsmålet om misbrug af sociale ydelser er der et rimeligt simpelt mønster, således som det fremgår af figur 6.8: Til højre i partispektret (Dansk Folkeparti, Det Konservative Folkeparti og Venstre) er der meget bred enighed hos både vælgere og medlemmer om, at mange får sociale ydelser uden at trænge til det, men derefter begynder tvivlen at melde sig hos medlemmerne – mere end hos vælgerne – uden at der dog er særligt markante eller entydige forskelle mellem forskellige typer af medlemmer.

Samlet giver spørgsmålene knyttet til „partimæssigt venstre-højre“ (dimension 1) således et noget blandet billede af, om medlemmerne skulle have mere skarptskårne synspunkter end vælgerne, for sommetider har de, og sommetider har de ikke.

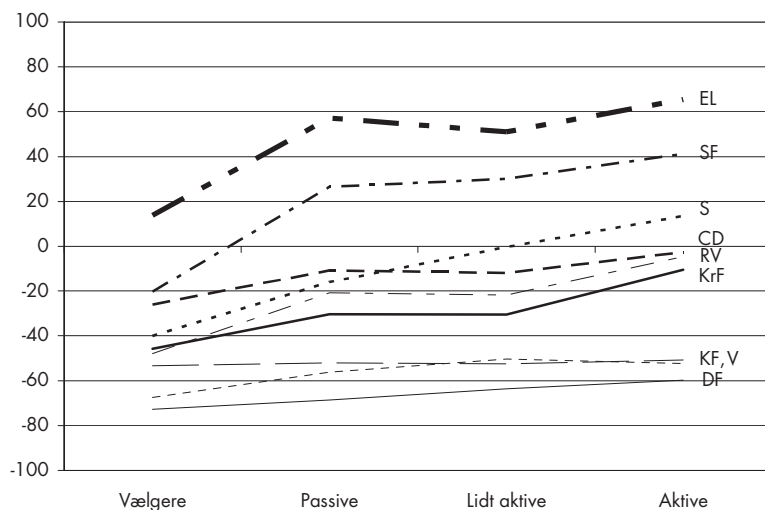
FIGUR 6.7.

Penge til forsaret. -100 = for mange; +100 = for få

FIGUR 6.8.

Misbrug af sociale ydelser. -100 = misbrug; +100 = ikke misbrug

Tesen om, at partimedlemmerne skulle være mere „ideologiske“ end vælgerne, synes derfor mest at være relevant til højre og til venstre i partispektret – om end ikke undtagelsesløst – mens den har væsentlig mindre betydning midt i billedet. Et generelt billede for alle partier i alle spørgsmål er der i hvert fald slet ikke tale om. Når der samtidig ikke er nogen klar tendens til, at aktive medlemmer er mere „ideologiske“ end mindre aktive eller helt passive medlemmer, synes det noget tvivlsomt, hvor meget partimedlemskabet i sig selv egentlig betyder for de politiske holdninger og for holdningsdannelsen.

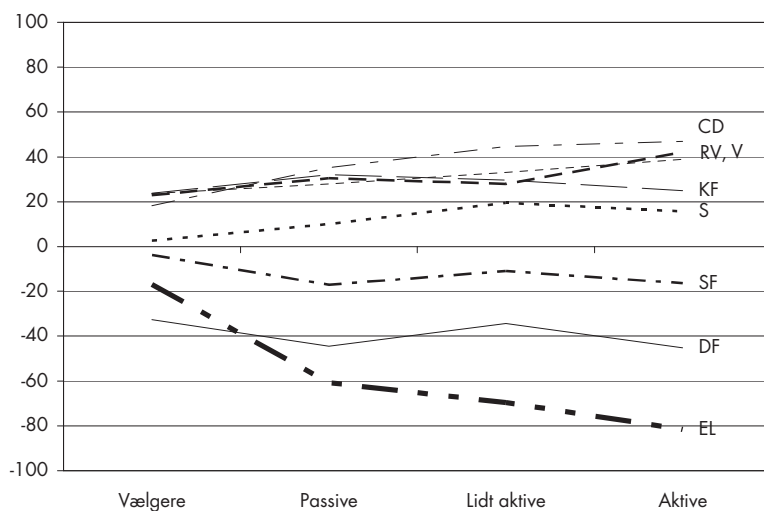
SPØRGSMÅL KNYTTET TIL „UAFHÆNGIGT VENSTRE-HØJRE“ (DIMENSION 2)

Ved spørgsmålene under denne dimension bliver billedet endnu mere uklart. Med hensyn til holdning til EU er resultaterne i denne undersøgelse blevet sammenlignet med en undersøgelse foretaget i oktober 2000, umiddelbart efter Euro-afstemningen, da der ikke er et sammenligneligt spørgsmål i de ovenfor nævnte undersøgelser i Magtudredningens regi. Det betyder, at Kristeligt Folkeparti må udgå, da Euro-undersøgelsen ikke har nok interviews med vælgere fra dette parti.

Generelt er der nok en tendens til større forskelle mellem medlemmer end mellem vælgere, men dette billede af en betydelig spredning skyldes i alt

FIGUR 6.9.

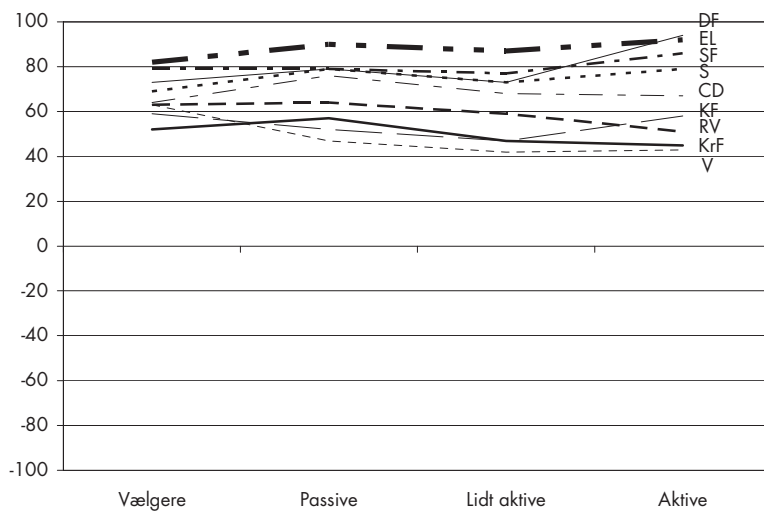
EU's udvikling. -100 = Danmark ud; +100 = mere integration

væsentligt to partier med seks pct. af stemmerne i 1998 og fire pct. i 2000, nemlig CD og Enhedslisten, samt – om end ikke helt så udpræget – Socialdemokratiet. Ser man bort fra disse to partier, er der ingen nævneværdige forskelle mellem vælgere og medlemmer, eller mellem forskellige typer af medlemmer.

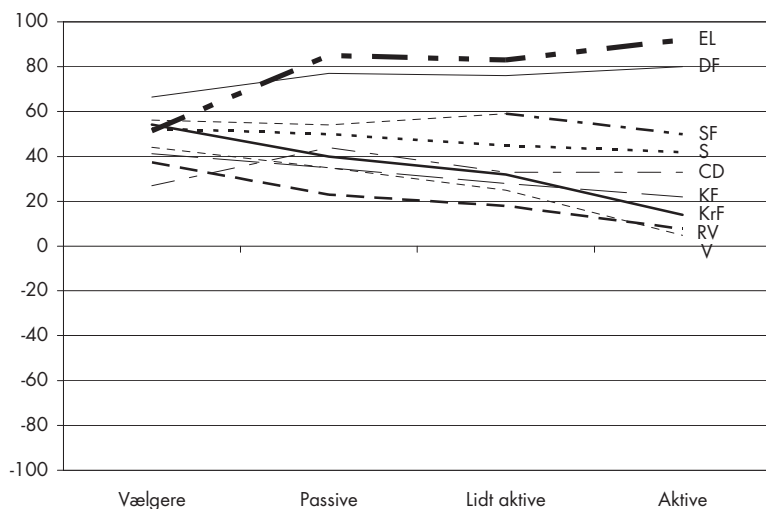
FIGUR 6.10.

Penge til sundhed. -100 = for mange; +100 = for få

FIGUR 6.11.

Penge til folkepension. -100 = for mange; +100 = for få

Endnu sværere er det at se forskelle med hensyn til, hvor meget der skal bruges til sundhedsvæsenet. Stort set alle er stort set enige i, at der skal bruges flere penge, uanset om de tilhører det ene eller andet parti eller er vælgere eller medlemmer. Udsvingene går fra et overvældende til et knusende flertal.

Helt så udtalt er enigheden trods alt ikke ved udgifter til folkepension. Mens Enhedslisten og Dansk Folkepartis medlemmer er næsten helt enige om, at der skal bruges flere penge, er der hos de meget aktive medlemmer i tre af partierne – Kristeligt Folkeparti, Det Radikale Venstre og Venstre – på det nærmeste delte meninger. Men det er ikke store sager, og alt i alt bestyrker spørgsmålene knyttet til „uafhængigt venstre-højre“ (dimension 2) nærmest indtrykket af, at det er lidt tilfældigt, om medlemmerne har mere markante synspunkter end vælgere i bred almindelighed.

SAMLET VURDERING

De to mekanismer, selektion af medlemmer blandt vælgere med specielt stærke holdninger og socialisering af medlemmerne til i særlig grad at antage partiets synspunkter, kunne i princippet tænkes at gøre medlemmernes politiske synspunkter helt urepræsentative for holdningerne hos vælgere.

Overordnet må tendensen imidlertid bedømmes som behersket. Mange spørgsmål deler ganske vist medlemmerne efter partilinjer, men i flere tilfælde er tendensen kun svag. Ved spørgsmål som EU, folkepension og sundhedsudgifter er der i høj grad meningsforskelle internt i partierne. Og selv ved de spørgsmål, hvor skillelinjerne følger partilinjer, er der en vis spredning i synspunkter inden for de enkelte partier. Medlemmerne i de enkelte partier hælder nok i bestemte retninger, men ligger ikke fast på én og kun én mening.

Samtidig har de forskellige figurer for holdningstendenser på forskellige niveauer – fra vælgere til aktive medlemmer – i de fleste tilfælde vist en form for „tragtmodel“ med mindre afstand mellem partierne i den ene ende (vælgernes) end i den anden (de aktive medlemmers). Dermed er billedet af medlemmer som mere ideologiske – forsigtigt udtrykt – naturligvis ikke et totalt vrangbillede af situationen. Netop derfor er der også en risiko for, at politikerne kan gå galt af „folkestemningen“, hvis de i disse og andre spørgsmål lytter for meget til medlemmerne. Men figurerne viser også, at det ofte er medlemmerne i partier med yderstandpunkter på de enkelte områder, der i forhold til vælgerne går yderligere i hver sin retning. Ind i mellem ligger imidlertid de andre partier, og her er der ofte ikke den store forskel mellem vælgere og medlemmer. Ingen steder har man imidlertid en tragt, der vender omvendt, dvs. hvor forskellene er store mellem vælgerne, mens medlemmerne er mere enige indbyrdes.

Endelig kan der på grundlag af de fleste af figurerne sættes spørgsmålstegn ved, hvad livet i partiforeningerne egentlig betyder for de politiske holdninger. I mange tilfælde går skellet alene mellem vælgerne på den ene side og de forskellige medlemskategorier på den anden, mens det tilsyneladende ikke gør nogen større forskel, om medlemmerne er mere eller mindre aktive – eller eventuelt helt passive. Det kan passe med en art selektionstese, men rimer dårligt med en socialiseringstese om, at partiforeningerne skulle forme holdningerne i bestemte retninger, for denne formning skulle jo så være mest udtalt hos de mest aktive partimedlemmer.

Samlet får man et gråmeleret indtryk af partimedlemskabets betydning for ideologierne og holdningerne i partierne. Der er nogle tendenser, men de er ikke stærke. Måske drejer vælgerforeninger og deres aktiviteter sig mange steder mest om opstillinger, formandens beretning, kassererens regnskabsaflægning og næste julefest, hvilket kan tage megen tid, uden at der af den grund behøver „gå politik i det“.

Dette har dog også en positiv konsekvens: Jo mindre medlemmerne adskiller sig fra vælgerne, jo mindre risiko med hensyn til at mistolke folke-

stemningen er der naturligvis ved at lytte til dem. Ud fra dette kapitel må den nævnte risiko faktisk bedømmes som ret behersket, og der kan altså være god grund til at hæfte sig ved „stemningen“ i vælgerforeningerne: Denne kan faktisk være en ret pålidelig indikator for, hvad der rører sig hos vælgerne i almindelighed.

PARTIMEDLEMMERNE OG DEMOKRATIET

ROGER BUCH

Partimedlemmer er ikke, som folk er flest. De foregående kapitler har således vist ganske klart, (a) at partimedlemmer er en lille og stadigt mindre gruppe borgere, (b) at der er mange afvigelser på de socio-demografiske karakteristika – køn, alder, uddannelse osv. – og (c) at der er en række holdningsmæssige forskelle mellem vælgerne og partimedlemmerne. Tidligere undersøgelser har også fundet klare holdningsmæssige forskelle mellem befolkning og landsmødedeltagere (Kristensen, 1980) og mellem befolkningen, formændene for de lokale partiforeninger og kommunalpolitikere (Buch Jensen, 2000: 265–307; 1999).

Forventningen til partimedlemmer må altså være, at de er forskellige fra befolkningen, selv om analyserne i kapitel 6 også viste, at forskellene på en række områder nok er mindre udtalte, end mange ville gå ud fra på forhånd. I forlængelse af diskussionen dér ses der i dette kapitel på, hvordan forholdet er, når der fokuseres på vurderingen af, synet på og holdningen til demokratiet.

Umiddelbart kan partimedlemmer forventes at være tro støtter og tilhængere af det repræsentative demokrati, da partierne opfattes som – og også er – et centralt element i det repræsentative demokrati. Denne forventning undermineres dog af det faktum, at partier jo også er en integreret del af andre politiske styreformer, som det i ekstrem form ses i totalitære politiske systemer.

Partimedlemmer kan inden for den danske repræsentative model på den ene side ses som demokratiets fanebærere, der ved deres medlemskab, støtte og aktiviteter holder gang i partierne, som løser vigtige opgaver i demokratiet. Partimedlemmerne er ofte tættere end andre på politikerne og det politiske system, med bedre indflydelsesmuligheder, og derfor kan medlemmerne forventes at være mere positive over for demokratiet.

På den anden side kan de imidlertid også ses som demokratiets stormtropper, som på grund af deres ønske om politisk forandring er kritiske over for

såvel den konkrete politik som det demokratiske systems måde at fungere på. Derfor kan de også forventes at være mere kritiske demokrater og også mere villige til forandringer og reformer af demokratiet end andre. Det kunne især være en forventning til de politiske yderfløje, at de er fjernere fra den realpolitiske magt, står uden for forligene og konsensuspolitikken og netop derfor vil være mest systemkritiske og villige til at ændre de demokratiske spilleregler.

At opstille entydige forventninger til partimedlemmernes demokratiske holdninger er altså ikke uden videre muligt, og derfor vil dette kapitel da også cirkle om og indkredse partimedlemmernes demokratiske holdninger og først efterhånden muliggøre såvel en generel som en mere partispecifik besvarelse af spørgsmålet: Er partimedlemmer demokratiets tro støtter og fanebærere, eller er de i højere grad kritiske og reformivrige stormtropper?

Netop demokratiske holdninger har på mange måder været centrale omdrejningspunkter i dansk politik i de seneste 30 år. Efter jordskredsvalget i 1973 blev en række nye ord som „politikerlede“, „politisk mistillid“ og „levebrødspolitikere“ mere almindelige, og billedet af en politisk elite – og endog et politisk system – ude af trit med befolkningen blev næsten en fast bestanddel af den offentlige debat, selv om det konkrete indhold af kløften skiftede over tid, nogle gange med EF og EU som det, der skilte vandene, andre gange var det flygtninge- og indvandrerpolitikken og andre gange igen noget helt tredje.

Partiernes krise, øgede vælgervandringer, faldende medlemstal og det såkaldte demokratiske underskud blev diskuteret, og fra midten af 1980'erne blev en række demokratiske reformer gennemført, eksempelvis decentralisering til brugerbestyrelser, bruger- og borgerundersøgelser og de såkaldte folkehøringer, som alle finder deres begrundelse i blandt andet udtørringen af de gamle demokratiske kanaler (Vibeke Normann Andersen et al., 1998). I dette komplekse felt, hvor der både er helt konkrete politiske spørgsmål og mere principielle demokratiske værdier såvel som konkrete demokratiske institutioner og en diffus demokratisk tidsånd, finder vi også borgernes og partimedlemmernes demokratiske holdninger.

Afdækningen af disse demokratiske holdninger starter med en afklaring af begreberne demokratisk tillid og mistillid og de mange dimensioner i disse begreber. De fire spørgsmål i medlemsundersøgelsen, som er medtaget for at afdække demokratisynet, sættes ind i denne sammenhæng. Dernæst analyseres de fire spørgsmål, som drejer sig om (1) holdningen til forskellige demokratiske idealmodeller, (2) tilfredsheden med det danske demokrati, (3) tilli-

den til de politiske partier og endelig (4) tilliden til politikere. Analysen bevæger sig altså fra generelle til mere og mere konkrete vurderinger.

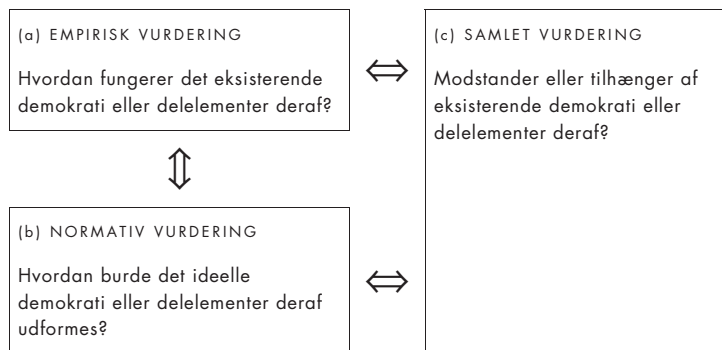
DEMOKRATISK TILLID OG MISTILLID

Demokratisk tillid eller mistillid – uanset om det er i forhold til politikere, politiske partier, den offentlige forvaltning eller det politiske system som helhed – omtales ofte som politikerlede, politisk mistillid eller manglende opbakning til det politiske system, men uden at der ligger en særligt stringent begrebsanvendelse bag. Således bruges begrebet politikerlede ofte i en bred forstand, hvor det kan dække såvel politikerne og de politiske partier som det politiske system. Uklarheden i begrebsanvendelsen gælder dog ikke for den del af den politiske videnskab, som har tillid (eller mangel på tillid) som sit primære forskningsobjekt. Her betones tillidens multidimensionalitet og vigtigheden af at præcisere objektet for tilliden eller mistilliden (Norris, 1999: 1). Begrebsmæssig afklaring er også en forudsætning for at kunne analysere partimedlemmernes holdninger til demokrati, og der arbejdes derfor i det følgende med to begrebsmæssige sondringer, som beskriver dels de elementer, der indgår i den demokratiske vurdering, dels objektet for den demokratiske vurdering.

Den første sondring er en tredeling i (a) de empiriske elementer (det funktionelle aspekt: Hvordan fungerer det eksisterende demokrati?) og (b) de normative elementer (det holdningsmæssige aspekt: Hvordan burde det ideelle demokrati udformes?) Tilsammen fører det holdningsmæssige og det funktionelle til (c) en samlet vurdering af opslutningen til eller modstanden imod det eksisterende demokrati, jf. figur 7.1.

FIGUR 7.1.

Tre hovedelementer i demokratiske vurderinger

Pilene i figuren indikerer, at der er et tæt samspil, men ikke nogen nødvendig rangordning eller sammenhæng mellem de tre elementer. For den enkelte borger er der ikke nødvendigvis entydige sammenhænge mellem de tre delelementer. Man kan godt være tilhænger af det eksisterende system, på trods af at man synes, det fungerer dårligt (måske fordi alternativerne formodes at være værre), ligesom man kan være modstander af systemet, selv om man synes, det fungerer godt på systemets egne præmisser, (måske fordi man principielt og holdningsmæssigt er tilhænger af et andet system). Ligeledes kan der lægges forskellig vægt på de holdningsmæssige og de funktionelle vurderinger, hvor nogle lægger stor vægt på, hvordan systemet fungerer, mens andre i højere grad bygger deres tilslutning eller modstand mod det eksisterende system på deres holdninger. Endelig kan muligheden for inkonsistente holdninger naturligvis ikke helt udelukkes.

Parti- og demokratiteoretikeren Giovanni Sartori (1987: 39–85) betoner således, at de fleste teorier og holdninger om demokrati er kombinationer af normative og empiriske elementer, og han advarer imod to faldgruber: Den ene er hyperrealismen, hvor det eksisterende demokrati accepteres uforbeholdent og under alle omstændigheder ses som den rigtige måde at indrette et demokrati på. Den anden faldgrube er overperfektionismen, hvor rendyrkede normative idealer gøres til målet, og det eksisterende demokrati derfor altid vurderes som demokratisk problematisk og ufuldkomment.

Den anden begrebsmæssige sontring er en specificering af fem objekter for holdninger til demokratiet. Sondringen mellem forskellige objekter er konventionel og i øvrigt en videreudvikling af Eastons opdeling i støtte til fællesskabet, regimet og autoriteterne (Easton, 1975; Norris, 1999: 10). De demokratiske holdninger kan være rettet imod (i) det demokratiske fællesskab som helhed. De kan også relatere sig til styret, som igen kan opdeles i (ii) styrets principper, (iii) styrets funktionsmåde og (iv) styrets institutioner. Endelig kan de demokratiske holdninger være rettet mod (v) enkelte aktører i demokratiet. Opsplitningen i fem objekter gør det muligt at etablere et kontinuum fra en diffus holdning til systemet som helhed til en meget specifik holdning til de konkrete politiske aktører. For hvert objekt kan der som nævnt også sondres mellem en normativ, en empirisk og en samlet vurdering, jf. figur 7.1. Med kombinationen af de tre former for vurdering og de fem objekter fås figur 7.2 med i alt 15 kombinationsmuligheder. I figuren er indføjet de fire aspekter, som analyseres i det følgende.

FIGUR 7.2.

Tre vurderingselementer i demokratiske holdninger og fem objekter for demokratiske holdninger

DIFFUS VURDERING KONKRET VURDERING	VURDERINGSELEMENTER			
	OBJEKT:	(a) EMPIRISK VURDERING	(b) NORMATIV VURDERING	(c) SAMLET VURDERING
	(i) Politisk fællesskab			
	(ii) Styrets principper		1) Synet på demokratiske idealmodeller	
	(iii) Styrets funktion			2) Tilfredshed med demo- kratiet
	(iv) Styrets institutioner			
	(v) Styrets aktører	3) Tilliden til partier 4) Tilliden til politikere		

Desværre tager undersøgelser og diskussioner af holdninger til demokratiet sjældent udgangspunkt i en sontring mellem objekt og vurderingselementer, hvad der for eksempel betyder, at vurderinger af enkelte objekter bruges til at karakterisere befolkningens generelle syn på demokratiet, eller at empiriske konstateringer bruges til at karakterisere befolkningens normative positioner. Eksempler på det sidste kan være, at faldende medlemstal i partierne, faldende kandidattal ved kommunalvalgene eller faldende valgdeltagelse ureflekteret tolkes som udtryk for, at der er krise eller problemer i partierne, i det lokale demokrati eller for demokratiet som helhed. Disse empiriske forhold kan imidlertid lige så vel ses som udtryk for en stigende demokratisk tilfredshed, som skaber passivitet (Buch, 2001: 13-41).

Et andet problem er, at de fleste undersøgelser af holdninger til demokrati ikke fanger hele det spektrum af holdninger, som ses i figur 7.2, men kun medtager nogle af dem. Det gælder for så vidt også denne undersøgelse af partiernes medlemmer, som kun havde plads til fire spørgsmål om demokratiholdninger, og som af hensyn til sammenligning med borgernes holdnin-

ger derfor har anvendt spørgsmål, som tidligere har været anvendt i de forskellige undersøgelser af borgernes demokratisyn. De fire spørgsmål er indplaceret i figur 7.2. Som det ses, rammer de ret bredt på forskellige sider af demokratiet, hvilket giver mulighed for en forholdsvis nuanceret beskrivelse af holdningerne, selv om den ikke kan blive udtømmende. De fire spørgsmål har i figuren numre, der også afspejler rækkefølgen i gennemgangen: Først sættes fokus på de demokratiske idealmodeller, dernæst på tilfredsheden med demokratiet, og til slut ses på tilliden til partier og politikere.

HOLDNINGEN TIL DEMOKRATISKE NORMATIVE IDEALMODELLER

Det er i de senere år blevet hævdet – således af Lars Torpe og Jørgen Goul Andersen (2000) – at danskerne holdningsmæssigt er klart tilhængere af det deltagerdemokratiske ideal. Men hvad er præmisserne bag konklusionen om, at borgernes demokratiideal er deltagerdemokratiske? Argumentationen skal citeres i sin helhed:

Som omtalt ... har modstillingen mellem konkurrencedemokrati og deltagerdemokrati imidlertid mistet relevans som normativ diskussion. I dansk sammenhæng er det næppe at gå for vidt at hævde, at idealet om deltagelse langt hen ad vejen har vundet. Det har gennem årtier været indskrevet i Folkeskolens formålsparagraf, og det er også tydeligt fra undersøgelsen her, at danskerne langt bedre vil kunne identificere sig med de grundlæggende principper i deltagerdemokratiet end i konkurrencedemokratiet. Således blev undersøgelsens svarpersoner bedt om at tage stilling til spørgsmålet: „Nogle mener, at demokratiet først og fremmest betyder retten til at stemme, og at det er bedst, hvis borgerne tier mellem valgene og overlader det til politikerne at styre. Andre mener, at demokratiet også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene.“

Respondenterne blev bedt om at angive deres holdning på en skala fra 1 til 5, hvor 1 står for, at det er bedst, hvis man overlader det til politikerne at bestemme, og 5 står for, at demokrati også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene. Gennemsnittet var så højt som 4,4, altså en stærk opbakning til det deltagerdemokratiske princip (Torpe & Goul Andersen, 2000: 153-154).

Både argumentationen, spørgsmålsformuleringen, svarmulighederne og tolkningen er problematisk; her skal blot fire forhold fremhæves: For det

første kan folkeskolens formålsparagraf næppe hævdes at være nogen stærkere indikator for det danske demokrati end eksempelvis grundloven og valgloven, som klart udstikker en overvejende konkurrencedemokratisk model. For det andet bruges et spørgsmål, hvor konkurrencedemokrati angiveligt også skulle betyde, at det er bedst, at borgerne tier mellem valgene. Hvor denne operationalisering tager afsæt – demokratiteoretisk eller i den danske politiske virkelighed – er uklart og forekommer umiddelbart at savne såvel teoretisk som empirisk grundlag. For det tredje betyder anvendelsen af formuleringen „det er bedst, hvis borgerne tier mellem valgene og overlader det til politikerne at styre“, at svarene i lige så høj grad kan tolkes som en måling af danskernes holdning til ytringsfrihed som en måling af holdningen til de to demokratimodeller. For det fjerde udelukker svarmuligheden „at demokratiet også er muligheden for at påvirke beslutningerne mellem valgene“ ikke en konkurrencedemokratisk model. Både i teorierne om konkurrencedemokrati og i den demokratiske praksis udelukker det, at politikerne træffer beslutninger ikke, at borgerne også forsøger at påvirke beslutningerne mellem valgene. Alt i alt er det både problematisk at benytte det anvendte spørgsmål til måling af danskernes grundlæggende demokratiske positioner og at anvende svarene som grundlag for konklusioner om danskernes grundlæggende holdninger til demokratiet.

For at analysere medlemmernes forhold til demokratiet er det derfor nødvendigt med en teoretisk afklaring og en bedre spørgsmålsformulering. Den mest udbredte opdeling i typer af demokrati, som findes i studier af danskernes demokratiske holdninger, sonderer mellem to demokratityper, nemlig konkurrencedemokrati og deltagelsesdemokrati, jf. figur 7.3. Modstillingen er groft sagt mellem på den ene side det faktisk eksisterende repræsentative demokrati og på den anden side kritikerne fra især den politiske venstrefløj om konkurrencedemokratiets elitisme og opstillingen af et deltagelsesdemokratisk alternativ til det bestående system.

Denne opdeling er imidlertid for unuanceret, da der ikke tages højde for en lige så vigtig kritik fra den politiske højrefløj, som kritiserer det repræsentative demokrati for at krænke borgernes rettigheder – især ejendomsretten – og alternativt foreslår et demokrati, som enten i sin rene form er en natvægterstat eller minimalstat – eller i det mindste sætter langt skarpere grænser for statens muligheder for indgreb i borgernes rettigheder.

Denne tredeling af demokratiteorierne udspringer af David Helds analyse af demokratiteoriernes udvikling, som udpeger fire hovedstrømninger blandt demokratiteorierne. På den ene side det eksisterende repræsentative

FIGUR 7.3.

Vigtige aspekter af konkurrencedemokratiet og deltagelsesdemokratiet

KONKURRENCEDEMOKRATIET	DELTAGELSESDEMOKRATIET
1. Demokrati er en politisk metode; et middel til at træffe politiske beslutninger gennem eliternes konkurrence om folkets stemmer ved periodiske og frie valg.	1. Demokrati er et ideal, der realiseres, når alle borgere aktivt tager del i alle de politiske beslutninger, der vedrører dem.
2. Vælgerne udøver kontrol over lederne gennem vælgersanktionen: i kraft af truslen om at afsætte de valgte ledere sikres, at de politiske beslutninger er i overensstemmelse med befolkningens (flertallets) interesser.	2. Folkets kontrol ligger i medbestemmelsesretten og direkte deltagelse i beslutningerne.
3. Deltagelsesbegrebet er snævert: politisk deltagelse = valgdeltagelse.	3. Deltagelsesbegrebet er bredt: det omfatter både en mangfoldighed af aktiviteter rettet mod politiske beslutninger samt deltagelse på andre områder.
4. Deltagelsen er indirekte: folket deltager ikke direkte i formuleringen af politiske beslutninger, men vælger ledere, der bemyndiges til at træffe bindende beslutninger.	4. Deltagelsen er både direkte og indirekte: ved siden af den indirekte deltagelse bør folket direkte tage del i beslutningerne på forskellige områder.
5. Deltagelsen er instrumentel: den sigter på udvælgelse af politiske ledere og derigennem påvirkning af politiske beslutninger. Deltagelsen har en beskyttende funktion.	5. Deltagelsen er instrumentel og et mål i sig selv: ud over at påvirke politiske afgørelser har deltagelsen en opdragende og udviklende funktion for det enkelte menneske.
6. Politisk lighed = lige og almindelig valget; lighed i mulighederne for at øve indflydelse.	6. Politisk lighed = lighed i evner til at forsvare og fremme interesser; lighed i faktisk indflydelse og magt.

Kilde: Goul Andersen (1998: 219), som har figuren fra Damgaard (1980: 21). Dog har Goul Andersen ikke medtaget pkt. 6, som er tilføjet her.

demokratis teorier: konkurrence-elitisme (blandt andet Schumpeter og Weber) og pluralisme (blandt andet Dahl) og på de to andre sider den deltagelsesdemokratiske kritik primært fra det politiske venstre (blandt andet MacPherson) og den såkaldte legal-demokratiske kritik fra det politiske højre (blandt andet Nozick og Hayek) (Held, 1989). De to første teorier (konkurrence-elitisme og pluralisme) slås sammen her, da de grundlæggende er enige om at anbefale det eksisterende repræsentative demokrati og kun adskiller sig i begrundelserne herfor og i den mere specifikke forståelse af, hvordan systemet virker.

I figur 7.4 ses derfor en oversigt over de tre demokratiske hovedpositioner. I midten ses repræsentationsdemokratiet, som anbefaler et demokratisk system lig de eksisterende vestlige demokratier, øverst i figuren udfordringen fra det politiske højre (beskyttelsesdemokrati) og nederst udfordringen fra det politiske venstre (deltagelsesdemokrati), hvor de to sidste anbefaler hver sit alternative idealsamfund, hver sit utopia. Hermed er allerede antydnet en konfliktlinje mellem teorierne: Repræsentationsdemokrati som det bestående systems teori, der primært søger sin begrundelse i at være en adækvat empirisk beskrivelse af de bestående systemer, som det nu engang er, og deltagelsesdemokraterne og beskyttelsesdemokraterne, som kritiserer det bestående system og søger en normativ begrundelse for, hvordan systemet bør være.

Repræsentationsdemokraterne (og især konkurrence-elitisterne) bygger på et kynisk og forholdvis negativt menneskesyn, som deles med beskyttelsesdemokraterne, der dog sammen med pluralisterne ser lidt mere positivt på det enkelte individs evner og rationalitet, men stadig har et grundlæggende mere negativt menneskesyn, i hvert fald sammenlignet med deltagelsesdemokraterne, der ser borgerne som fanget i udemokratiske systemer, der lægger bånd på mulighederne for menneskelig og personlig udvikling. Det deltagelsesdemokratiske idealsamfund vil ifølge modellen sikre et samfund mere præget af konsensus, som står i modsætning til det konfliktfyldte samfund, som repræsentations- og beskyttelsesdemokraterne går ud fra.

Beskyttelsesdemokraterne adskiller sig især fra de to andre teorier ved synet på ejendomsretten som ukrænkelig og vel at mærke reelt ukrænkelig, ikke kun ukrænkelig på den relative måde, som for eksempel findes i den danske grundlov. Nært forbundet med holdningen til ejendomsretten er synet på *social engineering* og muligheden for at opbygge et velfærdssamfund. Beskyttelsesdemokraterne afviser dette, mens repræsentationsdemokraterne er åbne over for muligheden. Deltagelsesdemokraterne ser med deres opmærksomhed på de politiske konsekvenser af sociale skævheder positivt på etableringen af velfærdssamfund, som kan bryde negative deltagelses- og indflydelsesspiraler, altså ulighedens onde cirkler.

Forskellene mellem teorierne omfatter en lang række nøgledimensioner ud over dem, som er berørt ovenfor, både i synet på politisk deltagelse, politisk lighed, legitimitetsgrundlaget og frihedsbegrebet eksisterer en række konfliktlinjer mellem teorierne, som tilsammen gør teorierne til sammenhængende modeller, som er markant forskellige forståelser af demokratiets formål, funktionsmåde og begrundelse. En nærmere redegørelse for det

FIGUR 7.4.

Oversigt over hoveddimensionerne i tre demokratimodeller

	IDEAL	DELTAGELSE	FOLKET'S KONTROL	POLITISK LIGHED	FRIHEDS- BEGREB	EJENDOMSRET	ANBEFALING
DELTA- GEL- SEDEMO- KRATI	Demokrati er et ide- al, som realiseres, når alle borgere tager del i alle de politiske beslutnin- ger, der vedrører dem	Deltagelsesbegrebet er bredt; det om- fatter en mangfoldi- ghed af aktiviteter rettet mod det politi- ske system samt del- tagelse på andre områder	Udøves gennem med- bestemmelsesretten	Knyttet til lighed i svare til at for- emne og fremme interesser; lighed i faktisk indflydel- se og magt	Positivt (Frihed til – muligheder)	Ikke ukrænkelig: Velfærdsstat mulig	Utopia: Polyarki suppleret med øget deltagelse
REPRÆSEN- TATIONS- DEMOKRATI	Demokrati er en po- litisk metode. Et mid- del til at træffe poli- tiske beslutninger gennem eliternes konkurrence om fol- kets stemmer ved pe- riodiske og frie valg	Deltagelsesbegrebet er snævert: Knyttet til det politiske sy- stem og især valg- deltagelsen. Delta- gelsen er indirekte og instrumental	Udøves gennem væl- gersanktionen: I kraft af truslen om ikke at genvælge de politiske ledere sikres, at de po- litiske beslutninger er i overensstemmelse med flertallets interesser	Knyttet til den lige og almindelige valgret	Positivt (Frihed til – muligheder)	Ikke ukrænkelig: Velfærdsstat mulig	Polyarki: Eksisterende vestlige demokratier
BESKYT- TELSES- DEMOKRATI	Beskyttelsesdemokrati er et ideal, der reali- seres, når alle bor- gere beskyttes imod andre borgere eller statens krænkelse af borgernes rettigheder	Deltagelsesbegrebet er snævert: Knyttet til det politiske sy- stem og især valg- deltagelsen. Delta- gelsen er indirekte og instrumental	Vælgerne udøver kon- trol gennem vedtagel- sen af forfatningen og gennem vælgersank- tionen. Begge skal respektiere borgernes rettigheder	Knyttet til sikring af rettigheder, som giver mulighed for at varetage retten til især liv, frihed og ejendom	Negativt (Frihed fra – fravær af tvang)	Ukrænkelig: velfærdsstat kan ikke retfærdig- gøres	Utopia: Minimalstaten

teoretiske indhold i denne opdeling findes hos Buch (2003), men udspringer grundlæggende af Helds analyse (1989).

Den demokratiteoretiske udvikling siden starten af sidste århundrede har altså udkrystalliseret tre hovedstrømninger, som det er relevant at eftersøge i borgernes holdninger til demokratiet frem for at holde fast i den traditionelle dikotomi mellem direkte og indirekte demokrati, altså deltagelsesdemokrati over for konkurrencedemokrati.

Med dette udgangspunkt kan partimedlemmernes basale demokratiske holdninger analyseres, men som påpeget er operationaliseringen af demokratimodellerne/idealerne af afgørende betydning for resultatet. De tre demokratiretninger er operationaliseret som vist nedenfor. Det er for det første værd at bemærke, at svarformuleringerne er normative og viser borgernes ønsker til, hvad demokrati „burde være“, mens svarformuleringen ikke har empirisk sigte og derfor ikke umiddelbart sigter til borgernes vurdering af det eksisterende demokrati. For det andet bør svarmulighederne vurderes kritisk, da det er vanskeligt at spidsformulere de komplekse demokratiteorier i de ganske få sætninger, som svarpersonerne skal tage stilling til i surveyundersøgelser. Der er desuden forskellige problemer med de tre hovedpositioner. Mens det er mindst problematisk at formulere kernen i den deltagelsesdemokratiske og den repræsentative model, er der større vanskeligheder i formuleringen af den beskyttelsesdemokratiske model.

Beskyttelsesmodellen ville – hvis den blev formuleret i sin rene form, dvs. som tilslutning til natvægterstaten – formentlig få samme problem som anvendelsen af en rendyrket deltagelsesdemokratisk formulering, idet meget få er enige i rendyrkede spidsformuleringer, som ses som ekstreme i forhold til det eksisterende repræsentative demokrati og den eksisterende velfærds-

FIGUR 7.5.

Operationalisering af de tre demokratimodeller

A siger:	Demokrati burde først og fremmest være en metode til at vælge ledere, som skal træffe de politiske beslutninger.
B siger:	Demokrati burde først og fremmest være borgernes aktive deltagelse i en stor del af de politiske beslutninger.
C siger:	Demokrati burde først og fremmest være en beskyttelse af borgerne mod for omfattende politiske beslutninger. Gennem grundloven eller på anden måde burde demokratiet lægge snævre rammer for, hvad der kan træffes politiske beslutninger om.

stat. For alligevel at finde de borgere, som er enige i beskyttelsesdemokraternes grundlæggende budskab om beskyttelse af borgerne og skarpe grænser for statens opgavevaretagelse, er her valgt en formulering, som netop betoner „beskyttelse mod for omfattende politiske beslutninger“ og „grænser for, hvad der kan træffes beslutninger om“.

Repræsentationsmodellen er formuleret som udvælgelse af ledere, som derefter træffer beslutningerne. Alternativt kunne en mere direkte formulering om at „vælge politikere“ have været brugt.

Deltagelsesmodellen er formuleret, som at borgerne bør deltage aktivt i en stor del af de politiske beslutninger. Som allerede antydnet er det ikke valgt at formulere en mere rendyrket deltagelsesdemokratisk holdning (som eksempelvis, at alle beslutninger skal træffes af borgerne selv), også fordi de fleste tilgange til deltagelsesdemokrati netop afviser sådanne rene former og snarere ser deltagelsesdemokrati som et supplement til det repræsentative demokrati. Med disse metodiske overvejelser *in mente* kan de substantielle resultater vurderes med udgangspunkt i de tre modeller og de svar, medlemmerne og borgerne gav, da de blev bedt om at vælge mellem A, B og C.

For det første er det tydeligt, at der i befolkningen findes meget forskellige opfattelser af, hvordan det ideelle demokrati burde udformes, if. tabel 7.1. Alle tre modeller får opbakning fra store grupper i befolkningen. For det andet er det bemærkelsesværdigt, at et klart flertal på 70 pct. bakker op om de alternative modeller til den eksisterende repræsentative model. Borgerne har altså generelt et andet demokratiideal end repræsentationsdemokratiet. Dette spørgsmål skal analyseres nøjere, hvorefter der tegnes et portræt af, hvilke befolkningsgrupper der vælger hvilke demokratimodeller.

Umiddelbart underbygges opdelingen i de tre teorier af, at partimedlemmerne bakker de tre modeller op som forventet. Størst tilslutning til deltagelsesdemokratimodellen findes på venstrefløjen, mens størst tilslutning til beskyttelsesdemokrati findes på højrefløjen. Deltagelsesdemokratiet er den idealmodel, som får størst opbakning, på samme måde som det også ses hos befolkningen. Hverken i befolkningen eller blandt partimedlemmerne dominerer en af modellerne, idet der hele tiden er et flertal, som er tilhængere af de to andre modeller tilsammen.

Forskellene mellem partierne er markante. Beskyttelsesmodellen er kun størst i ét parti, nemlig Dansk Folkeparti, mens deltagelsesmodellen har massiv opbakning i Enhedslisten og SF, noget mindre i Socialdemokratiet, men modellen er dog helt som forventet venstrefløjens foretrukne. Også i Det Radikale Venstre er der klart flertal for deltagelsesmodellen, mens de to

TABEL 7.1.

Partimedlemmernes fordeling på tre demokratimodeller

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET	BOR- GERE
Deltagelses- modellen	84	72	45	57	32	31	33	28	30	39	40
Repræsenta- tionsmodellen	3	11	30	26	44	33	33	37	21	31	27
Beskyttelses- modellen	8	11	18	9	17	20	25	29	42	22	29
Ingen af dem	3	3	2	3	2	3	3	2	2	3	1
Ved ikke	2	3	5	5	5	13	6	4	5	5	3
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	625	538	621	587	481	501	554	576	510	4.968	1.127

Kilde: Borgerne: Gallupundersøgelse gennemført omkring årsskiftet 1998-1999.

øvrige midterpartier samt Venstre og Det Konservative Folkeparti hælder mere i retning af repræsentationsmodellen, men stadig med mange tilhængere af deltagelsesmodellen.

Konklusionen for såvel partimedlemmer som borgerne under ét er, at der er stor spredning med hensyn til de demokratiske idealer, og at ingen af de tre modeller dominerer. Det gælder også internt i de fleste partier, hvor der kun i Enhedslisten, SF og Det Radikale Venstre er absolut flertal for én model. Hvor Torpe og Goul Andersen i citatet ovenfor nærmest aflyste den demokratiske diskussion og konkluderede, at ét normativt synspunkt havde vundet, og at danskerne bedst kunne identificere sig med deltagelsesdemokratiske principper, er konklusionen her næsten den modsatte: Deltagelsesmodellen har størst opbakning, men over halvdelen af befolkningen og partimedlemmerne tilslutter sig de to andre modeller.

En indvending imod enhver analyse af demokratiske holdninger er, at demokrati er et komplekst fænomen, og at holdningerne derfor også er komplekse og indeholder paradokser og modsatrettede værdier. Imod den valgte tredeling kan indvendes, at den tager tre delelementer, som indgår i demokratiet som helhed og fremprovokerer et valg mellem dem. De tre delelementer er lederskabselementet (udvælgelsen af ledere/politikere), deltagelseselementet (borgernes aktive deltagelse) og beskyttelseselementet (frihedsrettigheder og grænser for staten og andre borgeres magt).

Kompleksiteten i demokratiet og i holdningerne hertil gør det på den ene side ikke mindre vigtigt at undersøge, hvordan borgerne forholder sig til de teoretiske positioner, som er udviklet i de seneste 100 år, og som netop adskiller sig fra hinanden ved at rendyrke og prioritere de tre delelementer forskelligt. På den anden side er det vigtigt at forsøge at indfange kompleksiteten. Derfor er partimedlemmerne ikke blot blevet bedt om at vælge mellem de tre modeller, men også om at angive deres grad af enighed eller uenighed med de tre demokratimodeller.

Det ses tydeligt i tabel 7.2, at der er stor konsistens i svarene, da de, som har valgt en model, også i 96-99 procents omfang angiver, at de er helt eller delvist enige i modellen, men det ses også, at enigheden ikke for alle er fuldkommen. Hele 30 pct. af dem, som har valgt deltagesmodellen, er kun delvist enige, på samme måde som 37 pct. af dem, som har valgt repræsentationsmodellen, og 32 pct. af dem, som har valgt beskyttelsesmodellen.

Procentdifferencerne (PDI) viser, at selv blandt de partimedlemmer, som valgte repræsentations- og beskyttelsesmodellerne, var der henholdsvis et lille (PDI 10 pct.) og et stort (PDI 49 pct.) flertal, som var helt eller især delvist enige i deltagesmodellen (jf. tabellens øverste del). Også repræsentationsmodellen finder tilslutning blandt et flertal af dem, som har valgt beskyttelsesmodellen (PDI 17 pct.), mens beskyttelsesmodellen alene finder et flertal af enige/delvist enige blandt dem, som allerede har valgt modellen.

Fordelingen i tabellen viser imidlertid ikke de medlemmer, som måske er lige enige eller uenige i flere af modellerne, og derfor er det for hvert medlem undersøgt, hvordan deres holdning er til de to modeller, som de ikke har valgt som deres foretrukne demokratimodel.

Der ses bort fra dem, der har svaret „hverken/eller“, da det ikke nødvendigvis er udtryk for en mellemposition, men også kan udtrykke en uafklaret position og dermed reelt svarer til at sige „ved ikke“. Herefter sammenlignes svarene for de to fravalgte modeller, og det registreres, om der er større enighed med den ene end med den anden model, eller om graden af enighed er den samme. Resultatet af disse sammenligninger ses i tabel 7.3, hvoraf det fremgår, at for hver model er omkring en tredjedel (34-39 pct.) lige enige/uenige i de to fravalgte modeller.

Deltagesdemokraterne fordeler sig ligeligt på de to konkurrerende modeller, mens repræsentationsdemokraterne og tilhængerne af beskyttelsesmodellen har størst sympati for deltagesdemokraterne som alternativ til deres fortrukne model.

TABEL 7.2.

Medlemmerne fordelt efter, hvilken demokratimodel de er mest enig i, og graden af enighed i hver af de tre modeller. Pct.

	HELT UENIG	DELVIS UENIG	HVER- KEN/EL.	DELVIS ENIG	HELT ENIG	VED IKKE	I ALT	PDI	N
GRAD AF ENIGHED MED DELTAGELSESMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	0	0	1	30	69	0	100	99	2.306
Repræsentations- modellen	9	24	21	31	12	3	100	10	1.110
Beskyttelsesmodellen	3	12	17	43	21	4	100	49	789
Ikke enig med nogen- modellen	2	11	27	37	17	6	100	41	113
Ved ikke	-	6	11	38	16	29	100	48	228
Alle vejlet	2	9	10	34	42	3	100	65	4.546
GRAD AF ENIGHED MED REPRÆSENTATIONSMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	35	23	11	25	5	1	100	-28	2.119
Repræsentations- modellen	1	1	1	37	59	1	100	94	1.275
Beskyttelsesmodellen	16	18	12	32	19	3	100	17	793
Ikke enig med nogen- modellen	14	9	25	33	15	4	100	25	113
Ved ikke	4	4	7	39	14	32	100	45	226
Alle vejlet	20	14	8	32	23	3	100	21	4.526
GRAD AF ENIGHED MED BESKYTTELSESMODELLEN:									
Har valgt:									
Deltagelsesmodellen	28	24	16	23	6	3	100	-23	2.103
Repræsentations- modellen	25	22	18	19	10	6	100	-18	1.112
Beskyttelsesmodellen	0	1	1	32	65	1	100	96	952
Ikke enig med nogen- modellen	12	16	21	28	16	7	100	16	116
Ved ikke	3	5	14	33	9	36	100	34	225
Alle vejlet	20	17	13	25	20	5	100	8	4.508

PDI er beregnet som ("Helt enig" + "Delvist enig") ÷ ("Delvist uenig" + "Helt uenig"). Positive værdier udtrykker altså enighed, og negative uenighed.

TABEL 7.3.

Den valgte demokratimodel og sammenligning af graden af enighed med de andre modeller

	MEST ENIG MED DEL- TAGELSES- MODEL	MEST ENIG MED REPRÆ- SENTATIONS- MODEL	MEST ENIG I BESKYT- TELSES- MODEL	LIGE ENIG	I ALT	N
HAR VALGT:						
Deltagelsesmodel	-	31	32	37	100	1.588
Repræsentationsmodel	40	-	21	39	100	1.031
Beskyttelsesmodel	43	23	-	34	100	592

Deltagelsesmodellen er altså den, flest partimedlemmer vælger, og det er også den model, som vurderes mest positivt blandt dem, som foretrækker de to andre modeller. Det næste spørgsmål er så, hvilke sociale grupper det især er, som støtter op om de tre demokratiidealer – og hvordan fordeler de aktive og passive partimedlemmer sig?

Tilslutningen til repræsentationsmodellen er faldende med faldende medlemsanciennitet, mens kort medlemskab til gengæld øger sandsynligheden for, at medlemmet tilslutter sig deltagelsesmodellen, jf. tabel 7.4 – medlemmer rekrutteret i 1970'erne eller før bakker i mindre grad op om deltagelsesmodellen. Denne tendens genfindes også inden for de enkelte partier (svarfordelingen ikke vist), men dog ikke i de partier, der som helhed domineres af deltagelsesmodellen. Sammenhængen mellem anciennitet og demokratiideal skyldes næppe socialisering internt i partierne til bestemte demokratiske værdier, men formentlig snarere generationsforskelle, da der også findes en tilsvarende klar sammenhæng mellem alder og holdningen til idealmodellerne: Jo ældre, jo stærkere tilslutning til repræsentationsmodellen (og til beskyttelsesmodellen), og jo yngre, jo stærkere tilslutning til deltagelsesmodellen (analysen ikke vist).

Uddannelse har stor betydning for de demokratiske holdninger, tilslutningen til deltagelsesmodellen fordobles med stigende uddannelse. Der er ligeledes et vist samspil mellem alder og uddannelse, da uddannelsesniveaue er højere i de yngre generationer. Nærmere analyser (tabellerne ikke medtaget her) viser inden for de forskellige aldersgrupper en klar sammenhæng med uddannelse, ligesom der inden for de forskellige uddannelsesgrupper ses sammenhæng med alder. Både alder og uddannelse påvirker altså øjensynligt selvstændigt holdningen til de demokratiske idealmodeller kraftigt, hvorimod køn ikke spiller nogen nævneværdig rolle for holdningen, jf. tabel 7.4.

TABEL 7.4.

Partimedlemmernes fordeling på tre demokratimodeller. Pct.

	DELTAGEL- SES- MODELLEN	REPRÆSEN- TATIONS- MODELLEN	BESKYT- TELSES- MODELLEN	INGEN AF DEM	VED IKKE	I ALT	N
PASSIVE-AKTIVE							
Passiv (0 timer)	41	29	21	2	7	100	2.271
Lidt aktiv (1-5 timer)	51	25	18	2	4	100	1.468
Aktiv (6- timer)	61	19	14	4	2	100	728
ANCIENNITET							
Medlem før 1970	33	35	24	3	5	100	596
Medlem 1970-1979	42	32	18	3	5	100	762
Medlem 1980-1989	49	28	15	3	5	100	938
Medlem 1990-1994	57	22	15	2	4	100	728
Medlem 1995-1997	49	21	22	4	4	100	771
Medlem 1998-2001	47	23	22	2	6	100	1.059
ALDER							
Op til 29 år	59	21	13	3	4	100	445
30-39 år	50	25	17	3	5	100	651
40-49 år	55	22	16	3	4	100	913
50-59 år	52	25	17	2	4	100	1.292
60-69 år	38	29	26	2	5	100	926
70 år og opefter	29	32	28	2	9	100	704
UDDANNELSE							
-8 års skolegang	30	32	27	2	9	100	1.113
9-10 års skolegang	44	25	22	3	6	100	1.302
Studentereksamen el. l.	55	24	15	3	3	100	2.274
KØN							
Mænd	46	28	20	2	4	100	3.220
Kvinder	49	21	20	3	7	100	1.722

I forskellige sociale grupper er der altså store forskelle i synet på de demokratiske idealmodeller. Deltagelsesmodellen dominerer, men de to andre modeller har også mange tilhængere. Hvad betyder disse idealer så for vurderingen af det eksisterende demokrati, som i sit udgangspunkt er et repræsentativt demokrati? Forventningen må være, at de partimedlemmer, som valgte repræsentationsmodellen, er mest positive, mens de to øvrige modellers tilhængere er mere negative. I det følgende afsnit ses der nærmere på denne forventning.

GENEREL TILFREDSHED MED DEMOKRATIET

Partimedlemmernes generelle tilfredshed eller utilfredshed med demokratiet er undersøgt med spørgsmålet: „Hvis vi ser på den måde, demokratiet fungerer på her i landet, hvor tilfreds er du så?“ Spørgsmålet har de fire svarmuligheder, der ses i tabel 7.5, men i de videre analyser er værdierne 100, 33, -33 og -100 blevet brugt for at forenkle fremstillingen. Partiernes medlemmer er generelt tilfredse med demokratiets funktionsmåde. Det samlede gennemsnit er 30, jf. tabel 7.6, hvilket ligger ret tæt på svarmuligheden „Nogenlunde tilfreds“.

Også den oprindelige svarfordeling før indekseringen viser generelt tilfredshed, jf. tabel 7.5, hvor det også ses, at tilfredsheden ligger tæt på borgernes syn på demokratiet, selv om man må tage det forbehold, at både spørgsmålsformuleringen og svarmulighederne i de tre undersøgelser ikke er helt identiske. Det er dog tydeligt, at partimedlemmerne generelt hverken er mere eller mindre positive end befolkningen som helhed i deres vurdering af demokratiet.

TABEL 7.5.

Tilfredshed med det danske demokrati for partimedlemmer og borgere i 1999 og 2000. Pct.

	UTIL- FRED S	IKKE SÆRLIG TILFREDS	NOGEN- LUNDE TILFREDS	MEGET TIL- FRED ¹	VED IKKE I ALT	N
Partimedlemmer, vejlet	3	17	61	18	1	100
Borgere, 1999	2	8	56	33	1	100
Borgere, 2000	3	22	54	20	1	100

1. I undersøgelsen er svarkategorien "meget tilfreds" i de to andre "tilfreds".

Kilde: Borgere, 1999: Gallupundersøgelse i forbindelse med projektet "Demokrati, lederskab og politik i danske amter" (Buch Jensen & Ejersbo, 1997); Borgere, 2000: Eurobarometer nr. 56.

Partimedlemmerne er ligesom befolkningen som helhed tilfredse med demokratiet, hvad der bliver tydeligt i en historisk og international sammenligning. Denne store tilfredshed ved overgangen til den 21. århundrede ligger i forlængelse af, at danskerne gennem de seneste 30 år er blevet mere og mere tilfredse med demokratiet. *Eurobarometer*-undersøgelserne har fulgt spørgsmålet siden 1970, og gennemsnittet for EF/EU-landene har i hele perioden svinget omkring 50 pct. af borgerne, som har været tilfredse eller meget tilfredse. Fra at ligge på niveau med eller lidt under EU-gennemsnittet, har den danske befolkning fået en stadigt mere positiv vurdering af demokratiet. Et niveau over 60 pct. blev nået i midten af 1970'erne og steg i 1980'erne til omkring 70 pct., der var tilfredse eller meget tilfredse. I 1990'erne blev der så nået et niveau, hvor andelen af tilfredse og meget tilfredse svingede omkring 80 pct. (Buch, 2001: 27).

Ses der nærmere på tilfredsheden, placerer partierne sig i tre grupper. Den første gruppe består af Enhedslisten og Dansk Folkeparti, der som de eneste af de ni partier ligger markant under det samlede gennemsnit, samtidigt med at de har en negativ værdi (-24), som ligger tæt på svarmuligheden „Ikke særlig tilfreds“, mens de øvrige partier har værdier, som ligger tæt omkring svarmuligheden „Nogenlunde tilfreds“. Mellemgruppen af partier er de øvrige oppositionspartier, med undtagelse af CD. Den tredje gruppe af partier, de mest tilfredse, udgøres af de daværende regeringspartier, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, samt CD. Vurderingen af demokratiets funktionsmåde hænger altså tilsyneladende sammen med, om ens eget parti sidder på regeringsmagten (eller har været med i regeringen tidligere), men det er dog kun en mindre variation i den brede enighed om at være nogenlunde tilfreds, som vi finder i de fleste af partierne. Undtagelsen er altså yderpartierne på begge fløje, som er utilfredse med demokratiets funktionsmåde, men formentlig er utilfredse på helt forskellige måder, da deres demokratiske idealer peger i helt forskellige retninger, henholdsvis beskyttelses- og deltagesdemokrati, jf. ovenfor.

Først skal de sociodemografiske forskelle dog kort berøres (tabel 7.7), med udgangspunkt i samme indeks som i tabel 7.6. Forskellene er meget beskeden, hverken køn, alder, uddannelsesniveau eller anciennitet som partimedlem betyder meget for tilfredsheden med demokratiet. Til gengæld er der en klar sammenhæng mellem medlemsancienniteten og den gennemsnitlige grad af tilfredshed. Partimedlemmer, som har været med fra 1980'erne eller før, er mere tilfredse med demokratiet end dem, som er kommet til senere.

TABEL 7.6.

Medlemmernes gennemsnitlige tilfredshed. 100 svarer til "Meget tilfreds" og -100 svarer til "Utilfreds"

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Gennemsnitlig tilfredshed	-24	26	43	44	39	27	27	24	-28	30
N	632	544	621	602	491	521	576	589	524	5.100

Det kunne skyldes, at partierne især holder på de medlemmer, som er tilfredse med demokratiet, mens mere kritiske forlader partierne, men forklaringen er imidlertid en helt anden.

Anciennitet er jo tæt knyttet til partiets alder, eksempelvis har Enhedslisten næsten kun medlemmer fra 1990'erne, og Dansk Folkeparti har kun medlemmer fra efter 1995, og netop disse partiers medlemmer er markant mere negative end de øvrige partiers. En nærmere analyse inden for de enkelte partier af anciennitetens betydning for tilfredsheden med demokratiet viser imidlertid, at der ingen systematisk sammenhæng er. I nogle partier genfindes mønsteret med faldende tilfredshed ved faldende anciennitet (eksempelvis Dansk Folkeparti), i andre partier er sammenhængen den modsatte (eksempelvis Det Konservative Folkeparti), men i de fleste partier er der ingen klar tendens. Heller ikke anciennitet har altså nogen klar betydning for tilfredsheden med demokratiet, mens der som vist var klare forskelle mellem partierne, hvilket tyder på, at der ikke sker nogen bestemt demokratisk socialisering i partierne eller udskillelse af bestemte holdninger. Forholdet er snarere det, at bestemte partier tiltrækker borgere med bestemte demokratiske holdninger – yderfløjene tiltrækker de mere utilfredse, mens midten tiltrækker de mere tilfredse borgere.

Utilfredsheden på yderfløjene kan enten skyldes utilfredshed med demokratiets konkrete funktionsmåde, en holdningsmæssig afstandtagen fra den repræsentative model eller en kombination af konkret/empirisk og principiel/normativ afstandtagen, jf. figur 7.1. Hvis den mere holdningsmæssige afstandtagen er central, må det forventes, at der kan findes klare sammenhænge mellem parti og bestemte demokratiidealer.

TABEL 7.7.

Medlemmernes gennemsnitlige tilfredshed. 100 svarer til "Meget tilfreds" og -100 svarer til "Utilfreds". Forskellige socioøkonomiske grupper

	GENNEMSITLIG TILFREDSHED	N
PASSIVE-AKTIVE		
Passiv (0 timer)	19	2.309
Lidt aktiv (1-5 timer)	22	1.490
Aktiv (6- timer)	17	740
ANCIENNITET		
Medlem før 1970	31	621
Medlem 1970-1979	36	776
Medlem 1980-1989	27	958
Medlem 1990-1994	17	741
Medlem 1995-1997	12	783
Medlem 1998-2001	3	1.077
ALDER		
Op til 39 år	21	1.101
40-59 år	19	2.238
60 år og opefter	19	1.689
UDDANNELSE		
-8 års skolegang	21	1.171
9-10 års skolegang	17	1.329
Studentereksamen el. l.	20	2.284
KØN		
Mænd	21	3.271
Kvinder	17	1.769

TILLIDEN TIL PARTIER – PARTIERNES RESPONSIVITET

I undersøgelser af danskernes syn på demokratiet er der som regel medtaget enkelte spørgsmål om partierne, men partierne ofres langt mindre opmærksomhed end for eksempel synet på politikere. De få spørgsmål, som findes i tidligere undersøgelser, har handlet dels om, hvorvidt borgerne har opfattet partierne som nødvendige for det politiske systems funktionsduelighed, dels om partiernes lydhørhed eller responsivitet, altså om de politiske partier tager hensyn til almindelige menneskers synspunkter, og om hvorvidt partierne er interesserede i borgernes synspunkter eller kun i deres stemmer.

Perspektivet i medlemsundersøgelsen er imidlertid et andet, idet partimedlemmerne primært er blevet spurgt i et såkaldt indefra-perspektiv om demokratiet i deres eget parti (jf. kapitel 5), medens de kun i begrænset omfang er blevet spurgt i et udefra-perspektiv, hvor de i stedet skulle vurdere partierne i demokratiet. Konfronteret med spørgsmålet, om partierne kun er interesseret i folks stemmer, og ikke i, hvad folk mener, svarer medlemmerne som oftest, at de er uenige i påstanden (jf. tabel 7.8), men ganske store grupper af medlemmer – især i partierne på yderfløjene – er trods alt enige i påstanden og vurderer altså partiernes responsivitet som lav.

TABEL 7.8.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om partiernes lydhørhed over for vælgerne: "Partierne er generelt kun interesseret i folks stemmer og ikke i, hvad de mener". Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET
Helt uenig	16	20	13	15	15	9	12	9	14	12
Uenig	30	45	39	46	37	43	43	39	32	40
Hverken/eller	18	16	18	16	21	15	20	19	14	19
Enig	27	12	18	16	18	18	17	22	18	18
Helt enig	6	4	9	5	7	7	4	7	20	7
Ved ikke	3	3	3	2	2	8	4	4	2	4
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
PDI	13	49	25	40	27	27	34	19	8	27
N	631	541	614	599	485	510	567	580	513	5.015

PDI er beregnet som ("Helt uenig" + "Uenig") ÷ ("Enig" + "Helt enig"). Lave PDI værdier er derfor udtryk for, at forholdsvis mange er enige i påstanden.

TABEL 7.9.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om partiernes lydhørhed over for vælgerne: "Parterne er generelt kun interesseret i folks stemmer og ikke i, hvad de mener". Pct.

	HELT UENIG	UENIG	HVER- KEN/EL.	ENIG	HELT ENIG	VED IKKE	I ALT	PDI	N
PASSIVE-AKTIVE									
Passiv (0 timer)	11	37	18	20	9	5	100	19	2.284
Lidt aktiv (1-5 timer)	13	43	18	19	6	1	100	31	1.484
Aktiv (6- timer)	22	40	14	17	5	2	100	40	740
ANCIENNITET									
Medlem før 1970	10	43	15	19	8	5	100	26	597
Medlem 1970-1979	14	45	16	16	6	3	100	37	768
Medlem 1980-1989	15	40	19	18	6	2	100	31	947
Medlem 1990-1994	15	41	17	19	5	3	100	32	744
Medlem 1995-1997	14	35	19	20	9	3	100	20	773
Medlem 1998-2001	14	35	17	20	11	3	100	18	1.074
ALDER									
Op til 39 år	18	39	17	18	5	3	100	34	1.106
40-59 år	15	40	19	18	6	2	100	31	2.239
60 år og opefter	10	39	15	20	10	6	100	19	1.628
UDDANNELSE									
-8 års skolegang	10	39	15	20	10	6	100	19	1.123
9-10 års skolegang	15	40	16	18	8	3	100	29	1.329
Studentereksamen el. l.	14	39	19	19	6	3	100	28	2.280
KØN									
Mænd	14	39	16	20	8	3	100	25	3.233
Kvinder	13	41	17	17	7	5	100	30	1.753
Partierne samlet (vejlet)	12	41	19	17	7	4	100	29	4.986

PDI er beregnet som ("Helt uenig" + "Uenig") ÷ ("Enig" + "Helt enig"). Positive værdier afspejler altså tillid til partiernes responsivitet, mens negative værdier afspejler mistillid.

Når de forskellige grupper af medlemmer studeres, finder vi en tendens til, at jo mere aktive medlemmerne er, jo mere positivt ser de på partiernes lydhørhed over for borgerne. En nærliggende forklaring er, at de aktive via deres engagement selv oplever at blive hørt og få indflydelse, og derfor opfatter de også partierne som responsive. Selv denne sammenhæng mellem medlemmets aktivitetsniveau og synet på responsivitet er imidlertid ikke stærk, og heller ikke når materialet opdeles efter køn, alder osv., finder vi klare eller stærke sammenhænge i vurderingen af partiernes lydhørhed over for vælgerne.

Både i de forskellige partier og internt i de enkelte partier er der altså enighed om at afvise påstanden om mangel på responsivitet.

TILLID TIL POLITIKERNE?

Politikerleden – eller mindre prosaisk udtrykt: Mistilliden eller tilliden til politikere – er et af de områder, som forskningen har ofret speciel opmærksomhed, og især i starten af 1990'erne kom der omfattende studier (således Andersen et al., 1992). Et vigtigt resultat af disse studier er påvisningen af, at tilliden til politikere ikke er endimensional, men derimod indeholder en række forskellige elementer. Ud over generelle spørgsmål, hvor der spørges direkte til tillid/mistillid, har surveyundersøgelserne set på tre delelementer i tilliden: (1) pragmatisk tillid, som afdækker tiltroen til, at politikere er dygtige, saglige og træffer de rigtige beslutninger for samfundet; (2) moralsk tillid, som er borgernes vurdering af politikernes ordholdenhed og principfasthed, samt (3) politikernes responsivitet – eller lydhørhed – over for vælgerne eller almindelige mennesker (for en oversigt over de forskellige surveyspørgsmål, se Buch, 2003). I forhold til disse forskellige dimensioner er der i medlemsundersøgelsen kun medtaget et enkelt og generelt spørgsmål om tilliden til politikere. Der er en klar overvægt – ca. to tredjedele af partimedlemmerne har stor eller meget stor tillid til politikerne, mens en tredjedel kun har ret lille eller meget lille tillid til politikerne, jf. tabel 7.10.

Kun i de to partier yderst til højre og yderst til venstre er der klar overvægt af personer med ret lille eller meget lille tillid. Tilliden er størst i de daværende regeringspartier, mens der er noget flere skeptiske i de små midterpartier samt i Venstre og Det Konservative Folkeparti. Venstre og CD er overvejende positive, mens Kristeligt Folkeparti og Det Konservative Folkeparti er mere splittede.

TABEL 7.10.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om tillid til politikere: "Hvor stor tillid har du i almindelighed til danske politikere". Pct.

	EL	SF	S	RV	CD	KRF	V	KF	DF	ALLE, VEJET	BOR- GERNE
Meget lille tillid	32	6	6	4	10	12	8	10	48	9	9
Ret lille tillid	50	28	22	18	25	37	30	35	34	28	30
Ret stor tillid	15	57	61	67	57	42	54	51	13	55	55
Meget stor tillid	1	5	8	8	6	2	4	2	3	5	4
Ved ikke	2	4	3	3	2	7	4	2	2	3	2
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
PDI	-66	28	41	53	28	-5	20	8	-66	23	20
N	632	544	621	602	491	521	576	589	524	5.122	1.999

PDI udregnet som ("Meget stor tillid" + "Ret stor tillid") ÷ ("Ret lille tillid" + "Meget lille tillid"); negative værdier udtrykker altså lav tillid og positiv værdi høj tillid.

Kilde: Borgerne: Valgundersøgelsen 1998.

Som tabel 7.11 viser, er der en entydig sammenhæng mellem antal års medlemskab af partiet og tilliden til politikerne. Medlemmer med få års medlemskab er markant mere kritiske over for politikerne end mangeårige medlemmer. Det kan skyldes både større viden om politikere gennem medlemskabet og en socialisering i partierne til sådanne vurderinger, men det er imidlertid partiernes forskellige levealder, som er den egentlige forklaring. De to nyeste partier, som først har etableret deres medlemsskarer i 1990'erne – Dansk Folkeparti og Enhedslisten – var jo netop dem, som ovenfor afveg markant derved, at deres medlemmer havde lav tillid til politikerne.

En nærmere analyse inden for de enkelte partier (ikke vist her) afslører netop, at der ingen systematisk sammenhæng er mellem anciennitet og graden af tillid til politikere, selv om den mest kritiske gruppe i mange partier er de senest tilkomne medlemmer, dvs. medlemmer med mindre end tre års anciennitet. Hovedforklaringen på det klare billede i tabel 7.11 er altså primært forskellene i, hvor længe de forskellige partier har eksisteret, samt at flere af de nyere partier har mere kritiske medlemmer end de ældre partier (tabel 7.10) – disse to forhold tilsammen giver det entydige mønster med hensyn til anciennitetens betydning. Resten af tabel 7.11 er dog også ret entydig, idet hverken alder, køn eller uddannelse har nogen særlig betydning for graden af tillid til vore politikere.

TABEL 7.11.

Svarfordeling og procentdifferencer (PDI) for spørgsmål om tillid til politikere: "Hvor stor tillid har du i almindelighed til danske politikere" i forskellige socio-demografiske grupper. Pct.

	MEGET LILLE TILLID	RET LILLE TILLID	RET STOR TILLID	MEGET STOR TILLID	VED IKKE	I ALT	PDI	N
PASSIVE-AKTIVE								
Passiv (0 timer)	17	32	44	3	4	100	-2	2.328
Lidt aktiv (1-5 timer)	13	32	48	5	2	100	8	1.489
Aktiv (6- timer)	13	27	52	7	1	100	19	740
ANCIENNITET								
Medlem før 1970	5	26	61	6	2	100	36	622
Medlem 1970-1979	8	27	56	6	3	100	27	785
Medlem 1980-1989	9	31	53	4	3	100	17	959
Medlem 1990-1994	15	33	46	3	3	100	1	744
Medlem 1995-1997	20	34	39	4	3	100	-11	782
Medlem 1998-2001	28	35	32	3	2	100	-28	1.082
ALDER								
Op til 39 år	15	29	50	4	2	100	10	1.104
40-59 år	15	34	44	4	3	100	-1	2.244
60 år og opefter	15	29	47	5	4	100	8	1.703
UDDANNELSE								
-8 års skolegang	16	31	42	6	5	100	3	1.183
9-10 års skolegang	16	31	47	3	3	100	3	1.335
Studentereksamen el. l.	14	32	48	4	2	100	6	2.287
KØN								
Mænd	15	31	47	5	2	100	6	3.276
Kvinder	14	32	45	4	5	100	3	1.787
Partierne samlet (vejlet)	9	28	55	5	3	100	23	5.122

PDI udregnet som ("Meget stor tillid" + "Ret stor tillid") ÷ ("Ret lille tillid" + "Meget lille tillid"). Positive værdier udtrykker altså overvægt af tillid, negative værdier overvægt af mistillid.

KONKLUSION

Partimedlemmer er ikke, som folk er flest. Det var påstanden, som indledte dette kapitel, men konklusionen må faktisk på flere punkter blive den stik modsatte: Partimedlemmernes demokratiske holdninger er næsten identiske med befolkningens som helhed.

- I forhold til de tre demokratiske idealmønstre fordeler borgere og partimedlemmer sig med 40 pct. bag deltagelsesmodellen og 20–30 pct. bag såvel repræsentations- som beskyttelsesmodellen.
- Fire ud af fem partimedlemmer er ligesom det store flertal af befolkningen tilfredse eller meget tilfredse med det danske demokrati. Det er i modsætning til 1980'erne og især 1970'erne, hvor op til halvdelen af danskere var utilfredse eller meget utilfredse med demokratiet.
- To ud af tre partimedlemmer har tiltro til, at partierne er interesserede i borgernes meninger og ikke blot i borgernes stemmer.
- To ud af tre partimedlemmer har generel tillid til politikerne, hvilket er en lidt mere positiv vurdering, end vi ser hos borgerne.

Ses der på tværs af de fire udvalgte dimensioner i de demokratiske holdninger, er der kun få markante forskelle internt i partierne, når man ser på betydningen af faktorer som køn, alder, anciennitet og uddannelse, mens der findes langt større forskelle mellem partierne. Forskelle mellem køn, alder osv. er også små internt i de enkelte partier, hvilket peger i retning af, at partierne i højere grad tiltrækker forskellige typer af medlemmer med forskellige demokratiske holdninger, end de tiltrækker bestemte typer af borgere på køn, alder osv. – og det peger umiddelbart heller ikke på, at der sker en stærk socialisering i partierne til bestemte holdninger, selv om det jo er et reelt problem, at mange har forladt partierne og derfor ikke indgår i undersøgelsen. De to vigtigste konklusioner er:

- Venstrefløjens medlemmer støtter massivt deltagelsesmodellen, mens den yderste højreflojs medlemmer især slutter op om beskyttelsesmodellen. Midterpartierne og Venstre og Det Konservative Folkeparti er domineret af repræsentations- og deltagelsesmodellerne, selv om Det Radikale Venstre dog afviger fra dette overordnede mønster med sin forholdsvis store opbakning til deltagelsesmodellen.
- Den generelle demokratiske tilfredshed, tiltroen til partiernes lydhørhed og tilliden til politikerne er udbredt undtagen blandt Enhedslistens og

Danske Folkepartis medlemmer, hvor tilfredsheden står stærkere eller er helt dominerede.

Mere specifikke konklusioner er:

- Jo lavere alder og jo højere uddannelse, jo mere støtte til deltagelsesmodellen.
- Jo mere aktive partimedlemmerne er, jo større er deres tiltro til partiernes lydhørhed og tillid til politikerne.
- Tilliden til politikerne er størst i regeringspartierne og mindst på yderfløjene.

Spørgsmålet i kapitlets start – om medlemmerne er demokratiets fanebærere eller stormtropper – må besvares med et hverken/eller. For medlemmerne kan holdningen opsummeres på samme måde som for borgerne: Skeptisk støtte. På midten er støtten dominerende, mens skepsissen dominerer på fløjene. I et historisk perspektiv er tilfredsheden med det eksisterende, overvejende repræsentative system stor, mens deltagelsesmodellen fremstår som det stærkeste alternativ. Det skal utvivlsomt også ses i sammenhæng med nogle af de reformer, som er blevet gennemført i løbet af 1980'erne og 1990'erne: Brugerbestyrelser, forskellige råd for henholdsvis ældre, unge og indvandrere, bruger- og borgerundersøgelser osv. Dette har både kunnet føre til øget tilfredshed og til, at borgerne herigennem er blevet opdraget til og vænnet til mere deltagelse.

Et væsentligt problem er imidlertid, at tidligere undersøgelser har vist begrænset opslutning til konkrete deltagelsesdemokratiske reformforslag (Svensson, 1992; 1994; 1999), og at borgernes adfærd i allerede etablerede deltagelsesdemokratiske reformer desuden er præget af begrænset og også faldende aktivitet – den fortsat faldende valgdeltagelse ved valg til skolebestyrelser er her et illustrativt eksempel.

PARTIERNE, MEDLEMMERNE OG FREMTIDEN

JØRGEN ELKLIT

Med denne undersøgelse af medlemmerne af de danske politiske partier her lige efter år 2000 har vi først og fremmest villet give en overskuelig og troværdig beskrivelse af de små fem pct. af vælgerne, der i modsætning til de øvrige 95 pct. mener, at det at være medlem af et politisk parti er en form for politisk deltagelse, de godt vil være med til, noget, som de på en eller anden måde synes giver mening.

Som det blev fremhævet i kapitel 1, har udgangspunktet for interessen for partiernes medlemssituation – både i relation til Magtudredningen og i andre sammenhænge – som regel været det markante fald i partiernes medlemstal, som satte ind i løbet af 1960'erne. Det førte helt naturligt til, at man begyndte at spørge til de konsekvenser for folkestyrets karakter og funktionsmåde, som den dramatiske medlemstilbagegang måtte formodes at have. Her tænkte man ikke bare på partiernes måde at fungere på, som man kendte den, men også på, om nye politiske ledelsesformer var mulige, og om man overhovedet kunne forestille sig, at det politiske arbejde og den politiske opinionsdannelse kunne foregå anderledes end tidligere.

Og spørgsmålet var jo ikke bare, om medlemskab af de politiske partier var noget, der kunne forandres, når man så det fra medlemmernes side; spørgsmålet var lige så meget, om partiernes opfattelse og indstilling til medlemskabet eventuelt også kunne udvikle sig?

Det er derfor med ekstra opmærksomhed, vi efter valgene i november 2001 har fulgt rapporterne fra stort set alle de politiske partier om flere indmeldelser, end man ellers plejer at se efter et folketingsvalg. Om der er tale om en tilfældig fluktuation, eller om det er udtryk for noget nyt – en ny fase – er det endnu for tidligt at sige noget om, og af gode grunde er forklaringerne på fænomenet endnu lidt sporadiske. Den foreliggende viden tyder dog på, at forholdsvis mange af de nye partimedlemmer er relativt ressourcestærke yngre mennesker, som har følt en form for moralsk, nærmest borgerpligtsagtig forpligtigelse til at melde sig ind i det parti, de stod nærmest,

og hvis synspunkter de gerne vil være med til at fremme ved også at gå ind i det pågældende parti (Laustrop, 2002).

Sådanne begrundelser minder på mange punkter også om de væsentligste af de begrundelser, der blev identificeret i kapitel 3. Der plejer altid at komme flere nyindmeldelser i forbindelse med valg, men stigningen i antallet af nyindmeldte partimedlemmer var ekstra stor efter valgene i 2001. Oplagte forklaringer er, at regeringsskiftet var så markant, at regeringen pressede på med gennemførelsen af sit højtprofilerede 100-dages-reformprogram, og at dens parlamentariske afhængighed af Dansk Folkeparti har været så tydelig.

Det spændende i relation til den foreliggende undersøgelse er imidlertid, at denne relativt kraftige strøm af nyindmeldelser understreger, at medlems-tallet i partierne ikke behøver være noget, der bare går ned og ned. Hvert år er der en hel del, der melder sig ind i partierne, og selv om der normalt har været endnu flere, der forsvinder fra medlemslisterne, så er det værd at notere sig, at der fortsat er ikke så helt få, der har lyst til at melde sig ind – og det blev så ekstra understreget i vinteren 2001-02.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan partierne tager den udfordring op, som det er at få nye medlemmer – hvad gør man for at sikre, at de også bliver et aktiv for partierne på lidt længere sigt, herunder i første omgang at de også er medlemmer til næste år? Flere ting kunne desværre tyde på, at partierne på lokalt plan ikke har været gode nok til at tage sig af de nye medlemmer, ligesom en del af de nye „medlemmer“ heller ikke har været gode til at få betalt deres kontingent, da opkrævningen kom. Så måske var der alligevel ikke så meget at glæde sig over, som man i første omgang troede?

HVAD VISTE UNDERSØGELSEN OM PARTIERNES MEDLEMMER?

Det første hovedspørgsmål, undersøgelsen tog op, var, hvem partiernes medlemmer egentlig er, om de kan siges at være repræsentative for vælgerne, hvorfor de i sin tid meldte sig ind, og hvad de mener om politik. Disse emner blev behandlet i kapitlerne 2, 3 og 6.

Her så vi først på de to hovedformer for repræsentativitet – social repræsentativitet og holdnings- eller meningsrepræsentativitet – og fokuserede i den empiriske underbygning i kapitel 2 på den sociale repræsentativitet. For eksempel er kvinderne trods deres markant ændrede rolle i samfundet fortsat svagere repræsenteret blandt partimedlemmerne end mændene. Partier-

ne gør altså fortsat kun i beskedent omfang brug af de ressourcer, de interesser og de livserfaringer, som den ene halvdel af befolkningen har.

I en periode, hvor kvindeandelen for eksempel i Folketinget og andre repræsentative organer af en række forskellige grunde er vokset, har partierne ikke haft held til at reparere på den beskedne andel, som kvinderne udgør af den samlede medlemskare. Ud fra et ønske om social repræsentation ligger der stadig en stor udfordring for partierne i at yde en mere målbevidst indsats for at øge antallet af kvindelige medlemmer. Under alle omstændigheder sker der ingenting, hvis man ingenting gør.

I øvrigt er det bemærkelsesværdigt, at andelen af kvinder, som har partiinterne poster, eller som er villige til at stille op som kandidater til diverse former for offentlige valg, i samtlige partier er lavere end andelen af kvinder, som er medlemmer (Pedersen, 2002: 133). De kvinder, der faktisk er i partierne, bliver altså kun i et vist omfang trukket/hjulpet ind i disse aktivitetsformer, hvilket måske er en medvirkende årsag til den beskedne kvindeandel blandt medlemmerne.

Tilsvarende er de unge markant underrepræsenteret, og det gælder også, selv om medlemsfremgangen siden valgkampen i november 2001 som nævnt har omfattet forholdsvis flere unge end ellers blandt dem, der nu har meldt sig under partiernes faner. De med længst uddannelse er i øvrigt generelt overrepræsenteret i partierne, mens de kortest uddannede er underrepræsenteret. Vi ser også, at arbejdere og lavere funktionærer er underrepræsenteret, selvstændige, højere funktionærer og pensionister overrepræsenteret.

Tabel 2.9 sammenfatter resultaterne i kapitel 2 med hensyn til partiernes sociale sammensætning. Det gøres ved at tegne en form for medlemsprofil af hvert af de ni partier. Og spørger man derefter, om partimedlemmerne er repræsentative, så er svaret klart nok nej – og det gælder i øvrigt uanset, om man sammenligner med hele befolkningen, eller om man for hvert af partierne sammenligner dets medlemmer med dets vælgere ved folketingsvalget i 1998. Sådan har det imidlertid nok altid været, selv om vi af gode grunde ikke kan vide det. Men om dét er grund nok til, at man ikke skal tage den manglende sociale repræsentativitet alvorligt, er naturligvis et helt andet spørgsmål.

I kapitel 3 var hovedtemaet motiverne og rationaliteten bag dét at melde sig ind i et politisk parti. Hovedkonklusionen var, at en betydelig del af medlemmerne har meldt sig ind af en række grunde, der ikke først og fremmest hang sammen med, hvad de selv eller deres allernærmeste personligt ville kunne få ud af medlemskabet.

Begrundelserne var gennemgående væsentligt bredere: Det var ønsket om at støtte det pågældende parti mere generelt eller bakke op om partiets ideologi (også selv om man ikke ville kunne fremlægge denne ideologi særlig præcist), en positiv indstilling til partiets politiske synspunkter og adfærd enten på det landspolitiske eller på det lokale niveau (og ofte uden hensyn til, hvad der ville være til ens egen fordel) og hensynet til folkestyret. Også påvirkninger fra kolleger, familie eller venner – og fra nogle af de organisationer, man er medlem af, især på arbejdsmarkedet – spillede en rolle. Men snævert egoistiske begrundelser fandt vi kun få af, selv om de naturligvis også var der.

Det emotionelle element, som ligger i, at en del medlemmer har meldt sig ind på opfordring af mennesker, de sætter pris på, viser sig også derved, at nogle melder sig ind med henvisning til en følelsesmæssig tilknytning til partiet – og hvad det står for – eller på baggrund af en eller anden form for sympati for partiets leder. Igen ser vi, at der er tale om grunde, der ikke falder ind under de snævert rationelle og personligt nyttemaksimerende begrundelser, som efter nogle teoretikers opfattelse er afgørende, når man skal forstå, hvorfor folk melder sig ind i forskellige typer organisationer. Solidaritet, ansvarlighed, medmenneskelighed og samfundssind spiller fortsat – og måske ikke overraskende – en væsentlig rolle for, at nogle samfundsborgere vælger at melde sig ind i et af de politiske partier!

Medlemmerne er altså i betydeligt omfang medlemmer, fordi de har en principiel opfattelse af, hvorledes samfundet bør være indrettet, og de vil gøre noget for at fremme den opfattelse. De er tiltrukket af et af partierne og/eller dets leder, og de har også et billede af, hvilke partier de bør støtte (gennem medlemskabet) for at fremme den samfundsmæssige udvikling, de gerne ser.

Partiernes konkrete politik spiller dog også en væsentlig rolle, og her tænkes både på politikken på landsplan og på lokalt plan. Det svarer i øvrigt til det stigende omfang af den såkaldte *issue voting*, som vælgeradfærdsforskerne har identificeret ved de seneste valg, hvor vælgerne tager stilling til partierne på baggrund af deres holdning til konkrete politiske spørgsmål. De tager derved et konkret medansvar for løsningen af i hvert fald nogle af de centrale samfundsmæssige spørgsmål.

Det sidste hovedspørgsmål i beskrivelsen af partiernes medlemmer var, hvad de mener om politik – og også her er det oplagt at spørge, hvor repræsentative de er for vælgerne. Kapitel 6 analyserer partimedlemmernes og vælgernes generelle ideologiske ståsted og deres specifikke holdninger til

udvalgte politikområder. Udgangspunktet er, at partiernes medlemmer kan ses som udvalg af hver enkelt partis mest overbeviste vælgere, samtidig med at medlemmerne i partiet yderligere socialiseres til at være forholdsvis enige i partiets synspunkter. Hvis det er bare nogenlunde rigtigt, burde man finde de mest rendyrkede socialdemokrater, venstrefolk etc. i de pågældende partier. Det ville til gengæld betyde, at partimedlemmerne ikke ville være særligt repræsentative for partiernes vælgerkorps.

Med dette udgangspunkt ser kapitlet først og fremmest på, hvor store afstandene mellem medlemmer og vælgere er i de ni partier, dels på den såkaldte højre-venstre-skala, dels med hensyn til et udvalg af centrale politiske spørgsmål.

Med hensyn til holdningsoverensstemmelsen mellem partiernes vælgere og medlemmer i relation til disse politiske spørgsmål er billedet forholdsvis klart: Vælgernes opfattelser er gennemgående mindre ekstrem end medlemmernes, og der er for hvert af partierne gennemgående større forskel mellem vælgerne og medlemmerne under ét, end hvis man ser på forskellene mellem de tre medlemskategorier, altså passive, lidt aktive og aktive. Det tolker vi på den måde, at livet i partiet (socialiseringen) er mindre afgørende for holdningsforskellene end den oprindelige selektion af medlemmer, hvor nogle valgte at gå ind i ét parti, andre i et andet.

Den anden hovedgruppe af spørgsmål, som undersøgelsen har set på, drejer sig først og fremmest om, hvor aktive medlemmerne er i partierne, hvad de mener om partierne, om ledelsesforhold og indflydelsesmuligheder, og om partiernes betydning for det danske demokrati. Disse – og andre – temaer behandles i kapitlerne 4, 5 og 7, som på den måde giver et bidrag til diskussionen om, hvor meget liv der egentlig er i partierne – er de mere eller mindre rituelle organisationer uden reelt indhold og betydning for demokratiet, eller er der trods alt ikke grund til at formulere sig så drastisk?

I kapitel 4 var hovedtemaet partimedlemmernes forskellige aktivitetsniveauer og betydningen heraf. Omkring halvdelen af medlemmerne er helt passive, idet de ikke deltager i nogen form for aktivitet i partisammenhæng. Og hovedparten af de øvrige deltager kun forholdsvis lidt. De forskellige samfundsorienterede, altruistiske og tilsvarende gode begrundelser for at melde sig ind og være medlem bliver altså tilsyneladende kun i et vist omfang fulgt op af aktiviteter, der kan bidrage konstruktivt og direkte til at opnå de efterstræbte politiske resultater og den ønskede indretning af samfundet.

Det blev også konstateret, at aktivitetsniveauet i partierne tilsyneladende er ramt af et dobbelt fald, idet der ikke kun er blevet færre medlemmer; de

tilbageværende medlemmer giver også udtryk for, at deres aktivitetsniveau nu er lavere end for fem år siden. Det er en vigtig konstatering, når man skal forstå udviklingen i partierne – og når man skal vurdere de fremtidige muligheder.

I den situation ville det ikke være overraskende, hvis der også generelt var blevet færre aktiviteter at deltage i, men det er et tema, vi ikke har forfulgt i denne undersøgelse, som handler specifikt om partiernes medlemmer. Det er dog vores umiddelbare opfattelse, at det er tilfældet. Under alle omstændigheder er der på medlems- og aktivitetssiden tale om en spiral med nedadgående tendens, som partierne burde tage overordentlig alvorligt. Det gør de utvivlsomt også, selv om man kun sjældent ser den form for ivrigt og målrettet partiarbejde, der må antages at være den eneste måde at tage udfordringerne op på, som måske kunne sikre, at de triste spådomme om fremtidens partimæssige situation ikke gik i opfyldelse.

Der blev i kapitel 4 også påvist nogle klare sammenhænge mellem aktivitetsniveauet og forskellige baggrundsfaktorer. Køn spiller en mindre rolle med hensyn til at forklare deltagelsesomfanget end med hensyn til at forklare medlemskabet som sådant, dvs. de kvinder, der er blevet medlem af et parti, deltager i samme omfang som mænd i de forskellige aktivitetsformer, når vi ser på alle partierne under ét. Alder og uddannelsesniveau er nok så væsentlige forklaringsfaktorer, når aktivitetsomfanget i partierne skal forklares.

Hvordan ser medlemmerne selv på deres parti og det interne partidemokrati? Det er temaet i kapitel 5, der tager sit udgangspunkt i, at partiernes evne til at fungere som bindeled mellem vælgere og valgte ikke bare afhænger af medlemmernes faktiske deltagelse, men også af, hvordan partiernes opbygning er, og hvordan deres interne beslutningsprocesser fungerer.

Kapitel 5 har to hovedbudskaber. Det ene er, at medlemmerne i de forskellige partier på mange punkter mener det samme: For eksempel er det generelt opfattelsen, at medlemmernes rolle er at bakke ledelsen op (bortset fra med hensyn til kandidatopstillinger, hvor beslutningsprocessen skal være decentral). Der er også generel opbakning til urafstemninger, ikke mindst blandt de mange passive medlemmer, og også til brug af ny kommunikationsteknologi, specielt blandt de aktive og de unge. Den offentlige partistøtte er der betydelig tilslutning til, hvorimod der i alle partier – bortset fra Socialdemokratiet – er en negativ holdning til økonomisk støtte til partierne fra fagbevægelsen og erhvervsorganisationerne.

Det andet hovedbudskab – som følger af den afsluttende analyse – er imidlertid også, at holdningen til det interne partidemokrati (dvs. om det er med-

lemmerne eller ledelsen, der styringsmæssigt skal have fat i den lange ende) hænger sammen med såvel medlemmernes uddannelses længde, som hvilket parti de er medlem af. Selv om der er lighedspunkter mellem partimedlemmernes generelle synspunkter, er der altså også partispecifikke forskelle.

I kapitel 7 er temaet medlemmernes mere specifikke opfattelse af deres egen og deres partiers rolle i det repræsentative demokrati. Her er resultatet, at partimedlemmerne med hensyn til deres syn på såvel de demokratiske idealmodeller som det danske demokrati giver udtryk for holdninger, der svarer til den øvrige befolknings, idet det dog også kunne påvises, at partimedlemmerne har en lidt mere positiv vurdering af politikerne end resten af befolkningen.

Ligesom i kapitel 6 viser det sig, at forskellene på tværs af de forskellige dimensioner primært er mellem partier, ikke mellem forskellige kategorier af medlemmer internt i de enkelte partier. Mest støtte – især dog i venstre side af det politiske spektrum – fandt vi for den såkaldte deltagelsesmodel, selv om vi igen kunne konstatere, at man for eksempel godt kan foretrække denne model, selv om man selv er forholdsvis passiv i sit partimedlemskab.

Undersøgelsens spørgeskema forsøger også at afdække andre temaer end dem, der er beskrevet og analyseret i de foregående kapitler. Tanken med disse syv kapitler har først og fremmest været at give en generel introduktion til det store datamateriale og til nogle af de temaer, det er mest oplagt at tage op, når emnet er de politiske partiers medlemmer.

Som det allerede er fremgået, har undersøgelsen desuden dannet basis for to ph.d.-afhandlinger. I den ene behandler Bernhard Hansen (2002a) – ud over en række spørgsmål, der vedrører partimedlemskabsproblematikken mere generelt – først og fremmest spørgsmål, der knytter sig til medlemmernes aktivitet i partierne: Hvad gør de aktive, hvem er de, og hvad forklarer, dels hvorfor folk melder sig ind i et parti, dels deres aktivitetsniveau i partiet? Denne afhandling uddyber og udbygger altså især de temaer, der her er blevet behandlet i kapitlerne 3 og 4.

I den anden ph.d.-afhandling analyserer Karina Pedersen (2003a) partimedlemskabet som en relation mellem det enkelte medlem og partiet repræsenteret ved partieliten. I denne relation bidrager medlemmet med deltagelse, partiet med responsivitet. En af afhandlingens centrale påstande er, at partimedlemskab ikke kun kan vurderes på antallet af medlemmer, idet karakteren af denne relation varierer fra medlem til medlem og fra parti til parti, og det vises, at der er klare forskelle mellem partierne både med hensyn til deltagelsesomfanget og partiernes responsivitet.

FREMTIDENS PARTIER: FORANDRING ELLER FORFALD?

Det tredje overordnede spørgsmål, som vi direkte og indirekte har beskæftiget os med, vedrører fremtiden for det, der i kapitel 1 blev kaldt den danske partimodel: Står den for fald, eller vil den fortsat være i stand til at tilpasse sig ændrede samfundsmæssige vilkår?

Så der er grund til afslutningsvis at diskutere, hvad partierne vil i fremtiden, hvad deres medlemmer vil – og hvad de mange medborgere/vælgere, der ikke har haft lyst til at være med i et af partierne, mon vil? Hvordan ser de på partiernes fremtidige placering, hvilken form for magt og indflydelse skal de have – og hvem har egentlig ansvaret for, hvordan udviklingen bliver?

Det er vanskelige spørgsmål, som undersøgelsen og analyserne her og i de andre publikationer fra partimedlemsprojektet kun i et vist omfang tillader os at sige noget om. Alligevel vil der i det følgende blive taget nogle temaer op, som er væsentlige for vurderingen af partiernes fremtidige situation.

For det første diskuteres det, hvad medlemmernes opgaver egentlig er – set fra partiernes synsvinkel – hvad vil partierne med medlemmer, og hvad kan medlemmer bruges til, når deres antal er så lavt, og de ikke er repræsentative for ret meget? I forlængelse heraf diskuteres, for det andet, et par spørgsmål, der knytter sig til repræsentativitetsproblematikken, specielt hvad angår de unge og kvinderne. For det tredje kommenteres partiernes fornyelsesevne, og der spørges, om partierne egentlig er interesserede i at ændre på den nuværende tingenes tilstand med den gradvist stærkere orientering mod vælgerne. Fordi partierne nok har mere brug for vælgere/medlemmer, end vælgerne har brug for partierne, gives der endelig, for det fjerde, et bud på, hvorledes man kan forestille sig, at fremtidens danske partier og det danske partisystem vil udvikle sig.

I relation til de første af de fire temaer er et af undersøgelsens mere markante resultater som nævnt, at halvdelen af medlemmerne er så passive, at de inden for en gennemsnitsmåned ikke bruger bare fem minutter på en eller anden form for partiarbejde.

Hvad bidrager de mange passive medlemmer så med? Det kan næppe være via betalingen af et beskedent kontingent, at de gør deres indsats, idet partierne er blevet mindre og mindre afhængige af medlemskontingenterne som finansieringskilde. Det gælder under alle omstændigheder, selv om det forhold, at partierne ikke formelt og ubegrænset kan spare op af støtten fra det offentlige, betyder, at bidragene fra andre kilder alligevel får betydning med henblik på at kunne finansiere for eksempel valgkampene.

For de tre store partier, som traditionelt har fået væsentlige bidrag fra forskellige organisationer og virksomheder, er det selvfølgelig ikke primært medlemmerne, der finansierer de dyre valgkampagner, men for de øvrige partier har kontingentindtægterne fortsat en vis betydning, og medlemmernes fortsatte finansielle betydning skal derfor ikke overses.

Måske er det derfor mest rimeligt at se de mange passive som en form for „støttemedlemmer“, således som man kender det i mange andre typer af foreninger og organisationer; hvis den opfattelse er rigtig, kunne det måske være hensigtsmæssigt for partierne at udvikle denne medlemskategori lidt mere, gøre den lidt mere synlig, og måske også undersøge, om den eventuelt kunne bruges lidt mere end nu?

Netto repræsenterer medlemmerne formentlig en udgift, men man kan vel alligevel udtrykke det på den måde, at medlemsorganisationen i en vis forstand kan „veksle“ den offentlige partistøtte til kontingentkroner, som kan spares op og bruges til at finansiere valgkampe med i de år, hvor det er aktuelt.

De mere aktive medlemmers vigtigste opgave kan heller ikke længere være deres arbejdsmæssige bidrag til valgkampene, som nu gennemføres ved mere og mere kapitalintensive teknikker. Medlemmernes betydning i valgkampssammenhæng kan dog langt fra afskrives, specielt ikke i de decentrale dele af folketingsvalgkampene og i de kommunale valgkampe. Det har faktisk kunnet påvises, at antallet af medlemmer og de aktive medlemmers indsats gør en forskel i valgkampagner, mens effekten af kapitalintensive valgkampagner ikke har kunnet påvises på tilsvarende måde (Buch Jensen, 2000). Pointen er, at medlemmerne i deres personlige agitation – i det omfang, de engagerer sig, hvad vi dog ved, de kun gør i et vist omfang (Buch Jensen, 1999: 116ff) – kan få flere vælgere til at stemme på deres parti end en helsidesannonce i en stor avis.

To tredjedele af alle partimedlemmerne forsøgte i forbindelse med valgkampen i 1998 at overtale andre til at stemme på deres parti, og heraf havde langt de fleste gjort det mindst tre gange. Ser vi på de lidt mere krævende valgkampsaktiviteter, viser det sig imidlertid, at væsentligt færre deltog, ofte kun tyve eller tredive pct. af medlemmerne, varierende efter aktivitetens art.

Så uanset at mange af partiernes medlemmer – og det gælder både de passive og dem, der kun er forholdsvis lidt aktive – ikke *gør* så meget, så bliver de altså hængende, i hvert fald lidt endnu. For nogle er det en vane, som de pågældendes omgivelser kender til, for andre er det måske noget, der i deres omgangskreds er lidt odiøst, og som de derfor netop ikke vil have, at andre kommer til at kende til – men hvor de altså alligevel gerne vil have deres lod

til at ligge i dén politiske vægtskål, der er dem nærmest. Måske vil de bare have lidt information om partiet og dets politik, og måske også have følelsen af at høre til et sted i det politiske landskab – og derfor er det vel ikke helt forkert at se dem som en slags støttemedlemmer?

Måske er medlemmernes vigtigste opgave efterhånden blevet at bidrage med legitimitet – også selv om man kan spørge, om ikke partierne gennemgående er blevet så små, at der ikke kan være megen legitimitet tilbage, som alene bygger på de medlemsmæssige ressourcer? Men hvor mange procent af vælgerne skal egentlig være medlem af et parti, for at der ikke kan sættes spørgsmålstejn ved partiernes legitimitet? For 100 år siden var hen ved 10 pct. af vælgerne medlem af et parti, for 50 år siden var det ca. 25 pct., og nu er det 4–5 pct. Hvornår var legitimiteten størst? Hvor går grænsen for, at man med udgangspunkt i medlemstallene overhovedet kan tale om, at partierne har en rimelig grad af demokratisk legitimitet?

Partimedlemmerne er altså meget forskellige med hensyn til, hvor meget partirelateret aktivitet de udviser; det kan i øvrigt ikke undgå også at spille ind på vurderingen af, hvilken betydning man skal tillægge spørgsmålet om partimedlemmernes repræsentativitet (og specielt måske især de aktive partimedlemmers, hvilket jo igen yderligere komplicerer spørgsmålet). Én ting er, at partimedlemmerne ikke er repræsentative for vælgerne som sådan – hverken taget under ét eller parti for parti – selv om der naturligvis er forskelle dels mellem partierne, dels når vi ser på henholdsvis den socio-økonomiske og den holdningsmæssige repræsentativitet.

En anden ting er, at de større og mindre forskelle i de politiske holdninger, der var emnet i kapitel 6, også betyder, at partierne ikke med sikkerhed kan bruge tilkendegivelser fra medlemmerne til at vejlede stemningen blandt vælgerne (hverken dem, der traditionelt stemmer på partiet, eller dem, de gerne vil have til det). Medlemmerne kan naturligvis stadig bidrage ved at påpege konkrete problemer med eller huller i lovgivningen, dvs. de leverer som medierne og andre noget af det stof, partierne kan reagere på. Her skal man huske på, at det ikke kun er i forbindelse med problemer i den eksisterende lovgivning, at medlemmerne har en funktion. Det er lige så vigtigt, at medlemmerne kan gøre opmærksom på helt nye emner, som de ud fra deres egne oplevelser ser som væsentlige, og som det er naturligt at tage op politisk, og hvor formen og måden så må afhænge af, hvad partiet mener at kunne gøre i relation til det pågældende emne.

Medlemmerne kan altså fortsat levere i hvert fald et vist mål af legitimitet, men de kan ikke bruges som pejlemærker for, hvad borgerne/vælgerne

mener, selv om de i mange tilfælde naturligvis alligevel kan fungere som resonansbund for partiet. Hertil kommer, at vælgerne ikke bare er afgørende for, hvor mange mandater partiet får ved næste valg, stemmetallet har også afgørende økonomisk betydning, fordi den offentlige partistøtte som nævnt nu er så meget vigtigere end de beløb, der kommer ind via kontingentbetalingen og de frivillige bidrag.

Jo mere partierne bruger alternative kanaler (som markedsundersøgelser, fokusgrupper og borgerhøringer) til indsamling af viden om vælgerne ønsker og synspunkter, jo mindre indflydelse på politikudformningen får medlemmerne, og jo stærkere bliver topstyringen i partierne.

Topstyring er imidlertid ikke noget nyt fænomen i de politiske partier. Den har altid været der – i hvert fald i et vist omfang – selv om det har været hensigtsmæssigt at operere med en forestilling – en myte – om et vist mål af medlemsindflydelse, for hvis man ikke havde indflydelse, hvorfor skulle man så være medlem? Partiforskningen har imidlertid siden begyndelsen af forrige århundrede været opmærksom på topstyringen og diskuteret allerede tidligt dens udbredelse og betydning (Ostrogorski, 1903; Michels, 1911).

Naturligvis kan det hævdes, at hvis medlemmerne også tidligere kun havde forholdsvis beskeden indflydelse, så kan det ikke udelukkes, at der faktisk kunne blive tale om *mere* indflydelse for medlemmerne, fordi et parti, der vil åbne sig mere end før over for forskellige slags påvirkninger udefra – blive mere responsivt – sikkert også ville blive mere åbent over for *input* fra medlemmerne.

Medlemmerne må formodes at være både nogenlunde velinformede og interesserede, og derfor kan det langt fra udelukkes, at de alligevel ender med at få større indflydelse gennem alle de forskellige deltagelskanaler, der er til deres rådighed, end de almindelige vælgere. Men det er kun noget, man kan formode og eventuelt håbe på, sikker kan man ikke være. I det omfang, medlemmernes indflydelse bliver mindre – eller opleves at blive mindre, for det er vel egentlig det, der er afgørende – bliver det naturligvis mindre attraktivt at være medlem, og smertegrænsen (dvs. der, hvor man bestemmer sig for ikke at forny sit medlemskab) må formodes at flytte sig tilsvarende.

Undersøgelsen har også vist, at mere end en fjerdedel af de nuværende medlemmer ikke er tilfredse med, hvad de får ud af medlemskabet, og at en stor del af disse medlemmer overvejer at melde sig ud/ikke forny medlemskortet. Der er her nogle interessante forskelle mellem partierne, således som det fremgik af kapitel 3. Dansk Folkeparti, Venstre og Kristeligt Folkeparti har de mindst utilfredse medlemmer, og også forholdsvis færrest, der har

overvejet at melde sig ud, mens de konservative, SF og Socialdemokratiet har flest, der ikke er tilfredse med deres medlemskab, og flest, der har overvejet at melde sig ud.

Man skal dog være opmærksom på, at der altid har været og altid vil være en vis medlemsgennemstrømning i partierne, og derfor er det ikke særligt overraskende, at vi har fundet nogle, der har overvejet at melde sig ud. Og den andel, der har overvejet udmeldelse, er faktisk ikke afgørende forskellig fra den andel, der overvejede det i 1990 (Elklit, 1991: 69, 74).

Disse forskelle mellem partierne med hensyn til medlemmernes grad af tilfredshed bliver yderligere interessante, hvis det samtidigt betænkes, at to af de partier, der har forholdsvis flest utilfredse medlemmer, også har forholdsvis flest medlemmer over 60. Socialdemokraterne og de konservative vil derfor i de kommende år være dobbelt udsat for at miste medlemmer, idet det jo ikke uden videre er de ældste medlemmer, der er mest utilfredse.

Det andet tema, der blev nævnt ovenfor, vedrører repræsentativitetsproblematikken. I relation til valgdeltagelse og partivalg har man somme tider set på, om forklaringen på de konstaterede variationer var forskelle i livscyklus (for eksempel i relation til unges lave valgdeltagelse, som ofte er blevet set som et mindre problem, hvis de bare på et senere tidspunkt giver sig til at stemme), eller om forklaringen var forskelle mellem generationerne og deres politiske holdninger og adfærdsmønstre.

Generationsforklaringen hænger sammen med, om de opvoksede generationer i de perioder, hvor de blev politisk bevidste og gradvist begyndte at stemme, var udsat for forholdsvis ens påvirkninger, som mere grundlæggende prægede deres verdenssyn og dermed deres politiske orientering, om ikke i resten af livet, så dog i en ganske lang periode.

Meget tyder på, at generationsforklaringen er mest relevant, når vi ser på partimedlemskabs udvikling over tid, selv om livscyklusforklaringen tilsyneladende også spiller en vis – om end mindre – rolle (Elklit, 1991: 70; Andersen, 1993: 55). Der er dog ingen tvivl om, at underrepræsentationen af de unge og yngre aldersgrupper er særligt alvorlig, når man vurderer partierne situation – og legitimitet – i et fremtidsperspektiv.

De dagliglivserfaringer, den ansvarlighed og det engagement, som mange unge kunne bringe frem til partierne, hvis man virkelig bestræbte sig på „at få fat i dem“, ville kunne være et godt udgangspunkt for på en og samme tid at få forbedret den socioøkonomiske og den holdningsmæssige repræsentativitet, få styrket partiernes legitimitet og få bredt grundlaget for udvælgelse af fremtidens politiske ledere mere ud, end tilfældet er nu.

Et andet alvorligt spørgsmål i relation til partiernes repræsentativitet – og legitimitet – er, hvorfor kvindernes andel af medlemsskarerne er så lav, ca. en tredjedel, også i vore dage, hvor kvindernes deltagelse i arbejdslivet og på en lang række andre samfundsmæssige områder er så helt anderledes end for 40–50 år siden. På dette felt har partierne et alvorligt efterslæb, som vel primært skyldes, at der i Danmark har været mindre fokus på spørgsmål i relation til partiernes promovering af kvinder, kvotering etc. end for eksempel i de andre skandinaviske lande. Kønsspørgsmålet (i relation til partierne) har nok været mindre politiseret i Danmark end i Norge og Sverige, og det er utvivlsomt en væsentlig del af forklaringen på den forskel, der nu ses på dette område.

Man kan jo i hvert fald ikke sige, at medlemmerne under den socio-økonomiske synsvinkel er repræsentative for noget som helst, og selv om mange medlemmer naturligvis giver mere legitimitet end få, kan de nuværende knapt fem pct., som er medlemmer, vanskeligt for alvor legitimere partiernes beslutninger, når to tredjedele er mænd, og gennemsnitsalderen er 55 (jf. tabel 2.9).

Måske risikerer partierne ligefrem, at denne medlemsprofil – kombineret med det lave deltagelsesniveau – bidrager til et fald i det nuværende legitimitetsniveau, fordi medlemmerne ligner de mere synlige politikere for meget. Det kan ikke udelukkes, at den socioøkonomiske overensstemmelse mellem de valgte repræsentanter og partiernes medlemmer (og manglen på overensstemmelse med vælgerne) vil kunne bidrage til, at partierne i stigende grad ses som integrerede i staten, og derfor kun i mindre grad er i stand til at fungere som et bindeled mellem staten og samfundet.

Det kan i den sammenhæng også blive et problem, at de potentielle nye partimedlemmer ikke har så meget forskelligt at vælge imellem. Uanset om man befinder sig til højre eller venstre eller midt i det politiske spektrum, er ubalancen mellem andelen af unge og ældre i partierne som allerede nævnt markant. De unge kan nemt føle, at partierne er forældede i deres struktur og arbejdsform, at de fleste af de andre medlemmer er gamle og véd alting bedre osv. Den slags forhold har naturligvis betydning for unge, som overvejer at melde sig ind i et parti, og det bliver ikke nemmere at tiltrække flere unge, hvis gennemsnitsalderen til møder og arrangementer er 50 eller mere.

Der er ingen oplagte løsninger på dét problem, for hvordan sikrer man, at begge grupper oplever, at de får noget ud af både det sociale samvær og de politiske diskussioner og andre aktivitetsformer? Men en styrkelse af ungdomsarbejdet og en konkret manifestation af vilje til at arbejde med og for

de unge er under alle omstændigheder en forudsætning for at komme videre ad den vej.

Måske er kernen i problemet, at partierne ikke i tilstrækkelig grad har været i stand til at forny sig, som er det tredje af de temaer, der tages op her. Partierne fungerer fortsat i betydeligt omfang, som de gjorde før i tiden, med de samme grundlæggende strukturer som for 100 år siden, med de samme arbejdsformer, med de samme (forholdsvis beskedne) forventninger til medlemmerne, og med den samme forestilling om, at medlemmerne først gradvist skal gøre sig fortjent til at få indflydelse og eventuelt gøre politisk karriere.

Det er måske sat en anelse på spidsen, for nogle forsøg på fornyelse og modernisering er naturligvis blevet forsøgt, dels fra centralt hold, dels i nogle af de mere initiativrige lokalforeninger. Men spørgsmålet er alligevel fortsat, om partierne har gjort *nok* for at forny sig, og om de har udviklet strukturer, hvor de ressourcer og erfaringer, som de underrepræsenterede medlemskategorier (unge, kvinder, børnefamilier, dem med kort eller ingen uddannelse, de gamle) kunne bringe til partiet og dets arbejde nu, kunne nyttiggøres?

Noget er som sagt blevet prøvet, men virkningerne har ikke været overvældende – hvis de da overhovedet har kunnet ses. Spørgsmålet er da også, om det overhovedet er muligt for partierne i dagens Danmark at ændre deres strukturer, arbejdsformer og *image* så meget, at det generelle billede med hensyn til repræsentativitet, medlemstal og arbejdsformer ændres afgørende? Det er svært at vide, men det er op til partierne selv at vise, hvad de mener. Indimellem forekommer det at være manglen på nytænkning og forsøg med alternative arbejdsformer og strukturer, der springer mest i øjnene – faktisk så meget, at man må spørge, om partierne mon føler, at de har det bedst med den slags medlemmer, de altid har haft, og at de har accepteret, at det er umuligt at kæmpe mod udviklingen?

Partierne er nødt til at gennemtænke og forholde sig til, om det er muligt og ønskeligt at fortsætte med de nuværende strukturer og arbejdsformer. Det er vel usandsynligt, at medlemmerne direkte vil „overtage“ organisationerne og skabe nye, åbne og mere deltagelsesdemokratiske organisationer. Dertil er tilfredshedsniveauet blandt de nuværende medlemmer vel gennemgående for højt, men det afgørende er faktisk også synspunkterne i de grupper, der *ikke* synes, det er en god idé at være medlem af et af de politiske partier. På en række punkter har de to grupper en forskellig opfattelse af partierne og deres rolle i samfundet, og selv om synspunkterne gennemgående er mere positive i Danmark end i de tilsvarende grupper i Sverige, er mønsteret ret klart (Petersson et al., 2000: 73–74).

Så hvis partierne ikke af sig selv ændrer sig i en retning, der svarer til opfat-
telserne blandt de nuværende ikke-medlemmer, er det vanskeligt at se,
hvorledes udfordringerne omkring medlemsituationen skal kunne tackles.
Her vil de nye informationsteknikker utvivlsomt komme til at spille en rol-
le, også selv om de endnu ikke bruges særligt meget. Men de bruges under
alle omstændigheder mest af de yngre og veluddannede, og derfor er det
oplagt, at det vil blive mere i fremtiden. Hvorfor ikke satse lidt på at udvikle
disse kommunikationsredskaber yderligere, således at både partierne og de
interesserede medlemmer kan blive endnu bedre til at bruge dem i samspil-
let mellem de to niveauer?

Her må man i øvrigt også tænke på alle de mulige aktivitetsformer, der
kunne vise medlemmerne – og naturligvis ikke mindst de nye – at partierne
tager dem alvorligt, er interesseret i dem, vil lytte til dem, vil bruge dem.
Inddragelse i programarbejdet (hvad der kræver en stor indsats, hvis det skal
være troværdigt, men så er det også nyttigt), oplæring af nye medlemmer (så
de kan fungere tvangsfrit i partiet), *trainee*- og mentor-programmer, aktivite-
ter, der er spændende for medlemmerne, og som først og fremmest demon-
strerer, at partiet er responsivt og optaget af at gøre noget og give de nye
(men naturligvis også de gamle medlemmer) en chance for at få indflydelse,
udvikle sig personligt etc.

Der er simpelthen ingen vej uden om, at partierne tager konsekvensen af
den aktuelle situation, finder ud af, hvad de vil – vover at tænke tanker, der
matcher behovene i fremtidens samfund – og så begiver sig ud på den van-
skelige vej, der måske fører derhen. At fortsætte i de gamle spor vil i hvert
fald ikke gøre det muligt at finde hensigtsmæssige og tilstrækkelige løsninger
på fremtidens problemer – undtagen naturligvis, hvis man mener, at løs-
ningen er at fortsætte med at lade en stor del af medlemmerne være passive
og uden reel indflydelse.

Denne diskussion handler i øvrigt ikke om, hvorvidt alting muligvis var
bedre i „de gode gamle dage“, og at vi derfor skulle ligge under for en eller
anden „forfaldsmyte“. Tingene var sandsynligvis ikke bedre for 40-50 eller
70-80 år siden, medlemmernes aktivitetsniveau og indflydelsesmuligheder
var det sikkert heller ikke, og derfor kan man naturligvis spørge, om der
egentlig er grund til at råbe vagt i gevær nu (se hertil også Petersson et al.,
2000: 83f).

Pointen er, at det ikke er så afgørende, hvordan det egentlig var på dette
område i „gamle dage“. Det relevante spørgsmål er, hvad partierne vil i
fremtiden, i de første par årtier af dette århundrede. Det er det fjerde af de

temaer, der blev peget på ovenfor, og som også drejer sig om, hvorvidt partierne selv er på vej til at ændre sig – er vi på vej mod nye partityper?

I den sammenhæng må partierne som nævnt forholde sig til, hvad både aktuelle og potentielle medlemmer har af behov og interesser, og hvad de vil kunne bidrage med. Heri ligger udfordringen for partierne og deres ledelser. Men det er også en udfordring til borgerne/vælgerne: Hvad vil *de* med partierne? Hvilken type partier vil de have: Medie- og marketingsorienterede partier, der styres af en elite, der kun fokuserer på at få så mange stemmer som muligt, eller medlemsbaserede partier, hvor medlemmerne trods alt har indflydelse på i hvert fald kandidatopstillingen og partiets overordnede politik – og måske også mere end det, hvis de vil have det?

Hvis man – dvs. både partierne og borgerne – ikke vil (eller kan) tage den udfordring op, ja, så er der en række nedadgående kurver, der vil fortsætte deres triste forløb, partierne vil få endnu sværere ved at rekruttere almindelige, engagerede samfundsborgere som medlemmer, og en udvikling i retning af partimedlemskab primært som karrierevej må forudses. Mange vil måske sige, at sådan er det allerede, men det kom dog ikke frem hverken i kapitel 3 eller i Bernhard Hansens (2002a) mere dybtgående analyse. Men det betyder jo ikke, at det ikke er et af de mulige fremtidsscenarier, man er nødt til at forestille sig.

Partierne har et *image*-problem, også selv om det måske er en anelse mindre i Danmark end i Norge og Sverige (Heidar & Saglie, 2002: 41-42; Petersson et al., 2000: 74-75), og der er i hvert fald ikke nogen udsigt til, at det vil kunne løses med et snuptag. Måske har der også tidligere været problemer med de enkelte partiers *image*, men forskellen i forhold til tidligere er, at det er blevet mere generelt, og at alle tendenser synes at pege i retning af en fortsættelse af denne udvikling.

Man kan på den baggrund spørge, om partierne ikke er interesseret i at have medlemmer? Her er spørgsmålet retorisk, men stiller man det direkte til partierne, svarer de naturligvis, at de naturligvis er interesseret i at have medlemmer – og helst mange medlemmer. Men hvis det er rigtigt, at partierne er interesseret i at have medlemmer og drage nytte af deres aktiviteter og indsigt, så ved de tilsyneladende ikke, hvad de skal gøre. De hvervekam-pagner, der gennemføres fra tid til anden, har i hvert fald ikke løst nogen problemer.

Måske ville det være værd at forsøge sig mere med direkte og aktiv personlig kontakt både med interesserede, potentielle medlemmer og med nyindmeldte. Det drejer sig i det hele taget om opfølgning, engagement

– måske også af og til forsøg med at trække nye og anderledes politikere eller mennesker med holdninger tæt på partiets ind til at tegne partiet – at gribe i hvert fald nogle af de muligheder, der forbindes med nutiden og fremtiden, ikke kun dem, der lyder som gamle dage.

Hvis partierne ikke magter (eller ønsker) at gribe den slags organisatoriske udfordringer, må man forudse en situation med endnu færre medlemmer i partierne. Om det vil ændre noget med hensyn til den socioøkonomiske og den holdningsmæssige repræsentativitet i forhold til nu, kan man dog ikke give noget entydigt svar på. Men spørgsmålet er under alle omstændigheder, hvorledes de væsentlige samfundsmæssige opgaver, som partierne traditionelt har varetaget, skal blive varetaget i fremtiden?

De opgaver for partierne, som Mogens N. Pedersen (1989) har formuleret i forlængelse af King (1969) og von Beyme (1985: 362ff) kan være et udgangspunkt for disse overvejelser. De fire opgaver – som der også blev refereret til i kapitel 1 – er politisk mobilisering og socialisering, udvælgelse og træning af den politiske ledelse, interessevaretagelse og politisk målformulering.

Med færre medlemmer rummer varetagelsen af disse opgaver betydelige udfordringer for partierne, som jo imidlertid også tidligere har været i stand til at tilpasse sig nye tider og nye vilkår. Så den grundlæggende forventning må være, at det vil de kunne klare igen – hvis de altså vil.

Med færre medlemmer vil der dog givetvis komme en yderligere orientering mod vælgerne, der i partiernes øjne i fortsat stigende omfang vil blive vigtigere end medlemmerne, når det gælder interessevaretagelsen og formuleringen af de politiske mål. Det bliver (også for partiernes økonomi) vigtigere og vigtigere at ramme vælgernes ønsker og synspunkter end medlemmernes. Måske kan man ligefrem formulere det på den måde, at et partis fordel ved at have en passende mængde medlemmer vil være, at det så trods alt bedre end et parti uden medlemmer vil kunne ramme vælgernes ønsker og interesser.

Den politiske mobilisering og socialisering vil derimod i mindre og mindre grad kunne tillægges den samfundsmæssige betydning, den havde engang. Tilbage fra listen over partiernes fire opgaver står udvælgelsen og træningen af den politiske ledelse, som endnu mere end tidligere må formodes at blive afgørende, ikke bare for den ideologiske, men også for den politiske og organisatoriske udvikling, og ikke kun i partierne, men også i samfundet.

Der er ingen tvivl om, at det er en af de vigtigste grunde til, at partiernes situation er et anliggende af helt central samfundsmæssig betydning i et

fremadrettet perspektiv. Udvælgelsen, udviklingen og træningen af de fremtidige politiske ledere er af afgørende betydning for, hvilken form for samfund vi vil kunne forvente. Derfor er det helt afgørende, at disse udvælgelses- og udviklingsprocesser bliver så gode, så sikre og så åbne som muligt. Her kan man ikke fortænke partierne i helst at ville rekruttere deres kandidater – og dermed på længere sigt også de egentlige ledere – gennem medlemsmassen, fordi man så ved, hvem de er, hvad de står for, og hvordan de må forventes at kunne udvikle sig til at tegne partiets profil udadtil.

Mediestjerner af forskellig art kan jo sagtens opstilles og også skaffe stemmer til et parti (i hvert fald midlertidigt), men hvis det er politisk lederskab, man søger, må udvælgelsesprocedurerne være helt anderledes omhyggelige. Derfor er det så vigtigt, at partierne også påtager sig den opgave at udvikle sig med henblik på, at de er nødt til at have en kompetent ressourcebase af en passende størrelse, som kan være udvælgelsesgrundlaget, når fremtidens politiske ledere skal findes.

Samtidig med dette behov for velfungerende udvælgelsesprocesser for de politiske ledere har man også diskuteret, hvor stor betydning evnen til at „sælge billetter“ og „trænge igennem skærmen“ skal have ved valget af politisk ledelse i de enkelte partier. Grundlæggende betyder det jo igen, at vælgersynspunkter bliver nok så vigtige som medlemssynspunkter, og det kan langtfra udelukkes, at partiernes almindelige markedsorientering også på dette område kommer til at spille en betydelig rolle.

Det er imidlertid også i medlemmernes interesse, at partiet klarer sig godt på valgdagen, og de ved godt, at de bedre kan komme igennem med deres synspunkter og politiske og andre interesser, hvis partiet klarer sig godt. Og selv om medlemmerne naturligvis ved, at de ikke alle mener præcis det samme, vil mange af dem gerne gå i hvert fald lidt på kompromis, hvis det kan give flere mandater og dermed større indflydelse og magt i Folketinget, amtsrådene og kommunalbestyrelserne. Men netop i det perspektiv – risikoen for at billetsalget og det kompromissøgende kommer til at veje for tungt – er det vigtigt at holde fast i en af de andre centrale partiopgaver, nemlig partiernes medansvar for den politiske målformulering i samfundet, dvs. formuleringen af visioner og vurderinger af, hvilke veje man skal gå for at få virkeliggjort visionerne om samfundets fremtidige udvikling.

Medlemmer er naturligvis ikke kun interesseret i det politiske indhold i partiernes arbejde, men også i at tilhøre det vindende team med alle de fordele af psykologisk og anden art, som det fører med sig (ligesom nogle ser det som en passende udfordring at hjælpe dem, der står til at tabe).

Men netop i den sammenhæng er det vigtigt at hæfte sig ved nogle af de indmeldelsesbegrundelser, der er fremgået såvel af denne undersøgelse som i relation til den seneste indmeldelsesbølge. Værdifællesskab, borgerpligt, ansvarlighed over for samfundet, det psykologiske behov for at høre til et sted, at være forbundet med noget, man emotionelt eller moralsk føler sig knyttet til – alle disse holdninger og følelser kommer også klart og tydeligt frem i svarene, og derfor giver de under alle omstændigheder et grundlag, som partierne vil kunne bygge videre på – hvis de vil.

Yderligere en grund til at det er vigtigt at have medlemmer også i fremtiden, har blandt andet Susan Scarrow (1996) peget på. Synspunktet er, at partierne under alle omstændigheder kan have nytte af medlemmerne som en form for ambassadører i lokalsamfundet, fordi denne tilstedeværelse og synlighed – ligesom store medlemstal – øger partiernes legitimitet, samtidig med at det kan have betydning i forbindelse med valg og valgkampaner. Men hvis partierne ikke længere har store medlemstal, hvis legitimiteten blandt andet derfor er for nedadgående, og en del medlemmer ikke har lyst til at være aktive i partiarbejdet, har partierne alligevel et problem. Under alle omstændigheder er der en betydelig variation mellem partierne – og blandt de enkelte partiers medlemmer – med hensyn til, hvor meget man gør ud af denne ambassadørfunktion (Pedersen, 2003a: Kapitel 9).

Med en formulering fra den svenske diskussion af de tilsvarende problemer (Petersson et al., 2000: 88) kan man spørge, om ikke partierne trods alt har mere brug for medlemmer, end borgerne/vælgerne har for at være medlemmer af et parti? Og det må vel betyde, at der skulle være en vis sandsynlighed for, at partierne faktisk vil tage spørgsmålet om tilpasning til fremtidens forhold alvorligt.

Spørgsmålet er, om det ikke netop er det, vi ser, når både de konservative og socialdemokraterne nu siger, at de vil søge at inddrage medlemmerne mere i forbindelse med politikformulering osv.? Når de to partier diskuterer „fremtidens parti“, lægges der netop vægt på medlemmerne. Der var heller ingen grænser for, hvor meget CD's få medlemmer blev lovprist i den periode i 2002, hvor partiet var optaget af at samle underskrifter. Nu skulle partiet sadle om og inddrage medlemmerne mere – medlemmerne fik altså at vide, at de havde en værdi og nogle kvaliteter, som partiet ikke hidtil havde værdsat i tilstrækkelig grad. Igen bliver spørgsmålet, om det vil blive husket i det daglige arbejde. Under alle omstændigheder virker det, som om CD's ledelse nu er blevet interesseret i at give medlemmerne reel indflydelse på udarbejdelsen af det nye partiprogram, og det er da allerede et skridt i den retning.

Så når det i den svenske debatbog påpeges, at der er tre veje frem, når man diskuterer fremtiden for de politiske partier – fornyelse indefra af de eksisterende partier, dannelse af nye partier og en fremtid uden partier, men med alternative deltagelsesformer – så er det en debat, der også er yderst relevant i en dansk sammenhæng (Petersson, 2000: 14-15).

Men lige som forfatterne ikke kan tolke tegnene i den svenske krystalkugle helt klart, så må man også i en dansk sammenhæng nøjes med at sige, at der trods alt er en række muligheder, som partierne selv må tage ansvaret for at vælge imellem.

Hvis der også her afslutningsvis skulle overvejes nogle mulige bud på „fremtidens parti“, så vil det nok snarere blive noget i denne retning, hvor vi altså ser nogle lidt andre udviklingsmuligheder, end der peges på i den svenske bog:

- *Det skrantende masseparti*, dvs. en fortsættelse af den nuværende situation, hvor partierne halter videre, som om alting er nogenlunde ved det gamle, dvs. godt nok efter omstændighederne, men i realiteten med flere og flere problemer og med risiko for gradvist at miste deres legitimitet, hvilket især vil ske, hvis det dobbelte fald i medlemstal og aktivitetsniveau fortsætter. Og under alle omstændigheder ville partierne så være på vej i retning af den tredje partimodel, det moderne elite-parti.
- „*Græsrodspartiet*“, dvs. et åbent, temmelig deltagelsesorienteret parti, som i et vist omfang ville bestræbe sig på at realisere forestillingen om indflydelse nedefra-og-op.
- *Det moderne eliteparti*, dvs. et professionelt, åbent parti uden medlemmer i traditionel forstand, og hvor man melder åbent ud, at man har droppet den form for medlemskab, som knytter sig til massepartimodellen, mens man til gengæld vil være maksimalt lydhørt i forhold til borgerne/vælgerne. Hvis myten om indflydelse nedefra-og-op ikke længere er så væsentlig, er det måske også bedst helt at droppe den?
- *Enkeltagspartiet* (eller *issue-partiet*), dvs. partier på nationalt – eller måske især overnationalt – niveau med fokus på en enkelt sag, et enkelt politisk *issue*, altså organisationer som Junibevægelsen og Folkebevægelsen mod EU.

Det siger sig selv, at det ikke er svært at forestille sig, at flere af disse modeller vil kunne eksistere side om side, i og med, at der jo ikke er nogen grund til at tro, at de nuværende partier vil udvikle sig ens.

Heroverfor har Heidar og Saglie (2002; 2003) argumenteret for, at udviklingen i hvert fald i Norge mere tyder på udviklingen af en enkelt, mere dominerende partitype, som de har givet betegnelsen *netværkspartiet*. Netværkspartiet minder på mange punkter om det moderne eliteparti. Det er dog også anderledes, blandt andet derved at der fortsat lægges vægt på at have medlemmer (selv om der bliver færre af dem) og på at fastholde den organisatoriske struktur som arbejdsgrundlag, *samtidigt med* at uformelle netværk internt i partiet kommer til at spille en stadigt større rolle for udviklingen af partiets politikforslag og strategiske tænkning.

Man kan også identificere nogle af de træk, Heidar og Saglie bygger deres argumentation på, i de danske partier og deres aktuelle udvikling. Grundlaget for at fremhæve den ene eller den anden partimodel som den, der vil blive dominerende i fremtidens Danmark, er dog fortsat spinkelt, og derfor er det nok mest rimeligt kun at pege på de forskellige udviklingsmuligheder for partierne.

Heri ligger også en overbevisning om, at den lange udvikling med fald i medlemstallet, organisatorisk udtynding og hvad der ellers har ændret sig i partierne, trods alt ikke betyder, at partierne gradvist vil forsvinde.

Partierne har altid demonstreret en formidabel evne til at kunne tilpasse sig ændrede samfundsmæssige vilkår. Den evne bliver der sikkert endnu mere brug for i fremtiden, hvor partierne fortsat vil være nødvendige led i vort demokratiske system: Der vil under alle omstændigheder være behov for dem til at strukturere valgene og regeringsdannelsen, og der vil også fortsat være behov for dem som pejlemærker for det danske samfunds udvikling ind i det 21. århundrede.

LITTERATUR

- Andersen, Johannes (1990). *Demokrati uden partier. Om politik i tiden*. Gylling: Hovedland.
- Andersen, Johannes, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen & Hans Jørgen Nielsen (1999). *Vælgere med omtanke. En analyse af folketingsvalget 1998*. Århus: Systime.
- Andersen, Jørgen Goul (1993). „Politisk deltagelse i 1990 sammenlignet med 1979“, pp. 45–74 i Johannes Andersen, Ann-Dorte Christensen, Kamma Langberg, Birte Siim & Lars Torpe (med bidrag af Jørgen Goul Andersen & Jens Hoff). *Medborgerskab. Demokrati og politisk deltagelse*. Herning: Systime.
- Andersen, Jørgen Goul, Hans Jørgen Nielsen, Niels Thomsen & Jørgen Westerstahl (1992). *Vi og vore politikere*. København: Spektrum.
- Andersen, Jørgen Goul, Johannes Andersen, Ole Borre & Hans Jørgen Nielsen (1998). *Vålgundersøgelsen 1998. Projektbeskrivelse og spørgeskema*. Danish Election Surveys 1994–98. Working Paper No. 7.
- Andersen, Jørgen Goul, Johannes Andersen, Ole Borre & Hans Jørgen Nielsen (1998). *Danish Election Survey 1998. Codebook and Marginals*. Danish Election Surveys 1994–98. Working Paper No. 8.
- Andersen, Peter W. & Karina Pedersen (1999a). „De danske partier og folketingsvalgkampen i 1998“. *Politica*, 31, 3: 297–312.
- Andersen, Vibeke Normann, Rikke Berg & Roger Buch Jensen (1998). „Omstilling og servicedemokrati i kommunerne – politikerrollen under udfordring“. *Politica*, 30, 3: 324–338.
- Bille, Lars (1997). *Partier i forandring. En analyse af danske partiorganisationers udvikling 1960–1995*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars (2001). „Democratizing a Democratic Procedure: Myth or Reality. Candidate Selection in Western European Parties, 1960–1990“. *Party Politics*, 7, 3: 363–380.
- Bille, Lars, Jørgen Elklit & Mikael V. Jakobsen (1992). „Denmark: The 1990 Campaign“, pp. 63–81 i Shaun Bowler & David M. Farrell (eds.). *Electoral Strategies and Political Marketing*. Houndmills, Basingstoke and London: Macmillan/New York: St. Martin's Press.
- Buch Jensen, Roger (1999). „Opinion Structures in Political Parties – The Law of Increasing Polarization“, pp. 137–147 i Erik Beukel, Kurt Klaudi Klau-

- sen & Poul Erik Mouritzen (red.). *Elites, Parties and Democracy. Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*. Odense: Odense University Press.
- Buch Jensen, Roger (2000). *Lokale partiorganisationer*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Buch, Roger (2001). *Kommunalvalgene i perspektiv*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Buch, Roger (2003). *Empirisk demokratiforsknings blinde øje: neo-liberale og neo-konservative demokratiske holdninger*. Politologiske skrifter, Nr. 3, Odense Universitet: Det samfundsvidenskabelige Fakultet.
- Christensen, Ann-Dorte (1999). „Kvinder i de politiske partier“, pp. 62-82 i Christina Bergqvist, Anette Borchorst, Ann-Dorte Christensen, Viveca Ramstedt-Silén, Nina C. Raauum & Audur Styrkársdóttir (red.). *Likestillte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Clark, Peter B. & James Q. Wilson (1961). „Incentive Systems: A Theory of Organizations“. *Administrative Science Quarterly*, 6: 129-166.
- Converse, Phil (1964). „The Nature of Belief Systems in Mass Publics“, pp. 206-261 i David Apter (ed.). *Ideology and Discontent*. New York: Free Press.
- Damgaard, Erik (1980). „Indledning“, pp. 11-30 i Erik Damgaard (red.). *Folkets veje i dansk politik*. København: Schultz Forlag.
- Damgaard, Erik (red.) (1980). *Folkets veje i dansk politik*. København: Schultz Forlag.
- Easton, David (1975). „A Re-Assessment of the Concept of Political Support“. *British Journal of Political Science*, 5, 4: 435-457.
- Elklit, Jørgen (1991). „Faldet i medlemstal i danske politiske partier. Nogle mulige årsager“. *Politica*, 23, 1: 60-83.
- Elklit, Jørgen (2002). „Valgdeltagelse og *split voting* på Store Valgdag, 20. november 2001“, pp. 85-100 i Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Birgit Møller (red.). *Demokratisk set. Festschrift til Lise Tøgeby*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Elklit, Jørgen, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Tøgeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke? En analyse af valgdeltagelsen i København og Århus ved kommunalbestyrelsesvalgene i 1997*. Århus: Magtudredningen.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996). *Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Granberg, Donald & Sören Holmberg (1988). *The Political System Matters. Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hansen, Bernhard (1999). *A Rational Actor Perspective on Various Models of Party Organisations*. Paper prepared for the XI Nordiska Statsvetarkongressen, Uppsala, August. Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Hansen, Bernhard (2002a). *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*. PhD Dissertation, Aarhus: Department of Political Science, University of Aarhus.
- Hansen, Bernhard (2002b). „Eurofili vs. euroskepsis i dansk partipolitik“. *Politologiske studier*, 5, 4: 50–62.
- Heidar, Knut & Jo Saglie (2001). *A Decline of Party Activity? Intra-Party Party Participation in Norway 1991–2000*. Paper presented to the panel „Party Membership: an empirical assessment“, 1st ECPR General Conference, University of Kent, Canterbury, 6–10 September.
- Heidar, Knut & Jo Saglie (2002). *Hva skjer med partiene?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Heidar, Knut & Jo Saglie (2003). „Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties“. *Party Politics*, 9, 2: 219–239.
- Heidar, Knut (1994). „The Polymorphic Nature of Party Membership“. *European Journal of Political Research*, 25: 61–86.
- Held, David (1989). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hermansen, Jan H., Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen, Hans Jørgen Nielsen & Karina Pedersen (2003). *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationer. Dokumentation*. Århus: Magtudredningen.
- Indenrigsministeriet (1999). *Folketingsvalget den 11. marts 1998*. København: Indenrigsministeriet.
- Katz, Richard S. (1990). „Party as linkage: A vestigial function?“ *European Journal of Political Research*, 18, 1: 143–161.
- King, Anthony (1969). „Political Parties in Western Democracies: Some Sceptical Reflections“. *Polity*, 2, 2: 111–141.
- Kristensen, Ole P. (1980). „Deltagelse i partipolitiske aktiviteter“, pp. 31–61 i Erik Damgaard (red.). *Folkets veje i dansk politik*. København: Schultz.
- Krogh, Torben (1998). *Farvel til partierne – det politiske system under forvandling*. København: Gyldendal.
- Laustrop, Lars (2002). *Hvorfor melde sig ind i et parti? Et spørgsmål om borgerpligt*. Upubliceret specialeafhandling, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- May, J. (1973). „Opinion Structure of Political Parties: The Special Law of Curvilinear Disparity“. *Political Studies*, 21, 136–151.
- Michels, Robert (1911). *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Stuttgart: Kröner.

- Nannestad, Peter (1991). „Rational choice – teori og studiet af økonomisk politik – en oversigt“. *Politica*, 23, 4:418-30.
- Narud, Hanne Marthe & Audun Skare (1999). „Are Party Activist the Party Extremists? The Structure of Opinion in Political Parties“. *Scandinavian Political Studies*, 22, 45-65.
- Nie, Norman H., Jane Junn & Kenneth Stehlik-Barry (1996). *Education and Democratic Citizenship in America*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nielsen, Hans Jørgen (1999). „De individuelle forskydninger“, pp. 49-66 i Johannes Andersen, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen & Hans Jørgen Nielsen (1999). *Vælgere med omtanke. En analyse af folketingsvalget 1998*. Århus: Systime.
- Norris, Pippa (1999). „Introduction: The Growth of the Global Citizen?“, pp. 1-27 i Pippa Norris (ed.). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Olson, Mancur (1965). *The Logic of Collective Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Her brugt i udgaven fra 1971.
- Ostrogorski, M. (1903). *La démocratie et l'organisation des partis politiques*. Paris: Calman-Lévy.
- Pedersen, Karina (2002). „Er der kønsforskelle i danske partier?“, pp. 131-148 i Anette Borchorst (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag/Magtudredningen.
- Pedersen, Karina (2003a). *Party Membership Linkage: The Danish Case*. København: Forlaget Politiske Studier.
- Pedersen, Karina (2003b). *New Technology in the Party Internal Arena: The Danish Case*. Arbejdspapir 2003/02. København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Pedersen, Karina, Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen & Hans Jørgen Nielsen (2003, under publicering). „Danish Party Members at the Turn of the Millennium“. *Party Politics*, 9.
- Pedersen, Mogens N. (1989). „En kortfattet oversigt over det danske partisytems udvikling“. *Politica*, 21, 3:265-278.
- Pedersen, Mogens N. (1997). „Vælgermøderne: Et møde med vælgerne?“, pp. 142-153 i Jørgen Elklit & Roger Buch Jensen (red.). *Kommunalvalg*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Petersson, Olof, Gudmund Hernes, Sören Holmberg, Lise Tøgeby & Lena Wängnerud (2000). *Demokrati utan partier? Demokratirådets Rapport 2000*. Stockholm: SNS Förlag.

- Pitkin, Hannah F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sabatier, Paul A. (1992). „Interest Group Membership and Organization: Multiple Theories“, pp. 99–129 i Mark P. Petrecca (ed.). *The Politics of Interests. Interest Groups Transformed*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni (1987). *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham, NJ: Chatham House Publishers.
- Scarrow, Susan E. (1996). *Parties and their Members – Organizing for Victory in Britain and Germany*. Oxford: Oxford University Press.
- Scarrow, Susan E., Paul Webb & David M. Farrell (2000). „From Social Integration to Electoral Contestation: The Changing Distribution of Power within Political Parties“, pp. 129–153 i Russel J. Dalton & Martin P. Wattenberg (eds.). *Parties Without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Schumpeter, Joseph (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper. (2nd ed. 1947).
- Seyd, Patrick & Paul Whiteley (1992). *Labour's Grass Roots. The Politics of Party Membership*. Oxford: Clarendon Press.
- Svensson, Palle & Lise Togeby (1986). *Politisk opbrud. De nye mellemlags græsrods-deltagelse: Årsager og konsekvenser belyst ved en ungdomsundersøgelse*. Århus: Politica.
- Svensson, Palle (1992). „Direkte og repræsentativt demokrati“, pp. 116–129 i Karen Siune, Palle Svensson & Ole Tonsgaard. – *det blev et nej*. Århus: Politica.
- Svensson, Palle (1994). „Direkte og repræsentativt demokrati“, pp. 173–201 i Karen Siune, Palle Svensson & Ole Tonsgaard. – *fra et nej til et ja*. Århus: Politica.
- Svensson, Palle (1999). „The Danes and Direct Democracy“, pp. 247–264 i Erik Beukel, Kurt Klaudi Klausen & Poul Erik Mouritzen (ed.). *Elites, Parties and Democracy. Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*. Odense: Odense University Press.
- Thomsen, Niels (1992). „Det politiske rodnet. Folk og politikere i Danmark i vor tid“, pp. 26–97 i Jørgen Goul Andersen, Hans Jørgen Nielsen, Niels Thomsen & Jørgen Westerståhl. *Vi og vore politikere*. København: Spektrum.
- Thorsen, Svend (1949). *Danmarks Rigsdag*. København: Fremad.
- Togeby, Lise (1992). „The Nature of Declining Party Membership in Denmark: Causes and Consequences“. *Scandinavian Political Studies*, 15, 1:1–19.
- Torpe, Lars & Jørgen Goul Andersen (2000). „Tilskuerdemokrati eller deltagerdemokrati?“, pp. 153–180 i Jørgen Goul Andersen, Lars Torpe & Johannes Andersen. *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

- Verba, Sidney & Norman H. Nie (1972). *Participation in America – Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row.
- Verba, Sidney et al. (1978). *Participation and Political Equality – A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman & Henry E. Brady (1995). *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- von Beyme, Klaus (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- Ware, Alan (1996). *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Whiteley, Paul F. & Patrick Seyd (1996). „Rationality and Party Activism: Encompassing Tests of Alternative Models of Political Participation“. *European Journal of Political Research*, 29:215-234.
- Whiteley, Paul F. & Patrick Seyd (1998). „The Dynamics of Party Activism in Britain: A Spiral of Demobilization?“ *British Journal of Political Science*, 28:113-137.
- Whiteley, Paul, Patrick Seyd & Jeremy Richardson (1994). *True Blues. The Politics of Conservative Party Membership*. Oxford: Clarendon Press.
- Widfeldt, Anders (1999). *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1997*. Aldershot: Ashgate.

OM FORFATTERNE

LARS BILLE

Lektor og for tiden institutleder ved Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet. Siden 1969 har han undervist og forsket i de politiske partier, partisystemer og dansk politisk historie. Han har publiceret både internationalt og nationalt, senest blandt andet bøgerne *Partier i forandring* (1997), *Dansk partipolitik 1987-1998* (1998) og *Fra Valgkamp til Valgkamp – dansk partipolitik 1998-2001* (2002). Han har desuden deltaget i flere nationale og internationale forskningsprojekter.

E-post: lb@ifs.ku.dk

ROGER BUCH

Lektor ved Institut for Statskundskab ved Syddansk Universitet i Odense. Forskningsområder er kommunalvalg og kommunalpolitik, herunder diskussionen om en ny kommunalreform, amtspolitik og amtspolitikere, danskernes syn på demokrati og EU, samt politiske partier, specielt lokale partiforeninger. Har sammen med Jørgen Elklit redigeret den første bog om kommunalvalg i Danmark (1997) samt skrevet bøgerne: *Lokale partiforeninger* (2000) og *Kommunalvalgene i perspektiv* (2001). Arbejder i øjeblikket på to projekter: Danske valg siden 1920 og kommunalvalget i 2001.

E-post: buch@sam.sdu.dk

JØRGEN ELKLIT

Professor ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Hans hovedinteresseområder i relation til Danmark er valg og valglovgivning samt de politiske partiers situation, medlemsudvikling osv. I relation til nye demokratier knytter interessen sig især til udviklingen af nye valgsystemer, valgadministration og derigennem også demokratisk legitimitet. Han har siden 1990 deltaget i en lang række demokrati- og valgstøtteprojekter i Asien, Europa og Afrika. De seneste to bøger er *Kommunalvalg* (1997, redigeret med Roger Buch Jensen) og *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke* (2000, med Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Tøgeby).

E-post: elklit@ps.au.dk

BERNHARD HANSEN

Ansæt ved Dansk Data Arkiv i Odense, men har tidligere været ph.d.-stipendiat og forskningsadjunkt ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Han forsvarede i december 2002 sin ph.d.-afhandling, *Party Activism in Denmark: A Micro Level Approach to a Cross-sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, som blandt andet bygger på materiale fra undersøgelsen af de danske partimedlemmer.

E-post: berh@dda.dk

HANS JØRGEN NIELSEN

Lektor ved Institut for statskundskab ved Københavns Universitet. Han har været med til at gennemføre de danske valgundersøgelser siden 1971 og har publiceret en lang række artikler og bidrag til bøger med udgangspunkt i disse undersøgelser. Han har herudover blandt andet medvirket i de undersøgelser, der gennemføres af Rockwool Fondens Forskningsenhed.

E-post: hjn@ifs.ku.dk

KARINA PEDERSEN

Amanuensis ved Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet, hvor hun i april 2003 forsvarede sin ph.d.-afhandling, *Party Membership Linkage: The Danish Case*, som blandt andet bygger på materiale fra undersøgelsen af de danske partimedlemmer. Hendes faglige interesseområder omfatter ikke kun partimedlemmer, men også dels de politiske partier mere bredt, herunder partierne i et kønsperspektiv og konsekvenserne af den nye informations- og kommunikationsteknologi for partierne, dels det danske politiske system mere generelt.

E-post: kp@ifs.ku.dk

UDGIVELSER FRA MAGTUDREDNINGEN

PR. 15. JUNI 2003

B Ø G E R

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Tøgeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Tøgeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Martin Marcussen (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Lise Tøgeby (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Torben Beck Jørgensen & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik – streger på landkort, billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Flemming Mikkelsen (red.) (2002). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Jens Blom-Hansen (2002). *Den fjerde statsmagt? Kommunernes Landsforening i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.) (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Anker Brink Lund (2002). *Den redigerende magt – nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Finn Sivert Nielsen & Inger Sjørslev (red.) (2002). *Folkets repræsentanter. Et antropologisk blik på Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Thomas Pedersen (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Martin Marcussen & Karsten Ronit (red.) (2003). *Internationaliseringen af den offentlige forvaltning i Danmark – forandring og kontinuitet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gorm Winther (red.) (2003). *Demokrati og magt i Grønland*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lise Togeby (2003). *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Torben Beck Jørgensen (red.) (2003). *På sporet af en offentlig identitet – værdier i stat, amter og kommuner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Erik Damgaard (2003). *Folkets styre. Magt og ansvar i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hans Mouritzen (red.) (2003). *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hans Sode-Madsen (2003). *Farlig ungdom. Samfundet, ungdommen og ungdomskommissionen 1945-1970*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lars Bille & Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

SKRIFTER

- Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.
- Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskkanaler*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.
- Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.
- Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.
- Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.
- Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Eksperter i medierne. Dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.

- Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.
- Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkeres og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.
- Jonathan Schwartz (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Walter Korpi (2002). *Velfærdsstat og socialt medborgerskab. Danmark i et komparativt perspektiv, 1930-1995*. Århus: Magtudredningen.
- Steen Thomsen, Torben Pedersen & Jesper Strandskov (2002). *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Århus: Magtudredningen.
- Frank Rasmussen & Peder Andersen (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Carsten Greve (2002). *Privatisering, regulering og demokrati. Telestyrelsens funktion som uafhængig reguleringsmyndighed*. Århus: Magtudredningen.
- Ann-Dorte Christensen (2003). *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten*. Århus: Magtudredningen.
- Thomas Schøtt (2003). *Den økonomiske elites netværk*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen & Niels Ejersbo (2003). *Djæficering – myte eller realitet?* Århus: Magtudredningen.
- Jan H. Hermansen, Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen, Hans Jørgen Nielsen & Karina Pedersen (2003). *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationer. Dokumentation*. Århus: Magtudredningen.

www.magtudredningen.dk